Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

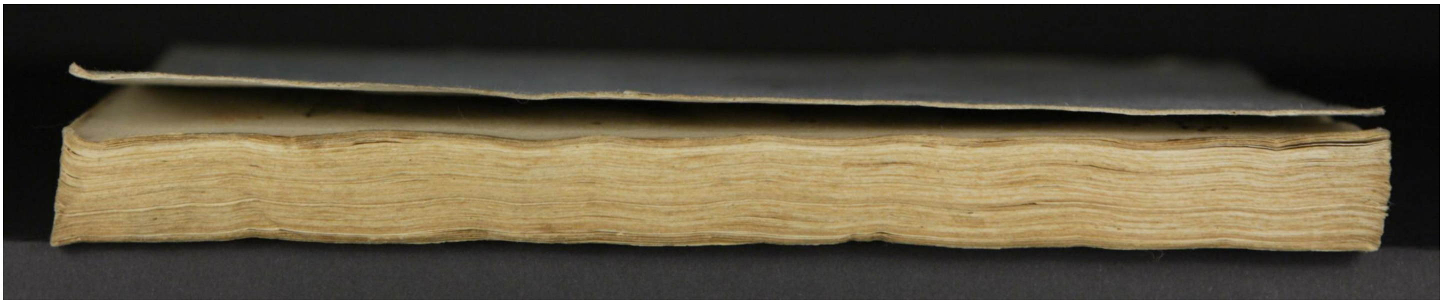
Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

№ 1205.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

DIATRIBE
DE
USU, ABUSU ET NEGLECTU LECTIONIS SCRIPTORUM SECULARIUM ET ANTIQUITATIS,

Ex variis autoribus, mediocri induſtriâ concinnata

operâ

JOHANNIS CUNRADI DIETERICHI
Butzbacenſis Wetteravi.

HAFNIÆ DANORUM.
Typis MELCHIORIS MARTZAN.
M. DC. XXXVIII.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

VIRO
MAGNIFICO, ILLUSTRI,
STRENUO,
DN. DETLEFO REBENTLAW
Hæreditario in Ziſendorff & Reez,
SERENISS. REGIS DANIÆ CANCELLARIO,
Patrono meo benigno.

ERUDITIO ſecularis, Illuſtris DOMINE, quam Philologiæ nomine paſsim commendamus, in liberale SS. Theologiæ famulitium, cui plurimum inſervit, cauſâ utilitatis aſſumta cum tribus maximè hominum generibus experiri neceſſum habet. Primi ſunt ſuperciliosi illi &

auſte-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

auſteri Polymathiæ contemtores, qui cùm vix ultra prima literarũ elementa ipſi progreſsi ſint, omne illud quod ſeculari literaturæ impenditur ſtudium tanquam periculoſum & inane eludũt. Planè ut olim deſes illa & voluptaria Epicuræorum turba non niſi lixas & calones, hoc eſt, abjectiſsimas quasque animas Philoſophiæ initiavit, affirmare auſa liberales artes ad ſapientiam ne quicquam conferre. argumentum communis erroris fuiſſe credo, ut gulæ ſuæ ventrisq; cupiditatibus, ad quas in iſto contubernio certatim præparabantur Sectatorum animi, ipſa tantò indulgentius vacare poſſet. Quanquam, quod pejus eſt, eâdem ſcabie adhuc hodie infecta ſit ſerioris ætatis noſtræ factio vaga Paracelſiſtarum, heri aut nudiustertius ſpecioſo habitu triplicis cujusdam ſcientiæ in theatrum novi orbis Enthuſiaſtici introducta. Quorum quidem ſtuporem non niſi magnanimo contemtu Philologia vindicandum exiſtimat: ut quos non ad docendum ſed ad arguendum ſeculum noſtrum videatur inveniſſe. Proximi his ſunt, qui, dum Grajæ Latiæq; literaturæ autores non contemnunt quidem omnino, leviori tamen, quàm parerat, brachio tractant, ſeria ſtudia, ubi

bi ad ea ventum fuit, immane quantum infamârunt, adeoq; corruptæ omnis literaturæ auctores extiterunt, ut priſcorum hâc in parte, & paucorum retro ſeculorum, in eruenda vel verborum origine vel rerum naturâ ridere liceat ſimplicitatem. Exemplo ſint, ut noſtram teſtemur hiſtoriam ſacram, librarii imperiti, qui, qvum ſenſum verborum de Caſtore & Polluce, geminis Tyndaridis, in Apoſtolorum hiſtoriâ non aſſequerentur, mirum in modum *Caſtorum* in *Caſtrorum* commutantes ridiculos & frivolos excogitârunt lectionis iſtius ſenſus. Alii vocabulo *Pellium*, quo pro caſtrenſibus tentoriis è pellium materiâ confectis utuntur Hiſtorici, decepti neſcio quam cutem humanam Bartholomæi interpretabantur. Non minor fuit oſcitantia Theologi illius Hiſpani, qui Candacem Æthiopiſſam in Reginam de Candacia convertit, non fœminæ ſed provinciæ Candaces vocabulum ratus Succedunt alii demum, quorum æquè ſpatioſè præpoſterum acumen atq; illorum hebetudo diffunditur; qui dum majeſtatem Philologiæ ubiq; præ ſe ferunt, miris cogitationib⁹ relicti nimis diſtendunt miſeram, varieq; lancinant & indignis modis diſcindunt. Horum induſtriam uti laudamus, ubi modum ſervat, ita

ubi immoderata fuit, ſeriò caſtigandam cenſemus. Sæpe enim diffluit ſerpitq; juſto longius ingeniorum quorundam libido atq; intemperies, quam neceſſe ſit coercere, tanquam vitem erraticam falce, ne profanitate temerarii ſcrutinii divinum altare coinquinet. Fit enim, ut qui palatũ ac lingvam multo abſynthio habẽt infectam, iis quidquid deinde guſtarint, ſapiat abſynthium; ita qui divinas literas rariſsimè legunt, iis non ſapiant id quod ſunt, ſed quod illi ſecum adferunt. atq; ita, dum illi oculos nimiâ profanorum ſcriptorum lectione paſcunt, perſtricta inde & caliganti acie ad ſacra converſi cæcutiant planè, & inſtar Theopompi illius in medio divinæ doctrinæ oceano naufragium faciant. Non exiſtimo neceſſarium eſſe diſputare exemplis velle, quæ obvia commodiori loco erunt. His autem vicibus quælibet ætas tulit vel malignos contemtores, vel deſidioſos Doctores, vel deniq; faſtuoſos judices. Hieronymus Rufinum, Cyprianus dictioſos Coprianos, alii alios, ſibi adverſos habuêre. Quod, quàm iniquè factum, paucis in examen vocavi, ut ſimul Philologiæ profanæ, quam vocant, honorem, (cujus *uſu* ut nil locupletius, ita *abuſu* & *neglectu* nil pernitioſius, quoquo nos vertamus,) tuerer, eâ ſpe ſimul innixus aliis ac-

cura-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

curatius dexteriusq; ſcrutandi fore occaſionem. Hunc ergo mediocris ingenii fœtum GEN. Tæ omnino deberi ſcio, eò magis, quo illuſtriora affectûs Tui in me extiterunt indicia, tum maximè, cum me hominem antea ignotum, non ſine honore Glückſtadii & Hatterſlebiæ domeſtico convictu Tuo aliquandiu honeſtares, nullo vel virtutis vel doctrinæ meæ merito. Quæ inſignis Humanitas Tua, quoties animo meo obverſatur, pene fit ut erubeſcam, & ſuſtinere eam me poſſe debito animi cultu pene deſperem. Equidem felicem me exiſtimo, qui in tam turbulentis patriæ noſtræ turbis, ubi propter armorũ fragrores parum aut nihil literis otii relinquitur, incolumis hactenus ſervatus ſim. Feliciorem tamen, quod poſtquam inter ictus & vulnera anhelantem Germaniam reliqui, auſpicato itinere nec ſine ſummo divini Numinis favore in Danicum hunc orbem delatus, gratiam invenerim apud maximum terrarum Regem, qui in fatali hac & deploranda omnium pene regnorũ panoletria, inuſitato prudentiæ & fœlicitatis exemplo pacem hactenus regno ſuo præſtitit: eo etiam nomine felicior, quod Filium Sceptrorum ſuorum aliquando Succeſſorem videat, uti nomine ita ſummis virtutibus tanto Patri ſimilem,

hoc eſt, Principem ſine exemplo maximũ. Qui uterq;, quam prolixâ me Clementiâ proſecuti ſint, vel Academia hæc Hafnienſis, alma omnis eruditæ doctrinæ nutrix, teſtari poteſt. Quantò verò inſperatior & omni ſpe major accidit Clementia apud Talem ac tantum Chriſtiani orbis Regẽ; eò majori ſubjectione ac fidelitate me obſtrictum ſentio. Agnoſco utiq; Eam humilimo obſequio, agoq́; grates immortali memoriâ ampliſsimas, adeoq; id agam in omni vita mea, ne pro tantâ unquam Clementia ingratitudinis argui jure poſsim. Hujus autem felicitatis meæ cum præter Generoſitatem Tuam nullum aliũ Muſæ noſtræ colant Pararium, meritò redeunt exhibituræ Patronorum optimo in obſervantiæ ſubmiſſæ obſignaculum memorisq́; maximorũ beneficiorum animi teſtimonium præſens paucarum pagellarum ſcriptum; exiguum quidem, fateor, ac prope nullum; cui tamen multum lucis mirandæ Virtutis tuæ literatæ Splendor, ſi acceſſerit, fœnerabitur. Facies hoc, VIR MAGNIFICE, tantò libentiùs, quantò magis in concinnandis his adjutũ me illis libris profiteor, quos ipſe largâ manu ſupppeditaſti. Dignare igitur Tuo aſpectu opuſculum hoc, cultûs mei & grati animi nomine potius, quàm ſuo pretio,

& ſi-

& ſimul memetipſum inter tot Clientes tuos infimum favore ſolito porro complectere. DEUS OPT. MAX. concedat hoc meis & piorum omnium precibus ac votis, ut afflictiſsimæ Germaniæ, quæ inter flammas ſuas & incendia interq; priſtinæ fœlicitatis rudera Tuâ atq; Tui ſimilium ope in ſpem priſtini floris ſui erigitur, ſoſpes ac ſalvus in iſtâ Dignitate tua diu conſerveris, & ſpiritu ſapientiæ atq; conſilii ad ſalutare Reipubl. & Eccleſiæ incrementum magis magisq; illuſtreris. Ita ſpero & voveo. HAFNIÆ a. d. III. Octob. ANNO cIↃ IↃ C XXXIIX.

Generoſiſs: Nobilit. &

Magnif: Tuæ

devotiſsimus

JOH. CUNRADUS DIETERICUS.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

J. Wouwerius cap. XV. Polym.

PHilologia propriè eſt peritia lingvarum & ἁπάσης ἀρχαιολογίας cognitio. Quæ cum pluribus artibus & multarum rerum ſcientia exuberet, Polymathia appellata eſt, amplexa omne ſtudiorum genus. Quod ſi ſuos cuiq; Profeſsioni terminos ſtatuamus, literatura in ſcriptorum determinatione fines ſuos norit. Sed illa, ut Quintilianus ait, tenuis à fonte aſſumtis Poetarum & Hiſtoricorum viribus, pleno jam ſatis alveo fluit, cum præter rationem rectè loquendi prope omniũ maximarum artium ſcientiam amplexa ſit. Hæc eſt illa Philologia, quæ ap. Martianũ Capellam nubit Mercurio.

Id. cap. XIX. pag. 183.

Primis artibus ſua dignitas conſtabit, etiamſi ſublimioribus impares. Quæ vel ideo legitimo cenſu æſtimandæ, quod Philoſophia ipſa, atq; adeo graviores ſcientiæ apud illas natæ & educatæ ſint. Quod per eas demum ad ſapientiæ myſteria via aperta fuit. Quare ſi ſtudiorũ voluptates quærimus, ſi ſermonem cultum amamus, ſi animum ipſum politum, ſi Philoſophiam nitidam volumus, ſi deniq; optimas artes, ſi ſapientiæ ſtudia amamus, non repudiemus hanc artem, quæ reliquarum omnium altrix, parens & propagatrix.

Barth. Maierus in Philol. Sacr. Prodr.

Philologia ſacra non minutiis adhæret Grammaticis, non occupata eſt circa doctrinam de ſcheva mobili aut immo-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

immobili, de dages forti & leni, quæ & alia hujus generis rudimẽta linguæ ſanctæ tyronibꝰ proponi ſoleat, in quibꝰ nec præſidia nec incolumitas Sionis latet, ſed longe altius illa aſcendit, ac potiſsimum de iis ſatagit quorum gratia amariciem præceptionum Grammatices deguſtavit, h. e. linguarum proprietatem & genium expendit, ex Ebraicâ veritate ac linguæ ſanctæ indole diviniſsimâ Vetus Inſtrnmentum, Novum a. ex helleniſtica, quæ ejus ex matre Græca ſoboles exponit, ſenſus ſcripturæ reconditos ſolicitè rimatur & ex penetralibus linguarum in lucem profert

Ph. Carolus in Guſtu Philol. ſacræ.

Dudum male audit noſtra Philologorum familia, quod Paganiſmo quàm illuſtrandis Chriſtianorum ſacris auctorata ſit. Plaut. & Petronius & nequitiarum ſimiles Magiſtri ætatem occupant: Sanctiores literæ extra cenſum iſtis malè natis. Amemus has humanitates, nec ſimiles ſimus Medicis, qui canem aut equum curant, hominem negligunt.

PIO ET
CANDIDO LECTORI
SALUTEM.

Iſto oculis tuis, *Benevole LECTOR*, ex Antiquitatis literatæ Viridario præſentem DIATRIBEM, infra mediocritatem σποράδην conſcriptam, ut ſobrio mentis judicio *Uſum & Abuſum literarum ſecularium & Antiquitatis* expendas, maximè in Reginâ Diſciplinarum Theologiâ. Dixi in propylæo *Philologiam* Viridarium, quæ, ſi omnibus eam partibus intueor, bono literarũ nata rivulos *per omnes diſciplinarũ campos* tam lato diffundit uſu, ut inaniter oportet dicant, qui hîc prævaricantur. Quicquid uſpiam idiotiſmorum extat & rituum, illa pretio ſuo & legitimo cenſu æſtimat, ut, quiſquis ejus neglexerit præſidia, altiori literaturæ fruſtra addixiſſe operam non fruſtra dicatur. Quid ſanctæ memoriæ Viri *Lutherus*, *Chemnitius*, *Melanchton* hîc optârint, ſuo loco vidi, cum quibus & loquor, & libenter ſentio. Quorum judicio *Theologi* erunt, qui Hebraiſmi & Helleniſmi exactam & reconditam ſcientiam, adeoq; totum hoc, quicquid humanioris literaturæ nomine cenſetur, callent. Quicquid hujus ſtudii eſt, Philologicæ dicitur eſſe contemplationis τῶν ἐν ἑκάστῃ λέξει καὶ ἑκάστῃ συλλαβῇ κεκρυμμένον νοῦν ἐξιχνεύειν*. Eſtq; eadem ſententia *Epiphanii* ad ſacrarum literarum Studioſos, cum interpretationi vocis ממלכרה ex LXX. Interpp. ſenſu* προσφώνημα ſubjicit: Εὕροις ἂν, ὦ ΦΙΛΟΛΟΓΕ, καὶ τοῦτο εἰς ἑαυτοῦ ὠφέλειαν πρὸς φιλομάθειαν καὶ συνφήνειαν εἰς εὐσεβῆ σύστασιν καὶ φράσιν τῶν ἐν θείᾳ γραφῇ κειμένων*. Adeo ut verè dictum Tertulliano*: *literaturam inſtrumentum eſſe ad omnem vitam*; cujus uſus in omnes ſcientias latiſſimè diffuſus o-

* Baſil. Proœm. de Spir. S.
* Eſa. 18. v. 2.
* adv. Baſilidianos.
* lib. de idolol.

peram ſuam paſſim conferat, non ut dominetur leges latura earum objectis, quæ uti non conſtituit & determinat, ita nec probat & defendit. Quælibet diſciplina ὑποκείμενον γένος, αἴτια καὶ παθήματα οἰκεῖα tractat*. Metaphyſici eſt, de primis rerum principiis diſputare, in univerſali omnia cognoſcere, ſcientias dirigere. Logici eſt, mentis diſcurſum informare, ut verum à falſo diſcernere queat; notiones ſecundas, ut vocant, efformando, quibus Philoſophus in inquiſitione veritatis utatur. Phyſici, arcana naturæ earumq; cauſas ſcrutari. Nobilis miniſtra *Philologia* inſervit ſtudio lingvarum, ut veritatem in verbis deliteſcentem rebus omnibus & diſciplinis q. in pabulum præbeat. Commendent JCti Labeones ſuos. *Medici* Hippocratem & Galenum ſuſpiciant; *Philoſophi* Ariſtotelem & Platonem, ſolicitè in vocum ἐπισκέψει rerum veritatem inquirentes. Nobis omnia Moses, πρῶτος τῶν Ιουδαίων γραμματοδιδάσκαλος*. Eloquiorum divinorum majeſtatem θεοπαραδότων ſanctiſſimis nominibus, variis & multiplicibus verbis & phraſibus, commendat piis verbi Myſtis; quorū pretia, ne decipiantur, in timore Domini cōſiderant; indeq; *Philologia ſacra* originem ſumit; non ut dominium affectet, ſed ut in famulitio ſit Cleri. Sicut nihil magis mercatorem decet, quàm ut æſtimationem mercium & pretia nummorum, ne decipiatur, intelligat; Ita vocum ac lingvarum ἰσοδυναμίας noſſe, ne diverſas notiones miſceat, aut alteram pro altera ſupponat, proprium Interpretis eſt. Mutuum autem eſt iter inter verba & res*; fontes quoq; & fundamenta rerum in iis eruditè monſtrantur, nec ſine iis evolvi poſſunt, eorumq; enarratio in explicatione ſingulorum Locorum utilitatem præſtat eximiam, ut nequeamus eſſe *cuſtodes doctrinæ divinitus repurgatæ*, niſi *Grammaticam* didicerimus & amaverimus; judicio magni illius Chemnitii*. *Omnis, quæ à rectâ ratione ſuſcipitur de re aliqua tractatio, debet à definitione* (nominis) *proficiſci, ut intelligatur, quid ſit, de quo diſputatur;* ait ipſe eloquentiæ Parens Cicero lib. III. officiorum. Itaq; haud abs re faciunt, qui in Diſciplinis πρῶτον ἀπὸ τῶν πρώ-

* *Ariſt. 1. Poſt. Anal. 8.*

Wouw. Polym. p. 178. ſeq. 21. 159. 180. 58. ſeq.

* *Clem. Alex. 1. Strom.*

Heinſius in Ariſt. pag. 219.

* *Strigel. in Coll. Vinar. p. 57.*

* *part. 2. L. C. pag. 246. & in H. E.*

των.

τῶν δεξάμϑροι juſto obſervato ordine (ſine quo procedens equo habenas in caudâ ponit*. & lumẽ poſt laternam ſtatuit*) verborum vim atq; ſignificationes indagant prius, quàm ad ipſum rei nucleum tranſitum faciant; *rei enim intelligentia non tantùm ex ſerie & continuatione argumentorum, ſed etiam ex verborum naturâ petenda eſt**; id quod in SS. Theologiâ quàm fructuoſum ſit, multis comprobant *Filii DEI epitheta* & *appellationes magnificæ*, ut diſcamus Chriſtum præ Moſe & Angelis magni facere, magna ab eo ſperare, magna pro ipſo pati & facere, ut alicubi Chryſoſtomus loquitur. Nec minus illa *Peccati* apud Ebræos & Græcos varia & multiplicia nomina magnitudinem mali exprimunt; *ut vel ipſa appellationum frequentia naturam noſtram de extremâ corruptione ſeu depravatione accuſet*; ſicut eleganter D. Mentzerus obſervat. Quare ſic edocti multis exemplis aliis, quæ in ipſis vocabulis q. fundantur*, magni æſtimemus Philologiam ſacram. *JCtos*, *Medicos*, *Philoſophos*, duce Philologiâ infinitos ſenſus expediviſſe, in *Wouwerio* paſſim obvium, quem compilent alii. Nec n. in alienâ Republicâ curioſum eſſe decet abſq; Senatûs juſſu. Hâc eam parte, qua ſe infinitate commendat, contemplati *Oceano* & *Campo* comparamus, quæ *margaritarum primitias* & *pabuli q. libamenta* ſcientiis præbeat. Juxta ea ſimilia ſimile prenſare nomen quid vetat? Ut illa *claudicant* Logicorum verbo, ita & in pari materiâ ſæpe verba, in quæ neminem cogimus jurare. Nominis tralati, ſi non tralatitii, quia auctores habeo, invidiam deprecor; quo video, ne prorſus, inane videatur aut periculoſum, etiam Veteres delectatos, ad eandem faciem titulos librorum oſtendiſſe. nam eo ſenſu libros variæ & elegantis eruditionis *Prati* & ſimiliũ inſcriptione ſeculo relictos *A. Gellio** credimus. Nec diſpari ſenſu *Grammatica*, quæ & ipſa Philologiæ ſubſellia occupat, quondam dici meruit *Nutrix ſcientiarum*, quam q. nutricem, ut animum paſcat, artes liberales præ foribus collocaſſe Evodius ep. ad Agnellam ſcribit, etiam teſtimonio Tullii, cujus verba ſcio in ſequiorem ſenſum neminem accepturum. *Si qua igitur titulis fides, horum cultu dignitas Philologiæ efflorescit, quam nemo deſerit, niſi*

*Part. litig. l. 1. cap. 15. n. 4.
*Scal. Ex. 324.
*Trem. præfat. Bibl.
Exeg. A.C. pag. 57.
* Chemn. L. de Pecc. pag. 818.
* l. 20. c. ult.

qui

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

qui arcti & compreſſi animi per naturæ iram, quod Græci di-
cap. 15. p. 121. *cunt,* ταῖς χάρισιν οὐκ ἔθυσε; quod ait oculatiſſimus Philologiæ vindex *Joh. Wouwerius*, argumentum Polymathias in omnes diſciplinas latiſſimum fidâ curâ executus erudito libro, qui dignus legi, ut appareat, quàm idoneè cum ipſâ re conſentiat metaphora. Omne etiam hîc merentur punctum *Scaligeri* & *Caſauboni*, *Voſſii* & *Camerarii*, *Glaſſii* & *Heinſii*, & ſi qui alii literarum divinarum & humanarũ Magiſtri, quorum veſtigia è longinquo vel cum ſuperſtitione adoro. Quid n. inquis? *Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?* Philologũ te eſſe dicis? Minimè, inquã. Non neſcius, qui tituli eruditionis debeantur ei nomini. Scrutari profundum ἁπάσης ἀρχαιολογίας oceanum proprium Philo-
*Wouw. p. 116. logi munus eſt. Φιλόλογον *appellant*, quicquid variæ & elegantis*
117. *ac feſtivæ eruditionis.* Philologi πολυΐστορες appellati. Quod ſi mihi ſumerem, næ arrogantis eſſet. Liceat a. inter olores cano-
Symm. 1. Ep. 1 ros anſerem ſtrepere. Stricturâs quasdam, quantum in me fuit, ſequor, rituum verborumq; proprietates & naturam eruo, eorumq; in diverſis gentibus q: affinitatem & connubium adinvicem conſidero. Quo ſucceſſu, judicent, qui variâ exculti doctrinâ utramq; in utrâq; literaturâ fecerunt paginam. Rituum Antiquitatis profanæ ſaltem duco lineamenta, & quidem qua ſunt in ſacris ſerie; ἀπάρξῃ cum Deo daturus integrum σύστημα *Antiquitatum Biblicarum*, ſuis jam Claſſibus diſtinctè diſpoſitum & cõfectum, ſi ἀποσπασμάτιον hoc quale-quale non diſplicuerit. Hoc progymnaſmate ad adyta præparare debui aditum, argumentum ſtudio meo, cui auctoratus ſum, non indignum ratus, quod πρὸς ὕμνον τοῦ θεοῦ utile ſperarem futurum. Eſt n. SS. Codex verè πίναξ παντοδαπῶν συγγραμμάτων, quo titulo extitit liber Callimachi. Nil non ſubit Veterum rerum Philoſophicarum, quarum materiem ſuis titulis ſtrictim eruit *Alſtedius*, ſarcinator probus, libro peculiari, cui nomen *Triumphi Biblici* inſcripſit. Recenſet quoq; πολλὰ τῶν ἔξωθεν παρὰ πολλοῖς ἔθιμα καὶ νόμιμα; quæ non uniformia *locorum ſeculorumq; varietas* patitur; Etiam absq; gentilium fluctuantium animis fuiſſet. Omni tempore videmus fuiſſe Diabolum quidem eundem à primâ defectione in

nequitia & fraudibus, varium tamen in diverſitate cultuum & ceremoniarum; quâ hoc egit, ut vel depravaret ſacros ritus Judęorũ nequiter; adeo ſæpe dilaniatos, ut vix elementum elemento hęſerit, cum à Judæis ad *Ægyptios*, ab his ad Græcos & Latinos & inde ad alios ſeceſſerunt. Hinc ſimul efficitur, *Autores*, quos produximus è diverſis ſeculorum ſpatiis, mirè variaſſe in deſcribendo Numinum monſtroſorũ cultu; adeo confuſo ſæpe & diſrupto, ut, niſi quis Oedipus, vix inter tantas diſcrepantium ſcriptorum ſententias poſſit internoſcere *τὴν πᾶσαν θεοποιΐαν ἀνάριθμον.* nam, ut error eſt variabilis, ita & Deorum cult⁹, in quo Satan variis luſit formis, ut unius Numinis notitiam, quam animis ſapientum eripere nequivit, in vulgo obſcuraret, quem variis de Diis eorumq́; cultu fœdo delirationib⁹, tanquã procellis agitatum, miris modis exercuit: Sui etiam fuęre per traducem Antiquitatis, ut cum Aug. loqnar*, laudabiles *in communi vitâ mores* Ebræis Græcis & Latinis *communes*, quorum dedimus manipulum, prout & alia id genus. De *miſcellâ Autorum recentiorum* hoc juxta mecum ſcis, ut aliũ alio eruditione ſic & judicio præſtare. Tuum ſit judicare eorum frugem bonã, laudatos ab illaudatis diſcernere, & inſtar apum, quod in iis optimum, ſeligere. Satius duxi profiteri quemq; quàm ullum fraudare laude debitâ, quam merentur, qui *εἰς πάντα τὰ μαθήματα* facem prætulerunt. Ne fœcundus inventor, multorum exemplo, videri adfectarem, aut ingratus poſtularer pro datis, dedi omnes, quos in Schedis reperi. Non n. eſt dignus dandis, qui non eſt gratus pro datis, ut dicitur vulgatè. Ut nomen meum non quæro, ita nullius nomini obſtruo. Si quæ mea ſunt, pauca erunt & exigua. Apoſtatas, quibus una religio & nulla religio pari paſſu ambulant, nec non Fidei noſtræ hoſtes acerbiſſimos *δικαίῳ ψόγῳ* tactos ſpem pręſumo. *Ἀντιμετρούμενον* præceptũ illius Lutheromaſtygis ſic uſurpo mutatis perſonis. *In libris Chriſtianus generatim reprehendet atq; inſectabitur vitia. Niſi* Bemb⁹, Ignatius Lojola *& alia hujusmodi peſtes vituperentur, aut forte* Scioppius & ſimiles Gnathones & Philoxeni *ſanctiſſima quaq; rodentes & carpentes.* Sæpe

* *quæſt. 114. in V. & N. T.*

I. Bonif. lib. I. de ſup. ſt. p. 72.

hæc duo in iis Fidei deſertoribus, quos Plauto & Petronio omne vitæ tempus conſecraſſe novimus, conſenſiſſe animadvertimus,
*in Dial. Iun. & Lat. ut & *turpiter* viverent & *impudenter* ſcriberent; ὅτι ζυνίζουσι τῷ Διΐ, καὶ διὰ τοῦτο ὑβρίζουσιν ἀδεῶς, ut illa Juno Luciani*.
* de Invoc. S.c. 2. q. 3. Apoſtatam ipſum *Nibuſium** in ipſos audiamus. *Solent*, ait ille, *qui nil niſi Philologi* (Scioppiani) *ſunt, ſicut ultra crepidam ſuam non ſapere. Ita Rhinocerotis aut certè Luciani naſum gerere.* Hîc προοιμιάζεσθαι neceſſum fuit, quia Archilochi iſti *Noſtrates Philologos* paſſim turpibus verbis παραδειγματίζουσι. Demum non deerunt præpoſterè curioſi formularum cantores ſyl-
1. de Orat. labarumq; aucupes, ut Ciceroni dicuntur, qui verba pro faſtu comtiora incaſſum quærent. Per nos liceat, qui λογοδαιδαλίαν quaſi venalem geſtant in omnibus compitis, fluctus maris in ſimpulo excitent, convectent tributim verba, circulentur quantum placet, verbis in oſtentationem numeroſis nobiles diſcurſus jactitent, rerum non ita ſoliciti; iis certè non abſimiles, qui calceum curant, & pedem, cui ille inſervit, negligunt; qui in pede quàm in oculo curando ſe ſtudioſiores præbent; quod ve-
* Com. de Philoſophi cũ Princ. conſuet. tat Plutarchus*. Cogitare oportet non verſari nos in hymetio Oratorum, ubi exultet licet oratio, ut verborum mole auribus abblandiatur. Scaligeri judicium, quod Cl. Voſſius* Majo-
* l.4. Inſt. Orat. c.1. §3. p.6. ragio nauſeanti ad vocabulum *Contrarietatis* oppoſuit, hîc repeto. *Non verſamur in foro aut in Romano comitio; ſed in communi theatro ſapientum, ſub oculis veritatis, cujus ſupellectilem atq; apparatum, non tàm nitidum quàm opulentum eſſe decet.* Si quid vero hîc eſt minus nitidum aut artificii nexu benè junctum, monitus una litura expungam, ipſius Ciceronis, quo abſolutiorem virum ætas non vidit, exemplo, qui non veretur ſententiam refigere phraſeos, *Inhibere remos*, ad Atticum
Ep. 21. l. 13. ap. Voſſ. d. l. p. 25. ſic locutus: *Inhibere illud tuum, quod valde mihi arriſerat, vehementer diſplicet.* Non me magis pudebit revocare, quàm puduit *Auguſtinum* aut *Ciceronem*, Viros toto cælo notiſſimos. Me eſſe hominem memini, id eſt, eum, cujus ſit labi, errare, neſcire, decipi. eoq; melior ſpes veniæ erit, quo minus otii &

libra-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

librariæ ſupellectilis in vitâ noſtrâ apodemicâ ſuperfuit. Ju-
venilibus annis proclivis eſt error. Sit ſua cuiq; *ἠσιγορία*, mo-
dò abſit Chriſtiano homine indigna *κακηγορία*, qua *κακοκερ-*
σίαν ſecum vehit. Tria verba in bona cauſa ſufficiant: טוב
ויחיל דומם*, nam ut nunc ſeculi mores, *ſpe certâ & pruden-* * Thren. 3, 25.
ti diffidentiâ ſive potius *ſimplicitate** nil utilius; quam faxit * Matt. 10, 16.
DEUS, ut apud omnes pios, quorum judicio confido, & re-
tinere & in dies augere queam. Chriſtiani eſt Servatoris no-
ſtri præcepto *λόγοις φιλανθρώποις τὰς καθ' αὐτοῦ διαβολὰς ἀ-*
ποτρίβεσθαι. Ἀδικεῖσθαι κρεῖττον ἢ ἀδικεῖν, Chriſtianè dixit,
qui dixit; ideo non eſt, ut Ariſtarchos Saturninos & inhuma-
nos Timones, quorum oculis ne Maronis quidem & Tullii Mu-
ſæ placuerunt, curem. Provoco potius ad Senatum Criticum,
cujus judicio, ut illo Areopagitico Athenienſium, nil ſanctius.
Quemadmodum *Pomponius Secundus*, olim Scriptor Tragœ-
diarum, ſi quid forte familiarior amicus tollendum, ipſe reti-
nendum arbitraretur, dicere ſolebat teſte Plinio: *Ad populum*
provoco. Sic & Ego æquo Cenſori ſupplico, det ſignum. Pla-
ceatne labor. *Si erravi**, *temere feci, pœnitet, ad judicium tu-*
um confugio, delicti veniam peto, ut ignoſcas oro; ſi nemo im- * Cicer. Orat.
petravit, arroganter, ſi plurimi, tu idem fer opem, qui ſpem de- pro Q. Ligario.
diſti. Adjeci coronidis loco Epiſtolam ſummi Fautoris Dn. Jo-
han. Frid. Gronovii, quâ priſtinæ dignitati Procuratorum, Præ-
torum & Imperatorum titulos aſſeruit. Sunt enim, qui *Pro-*
conſulis, *Imperatoris* & *Prætoris* nomina indifferenter quando-
que poni pertendant. Inde *Mitallerio* traditum ad Valerii
Maximi hiſtoriam, eandem provinciam nunc Proconſularem
nunc Prætoriam dici, & anguntur Viri docti *ad Annal. Taciti*
lib. 1. de Prætore Bithyniæ, qvum Bithynia Provincia Procon-
ſularis. Ajunt *Imperatorem Provinciæ Epheſinæ* apud Petroni-
um pro Proconſule Achaiæ capi. Sic viciſſim apud Tertullia-
num *Proconſulem* pro *Imperatore* poni. Ciceronis Epiſt. *IX.*
lib. I. ad Lentulum Inſcriptionem afferunt, quâ utrumq; con-
junxit: *P. LENTULO PROCOS. IMP.* Ita enim in libris MSS.

hanc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

hanc epigraphen concipi teſtatur Gebhardus *in Notis*. Super hâc controverſiâ me nuper monuit Leidæ Batavorum Vir humaniſſimus, docta inſuper ad me data Epiſtola, qua difficultatem omnem ſubmovit. Eam omnino dignam mecum alii judicârunt, quæ ad calcem legeretur, quod non indignè laturum Autorem ſpero. Tantum veni præfaturus, *Amice* LECTOR, neſcius ne eſſes noſtri inſtituti & animi. Non movebit ſpero candorem tuum, quod hîc calamo aliquid indulſerim. Interim lege & judica, cùm animo vacas remiſſo; tractantem graviora ne moleſtent. Dabam in Regiâ Danorum, quæ Hafniæ eſt, Academiâ. Ao. M.DC.XXXVIII.

E. T.

PAg.3. *fœdatas.* p.21. lin. penult. *Eccleſ.39. v.5.* p.33. lin. ult. *decent.* p.38. l.6. *v.609.* p.39. in marg. *Conſ.98.* p.49.15 *horto vicino* 24. ibid. *ſepeliebantur.* lin. ult. *Arabibus dicitur; de quâ.* p.50.22. *ſubceſ.* 53.20. *Celſiß.* 56.12 וצרות רבות 65.4. רוקם. 80.25. *vehement.* 93 27. εὐτράπελος 104. 26 πεθρείαν. 125.10. *obtruſas.* 135. 9. G. *hinnom* 136. 23. *Alphabeto.* 167. רבא. 171.13. Judæe. 178. παρακληθῆναι. 180. *Bœoticis.* 184. 19. *quarum.*

Alia ſi ſunt παροράματα ignoſce & corrige, quorum illud benevolentiæ erit, hoc humanitatis. Si qui etiam recto non ſtent numero auctores, erunt ἀθέλγμυα Schedarum, quas tanquam fidas memoriarum diſceptatrices in auxilium adhibueram. *Lamentavimus, nardus piſticus* &c. ut mea non ſunt, ita non corrigo. Ebræis vocibus cur puncta non addiderit Typotheta, non recelabit rogatus. B. V.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

בשם יהוה

PHILOLOGIA *pabulum omnium ſcientiarum* dici ſanè qvàm verè poteſt. Ea enim eſt, qvæ ſtudia artium alit, in ortus inqvirit ac rudimenta literarum, vim verborum examinat, ſenſus ignotos luce ſuâ aperit atq; illuſtrat; ſuperioribus diſciplinis ancillatur, tenebras labentis diſciplinæ diſcutit; qvæ de autoribus omnibus humanæ divinæq; ſapientiæ præclarè meretur, qvæ rerum antiqvarum memoriam eruit. Obſonium ejusmodi dico *Philologiam*, ubi cibus eſt, *qvem perfectus comedat, & qvem parvulus ſugat*, & cujus ſucco Reſpublica literaria creſcit, augeſcit, adoleſcit. Ita ut *Seminarium qvoddam* dici qveat, qvo ſtante ſtent omnes illæ literæ, ex quibus *Literati* nomen inveniunt, qvo cadente, cadant. Qvæ n. barbaries fuerit, cum Hebraicè, Græcè, Latinè neſcirent homines (ſi homines fas eſt dicere) hîc repetere otioſum eſt & odioſum. Magna ſunt, qvæ dicimus, ut tamen illis majora dixerint, in qvorum ingeniis doctrinæ lumen elucet, qvorum permulti *Uſum Philologiæ in omni ſtudiorum genere* omnibus partibus piâ exeqvuti ſunt ſolicitudine; è quibus vivos teſtes hâc vice nominabo Clariſſimos Viros, *Jacobum Matthiæ* & *Johannem Weitzium*, quorum, in hoc ſcribendi genere, Diſſertationes ſeorſim inſtitutæ legi poſ-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

poſſunt. ut de illis, quod præcipiamus & ad calculos vocemus, nihil ſuperſit.

Qvid PHILOLOGIA, ſive ea ſacra ſive profana ambitu ſuo complectatur, aliud, quàm *ſcientiarum mare?* Qvem Euripum huic comparabis freto? in cujus ſe demittunt abyſſum, quidam ut conchas ac margaritas legant, quidam, ut gemmas & pretioſos lapides; quos neq; Hermus neq; Pactolus neq; Indus ſuis divitiis ferunt, colligant.

—— —— *rari nantes in gurgite vaſto.*

Dubitanter quidem, fateor, ac meticuloſè in hunc me commiſi Oceanum, partim fluctuum difficultate cōmotus, partim imbecillitate virium deterritus, partim vi ventorum impeditus. Qvàm enim indignus ſim, qui in ſpatioſo eo & altiſſimo mari, quod invidiæ ſecum volvit qvandoq; procellas, urinarer, mihi ipſe probè ſum conſcius. Sumſi tamen animum neceſſitate efflagitationis magis qvàm voluntatis, eoq; magis, quò plures fuêre parati Auxiliatores, qvi ope ſuâ & favore caverūt, ne, qui in mari verſarer, fluctibus obruerer. Fieri enim non poſſe ſpem fecerunt, ut timerem, qvem navigantem inſeqverentur Patroni. Qvin potius cum Cicero-
* 2. Tuſcul. ne * liceret purgato ſenſu affirmare. *Ejice te de navi, præſto eſt qvi excipiat vel Delphinus, ut Arionem Methymneum, vel Pelopis illi eqvi Neptuni, qvi per undas currus ſuſpenſos*
* Pſ. 72. v. 8. *rapuiſſe dicuntur.* In nomine itaq; DEI, qvi *à * mari usq; ad mare* dominatur, lintre Muſarum vectus, nunc huc nunc illuc rete laxavi; nec fruſtratus meâ expectatione, inter Scyllam temeritatis atq; Charybdim ſocordiæ, non qvidem nobilem margaritam, ſed *teſtam*, qvod Ebræi proverbio dicunt, *eduxi* omnium poſtremus, omnium infimus, aliorum, qvi plenis ferebantur velis, veſtigia

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

inſecutus, lentoq; gradu raſo littore ad portum confugi. Qvi fructus operis laboriſq; expectandus ſit, Muſarum Thalaſſiarchæ, qvorum commendata eſt in judicando æquitas & perſpicacia, ne me cælent, etiam atq; etiam obteſtor. Illud enim eſt, quod probo tribunal. Benigniſſimus Soſpitator Deus, in qvo unica ſpes eſt conatuum, cœleſti ſua aurâ deducat nos * in eam regionem, qvam ipſi navi petimus. * Pſ. 107. v. 30.

In earum literarum, qvas certo reſpectu dicimus profanas, latifundium expatiari animus eſt, ut, qvas *uſu* inſignes experimur, ſimul deprehendamus *abuſu* à pravis & otioſis ingeniis inſigniter ſæpe fœdatos. In ſuperiori diſciplinâ Theologiâ, qvantus ſit uſus literarum ſecularium & Antiqvitatis, nemo neſcit. in illâ ſiquidem nos ſine præviâ Scriptorum profanorum luce, & ex iis hauſtâ rerum rituumq; cognitione, in multis progredi non poſſe, in qvâdam, qvæ in publicum extat ab humili docta principio, Exercitatione לפי ענוית דעתי, ut Ebræi loqvuntur, vel centum amplius teſtimoniis ſacris monſtravimus. Sunt enim perplurima loca, in utroq; Veteris & Novi Fœderis Codice ſparſa, qvæ niſi *ex gentilium hiſtoriis, aut ex fabulis & figmentis eorundem, ex vetuſtis dicendi modis vulgaribus, ex priſcorum hominum moribus, obſoletis & antiqvatis jam diu*, explicentur nullo pacto poſſint intelligi, nullâ viâ penetrari qveant. Agebant Scriptores divini contra Paganos, eorum mores & ſuperſtitionem multifariam taxabant, Prophetias contra eos inſtituebant. qvarum complementa ex exoticis ſcriptorib⁹ colligenda reſtant, ad qvod tanti operæ pretii ſtudium cohortantur Andreas Franckenbergerus, * & Antonius * Gvevara. *In Theologo*, ait Lipſius, * *accuratum illud antiqvitatis ſtudium ſi abeſt, fortaſſe non requiram. Si adfert*,

* Tract. de dignit. hiſtor. Prophet.
* Præfat. in Habac.
* Epiſt. qſit. l. 3. Ep. 19.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

fert, vehementer amplectar. Nec ſolùm, qvaſi ornamentum, ſed etiam, fas ſit dicere, adjumentum. Nam in Hiſtoria ſacrâ multa eſſe, qvorum penitior intelligentia pendeat à moribus & literis antiqvis, nemo negabit. Eum itaq; , qvi in Reginâ Diſciplinarum Theologiâ ſtudet

optatam curſu contingere metam,

Philologum eſſe oportet. nam, doctiorum opinione, qvi Philologiam ignorare ſe dicit, idem ſe plurima neſcire fatetur.

Qvemadmodum autem Literæ humaniores habent utilitates & oblectationes animi infinitas, qvibus omnes omnium ordines, earum potiundarum cupiditate accenſos, ſatiant. Fontes enim, cujus aqvæ non deficiunt, & fertiles agros poſſident, qvibus ut cum Poeta loqvar,

Æſtiva qvantum decerpunt luce capellæ
Tantum fæcundus gelida ros nocte reponit.

Sic & incommoda ſua ex culpâ perversè utentium. Multi namq; à regiâ dejecti viâ gravi temeritatis infamiâ raptantur in illos abuſuum fluctus. Qvantum enim emolumenti è Philologiâ accedit ad diſciplinas, tantum decedit, cum perversè utimur, & cum non utimur. Aſtutè & verè dixit Alphius. *Bona nomina non appellando fieri mala.* Nos in re diſſimili non minus verè. *Profanas literas ſi perversè colas, fieri malas.* VOS IN HANC REM BONI QVIRITES TESTIMONIUM PERHIBETOTE.

Iliacos inter muros ſolet peccari & extra. Invenias enim homines, qvi in ellipſi peccant, imperitos atq; eosdem perqvàm moroſos, inexpiabile clamantes crimen, ſi qvis *Ethnicorum lectionem* adhibeat, doctrinam eorum graves ſarcinas ſupervacanei laboris continere ajentes: id qvod ævi antiqvi & noſtri qvoq; pervicaciam *Catharo-*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

rum, Paracelſiſtarum, weigelianorum aliorumq́; Fanaticorum nonnullis viſum eſt, qvi dum vitant vitia, in contraria currunt. Ab Hieronymi ætate dicendi ſumam initiũ.

Hoſtes Hieronymi ſubornârunt Magnum qvendam Oratorem Romanum, qvi ſciſcitaretur à ſancto Viro. *Cur Eccleſiaſticis libris admiſceret literas Ethnicorum, profaniſq́; ſacra?* Huic ſanctiſſimus Vir ſatisfactur⁹ affirmabat, *in Moſis & Prophetarum ſcriptis haberi qvoq; nonnulla de libris Ethnicorum aſſumta. Salomonem Philoſophis Tyri & multas propoſuiſſe qvæſtiones & ab illis propoſitas abſolviſſe. Paulum Apoſtolum Epimenidis, Callimachi, Menandri & Arati nonnunqvam verſiculos uſurpaſſe.* Affert S. Pater, ut eorum qvàm ſit abſurda ſententia declaret, exempla θεοπνεύστων ſcriptorum ἐν τοῖς τῶν ἔξωθεν μαθήμασιν τὴν διάνοιαν γυμνασαμένων; utpote *Moſis*, primi mundi naſcentis Hiſtorici, ἐν * πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων enutriti; qvi ſecundum Origenis, Baſilii & Gregorii ſententiam diſertus cenſebatur inprimis eâ, qvâ florent homines, eloqventiâ. utpote à pueritiâ rudimentis in aulâ regiâ Pharaonis, liberaliter inſtituti, & nobilioris ingenii culturâ perpoliti. qvem Pharaonis filia adoptavit, regioq; modo * *ſapientibus Ægyptiorum adhibitis præceptoribus*, educavit ac erudivit. nihilominus celebratur ἠγαπημένος * ὑπὸ Θεοῦ. Qvod vero Philo *in vitâ Moſis* ait, eum Græcis fuiſſe uſum Magiſtris, repugnat index temporum; cum Cadmus, qvi primus literas (unde Φοινικήϊα & Καδμήϊα γράμματα dicuntur) in Græciam intulit, aliqvot ſeculis vixerit poſt Moſen. A Moſe ad Prophetas tranſit, qvos inter Daniel fuit inſtructus ἐν πάσῃ σοφίᾳ Χαλδαίων, בספר ולשון כשדים, *in lingvâ & literis Chaldæorum*, Daniel: cap. 1. v. 4. ubi in Comment. Hieronymus ait. *Qvi de menſâ Regis & de vino potus ejus non vult comedere, ne polluatur; utiq; ſi ſciret, ipſam*

* Tit. 1. v. 12. 1. Cor. 15. 33. Act. 17. 28.
* Act. c. 7. v. 22
* Baſil. in Hexaem. princip.
* Syrac. 45. v. 1

 ſapi-

ſapientiam atq; doctrinam Babyloniorum eſſe peccatum, nunquam acqvieſceret diſcere, qvod non licebat. Proculdubio autem fuêre Magica in traditis Chaldæorum. ea tamen neglexiſſe Danielem dubitavit nemo. Τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλῶνος φασὶ τῆς σοφίας χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἅψασθαι παιδευμάτων, ait Baſilius Magnus. Prophetas excipit *S. Paulus Tarſenſis*, Gentium præco, quem in lectione prophanorum verſatiſſimum fuiſſe tum ex Strabone colligunt, qui de Tarſenſibus teſtatur, eos Philoſophiæ, aliarumq; diſciplinarum, quæ encycliæ vocantur, ſtudio Alexandriam atq; ipſas adeo Athenas ſuperaſſe. tum è ſacris manifeſtum fit; nam *Epimenidis*, Poetæ Cretenſis, verſiculo uſus eſt de Cretenſium moribus fraudulentis. In aliâ quoq; Epiſtolâ *Menandri* poſuit ſenarium de conſortio malorum vitando. *Arati*, Poetæ decantatiſſimi, hemiſtichio in Evangelii gloriam uſus eſt in concione ad Athenienſes, quos δεισιδαιμονεστάτους in Areopago de DEO Opt. Max. inſtruit, & inſcriptionem fortuitã, *ARÆ IGNOTI DEI*, torquet in argumentum fidei, ut noſter Hieronymus loquitur. Deniq; ex libro, qui inſcribebatur *Jannis* & *Mambris*, laudat hiſtoriam de illis Magis, qui reſtiterunt Moſi θαυματέργῳ in Ægypto. Quæ profectò Vir divinus non allegaret, ſi Chriſti cultoribus τῶν ἔξω ſcriptis voluiſſet interdictum. Hæc argumenta à Stridonenſi Epiſcopo allata facient, niſi vehementer fallor, ſatis ei, qui non omnino pertinax falſi patronus defenſorq; eſſe voluerit.

Orat. πρὸς νέους.

Tit. 1. v. 12. 1. Cor. 15. 33. Act. 17. 28.

2. Tim. 3. v. 8.

Prolixius de hâc qvæſtione diſputat in Epiſt. ad Magnũ OratoremRoman. *ab infantiâ * detenꝰ inter Grammaticos & Philoſophos* Vir ille ſanctus, divinâ humanaq; ſapientiâ mirabiliter eruditꝰ. Idem *in Epiſtolã ad Titum* Grammaticen & Dialecticen ad bene diſſerendum, falſaq; à veris

* Præfat. in Jobum.

diju-

dijudicandum, Chriſtianis utiles eſſe judicat; easq́; ſi meliores in uſus adhibeantur, plurimùm prodeſſe. *Itaq́, inquit, ſi qvando cogimur literarum ſecularium recordari, & aliqva ex iis diſcere, qvæ olim omiſimus, non noſtræ eſt voluntatis, ſed (ut ita dicam) graviſſimæ neceſſitatis, ut probemus ea, qvæ à ſanctis Prophetis ante ſecula multa prædicta ſunt, tàm Græcorum qvàm Latinorum & aliorum gentilium literis contineri.* Triviale vero eſt, quod multi, Rufino ſimiliores quàm Hieronymo, humanarum rerum cultoribus objiciunt, Hieronymum ab Angelo fuiſſe percuſſum admonitumq́;, ne dein humanas amplecteretur literas. quod ut factum videtur affirmari *Diſtinct. XVII. Decret.* his verbis. *Legimus de Beato Hieronymo, qvod qvum libros legeret Ciceronis, ab Angelo eſt correptus, eò qvod Vir Chriſtianus Paganorum figmentis intenderet.* Quod attinet iſthæc, non diffitetur ipſe Autor fuiſſe ſomnium noctisq́; ludibrium. ſicuti ſuapte manu ad Marcellam ſcribit ſeſe à calumniis purgans * Ruffini. *objicit mihi*, *Tom. 3. fol. 95.
ait, *mixtum perjurium ſacrilegio, qvod in libro* (ad Euſtochiã *) *qvod ad inſtituendam Chriſti Virginem loqvor, ante* *Tom. 1 fol. 67. a.
tribunal Judicis dormiens pollicitus ſim, nunqvam me literis ſecularibus daturum operam: & nihilominus damnatæ eruditionis meminerim. Nimirum iſte eſt Saluſtianus Calphurnius, (quem ſæpius inculcat, nec liquet, quis ſit) *qvi nobis per Magnum Oratorem non magnam moverat qvæſtionem; cui libello brevi ſatisfecimus. Nunc qvod inſtat pro ſacrilegio atq́ perjurio ſomnii reſpondendum eſt. Dixi me ſeculares literas deinceps non lecturum: de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio &c.* Neq; unqvam ſomniis hujusmodi fidem adhibendam diſſerit, ſe enim nonnunqvam in ſomniis vidiſſe volantem, natantem maria, in ſepulchro poſitum, qvæ vera fuiſſe neqvaqvam potuerunt.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

runt. *Qvanti*, pergit, *in ſomniis divites, apertis oculis repente mendici ſunt? Sitientes flumina bibunt: & experrecti ſiccis faucibus æſtuant. Tu à me ſomnii exigis ſponſionem.* Somnium legas ap. eundem *in Epiſtolâ de Cuſtodiâ Virginitatis ad Euſtochiam.* ubi Cenſoris Eraſmi verba leguntur. *Hæc eſt illa fabula, qvam memoriter etiam tenent omnes ij, qvi ne verbum qvidem unqvam legerunt in ſcriptis Hieronymianis.* Vapulavit, *inqviunt*, Hieronymus, qvod Ciceronem legerit. *Ac mirâ qvadam religione ſic ab omnibus bonis abſtinent literis, ut nec attingant, ne forte imprudenter incidant in aliqvod verbum Ciceronis & cum Hieronymo vapulent: & tum ſibi videntur Apoſtolis proximi, ſi qvàm ſpurciſſimè loqvantur. At D. Hieronymus, cum locum hunc objicienti reſpondet,* Somnium *vocat, etiamſi hic ſomnium fuiſſe neget. Nec hoc unqvam ſenſit Hieronymus Ciceronem non eſſe legendum: ſed in hoc duntaxat, ut divina rectius intelligamus & commodius tractemus. Alioqvi qvid ſibi vult, qvod ſcribit ad Oratorem Magnum.* Non poſſum qvin his addam verba Johannis Gerſonis, Pariſienſis Academiæ qvondam Cancellarii (cujus laus & ſanctitas deprædicatur à Dauroultio *) qvæ in ejusdem ſermone de Angelis extant. *Nolo exemplum iſtud ad hoc traducatis, ut abjiciendos prorſus æſtimetis Infidelium libros; velut qvidam falsò argumentari ſatagunt. Alioqvin & ipſe poſtmodum Hieronymus & Auguſtinus & Bernhardus, &, ut altius repetam, Paulus, Cyprianus, Origenes; imo ut generalius extendam, omnes prophetantes, omnes legiſtæ, omnes artiſtæ culpabiliter erraverunt: qvod dicere, intolerabilis eſt temeritas,* & qvæ ſeqvuntur. Plura in hanc rem lege apud eundem Eraſmum ut & Marianum Victorium Reatinum, *in Deſcriptione vitæ Hieronymi*, Reinhardum Lorichium *in Scholiis ad Progymnaſmata Apthonii fol. 105. 106.*

* in Flor. exēp. c. 1. tit. 2. ex 5.

Eadem

Eadem opinio inſedit quorũdam mentib⁹ ætate *Gregorii Nazianzeni*, externas diſciplinas, qvas exactè gẽtiles tradiderant, à Deo abducere homines; qvam in *Deſcriptione vitæ Baſilii*, qvæ ſub titulo *Monodiæ* extat, confutat magnus Eccleſiæ Doctor. Verba ejus in hunc modum Latinè vertit Raphael Volaterranus. fol. 59. b. *Exiſtimo apud omnes, qvi ſapiunt, jam eſſe in confeſſo, qvemadmodum* eruditio *ſeu* diſciplina *primum eſt omnium bonorum, non ſolùm* Chriſtiana, *qvæ non dictionum pulchritudinem, ſed rerum ſenſum & intelligentiam ſeqvitur* (πᾶν τὸ ἐν λόγοις κομψὸν καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα, μόνης ἔχεται τῆς σωτηρίας, καὶ τοῦ κάλλους τῶν νοουμένων); *Verùm & ea,* qvæ extra fidem eſt, *qvamvé Chriſtiani nonnulli velut à Deo ſeparatam* (ὡς ἐπίβουλον καὶ σφαλερὰν καὶ Θεοῦ πόῤῥω βάλλουσαν διαπτύουσιν, ut inſidioſam ac periculoſam & procul à Deo avertentem,) *odio habuêre, malè qvidem judicantes. Si enim, qvemadmodum qvidam ex Philoſophiâ alienâ noxam contraxêrunt ac in errores varios inciderunt, eâ de causâ deſpiciunt. Eodem modo & hi cœlum terramq́ & omnia, qvæ in eis continentur, odio poterunt habere: qvando plures inveniuntur, qvi hæc Deos conſtituunt, aut his alioqvi abutuntur. Similiter autem & ignis & elementa cætera & cibus ipſe, qvæ interitum ac pernitiem malè utentibus ferunt, ab omnibus ut mala vitabuntur. Verùm contra conſpicimus, qvod non ſolum ea, qvæ de genere ſunt meliorum, ſed omnino peſtifera & vitanda, interdum ea probè accommodantes juvare inveniantur: jamq́ ex viperæ carne* (καὶ τῶν ἑρπυστικῶν θηρίων ἔστιν ἅ τισι πρὸς σωτηρίαν φαρμάκοις συνεκεράσαμεν) *ſingulare morbis remedium inventũ, qvod theriacã appellam⁹. Sic igitur ex græcis doctrinis, qvæcunq́ ad naturæ cognitionem morumvé inſtitutionem* (τὸ

μὲν ἐξεταστικόν τε καὶ θεωρητικόν) *ediſcamus: qvæ vero ad errorem & ſuperſtitionem* (ὅσον ᾖ εἰς δαίμονας φέρει καὶ πλάνην καὶ ἀπωλείας βυθὸν) *ea vitabimus.* Appoſitè duobus ſimilibus oſtendit, profanas literas non eſſe contemnendas Chriſtianis; ſed earum ornamenta, omnemqvé philoſophiam, qvâ per injuriam erat abuſa gentilitas, in ſacros uſus congerendam. Qvo eodem artificio *Baſilius Magnus* (qvem in celeberrimâ Athenienſium Academiâ ὁμόστεγον καὶ ὁμοδίαιτον habuerat S. Gregorius) ſuperbit in *Oratione* πρὸς νέους *de Utilitate ex Paganorum ſcriptis hauriendâ*, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων. qvâ eruditè docuit doctrinæ liberalioris & elegantioris divitias à profanis autoribus eſſe repetendas, atq; veritatis aurum illud è metallis divinæ providentiæ elaboratum, feliciores in uſus transferendum. unde qvædam ſimilia in eam rem affabre excogitata huc transportare non pigebit. *Qvemadmodum in legendis roſis ſentes vitamus; Sic in profanis autoribus, quicqvid eſt utile, carpimus, noxium vitamus.* ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι: τὸ βλαβερὸν φυλαξόμεθα. Qvod ipſum exemplo apicularum illuſtrârat: qvæ optimum (ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν) ſeligunt é floribus, reliqva omittentes. Idem porrò. *Sicut plantis, qvibus propria virtus eſt fructu pulcherrimo ſcatere, folia nihilominus ramis conjuncta qvendam ferunt ornatum. Sic & anima, cui præcellens qvidem fructus eſt veritas, non abs re tamen exteriore ſapientiâ* (τῇ θύραθεν σοφίᾳ) *circumdatur, ſicut foliis qvibusdam umbram fructui ac aſpectum non injucundum* (ὄψιν οὐκ ἄωρον) *præbentibus.* Ideoq; τοῖς νέοις præcipit ἐπὶ τὴν τούτου παρασκευὴν, καὶ ποιηταῖς, καὶ λογοποιοῖς, καὶ ῥήτορσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλεῖν: qvod ipſum ſtatim ſubjunctâ pereleganti ſimilitudine ſumtâ à *Tinctoribus* de-

clarat

claret expreſſiùs. *Sicut enim Fullones ac tinctores, medicamentis qvibusdam prius rem tingendam ſolent parare, qvàm colorem, qvem cupiunt, ſive purpureum ſive aliqvẽ alium inducant.* Ita, inqvit, & nos, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἡ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, τηνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων. *ut ſolidæ honeſtatis jaciamus per ſolidum fundamenta, operæ pretium eſt à teneris manſvetioribus ſtudiis intingi, antequam ad ſacras & arcanas Scripturæ diſciplinas accedamus.* Qvi Pater verè Magnus poſt acceptum baptisma Rhetoricam profeſſus eſt aliqvandiu. qvod munus adeo magnificè implevit, ut Libanius, Sophiſta celebris inter Ethnicos, ſuas declamationes Baſilii cenſuræ ſubmiſerit; eodemq; Libanio rogante, *ut Amphilochius* * ſcribit, diſcipulos à Baſilio religione disjunctos Chriſtianæ vitæ præcepta docuerit. Et qvidem Patres illi venerandi, *Baſilius* & *Gregorius*, ex qvo literis operam dedêre Athenis, tantam ſibi eruditionem in omni diſciplinarum genere acqviſivêre: *ut non ſolùm apud Præceptores & ſocios* (dicam hæc verbis Gregorii à Billio converſis) *ſed apud totam etiam Græciam ac præſertim clariſſimos qvosq; Græciæ viros illuſtri famâ celebrarentur. Qvin etiam ultra Græciæ fines*, ait, *progreſſi ſumus, ſicut multorum ſermone compertum eſt. Nam ut qvocunq; Athenarum fama, eodem quoq; Præceptorum noſtrorum ſeſe proferebat: Ita qvicunq; Præceptores, iidẽ qvoq; nos cognoſcerent, ſimulq; de nobis audiebant & loqvebantur, ac par qvoddam non obſcurum & incelebre apud eos & eramus & dicebamur.* Qvam eorum eruditionem & pietatem Athenis cognoverat *Julianus*, ut alibi * teſtatur Gregorius, cum qvo ſe Athenis verſa-

V. Cauſinus de Eloqv. l. XV.

* in vita Baſil.

* Orat. in laudẽ frat. Cęſarii.

 tum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

tum fuiſſe, & ex vultu, habitu & geſtibus pravam ejus indolem animadvertiſſe affirmat*. Nec fefellit Vatem eventus: nam, ut de re præſenti loqvar, proditum eſt de eo ipſo Juliano apud Nicephorum *lib. X. cap. XXV.* qvod lege publicâ caverit, ne Chriſtianorum pueri gręcis diſciplinis imbuerētur, aut Poetas legerēt, aut Scholas publicas frequentarent: *ne lingvis* (eho-dum edicti cauſam!) *eorum acumine perpolitis, facile diſputationibus noſtris reſiſtere, & ſacra qvidem ſua ædificare & amplificare, religionem autem noſtram facile refelle-re qveant.* Nam *ſi ſint*, inqvit apud Socratem, * *lingvâ ad dicendum exercitatâ, facilè Dialecticorum, qvi ſunt apud gentiles, argutiis occurrere poterunt.* Qvam ob cauſam in Julianum invehitur Gregorius Oratione I. Inde etiam doluit Ethnicus Apollophanes *Dionyſium Areopagitam* * τοῖς τῶν ἑλλήνων ἐπὶ τοὺς ἕλληνας χρῆσθαι. Sic apud Cyrillum *lib. 7. contra Jul.* miratur novus iſte Nebucadnezar, ut * Athanaſius eum nominat. Cur Chriſtiani ſuos arcerent ab idolothytis, & non potius à lectione librorum Ethnicorum, cum ab his plus periculi immineat, illius qvidem opinione. Cui Cyrillus. *Qvoniam dulce eſt omnia ſcire: idcirco hâc ratione & valde prudenter etiam Græcorum ſententias diligenter diſcutimus, qvas de unaqvaq; re habuerunt, & ante alia de Deo, & inde ridendi occaſionem accipimus, quod volunt innumeros Deos & immundorum Dæmoniorum multitudinem honorare.* Sed Julianum furere ſinamus, noſtriq; Cyrilli ſeqvamur doctrinam. Vel enim ob hanc qvoq; cauſam Deus optimos gentilium auctores extare voluit, ut ex comparatione intelligerent Chriſtiani, quantum interſit inter ἐξουσίαν τοῦ σκότους & regnum Filii

Invect. 2. in Julian.

*lib. 3. c. 10.

* Epiſt. 7.

* Orat. I. ad Jul.

Dei, quantum diſtent tenebræ à luce. ἡ γὰρ ἐναντίων παρά-
θεσις illuſtriorem utriusq; naturam reddit; quod verè ſtudiorum conſecranei, Baſilius & Nazianzenus, ſcribunt. Ille in Orat. modò laudatâ. *Si noſtrorum ſermonum ac gentilium ulla eſt convenientia, illorum valde cõferet notitia. Sin minus, eos ſaltem ſimul conferendo differentiam diſcere libebit, cum ad melioris optionem atq; delectum non parum comparatio faciat.* Hic d. Monod. ait. *Non ex eorum dogmatibus parum ad Dei cultum* (πρὸς θεοσέβειαν) *proficimus, ſi noſtra cum illis conferamus, ac comparatione ut ſancta, pura, integra, vera, illis probroſis impuris, ineptis, longè præſtare noſcamus;* qvo ſenſu Volaterranus exprimit.

Qvid itaq; *Clementi Romano* viſum fuit; quod *lib. 1. Conſtit. cap. VI.* juſſit ab omnibus gentilium libris abſterreri, utpote *à Diabolo* excogitatis? Quid opinionis fuit Gregorio Magno? de qvo Antonin⁹, Archiepiſcopus Florentin⁹, * refert, eum, *omnes libros*, quos habere potuit, *Titi Livii comburi feciſſe, quia ibi multa de ſuperſtitionibus idolorum narrantur.* Quænam nauſea inceſſit ſtoicum quendam Paracelſiſtam? qui non ſine ſtomacho ad Plauti locum, qui extat in argumento Amphitruonis de Jovis adulterio, effutit hæc verba. *Nimis impium eſt Latinitatem diſcere ab illis, qui Deo, qui hominum bonis moribus injuriam inferunt. Satius eſſet Plauti Amphitruonem igni traditum, quàm iſtâ perditiſſima fabulâ Deitati & humanis virtutibus illudi.* Ut & Pontifici, multisq; aliis, *Franciſcus Petrarcha*, omniũ opinione doctiſſim⁹ ſcriptor, Magus * *Virgilium* quod legiſſet, firmiter creditus, ut Andreas Schröderen *in ejus Vita pag. 30.* teſtatus eſt. Adeoné docti qui habe-

* part. 4. ſum. tit. 11. c. 4. §. 3. ſub fin.

* Vid. ſenil. l. 1. Ep. 3.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

bantur olim, indocti erant & bonarum literarum inſcii? *Magus* infœlici illo ſeculo putabatur, qui ſub eclipſi iſtâ literarum Philoſophiæ operam navabat. Qvæ hæc religioſitas? Nos ſi legendum putamus, niſi quod Chriſtianæ Religioni conſonum eſt, abjiciamus ſanè & omittamus omnes illos veteres Græcos Latinosq; autores. Exulet à Chriſtianorum adytis Homerus, exulet Tullius, abeat Livius, & uno verbo, omnes antiqvi Poetæ Hiſtorici & Oratores. Nemo enim eſt ex illis, qvi non multitudinem inducat Deorum; nullus, qui non exempla ſuggerat magnorum & furioſorum peccatorum. *Si qua contraria ſacris literis in gentilium libris inveniantur,* (quam Auguſtini γνώμην refert
* pag. 182. inter regulas * intelligendi ſacras ſcripturas Fr. Ruizi⁹, Ordinis S. Benedicti Abbas) *ſi falſiſſima: vel ex ſacris refuta, vel etiam à vero David diſce extorquere de manibus hoſtium gladium, & Goliathi ſuperbiſſimi caput proprio mucrone truncare.* Qvis enim tàm ſit ſtupidus, tàm amens, qui his ſcriptoribus *ob admixta cupiditatum ac libidinum exempla* longam ſalutem dicere velit; qvod
cap.1.de Van. ſcient. quidem voluit Zoroaſtri diſcipulus Cornelius Agrippa. qvâ ratione qui moveretur, illum oporteret ne Chriſtianorum quidem libris uti. Prodeſt potius profanorum lectio, qvò diſcamus, quàm impune graſſata fuerit idololatria inter ipſos; quanta inde invecta fuerint flagitia, plenisq; velis, quæ impudica, quæ turpia, excepta. nimirum vident pii homines in his libris, velut in ſpeculo, vitam moresq; hominum, atq; otii ac vitiorum reliquorum vituperationem luxurioſam ſobriis accipiunt auribus. Lectionem enim niſi præparatis & animis & auribus aggredi non licet, eoq;

in

in genere Viri pientiſſimi juxta ac ſecularium litera-rum experientiſſimi, Joachimi Camerarii judicium perplacet, qvod in Plautum graviter reliqvit; qvodq; Catonis illius rigidi præpoſtero judicio meritò prævalere debet. Aſinariam Plauti commendaturus * ſic infit. *Contemplemur quaſi in ſpeculo hujus Comœdiæ ſummam turpitudinem temporum illorum, & timeamus Deum atq; veneremur orantes, ut à nobis tantam atrocitatem pœnæ, id eſt cæcitatis & ἀδοκίμȣ νȣ͂, benignè avertat, & molliat animos noſtros, commoveatq; per S. Spiritum ad pœnitentiam delictorum, & erigat ad ſpem ſalutis in fide Jeſu Chriſti Salvatoris noſtri Amen.* Pariter in Bacchid. *Fabula hæc elegãs eſt, ſed flagitia & turpitudinem nefariã proponit; ad cujꝰ cognitionem terreri debẽt animi piorũ, conſideratione horribilis iræ divinæ*, & qvæ ſeqvũtur. Annon *Petroniꝰ* eſt impuriſſimus ſcriptor puriſſimæ Latinitatis, puriſſimo ſermone impuriſſimum tractans argumentum? nec tamen ideo exterminamus ex qvorundam inſcientiâ; qvo judicio nihil eſſe iniquius, *Goldaſtus* & *Pithoeus*, * *Barthius*, * monſtrant. Qvid de *Ariſtophane* dicamus? Facetiſſimum iſtum, ſed & obſcœniſſimum, veteris Comœdiæ ſcriptorem S. Johannes Chryſoſtomus, ſi hoſce ſpurcos ſcriptores non exiſtimaſſet legendos, ſub pulvino ſanè non habuiſſet, qvem habuit ſemper. *Si bene natus* (ut verba mutuem Theodori * de Juges) *bonis artibus imbutus & veræ Philoſophiæ* (addimus nos, Theologiæ) *placitis inſtructus fueris, tanqvam murex caſtitatis piſcis, non patieris corruptelam. Et ut Socrates ingreſſu ſuo carcerem purgavit, ita ſi quid à virtute alienum & vitio adfine, purgabit tua fælix & bona indoles.* Itaq;, ut cum Hieronymo Vida concludã.

* pag. 265. Ed. Lipſ. Anno 45

* ad Petron. diſſert.

* l. 49. Adv. cap. 11.

Florid: 5. Lect. ſubc. 7.

* Præfat. ad Petr. Satyr.

Poni-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Ponite crudeles iras & flagra Magiſtri,
Fœda miniſteria, atq; minis abſiſtite acerbis.

Alii ne profanos nobis libros crederent, *docendi ſanctitatem*, qvæ tamen vix ulla eſt, opponebant; qvorum cohortatione nihil jejunius. Exemplo ſint Monachi Anachoretæ & Cænobitæ, apud qvos veriverbium erat. *Profana ſunt, legi non poſſunt.* Proavorum noſtrorum ſecula mire id probant, ubi barbarorum plus erat, quàm muſcarum in Armeniâ, republica literariâ collabaſcente. eoq; temporis ſcholarum erant ἀμυνθήϐια verſa in χολὴν, i. e. deſidiam. & quibus incubuerat pietatem cum morum probitate conjunctam, literatâ facundiâ, propagare, inſcitiam poſteris propinabant, eliminatis autoritate prætoriâ bonis & probatis autoribus, neſcio quo ſanctitatis & ſtultæ ſeveritatis prætextu. Johannes Dullardus ſuis inſtillare conſueverat: *Qvantò eris melior Grammaticus, tantò pejor Theologus.* Hæc fuit quorundam olim temporum ſancta (ita nominabatur) inſcitia. Odioſum eſt ire per exempla; qvæ *Meiſnerus, Finckius, Clauderus, Ebelius,* & alii in peculiaribus diſſertationibus magno afferunt numero. Ut meritò exclamem de illo ſeculo;

O miſeras hominum mentes, ô pectora cæca,
Qvalibus in tenebris vitæ
degitur hoc ævi qvodcunq; 'ſt.

Conantur in eo velamenta qværere, ut obtegant eorum in loqvendo ſimplicitatem ſanctimoniæ magnitudine. Afferunt Concilii Carthaginenſis IV. Dictatores, qvi *cap. XVI.* decretum evulgârunt. *Epiſcopus gentilium libros non legat.* Qvod etiam Gratianus,

Decre-

Decretorum compilator, ſuis inſerſit* centonibus. * diſt. 37. c. 1.
Addunt *Iſidoros*, ingenii aliâs laude commendatiſſimos; alterum qvidem *Peluſiotam*, qui *lib. 1. Epiſt. 63.* Monacho ſive Anachoretæ tali ſtudio prorſus interdixiſſe videtur, propter admixtam rerum fœditatem atqve obſcœnitatem. Alterum *Hiſpalenſem*; cui *lib. 3. ſent. de ſummo bono cap. 13.* ſecularium lectio ob neqvitiam diſplicet. *Ideo* inquit *num. 2, prohibetur Chriſtianus figmenta legere Poetarum, qvia per oblectamenta inanium fabularum excitant ad incentiva libidinum. Non n. ſolùm thura offerendo dæmonibus immolatur, ſed etiam eorum dicta libentius capiendo.* Neſcio qvàm conſultè ſcribat; niſi benigna interpretatio admittatur, qvam ex §. *3.* forſan habebis, ubi ait divinarum literarum amore raptus: *Cavendi igitur ſunt tales libri, & propter amorem ſacrarum ſcripturarum vitandi.* Cum ad ſeculi ſui calamitoſi forum hæc ſcripſerint, qvo indiſcretim cuivis lectionem gentilium permittere non erat tutū, multaq; poſſint dici in ſenſu comparato, qvæ non dici poſſunt abſoluto, benignè pro ratione temporis & perſonarum eorum verba interpretanda eſſe cenſerem; ut qvæ συγκριτικῶς, qvoad lectionem S. Scripturæ, qvæ ſola eſt βάσις ἐπιςήμης καὶ φάρμακον ψυχῆς, ſint dicta; qvomodo rectè inſtruit *Caſſiodorus* Monachos Vivarienſis ſui Monaſterii: quibus etiam ſecularis literaturæ codices omnis generis reliqvit, ut eos aſſiduâ tererent lectione, mundoq; exhauſto qvodammodo doctorū Virorum ingeniis tales è lectione evaderēt, qvi ſeculo eruditione ſuâ conſulerent; unde laudis fuit in Ruthardo*; qvi Monachus, ſanctitatis & eruditionis laude præſtans, *Gymnaſium Hirſaugienſe*, optimis inſtructum

* Trithem. in Hiſt. Monaſt. Hirſ.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ctum autoribus, ingreſſus literas docebat, relictis honoribus Epiſcopatus, qvos ei Ludovicus Imperator decreverat. Non minori gloriâ Carolus Imperator, & Bonifacius, Archiepiſcopus Moguntinus, undante per Germaniam ex diuturno bello ſangvine, *Fuldenſe cœnobium* bonis auſpiciis erigunt, Muſas exilio pulſas in libertatem vindicant, *Monachos quadringentos* in Collegium tanqvam in eqvum Trojanum incluſos Præceptori Sturmio expoliēdos Græcis Latinisq́; literis tradunt; ex qvibus multi, qva erant eruditione, ex Græco ſermone in Latinum multa vertentes Gymnaſium inſigni bibliothecâ nobilitarunt, non ſine totius Germaniæ emolumento, teſte etiam Hiſpano* Doctore. Me ut liberem, audi* Caſſiodorum. *Nec illud Patres ſanctiſſimi decreverunt, ut ſecularium literarum ſtudia reſpuantur; qvia non exinde minimum ad ſacras ſcripturas intelligendas ſenſus noſter inſtruitur. Si tamen divina gratia ſuffragante notitia ipſarum rerum ſobriè ac rationabiliter inquiratur, non ut ipſis habeamus ſpem profectus noſtri, ſed ipſa tranſeuntes deſideremus nobis à Patre luminum proficuam ſalutarēq́ ſapientiam debere concedi.* Ab eadē mente Paulinus, Epiſcopus Nolanus, de lectione gentilium id genus ſcriptorum diſſerens, ait*. *Licet qvædam plerumq́ de inanibus fabulis, ut de vulgaribus aliqva proverbiis* in uſum veri ac ſerii ſermonis *aſſumere.* Rurſum d. epiſt. *Tibi ſatis ſit ab illis lingvæ copiam & oris ornatum, qvaſi qvædam de hoſtilibus armis ſpolia, cepiſſe, ut eorum nudus erroribus & veſtitus eloquiis fucum illum facundiæ, quo decipit vana ſapientia, plenis rebus accommodes; ne vacuum figmentorum, ſed medullatum veritatis corpus exornans non ſolis placitura auribus, ſed & mentibus*

* Joh. Bonifacius Epp. de ſapiente fructuoſo lib. 5. pag. 641. 642.
* de div. lect. cap. 28.
* Epiſt. ad Jovium.

bus hominum profutura mediteris. Audito nunc Johannem Sariſberienſem lib. 7. cap. 9. *Sicut omnia animantia fuerunt conceſſa homini, excepto, quod non debuit comedere carnem cum ſangvine; ſic omnes ſcripturæ tàm Poetarum qvàm gentilium legi poſſunt ad utilitatem, excluſis tamen erroribus, qvi per ſangvinem intelliguntur.* Et lib. 3. cap. 8. *Qvod ſi hoc ipſum patienter admittitur, ea qvæ à Philoſophis gentium publicæ utilitatis gratia ſcripta ſunt, audiri qvid prohibet? Qvæcunq; enim ſcripta ſunt, inquit Apoſtolus, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.* Sed verò Apoſtoli autoritate in rem ſuam abutitur; qvemadmodum nonnulli dicto illo*, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, non * 1.Tim.4,13.
ſolùm librorum ſacrorum evolutionem, ſed humanam etiam, tùm Philoſophorum, tum etiam Poetarum & Hiſtoricorum ſapientiam Timotheo commẽdatam fuiſſe ſcribant. Qvod ex Patrum mente qvoq; affirmari annotat ibidem loci P. Stevartius*: quas * pag. 368. Comment.
qvidem interpretationes longè petitas ſuo relinquimus loco.

Qvorum augeat cumulum Princeps Patrum latinorum B. Auguſtinus: ex cujus cogitationibus piis, cũ illorum confererendo dictis, concentum aliqvem extruimus. Sic ille *lib. 2. de doctr. Chriſt. cap. 40.** ſcribit. * Tom.4.f.43.
Sicut Iſraelitæ idola & vaſa aurea & argentea Ægyptiorũ auferunt, & ad juſtos & Deo placentes uſus conferunt. Sic Chriſtiani philoſophiam & diſciplinas liberales, quæ in Ethnicorum literis exſtant, non eo prorſus relinquere debent, quod Ethnici eis impiè utebantur, ſed ad juſtum prædicandi Evangelii uſum *transferre debent.* A vaſis ab Ægyptiis mutuò ſumptis præfiguratum eſſe ſcribit, *non eſſe negligendas* (ſicut verba Greg. Nyſſeni iſtud Ebræ- de Vita Moſis pag. 506.

 orum

orum factum in eundẽ typum accommodantis habẽt) *doctrinarũ divitias, qvas gentes poſſident, moralem naturalemq́ Philoſophiam, Geometriam, Muſicam, Dialecticam caterasq́ ſcientias, quibus* alieni ab Eccleſiâ *florent, accipere ab illis, ac illos abutentes privare, ſi poſſibile eſt, & in meliores uſus transferre jubemur.* Jubet nos magnus ille Pater uti potius eorum literis, qvàm frui; eoq́; dirigendam omnem ſtudiorum rationem, ut illa ſuperioribus inſerviant ad uſum veritatis, ſuadet. Eum in finem S. Auguſtinus (qvalis & qvantus vir!) librum elegantiſſimum, quo *Doctorem Chriſtianum* inſtituit, elaboravit: atq; in eo totum conſumſit, ut doceret, quemadmodum is, qui relicta gentium idolomaniâ Deo nomen dedit, poſt ſui converſionem uti debeat *ſpoliis Ægyptiacis*, i. e. doctrinis gentium: qvæ optimè etiam in uſum noſtrum accommodamus; manet enim eadem res, mutatis tantùm perſonis; inprimis *capp. 20. 22. 23. 28. 29. 31. 37. lib 2.* affirmat, Aſtronomiam, Phyſicam, Geographiam, Dialecticam, Rhetoricam, ad omnia genera qvæſtionum & rerum, quæ in literis ſanctis ſunt, penetranda multum habere momenti, etiamſi *prater Eccleſiam* puerili diſcantur eruditione. Addit *cap: 40.* ante eum viros ſanctitate præclaros in Eccleſiâ, humaniores literas ad ſacras attuliſſe: *Aſpicimus*, ait, *quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierint ex Ægypto Cyprianus, Doctor ſuaviſſimus & Martyr beatiſſimus: quanto Lactantius, qvanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de vivis taceam: qvanto innumerabiles Graci? quod prior ipſe fideliſſimus Dei famulus Moſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quod eruditus fuerit omni ſapientiâ Ægyptiorum.* Reqvirit autem *cap. 39.* in hiſce

V. Geſneri & Calixti in h. l. Præfat.

doctrinis, qvæ apud gentes inveniuntur, cautionem qvàm diligentem: *ne ullas doctrinas, quæ præter Eccleſiam Chriſti exercentur, tanqvam ad beatam vitam capeſſendam ſecurè ſeqvi audeant, beatam vitam qværentes.* Superſtitioſa vitanda docet cap. 20. qualia inter ſunt *conſultationes cum Dæmonibus, cultus idolorum, variaq; auguria, aliaq; millia inaniſſimarum obſervationum, millia fabularum & falſitatum.* Superflua reſecanda, neceſſaria utenda, *ad uſum juſtum prædicandi Evangelii, in uſum unius Dei colendi; in Chriſti obſequium,* cap. 40. monuit; ut, qvibus diſciplinis illi utebantur in adjutorium falſi, iis nos uteremur in teſtimonium veri. Qvod ipſum auguſtè comprehendit Patrum ille maximus in opere illo eruditiſſimo, quo contra paganos *Civitatem Dei* architectatur, poſt veri cognitionem Dei Philoſophica & Philologica alia paſſim aſſumens, paſſim etiam reſpuens.

Itaq; omnia ab Ethnicis dicta & ſcripta dicere *Ethnica,* ſive *à Diabolo excogitata,* nimis turpe eſt dictu. Agnovit Ariſtoteles DEUM *unum,* eumq; *ipſam vitam, unitatem & bonitatem* appellavit. Aratus, teſte Apoſtolo, *Dei providentiam* poſuit; ut alia infinita in hâc nota prætercam. Suntnè propterea talia enunciata ethnica, i.e. ut illi explicant, à Satana profecta? Abſit, ut ita dicamus. Magis eſt, ut dicamus, ubi quid eſt nimium, reſecandum illud eſſe falce veritatis. Nec nos charybdis & ſcylla, ac fabuloſum iſtud fretum deterrere poteſt; cum cautione hîc navigandum eſt, *bona & mala in omnibus tentanda in terrâ alienigenarum,* ut applicem verba *divini Scriptoris;* ſordes mendaciorum aliarumq; vanitatum ſunt abſtergendæ, &, ut

Deut.21.12. lex loqvitur, *circumcidendi ungves captivæ mulieris*, (quæ mulier, ut *S. Hieronymus* interpretatur*, illorum ſcriptorum lectio eſt, qui Chriſtum neſcierunt) *cæſaries radenda*, & *exuenda veſtis*, in qva capta fuit, h. e. abjicienda ſunt ſuperflua, impertinentia, & ſi qvæ ſunt impia: *Si quid enim ſuperfluum de idolis, de amore, de curâ rerum ſecularium, hæc radimus, his calvitiũ inducimus, hæc in ungvium morem ferro acutiſſimo deſecamus*; inquit S. Hieronymus, exponens parabolam Evangelicam de Filio prodigo; quam eandem parabolam Herricus Altiſiodorenſis *Homil. in Sabbato poſt Dom. II. in Quadr.* ad doctrinas ſeculares, ut loquitur, *ſterili ſuavitate reſonantes* accommodat. Atq; ita ſocietatis optimè ineundæ remora nulla eſt, modò hæc gentilis & captiva Philoſophia & Philologia ſicubi minus ſalubria docet, abraſâ cæſarie, reſectis ungvibus, & abjectâ veſte ad maritum ſuum, S. Theologiam, ducatur, cui licet manumiſſa ſerviat perpetuò, ut ne ſerviat. In qvo mirè nos capit inſignis de hâc re locus Gregorii Nyſſeni, qui *in myſticâ enarr. vitæ Moſis pag. 35.* ſic ex latinâ interpretatione extat. *Habet Philoſophiæ ſecularis partus, humanaq; diſciplina, carnale qvoddam præputium, quo circumciſo; quod relinquitur, Iſraeliticæ invenitur eſſe nobilitatis: ut exempli causâ,* immortalem eſſe animam, *Philoſophi perhibent, id autem pium eſt.* De corporibus in corpora tranſire *volunt, & de rationali etiam naturâ in rationis expertem tranſilire nonnulli aſſerunt. Hæc qvaſi præputium circumcidenda ſunt, & procul omnino abjicienda.* Deum eſſe, *non negant*, creatoremq; omnium, *à quo omnia dependent, verè aſſeverant, ac rationibus, quantum fieri poteſt, demonſtrant: ſed creatori velut egẽti*

*Ep. ad Pamm. de obitu Paulinæ.

Tom. 4. fol. 52

 arti-

artifici, materiam ſupponunt, multaq́ alia hujuſmodi ſunt veris excogitata rationibus, ſed abſurdis ac falſis oppoſitionibus maculata, quæ ſi tollimus, propitius nobis Dei Angelus fiet. Hoc eſt certum agere exploratorem in caſtris alienis: ut ſcitè dixit de Cabalâ ſuâ Reuchlinus*. [Fecerunt hoc multi ex priſcis illis Patribus, inprimis Chryſoſtomus, Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, Lactantius, & alii, qvi contra Ethnicorum ſapientiam peculiare ſuſcipientes certamen, omnia gentilitatis cubilia & tentoria, tanqvam exploratores ſeduli in caſtris Moabitarum, luſtrare debuerunt; ut hoſtem ſuis eductum latebris ad riſum oſtenderent, & ex ore proprio ſervum neqvam judicarent. Cum enim illis res eſſet cum eruditiſſimis Veritatis hoſtibus, ad eorum errores evertendos, non tàm ex ſacris qvàm profanis erat certandum autoribus; ut ex eorum delirantibus placitis errores in Eccleſiam qvandoq; emanantes validiùs atq; certiùs reprimere valerent. Ideoq; quicquid veneni in naturalem veritatem, bonos mores & in ſancta fidei decreta, conſperſerant, diligenter erat inquirendum. Quid enim cauſæ fuiſſe putatis, ut Viri illi ſanctiſſimi atq; etiam doctiſſimi, tàm multa tamq; præſtantia ſcripta contra Ethnicos conſcripſerint? Nimirum his neceſſitas iſtam ſcribendi legendiq; licentiam dedit: fruſtra enim laboraſſent, niſi probe perſpecta ipſorum ſcripta ſacræ fidei præcones habuiſſet. *Non defugi*, ait Lactantius, *hunc laborem, ut implerem materiam, quam Cyprianus non exeqvutus eſt in eâ Oratione, qua Demetrianum, ut ipſe ait, oblatrantem atq; obſtrepentem veritati redarguere conatur: quâ materia non eſt*

* lib. de Verbo mirifico.

Luc. 19.

lib. 5. de juſtit. cap. 4.

eſt uſus, ut debuit. Non enim ſcripturæ teſtimoniis, qvam ille utiq; vanam, fictam, commentitiam putabat, ſed argumentis & ratione fuerat refellendus. Nam cum ageret contra hominem veritatis ignarum, dilatis pauliſper divinis lectionibus formare hunc à principio tanquam rudem debuit, eiq; paulatim lucis principia monſtrare; ne toto lumine objecto caligaret: nam ſicut infans ſolidi ac fortis cibi capere vim non poteſt ob ſtomachi teneritudinem ſed liquore lactis ac mollitudine alitur, donec firmatis viribus veſci fortioribus poſſit: ita & huic oportebat, quia nondum poterat capere divina, prius humana teſtimonia offerri, id eſt, Philoſophorum & Hiſtoricorum, ut ſuis potiſſimum refutaretur autoribus. Suffragatur Origenes apud Euſebium quibusdam reſpondens, qvi profana obtrectabant ſtudia, hunc in modum: *Cum ad verbi Dei me convertiſſem ſtudia, & fama de nobis celebrior haberetur, atq; ob id nonnulli Philoſophorum, vel ad percontandum vel ad obſiſtendum adire nos & congredi convenirent, hæreticorum qvoq; quamplurimi ad impugnandos nos excitarentur: viſum mihi eſt, vel Philoſophorum vel hæreticorum dogmata diligentiùs perſcrutari, ne ad convincendos eos, ſi ignorarem, qvæ apud ipſos ſunt, imparatior invenirer. Hoc autem fecimus, exemplum ſeqventes prioris noſtri Apoſtolici viri Panteni, qvi in Græcorum ſtudiis & Philoſophorum eruditionibus qvam maximè effloruit.* Nunc cum adverſa ſint tempora, non eadem ſit ætas, non hominum eadem ſors, non ingenia, non mores, non rerum temporumq; conditio; malè factum ab iis putârim, qvi ingenii acumine in eo abutuntur, ut omnes loculos ſcriptorum paganorum venentur; qvorum hâc in parte licentia exiit in immenſum. Nec enim

noſtra eadem ratio eſt, qvæ olim Patrum. *Nos Dei beneficio in ſinu Chriſtiani orbis nati commoramur: ut tales ne videamus etiam; nos ſcribimus Chriſtianis ſolùm, docemus miſeram & rudem plebeculam; illi eruditos philoſophos & Paganos. Itaq; non decet tot Centones proferre, qvi magis arguunt oſtentationem ingenii, qvàm pietatem. Inprimis hoc vitioſè fit ab iis, qvi tempus ſacris deſtinatum ad illa Ethnica ſcripta transferunt. Modum tenuêre beati:* qvibus verbis obſignat doctam ſuam Diſſertationem de lectione Ethnicorum Benedictus Aretius.

Perplures ἐν ὑπεροχῇ peccant; qui ingeniis & ſtudiis Ethnicorum plus ſolito tribuunt; qvi uno ore cum Jovis laudibus Chriſti perſonant laudes; ut utar verbis Gregorii M.* qvibus Epiſcopum Deſiderium increpa- *diſt. 86. c. 5.
bat: qui obſcœnis fabulis, Philoſophorum commentis, nugisq; Poetarum vacant libentius, qvam immortalitatem beatæ nobis vitæ promittentibus ſcripturis; quod ait H. Buſchius*; qui Ethnicorum virtutes & fa- * de Autor. S. Script.
cta (quod facit impiè-doctus Machiavellus, maculatum iſtud Hetruriæ vellus) Chriſtianæ religioni ſine ullo pudore anteponunt; qui tempore ſacris deſtinato profanis vacant: quod olim obtigit tempore Gregorii, qui Epiſcopum quendam reprehendit, non quod literas ſeculares didicerit, ſed qvod contra offi- Jus Can. diſt. 37. §. Turbat.
cium ſuum pro lectione Evangelicâ Grammaticam populo exponebat. Et poſt Italiæ vaſtitatem à Gothis Vandalisq; affectam Religioſi fuerunt attentiores in legendis Comœdiis, quàm in Evangeliis: nobiles matronæ majore cum plauſu audiverunt lyram Flacci, quàm præcepta Salomonis; exercitatiores fuerunt in artibus Naſonis, qvàm in lectione Pauli: illud Dama-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ſo Pontifici conqveritur Hieronymus; hoc Abbati Salmoni Victor Maſſilienſis.

Nigrum theta heîc ponimus φιλοσοφοτεχνοθεολόγοις, ſive impiè Theologizantibus Philoſophis: qui Theologiam ita deformârunt terminisq́; Ethnicis obruerunt, ut vix ulla amplius ejus imago manſerit: qvippe Scripturam non per Scripturam explicantes, ſed ὕστερον πρότερον ex Platone, Ariſtotele & ſimilium cæcorum ducibus ſine judicio enarrantes ſive pro cathedrâ ſive pro ſuggeſtu.

Ethnica tunc adeo manſit ſapientia paſſim,
Vt Chriſtus inde terminis ſit Ethnicis
Submerſus, verbiq́; ſacri cœleſtia dona
in technicam, pulſâ fide, contorſerint.

Thomas ἀριστοτελικώτατος, ut nominat Eraſmus, fere primus fuit, qvi Ariſtotelem ex antro ad lucem revocavit, ut Ariſtotelica miſceret ſacris; ſicut ipſe Gerardus Liſtrius *in Eraſmi Moriam p.187.* annotat. Ex hoc fonte naſcebantur infinitæ diſputationes, conſultationes, conciones, hortationes; quibus rem in utramq; partem agitabant, ſcholasq́; agitabant, ex qvo dicta *Scholaſtica eſt*. de qva ſi vellem enumerare, nunqvam finis eſſet. Thomas Bradwardinus, Archiepiſcopus olim Cantuarenſis, *in præfatione* (qvam totam Autor Catalogi teſtium veritatis in ſuum transfudit Syntagma) *ad tres libros de cauſa Dei contra Pelagium*, poſtqvam fuiſſet conqveſt⁹ ſuâ ætate multos cum Pelagio pro libero arbitrio contra gratuitam gratiã pugnaſſe, & contra Paulum pugilem gratiæ ſpirituale͂, inter cætera exclamat: *Sicut antiqvi Pelagiani ventoſo nomine*

ſecu-

*ſecularium ſcientiarum inflati** *Conſiſtorium Theologicum contemnentes Philoſophicum flagitabant; Ita & moderni.* Magnam certè fuiſſe dogmatum, ex Ariſtotelis & Platonis fontibus hauſtorum, confuſionem præteritis temporibus, vel ex lectione ſolâ libri iſtius lectori innoteſcet; quem nuper ex ſex *MSS.* in commodum rei literariæ edidit in Angliâ Henricus Savilius. Tempus perdebant in Decretis & Decretalibus, Thoma Scoto, & aliis ſententiarum, ut vocant, Magiſtris. Speculationes iſtæ in intima Theologiæ intromittebantur, pulpita & ſuggeſtum occupabant. Biblia ſancta vix in vulgata translatione legebantur; nedum in lingvâ originali, qvæ ipſis erat incognita. Teſtis eſt auritus, Thomas Freigius*, Ariſtotelem ſæpe fuiſſe pro concione explicatum Magiſtris iſtis: qvibus erat moris fere nihil pertexendi pro concione ſine Ariſtotele, aut alio quopiam ſecularis gloriæ tympano, parcè interim adhibito Propheta aut Apoſtolo; niſi forte *Sententiarum Magiſtro*, cujus erat doctrinæ genus ex malè detortis Scripturæ Sacræ ſententiis, & confuſis cum Platonis & Ariſtotelis diſputationibus conſutus Cento. Idem de *Ariſtotelicis concionatoribus* poſt Buſchium d. l. comprobat Vitus Winshemius* de Monacho qvodam magiſtralium definitionum, concluſionum & propoſitionum copiâ turgido, qui Tubingæ pro cõcione *Ariſtotelis Ethica* explicârat. Sicut & Philippus Melanchton *in Erotematibus Dialecticis* meminit cujusdam ajentis, amiſſis libris Propheticis & Apoſtolicis Eccleſiam doceri poſſe ex Ethicis Ariſtotelis, qvæ nonnulli ablegato Evangelio enarrabant populo: uti etiam Noſtrates *in Apologiâ Auguſtanæ Confeſſionis*

* Orat. de Unit. Dei.

* in Orat. fun. Philip. Mel.

fol. 13. b. edit. 1. Lutherus* *Tom. 1. Germ. Jen. fol. 248. a.* Johannes Waremundus in **gemeiner** Proteſtation **vnd Klagſchrifft wider das** Interim d. iij. b. vſ. **Zum Fünfften.** Rud. Gvaltherus *Hom. 244. in c. 48. Eſa. fol. 301. b.* conqveſti ſunt. Nec eos indignos fide autores judicabis, nec de mendacio convinces: in his enim nugis, velut in cimmeriis tenebris, eos ceſpitaſſe, ut ulterius probemus, ad partes advocamus Johannem Bonifacium, qui in Epiſtolâ* ad Franc. Riberam hanc κρίσιν de ineptis concionibus iſtis præmiſit: *Mirari ſatis neqveo illiteratam qvorundam concionem, ineptam, jejunam, ſangvinis ſucciq́ expertem, nihilq́ neq́ à ſacris literis neq́ à ſanctis Doctoribus mutuantem. Quis enim ferat nugas & ſomnia veteris concionis, cujus adhuc in urbibus, non modò oppidulis mansêre veſtigia? Sunt qvidem concionum commenta magna ex parte ſublata, ſtultaq́ & ridenda virtutis ornandæ ſvadendæq́ ratio* (ex Ariſtotele) *plurimum obſolevit, eoq́ turpiores videri debent, qvi reliqvi ex illa* antiqvorum barbarie *fœminam pro concione veſtiunt, parentem illum Univerſitatis Deum, aut chartis aut pila ludentem faciunt, certamen armorum inſtituunt, choreas ducunt, de humanis artubus & membris lentè & faſtidiosè philoſophantur, ſunt in Phyſicis infiniti, ex anilibus fabulis & ex ludis puerorum fructuoſiores ſenſus fruſtra conantur eruere, naturales (ſic enim nominant) citare non deſinunt, cum nil illa ſit hiſtoria mendoſius, eaq́ beſtiis, ſive natantibus & aqvarum incolis, ſive volucribus liberoq́ cœlo fruentibus, ſive ſerpentibus, ſive gradientibus tribuunt, qvæ natura non dedit. In Aſtrologia etiam, in hiſtoria temporum, in annalibus ridendos ſe præbent. Illa enim dicunt, qvibus aut ratio ipſa repugnat, aut nulla bo-*

*l. 3. Epp. de ſap. fruct. pag. 256.

ni ſcri-

ni ſcriptoris autoritas ſuffragatur. Prophetàrum, Evangelii, & Apoſtolorum verba qvaſi machinis qvibusdam trahunt, Veterisq; Teſtamenti figuras inſcienter accommodāt. & qvæ ſeqvuntur alia lectu non indigna. Qvorum Matæologorum tanti habitam doctrinam cum videret Beatus *Lutherus*, cujus ope Eccleſia, Deo ita providente, à Thomiſticis & Scotiſticis tenebris liberata eſt, ac S. Scriptura ex oblivionis antro & ex obſcuritatis tenebris ad lucem revocata exeruit caput, de ſuis libris modeſtiſſimè ſenſit, ſeduloq; cavit, ne culpâ hominum abſtraherent à lectione S. Scripturæ, prout in Papatus tenebris cum Thoma & Scoto factum erat. *Ego ipſe*, ait, *eam ob causā odi meos libros, & ſæpe opto eos interire, quod metuam, ne morētur lectores, & abducant à lectione S. Script. qvæ ſola omnis ſapiētiæ fons eſt. ac terreor exēplo* SUPERIORIS ÆTATIS. *Poſtquam n. in hominū commentarios inciderunt, qvi ſacris ſtudiis dediti erant, non ſolùm plurimum temporis in lectione Veterum Theologorum conſumſerunt: ſed etiam tandem occupati ſunt in* Ariſtotele, Averroe *& aliis, ex qvibus poſteà nati ſunt Thomæ Scoti & ſimilia portenta.* Magnus ille & deſideratiſſimus Vir, Deſiderius Ēraſmus (quem Adverſarii *Erat mus*, quia ulcera eorum rodit, per convitium nominant) cum in eos homines incidit, mirum qvàm invehat. Impræſentiarum unicum ejus ſuper iſta verba, *Philoſophi Patriarchæ hæreticorum**, ſermonem juvat appingere. *Cur non in jus vocant Hieronymum iſti qvidam Theologi, qvi nihil putant intelligi in divinis literis, niſi bonam vitæ partem* in Ariſtotele *contriveris: impudentiſſimum eſſe concionâri apud populum de Chriſto, niſi* Ariſtotelis Phyſicam & Metaphyſicam *ad amuſſim*

Tom.2.in Gen. c.19.f.143.2.

* Tom.3.f.117 b. Hieron. ed. Baſil.

 calle-

calleas. Indocta putant omnia, niſi centies inculcâris Philoſophum. Actum putant de Chriſtianâ religione, ſi qvis Ariſtotelis decreta rejecerit. Neq; vero hæc dixerim, qvod Ariſtotelicæ philoſophiæ ſtudium improbem, aut ullum omnino ſtudium, modò bonarum literarum. Sed qvod nolim in prophana gentilium doctrinâ ſacræ Chriſti doctrinæ præſidium conſtitui. Idem in deſcriptione Vitæ Hieronymi, cum illos refutaſſet, qui ex ſomnio Hieronymiano omnes bonas literas deſpiciebant, ſubjungit. *Si crimen eſt, habere libros ſeculares: & ſi Chriſtum negavit, qvisqvis hos legit, cur ſolus vapulavit Hieronymus? Cur hodie in Theologorum ſcholis celebrior eſt Ariſtoteles, qvàm Paulus aut Petrus?* Perhibet Theobaldus Thammerus, ob Apoſtaſiam fœdam notus, in Exhortatione ad Theologiam Marpurgi Heſſorum editâ, *plures Ariſtotelicos* extitiſſe ſuperiori ſeculo, qvàm Chriſtianos, plures Thomiſtas, qvàm Biblicos. Certè hi Ariſtotelis admiratores non addubitarunt Magiſtrum ſuum aſſimilare Johanni Baptiſtæ, CHRISTI anteambuloni. *Qvemadmodum enim*, ajunt, *Johannes Baptiſta præcurſor fuit Chriſti in Theologicalibus; ita Ariſtoteles Chriſti præcurſor fuit in Phyſicalibus.* Ridete, qvicqvid eſt cachinnorum. Qvin & Ariſtotelis ſcripta, qvæ ſtudioſiſſimè legebantur ab omnibus, demonſtrationibus niti, verbum verò Dei probabili ratione, ſomniabant. unde eò perverſitatis res proceſſerat, ut Ariſtoteles & Magiſter ſententiarum pluris haberentur, qvàm ipſiſſimus S.S. Bibliorum Codex. *Biblicus* enim (ſic vocabant) in iſto ſeculi ſqvalore *Baccalaurei* ſive initiati primore laurea & prærogativa Theologicâ, meruit nomen. Sed *SENTENTIARIUS Doctoris* aſſumebat ti-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

bat titulum; qvemadmodum Joh. Spangenbergius *in Poſtill. ſerm. 1. in die Paſch. fol. 200. b.* retulit. Non diffitetur Melchior Canus, Canariensis Epiſcopus, Autores Scholaſticos *CCC. annis* lingvarum ignorantiâ, ſola Latina fuiſſe contentos. ideo ſuſpectus erat hæreſeos, qui præter ſolam Latinam ad Græcam & Ebræam veritatem, qvam minimè noverant, recurrere deſideraret, ut iterum fatetur d. l. Canus, & Eſpencæus* in Titum. Etiam usq; eò rudes fuêre qvidam, ut ne *Latinè* quidem fari ſcirent, Miſſamq; celebraturi vocis ſono ſubagreſti, ne ſolœcismos committerent longas & breves ſyllabas debito ſono ſpoliando, notis diacriticis lingvam regerent. e. g. *Domine exaūdi oratiōnem &c.* Mediocriter legere aſſveverant: in compendiosâ ſcribendi ratione, ut tempora erant, qvandoq; ceſpitabant. Hîc ſi legendum erat in hymnis Eccleſiæ: *Jeſum Nazār; Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas; Erat autem Barrabas latro; Ego ſum Alpha & Omega &c.* Iſti extra intellectum & æſtimationem ſenſûs dimidiatis & ſemeſis verborum ſonis portentoſè dicebant: *Jeſum Nazum; Jarlim, Jarlim, qvæ ocqvecediſſe profans; E, e, erat autem bilebaretro; Ego ſum alphati-tout menga;* Hæc ut ſcias, ita eſſe, lege, qui exempla recitat, Eſtienne Tabourot*. Imò (quod immanius dictu) nondum elapſo ſeculo Sorbonenſis Collegii Theologici non infimus ignorabat adhuc. Qvid eſſet Novum Teſtamentum. *Miror*, inquiebat idiota, *qvod iſti Juvenes ſemper allegent nobis Novum Teſtamentum. Per Deum, ego habebam plusquam L. annos, qvod neſciebam, quid eſſet N. T.* Cum Robertus Stephanus ſubinde rogabat eos, quo loco N. T. aliquid

ſcri-

in Loc. Th. 2. 13.

* Pag. 105.

* l. 1. Var. c. 7. edit. Pariſ.

R. Stephanus in Reſp. ad Cenſ. Theol. Pariſ. præfat.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ſcriptum eſſet, reſpondebant, ſe illud apud Hieronymum aut in Decretis legiſſe, quid vero N.T. eſſet, ignorare. Egregiam verò laudem! *Novi*, ſcribit Gerardus Liſtrius, *permultos Theologos, Doctores ut vocant, qvi ante 50. annum nondum evolverant omnes Epiſtolas Pauli, ut per familiaritatem mihi fatebantur. Iſti qvoties ad interpretandum ſacras literas accedunt, Dii boni, quàm frigent, qvàm ſordent omnia, quàm nihil adferunt Chriſto dignum.* In eandem qverelam ſolvitur Rodulphius à Toſſignano *in Dictionario pauperum*, cum *pag. 107.* ſcribit. *Singularis mortalium abuſus eſt, qvi incautæ juventuti ſub ſpecioſo eloqventiæ pallio aniles fabulas & vana Philoſophorum deliramenta, in qvibus juvenes conſeneſcunt, proponunt. Theologiæ verò tàm altum eſt ſilentium, ut ejus (nec ſine fidei noſtræ detrimento) vel minima ratio habeatur, cum tamen ad eam acqvirendam danda eßet diligens opera: quia pietatis & Chriſtianæ noſtræ Religionis fundamenta ex fontibus Theologorum potius, quàm ex rivulis Ethnicorum, vel ex verborum lenociniis comparanda ſunt. taceo, quia (heu) ſunt multi etiam inſignes & præſtantiſsimi Theologi, qui vix integra Biblia perlegerint.* Quid itaq; mirum, ſi in profanis fuêre exercitatiores; ſi plures ſententias ex Platone, Socrate & Ariſtotele, Thoma & Scoto, σκοτεινοὶ meminerunt recitare, qvàm ex S. Scripturâ; ſi præter profanas ſententias nil vel admodum parum in medium proferre ſciverunt: qvâ de ſocordiâ poſt Nicolaum Clemmangium & Johannem Lithocomum conqveſtus fuit olim Vir doctus & eloquens, Antonius Codrus Vrceus, Profeſſor Bononienſis, in ſermone 1. fol. 11. a. *Non poßum*, inquit, *non deridere qvorundam Declamatorum ſive Theologorum arrogan-*

Not. ad Eraſmi Moriam pag. 185.

Edit. Venet. Anno 1506.

rogantiam, qui cum eorum officium ſit Evangelica prædicare, & Deum ac animam Catholicè & Theologicè definire, confugiunt ad Philoſophos, recitant omnes illorum opiniones: citant Platonem, allegant Ariſtotelem, producunt Senecam, quorum dicta fabulas eſſe demonſtravi. Inſinua mihi Reverende Pater Pauli Epiſtolas, catenam auream Thomæ, & alia hujusmodi. Et paucis interjectis concludit. *Qvin & Religio ipſa primò certa, poſtea incerta, nondum ad Catholicam fidem perduci poteſt.* Idem de Italis ſcripſit Gvido Fabritius ad Henr. III. Galliæ Regem: nempe *Ariſtotelis & Averrois placita dogmataq; lubentius ſæpiſſimè eos* tractaſſe, qvàm *legem Moſis aut Evangelium Chriſti.* Comprobantur hæc verba, qvæ veritatis fidiculæ homini *factioni Lutheranæ* alioqvin minimè addicto expreſſerunt, vocibus, qvæ notæ ſunt orbi Chriſtiano, impiis quorundam Italorum: 1. *ANGELI POLITIANI*, Canonici Florentini: quem Antiqvitatis profanæ vindicem & adſertorem ſummum nominabant. Is interrogatus, *an legeret Biblia?* nauſeabundus reſpondit. *Semel perlegi librum illum, & nunqvam collocavi pejus ullum tempus.* Videamus, inqvit Ludovicus* Vives, quid idem in pretio haberet. Diſputavit, qvamdiu vixit, dicendumnè eſſet. *Vergilius*, an *Virgilius*. *Carthaginenſis* an *Carthaginienſis*, *primus* an *preimus*, & ſi quid otii ab hujusmodi nugis ſuperfuit, Epigramma aliqvod Græcè compoſuit in Cupidinis aut præpoſteræ Veneris laudem. 2. *PETRI BEMBI*, Cardinalis, qui cum ad Sadoletum veniſſet, & eum in enarratione Epiſtolæ ad Romanos aliquid operæ collocare intellexiſſet. *Omitte*, inquit, *has nugas*, *non decet gravem virum* (ignoſcat Deus referenti blasphemiam)

ad N.T. Syr.

* lib. 2. de verit. fid.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

am) *tales ineptiæ.* Alfonſus de Caſtro *lib.1.cap.13. adv. hæreſes*, impiè ſcribit, plus damni ex lectione Bibliorum in lingvis vulgatis eſſe, quàm ex lectione librorũ Ethnicorum. Increpet te Deus Satan. Horret animus plura huj⁹ generis afferre ſcommata & impia judicia, qvorum apud Ottonem Melandrum, Apoſtatam, *in Jocoſeriis part.1.c.134.135.136.137.138.139.140.349.* qvædam memorantur. Hos irriſores tangit Dominicus Nanus Mirabellius in Præfat. ad Polyantheam Anno 1517. Argentinæ editam, cum ſic ſcribit ad Gvielelmũ, Marchionem Montisferati: *Videbam nonnullos ſcripturam ſacram irridentes, & qvicquid Maroniano Ciceronianoq́; caret lepore ita dedignantes: ſolâ aurium delectatione allectos; ut etiam contra Catholicam veritatem interdum ſentirent.* Et qvicqvid ejus fecis homines ſunt alii, ſannis ſarcasmisq; appetentes libros noſtros ſacros, ut non erubeſcant Spiritus S. lingvam correctioni & ferulæ ſuæ puerili ſubjicere ipſi digni ferula & ſcutica.

Ex eadem claſſe ſunt, qvi qvædam dogmata, Chriſtianismum impugnantia, ſplendore Antiqvitatis paganæ venditant, bellantium copiis deſtituti. Ante annos qvinqvaginta, & quod recurrit, Pariſienſes Doctores in Articulis ſuper materiis fidei determinatis, Art. XII. *Invocationem Sanctorum* ſtabilire conantur ex literis gentilium. candidè interim fatentur, nos fundamentum tenere noſtræ Religionis inconcuſſum, cum in hæc verba incautè erumpunt. *Si non eſſet hic invincibilis clypeus pro nobis* (Eccleſiam non poſſe errare) *eſſemus jam centies victi à Lutheranis, cum habeant pro ſe apparentiam veritatis, & fortibus argumentis nos premãt.* Eadem δεισιδαιμονίᾳ (cur enim leniore utar voce?)

Corne-

Cornelius à Lapide pro cultu Sanctorum affert candē rationem, religioſè colendos eſſe illos, ne Eccleſia hâc in parte *ſuperetur* à gentibus. *Nec enim decet*, inquit, *ab impiâ ſuperſtitione gentilium vinci piam religionem fidelium, qvi proinde ſibi & aliis jugem Dei & ſanctorum memoriam ac præſentiam per cruces, imagines, altaria, exhibere & repræſentare debent.* Vult Jeſuita, ut Chriſtiani in rebus non modò ſcripturæ ignotis, ſed etiam planè adverſis impios gentiles ſuperent: qvos etiam *Jacobus Gretſerus**, impudentiſſim⁹ ſcriptor, proponit in rebus illicitis ad incitandum, excitandum, extimulandum Chriſtianos. En parallelismum Paganiſmi & Papaniſmi! Per globulos preces perſolvunt ad ſanctos ſanctasq; miſeri homines, qvinqvies, decies, vicies; numeris ſervandis ſæpè intentiores, quàm precibus concipiendis; ut numero, non pondere animiq; ardore vincerent Deum; ſimili fermè cum gentilibus βαττολογίᾳ*, qvam Chriſtus reprehendit, Battologi iſti

* lib. 2. de diſcipl. cap. 3.

* Matt. 6. v. 7.

Barbottant Patres noſtros Aveq; Marias.

Qvid differant ab illis falſorum Numinum Græcorū aliarumq; gentium invocatione tales preces, præterquam nomina quod mutantur, neſcio, inqvit alicubi Camerarius. & faſſus eſt ipſe Ludovicus Vives* Vir extra omnem irreligioſi animi ſuſpicionem (qvo elogio donat Claud. Eſpencæus) non poſſe diſcrimen aliqvod inveniri cultus Ethnici & Papiſtici ad ſtatuas, niſi qvod nomina & titulos tantùm mutârint: ubi liceat Papiſtico ſangvine ulciſci Papiſtas, ut in hoc qvoq; Madianitam ab alio Madianita confodi videatis. ἡ γὰρ ἀλήθεια παρὰ τῶν ἐναντίων ἀνακηρυττομένη διαλάμπει; ait Chryſoſto-

* in Auguſt. l. 8. cap. ult.

mus

* Homil. 91. in Matth.

* in Catal. Teſt. Ver. fol. 207. 2.

mus*. Sic enim Apoſtata famoſiſſimus Georgius Wicelius (qvem Wilhelmus Eiſengrein adverſus hæreticorum phalangas conſtanter decertaviſſe* ſcribit) cõtra hanc invocationem decertat. *Mihi* (inquit in Epiſt. dedic. Exercit. veræ pietatis) *diſplicere fateor neſcio qvarum* Duliarum *propha ſi ſeu prætextu affirmari Divos Divorumq́ ſtatuas adoratione coli tàm poſſe qvàm debere. Veteris Eccleſiæ Theologi prædicârunt ad populum, ſanctos honorandos non adorandos eſſe. Etenim qvi iſtud de ſanctis ipſis veré prædicârunt, qvid putas de ſanctorum ſtatuis vel in ſpeciem adoratis, vel ſimilitudine divini cultus honoratis prædicaturos? Qui adorant in Eccleſiâ ſtatuas ullâ ſpecie, non multùm diſsimiles eſſe videntur, qvi olim adorârunt Deos Deasq́: cujusmodi eſt ſaxum qvadriforme temporibus Druſi Germanici ac aliorum Ducum Romanorum ab ipſis Ethnicis fabrefactum, quod in horto domus* (Moguntiæ ſc. ubi monumenta Ethnica qvamplurima viſuntur, qvæ collecta dedit in lucem Joh. Huttichius) *è qvâ iſtuc exaro, viſitur. Ubi noſtræ mentis eſt ſobrietas, contra legem divinam, ad adorandum incurvari coram ſculptilibus aut conflatilibus; illisq́ honores Deo debitos impendere?* Adhuc ſi viveret Ennius, & ritus Romanorũ videret, vix dubitamus qnin ut olim dixit, ſic jam eſſet dicturus.

Moribus antiqvis res ſtat Romana.

Ad hoc probandum multa eximia adferre poterit, ſi qvis legerit de Ethnicô-Papiſmo Dn. D. Nicol. Hunnium in Tractatu pererudito *de Apoſtaſia Eccleſiæ Romanæ.* qui nominatim pag. 499. edoceat Gretſerum & complices, qvomodo Ethnicos in exemplum Chriſti-

anis

anis imitandum adſciſcere debeant. Davidem Mejerum *in Tranſenna Hiſtoricô-Theologicâ de Papatu Romanenſi per Ethniciſmum impragnato.* Caſp. Grevinchovium *in Collatione Papatus cum Paganiſmo.* Qvos qui legerit, non illos

Expectata ſeges vanis eludet avenis.

Goliath iſte & Hector Pontificiorum ROBERTUS BELLARMINUS *Purgatorium* probare non erubeſcit ex univerſali conſenſu omnium populorum; ex Alcorano, Platone, Cicerone, Virgilio, Claudiano. Sic enim apertè *lib. 1. de Purgat. c. XI.* ſcribit. *Tertia ratio ſumitur à communi opinione omnium gentium. Id enim confitentur Ebræi, Mahumetani, Gentiles, iiq; tàm Philoſophi qvàm Poetæ. De Hebræis patet ex lib. 2. Maccab. cap. XII. nam ſaltem fides eſt adhibenda ei libro, qvæ adhibetur Livio. De Mahumetanis patet ex Alcorano, ubi Purgatorium diſertè confitentur. De Ethnicis patet ex Platone in Gorgia & Phædone: ex Cicerone in Somnio Scipionis in fine & Virgil. 6. Æneid. Ergò exercentur pœnis; veterumqve malorum ſupplicia expendunt. ut ex Claudiano lib. 2. in Ruffin. circa finem,*

Qvos ubi per varios annos, per mille figuras
Egit Lethæo purgatos flumine.

Sicut etiam Bernardus Lutzenburgenſis *in Præfat. lib. de Purgat.* ſcribit. *Saraceni fidei noſtræ æmuli erunt eorum* (negantiũ Purgatoriũ) *judices. Nam & Mahumetus artic. 10. & Plato Purgatorium ponunt.* Qvi ipſe tamẽ novitatẽ hujus dogmatis non obſcurè innuit, qvando pergit. *In primitiva Eccleſia rara fuit de purgatorio mẽtio, eò qvod tùm non neceſſaria fuit Purgatorii & Indulgentia-*

 rum

rum fides, atq; nunc eſt. Per Deum, ajebat ille, Lutherani* indigni, qui Purgatorium intrent. Per nos liceat ſuum ſibi retinere Purgatorium, *Langventibus in purgatorio, qui torqventur ardore nimio, ſubveniat tua compaßio;* Qvod ex Ethniciſmo ad eos fuiſſe derivatum, Ludov. de la Cerda *Comm. in Virgil. VI. Æneid. v. 606. & v. 735.* Natalis Comes *3. Mythol. cap. 9. & 20.* non diffitentur. Fruſtra autem ſunt, quod univerſalem gentium conſenſum obtrudunt. meminimus qvidem* iſtius paragraphi, *quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes populos peræqvè cuſtoditur, vocaturqvé jus gentium, qvaſi quo jure omnes gentes utuntur.* At vero *in rebus merè humanis*, regula iſta rectè applicata locum habet; unde ex plurium gentium ſcitis, placitis moribusq; receptis deduci ſolent argumenta. *In rebus divinis* res aliter ſe habet. quis enim diffitetur, rectum humanæ rationis, qvæ pro naturalis juris indice haberi ſolet, uſum circa res divinas ex plurimarum gentium moribus, qvod facit Bellerminus, non rectè deſumi? Nam per omnia ſecula & orbis terrarum regiones, homines extra Judaiſmum & Chriſtianiſmum de hujusmodi rebus, aut ſine examinis congrui accuratione, aut commodis ſuis, aut plebis indoli inſervientes, de divinis decernere ſunt ſoliti; ut Pagani & Saraceni Purgatorium ſtatuentes & id genus alia.

* Scherer. in Fuga Mel. pag. 550.

* Inſtit. de jur. nat. §. jus nat.

Frigidè, non tamen in παπαμανέντων gratiam fruſtra, MARTINUS BECANUS *lib. 1. cap. 13. concl. 13.* allegat pro ſuorum cœlibatu impuro conſvetudinem Romanorum, qvi militibus prohibebant conjugium, ut tãtò facilius vacare poſſent militiæ; uti ex Cornelio Tacito & Dione docet. A conjugio arcebant milites Romanæ

manæ leges, non à Venere ſive ſcortatione, qvæ patratum pauxillulum eſt gentilibus atq; Papiſtis. Unde & leges de militibus concubinariis procaciter clericis concubinariis adaptari non veretur Roland⁹ à Valle* nam *in hac materiâ*, ait, *æqviparatur miles armatæ militiæ & cœleſtis;* cum probare vellet, clerum non poſſe concubinæ ſuæ legare. Invehit alibi Becanus* virulẽter in Chemnitium, qui *in Loc. de Juſtif. pag. 625.* vocis δικαιόω (qvâ in negotio juſtificationis utitur Apoſtol⁹) ſignificationem genuinam eruit non tantùm ex perpetuo S. Scripturæ uſu, ſed etiam ex profanâ literaturâ. conſtanter enim tàm ſacri qvàm profani autores τὸ δικαιοῦν in ſuâ quisq; lingvâ in forenſi ſignificatione pro *accuſatum in judicio abſolvere* & *juſtum pronunciare* uſurpant; qva de re Theologi & pleniùs & planius. Inter cætera Becani verba ſunt, qvæ ſubjicio. *Quid ſentiant profani Autores de hoc nomine* (juſtificare) *non multùm refert: malim ego ex ſanctis Patribus, qvàm ex Plauto vel Terentio diſcere ſenſum & interpretationem Scripturarum. Hoc notent noſtri Novatores.* Malim & ego ex S. Scriptura & venerandâ Antiqvitate Cælibatũ veſtrum mihi probari, ſive, ut cum tui ſimilibus loqvar, exemplificari, qvàm ex Cornelio Tacito & Dione. Hoc notent noſtri Novatores in omnem calumniandi occaſionem intenti; quos adire jubemus luculentum Tractatum D. Calixti *de Conjugio Clericorum;* in qvo frangent potius dentes, quàm imprimient.

* Vol. 1. Conſ. 68.

* c. 2. qvæſt. 5. n. 9. de juſt.

Rom. 3. v. 24.

Frigidè iidem & perabſurdè ex *Funeratione Jacobi* Ægyptiorum more adornatâ, *Trigeſimas, Septimas, Anniverſaria*, volunt oſtendere. Ex magicorum librorum incendio apud Epheſios, noſtrorum Codicum

crema-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

cremationem & condemnationem, concludunt. Ex figmentis Platonicis apparationes Spirituum. Ex fabulâ Euridices quaſi occaſione Protevangelii cōfictâ, ad probandam lectionem ſpuriam. *Ipſa conteret caput ſerpentis*, Carbonarius rationem miſerè, cum idem per idem falſum probetur, arceſſit. Cur enim, cedo, fabula Euridices, morſu ſerpentis interemtæ, magis ex hâc ſcripturâ conficta ſit à Poetis, qvàm illa de Apolline Pythonem ſerpentem interficiente? de Hercule hydram Lernæam conficiente? Et unde conſtat, fabulam Euridices ex ſcriptura fuiſſe contortam? Deum immortalem! qvam rancida ſub his involucris latet argumentationum farrago, qvam nugatoribus relinqvimus.

Nec minus illi irreligioſitatis effugiēt notam, qvi, qvod legant Latinis τὸ *Facere*, uſurpari quod *rem divinam facere* ſive *ſacrificare*, neſcio qvid ad SS. myſterii verba: *Hoc facite in mei commemorationem*, ineptiunt, ne quid graviùs dicam. Eadem στρεβλόσοφοι, Juſtus Velſius, Haganus, cum Francofurti ad Mœnum publicè diſputaſſet *de libertate arbitrii hominis*, ſolitus erat (ut erat homo arrogans) dicere, ſe Calvinum Antagoniſtam jugulaſſe *gladio Ariſtotelis*, & Theologum à ſe Philoſopho fuiſſe debellatum. Ejusmodi στρεβλωτής erat *Petrus Pomponatius*, qui enarrans *Ariſtotelem* & *Averroem* Bononiæ *animas poſt corporis mortem interituras* ex Ariſtotelis ſententia probare nixus, juventutem valde corruperat, & ad diſſolvendam Chriſtianæ vitæ diſciplinam fœda fundamenta jecerat, ſeq́; eo tuebatur, qvod *philoſophicè* loqueretur, ſed aliter, cum Chriſtianus eſſet, ſentiret. *Immortalem eſſe animam*, inquiebat,

Opmeer in Chron. f. 496.

bat,

bat, ***non credo ſed ſcio;*** quam ſententiæ profanitatem ipſe deteſtatur Petrus Opmeer *in Oper. Chr. pag. 453.* Ejusmodi glandibus, relictis frugibus, veſcitur ille Philoſophus, qui defendit hanc propoſitionem, *Mundus eſt æternus,* veram eſſe in Philoſophiâ, falſam in Theologiâ. cum tamen nihil philoſophicè & verum & Theologicè falſum ſit, veritas enim una & ſimplex eſt; ſicut una rei eſſentia. de quo ſubtiliter tractat Cornelius Martini, *in Malleo Impietatis Hofmannianæ;* adeoq́; illi ſecundum hominem, non ſecundum Deũ, philoſophati ſunt. Hinc multum ſubſidii qværere, eſt ἐπὶ ῥιπὸς τὸν αἰγαῖον διαπλεῦσαι, id eſt: *virgultea ſcaphâ Ægeum transmittere;* & ψηφοπαικτεῖν τὴν ἀλήθειαν, veritatem evertere ſubtilibus commentis. Craſſum enim genus iſtud, quoniam è profanis præpoſterè judicat ea qvæ ſunt Spiritûs, paſſim labitur & errat. Qvæ non exempla hîc poſſent congeri eorum, qvi, aut dejecti ſubſidiis ſacri codicis, aut præjudiciis abducti, fragili lembo in vaſta philologiæ æquora excurrunt,

miſeri ſpe præfulgente lucelli?

Frivolum eſt & inconveniens, qvod Georgius Enjedinus *in lib. Explic. locorum V. & N. T.* Paulinam illam phraſin de æternâ Chriſti Deitate *Gal 1. v. 1.* Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου; ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ, ad illam Ariſtophanæam *in Pluto act. 1. ſc. 1.* ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστὶν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ, confert. Inquit *Apoſtolicâ oppoſitione Chriſtum è numero hominum non excludi; ſed propter excellentiam ac ſingulare privilegium, qvod præ cæteris hominibus habet, à reliquis vulgaribus hominibus eximi & ſeorſim nominari, omnibusq́ in terrâ viventibus hominibus, non quidem naturâ, ſed conditionis*

ſaltem ratione opponi. Tàm profanis qvàm ſacris, tàm Græcis quàm Latinis ſcriptoribus in more poſitum eſſe, ut unum aliquem propter excellentiam & ſingulare privilegium è numero & ordine cæterorum ejusdem generis & ſpeciei eximant. Primum exemplum ex Ariſtophane depromit; cætera è ſacris Evangeliſtarum verbis. Sufficit ad inſtitutum noſtrum negare, Ariſtophanem in primo ſui Pluti verſu ſimili uti locutione; ſiqvidem ille copulatè loqvitur. Ζεῦ καὶ θεοί. Apoſtolus vero hîc non copulatè, δι' ἀνθρώπου καὶ διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ; ſed ἀντιθετικῶς, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ. ex qvâ antitheſi verè mõſtratur Chriſtus, non nudus tantùm homo, ſicut illi ſunt, è qvibus & per qvos ſe vocatum negat Apoſtolus, ſed multò plus, qvàm illi ſunt, qui tantùm hominis ψιλοῦ merentur nomen; ſc. Homo-Deus.

*De genitrice puer, de genitore Deus**.

* Lev. Torrentius.

Eſt non-nemo (cujꝰ magnifacio nomen, cujus eam ob causã prætermitto nomen) qui ad Petroniũ, in quo eſt nihil non ſordium impudicarũ, ſtudioſè congeſſit ex Cãtico Canticorũ, in qvo eſt nihil ſordium impudicarum, Spiritus S. ῥήματα. Ut præbeam guſtum. Verba illa de ſponsâ Eccleſiâ apud Salomonem*. *Nigra ſum, ſed formoſa.* de nigredine fuſcâ Ægyptiorum explicat; *quia Sunamitis erat Ægyptia Pharaonis Regis filia. Ægyptii autem & Syri ſubnigri ſunt & fuſci.* Hoc nimirum eſt ſpectra prodere pro rebus, & dona ingenii divinitùs conceſſa in frivolis conſúmere. Mirum in illùm philologum tantam potuiſſe cadere ἀβλεψίαν! Parum enim providè graviſſima & diviniſſima ſenſa Cantici ad ſermones laſcivos amantium torqvet. nam qvæ in hoc genere à Petronio traduntur, & impia & laſciva

*Cant. c. 1. v. 7.

ſunt, ac proinde Chriſtianis Interpretibus debent eſſe
inviſa. Qvis enim dabit mundum ſenſum ex immun-
do? ut ex Jobo* loqvar. Taceat Canticum in Magiſtro * cap.14. 4.
neqvitiæ Petronio, & Magiſter inſcitiæ Petronius, qui
de vitiis & corruptis moribus & amoribus Romano-
rum, æviq; Tiberiani ac Neroniani ſpurcè ſcripſit, in
Cantico, cujus ſcriptor divinus non in humanis (qvod
ille interpres putavit) ſed divinis verſatur amoribus;
quorum explicationem puram, illibatam, virgina-
lemq;, non meretriciam Petronianeam, eſſe percu-
pimus. Et qvid Ægyptia Sunamitis ad filias Jeruſalem,
quas alloqvitur divinus autor? nam de ſe ſic ait ſpon-
ſa: *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Jeruſalem* כאהלי
קדר כיריעות שלמה, *ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles*
(δέῤῥεις) *Salomonis*. Lutherus: **wie die teppiche Sa-
lomo**. Genevenſes in margine: comme les pavillons
i. e. ſicut conopea ſive lecti tentoriola: quod vocis e-
tiam de caſtrenſi tabernaculo ipſis uſurpatur. Senſus
eſt: *Foris non ſplendeo, inſtar hypocritarum, ſed ſum deni-
grata afflictionibus.* quomodo, ut calamitates exagge-
rent, Judæi apud Prophetam* conqveruntur pelles * Thr.c.5.v.10
ſuas denigratas inſtar clibani, nigrorem contrahentis,
à facie tempeſtatum. *Sordeo ante conſpectum mundi; in-
tus a. fulgeo variis Spiritus S. donis.* Elegans tranſlatio à
tabernaculis Cedar & aulæis Salomonis deſumta; ut
membrũ unum alteri invicem ex mutuâ verborũ tra-
jectione reſponderet; *Tabernacula Cedar,* quæ ſub dio
æſtui Solis expoſita nigreſcunt, *nigredini* ſponſæ; pel-
les vero ſive *aulæa Salomonis*, qvæ ex יריעות i. e. corti-
nis fiebant, *formoſitati*; ita ut ordo verborum ſic ſeſe
habeat. Nigra ſum, filiæ Jeruſalem, ſicut tabernacu-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

la Cedar, ſed formoſa, ſicut tapetia Salomonis. Alluſit autem Scriptor divinus vel maximè ad gratioſam venuſtatem orientalium, ut divini amoris myſteria q. ob oculos poneret; *ut, qvod per ſimplex præceptum teneri ab auditoribus non poteſt, per ſimilitudinem exemplaq́; teneatur*, quod ait alicubi Hieronymus*. Eſt autem nigredo, oculorum præſertim, in delitiis etiam nunc populis orientalibus; qui etiam collyrio, quod ex lapide quodam Perſico conficitur, palpebras amabili nigredine ſolent inficere. Nec ſolùm his, ſed etiam aliis populis occidentalibus; notante Meurſio*. Sic olim Cyprianus *de habitu Virg.* notavit oculos circumducto nigrore fucatos, & inter alia faciei medicamenta *nigri pulveris* meminit. Quæ ipſa, ut digna ſunt fide, citra omne dubium exprimere voluit Salomon: non vero amorem illum, quo deperibat ἀλόγῳ ἡδονῇ, ut Joſephus vernaculus Judæorum hiſtoricus loquitur, externas mulieres, reſpicere. Retrahamus ergo oculos à vanis: & intueamur hîc caſtè eloqventiam ſacram, magis ut Cicero humanam, tanquam Virginẽ: *domi teneamus eam ſeptam liberali cuſtodiâ, & hos ignotos atq́; impudentes procos repudiemus, tueamurq́;, ut adultam virginem caſtè, & ab amatorum impetu, quantum poſſumus, prohibeamus**. Res ſacras eo animo in manus ſumere cavebis, qvo ſumis Noctes Gellianas, Satyricon Petronii, Ovidii Metamorphoſes aut fabulas Æſopi. In tali arte ars nulla, argumentum nullum conveniens, nulla tuta fides. Ideoq; cave ſis ſequaris modum Interpretis doctiſſimi, & cogites tecum. Quid ſui (Petronio) cum amarantho? Quid facit cum Pſalterio Horatius? Quid commercii Chriſto & Ariſtoteli?

* in Matt.

* in ſpicil Theoc. pag. 17.

*lib. ult. de Cl. Orat.

ſtoteli? cum Evangeliis Maro? cum Apoſtolis Cicero? Non conveniunt Davidi arma Saulis. Intra terminos φιλολογεῖν oportet: nec licet temerè cantare canticum Domini in terrâ alienâ. Quod utinam J. P. P. non neglexiſſet! Ex Orco revocat iſte Plautum, ut cum Diis Plautinis labefactet ſanctiſſimum religionis Chriſtianæ myſterium, de omnipræſentiâ Chriſti, quà hominis. Verba ejus dabo: *Certe* Plauto noſtro portentum illud Ubiqvitatis ne qvicquam perſvaderi potuiſſet: qvo ſtatuitur illud in pluribus locis ſimul eſſe. Refutavi illud in Amphitruone.* Subjungit verba contraria facto. *Sic n. literæ humaniores tractandæ ſunt, ut ad gnomonem ſacrarum literarum dirigantur.* ô cœlum, ô terra! Argumẽtum ſanè Ethnico homine potius qvàm Chriſtiano, qualis ille vult videri, dignum. quod ne quidem Vir magnus Joh. Gruterus* in homine iſto ferre poteſt; cum paucis deceat philoſophari, ut ille apud Ennium Neoptolemus. Nos mordicus teneamus illud Apoſtolicum*. *Nos non ſpiritum mundi accepimus, ſed ſpiritum, qvi eſt ex Deo, ut ſciamus, qvæ à Chriſto nobis donata ſint, qua & loquimur,* οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνοις σοφίας λόγοις, *non ſermonibus, qvos docet humana ſapientia, ſed qvos docet Spiritus Sanctus ſpiritualia ſpiritualibus comparantes.* Διακρίσει n. opus eſt cautâ, ne ex profanis explicemus, quæ ſunt Codicis ſacri propria & peculiaria. Suis enim utitur ut rebus, ita vocibus & phraſibus, quæ ſunt inimitabiles in myſteriis fidei; Videndum quid uſus & idioma hujus vel illius lingvæ ſecum ferat: habet enim, ut ſciunt lingvarum periti, qvælibet lingva ſuas proprietates & conſuetudines ab aliarum lingvarum more diverſas. adeo ut aliter lingva Cadmi ſonet, ali-

*in Elect. Plaut. Tit. de Homine pag. 382.

* in Aſini Cumani Fraterculo p. 89. 90.

* 1. Corr. 2. v. 4. 5.

quando aliter lingva Canaan. Vox illa κεχαριτωμένη pe-
* Full. 1. Miſc. culiari derivatione ἀπὸ τῆς χάριτος *Luc. 1. 28.* apud *
8. Mayer. part. nullum græcum autorẽ reperitur. De voce εὐλογίας ſi-
2. Phil. p. 161. mile quid tradit Hieronymus. Eccleſiæ nomen etſi de omni cœtu vel convocatione apud Græcos enunciari ſolet, tamen quia res divinæ & ſacræ ſua majeſtate, veritate, dignitate, omnibus deniq; modis humanas & profanas ſuperant, eò factum eſt, ut Eccleſiæ nomine κατ᾽ ἐξοχὴν congregatio illa deſignetur ex ſcripturæ uſu, quam Deus vocatione ſalutari evocat. quæ verba
Loc. de Eccl. cap. 1. ſunt Fr. Junii. Sic Flacius *part. 1. Clav.* notat diſparem uſum vocis *Imaginis* apud Latinos & Ebræos quem ſequitur Andreas Libavius, qui de variâ hujus vocis ſignificatione, apud Theologos, Philoſophos & alios interpretes egit. Sic vox *Electionis* ſive *Prædeſtinationis* aliter apud profanos uſurpatur, aliter in ſcripturâ. Idem judiciũ eſto de multis. Joachimi Camerarii verba egregia de locutionibus quibusdam eximiis & ſingularibus Scripturæ Sacræ hoc loco afferre non prorſus alienum puto. *Locutiones reperiuntur aliæ qvædam eximiæ & ſingulares de iis rebus, quæ neq; captu humanæ mentis comprehendi, neq; orationis facultate demonſtrari poſſunt; quæ ſunt figuræ ſermonis communiter, &, ut ita loquar, naturaliter omnibus mortalibus ubicunq; locorum & gentium inuſitatæ. Neq; quicqvam ſignificant uſpiam, niſi in cœtu & congregatione eorum, qui præconio divino vocati Magiſtrum habent & doctorem veritatis Spiritum Sanctum, qvem ab æterno Patre ſuo unigenitus Filius mittit Eccleſiæ ſuæ, in qva Verbum Dei religioſâ pietate prædicatur & auditur. Sunt autem eximiæ & ſingulares iſtæ locutiones eæ, quibus dogma comprehenditur, id eſt, capita*

fidei

ſidei Chriſtianæ, & quibus arcanæ rei aperta actio inſtituitur. Quæ ſunt Græcis μυστήρια, Latinis Sacramenta. Hæc enim ad ſagacitatis humanæ veſtigationem nullo modo revocari debent, neq; in his quaſi enucleandis adhiberi adjumenta ulla ſolertiæ aut calliditatis. Cumq; refragentur iſta intelligentiæ & perſpicaciæ hominum, non etiam figurarum quaſi beneficio ita conari quenquam oportet ita explicare, ut jam neq; arcana & ſacra, ſed vulgaria atq; profana appareant. Sed eſt fide & aßenſione tantum hâc in parte opus, quæ quidem ſit ἀδιαλόγιστος καὶ ἀδιάκριτος. His à. ſingularibus, eximiis, inuſitatis locutionibus exceptis (in quibus tamen & ipſis verba orationemq; intelligi ſi quis aſſentiri debeat, neceße eſt, nemo non videt) ad cætera omnis ſagacitas ingenii, animi ſolertia, ſtudii induſtria, deniq; mentis facultas atq; vis adhibeatur licet, ut quid, qvomodo dicatur, planè & perſpicuè intelligi poßit. Hæc iſte in præfat. Notat. Figurarum ſermonis in libris 4. Evangeliorum pag. 7. & 8. Conf. eund. in c. 26. Matth. ſuper verba. λάβετε, φάγετε. Id autem putarem negligi non poſſe, ut, cum id ipſa feret occaſio, S. Scripturæ non tam ritus quàm ſermones, cum qvibusdam profanorum teſtimoniis ſobriè componeremus, quando & qvantũ opus erit, quod ab optimis quibusq; fieri videmꝰ, ſc. ut hujꝰ gentis Hebrææ cum inferioribꝰ, Græcis Latinisq;, qvà *lingvã*, qvà *ritus*, comparationẽ inſtituamꝰ. *Non eſt qvod mireris, ex eâdẽ materiâ ſuis quemq; ſtudiis apta colligere. In eodem prato bos herbã qværit, canis leporẽ, ciconia lacertã;* quod Seneca Epiſt. 108. ait. Nos, prout occaſio & navigationis noſtræ facultas tulerit, in utroq; genere exempla aliquot ponemus, è quibus dabitur intelligere, quid ſit ſacrum ſtudium cum alieni-

genarum & proſelytorum ritibus inſtitutisq; confer re: non quod dogmata Eccleſiæ propria ex his confirmare ſtudeamus; fallitur enim

fidei qui propria ſcita
Fulcit docetq; ex Ethnicorum literis:
Non tamen aſpernatur condimenta profanæ
ſapientiæ, nec ornamenta negligit.

Vetuſtiſſimus inunctionum Uſus.

Ruth. cap. III. v. 3. *Lavare & ungere & induere cultioribus veſtimentis.* Mos fuit Ebræorum, Græcorum, & Romanorum, ut ſe ante cœnam & à balneis inungerent. In balneo ſolebant ſe ungvento perfundere non modò divites, ſed etiam infimæ ſortis homines & pauperes, ut notat Caſaubonus *ad Theophr. cap. 19.* qvin & ipſas aquas ungventis odoratis perfūdebant*: huicq; rei perficiundæ ſerviebant etiam ἀλείπται, *perunctores* Latinis; ſervi, qui in balneis Dominum ungebant, atq; illi muneri deſtinati erant, Victor *37. Var. lect. 1.* ubi teſtatur ſpectari Romæ in antiquo lapide, unctorem dextrâ manu guttum tenentem (vas ſc. olei plenum, è quo guttatim fundebat ſervus) nec longè ab eo ſtrigilem inciſam. Inde locus in balneo *unctariū* vocabatur, & *unctaria cella;* de quo Dempſter *ad Roſinum.* Hodiernorum orientalium autoritate ſatis etiam probari poteſt. Turcarum gens deditiſſima eſt balneis, quorum uſus per totam Turciam frequentiſſimus. nam inungunt univerſam faciem & corpus diligentiſſimè. de quibus vide *3. Obſer. 34.* Bellonium. Ad eum reſpicit morem Noomi, cum juſſit, ut Ruth ſe lavet & inungat. Ejus moris etiam exemplum invenimus in hiſtoriâ Judith, quæ profectura ad Holofer-

* Scriver ad 10 Mart. 13.

fernem prius ungvento faciem lotam inunxiſſe legitur c. 10. v.3. *Et lavit os aquâ, & unxit ungvento pingvi, & impoſuit mitram ſuper ipſum, & induta eſt veſtimentis jucunditatis ſuæ.* De Suſanna lavante in horto, & famulas mittente, *ut afferant oleum & ſmigmata*, lege ſis Dan. cap. 13. ℣. 17. ubi memorabile illud impurorum Presbyterorum ſcelus in mulieris pudicitiam tentatum, tum ipſorum falſitas atq; impurities animi ſcelerata, deſcribitur & detegitur. *Exod. 2. v. 5.* legitur deſcenſus Filiæ Pharaonis, *ut lavaretur in flumine.* quam fuiſſe lotionem expiatoriam, ἁγνείας causâ in ſacris gentilium uſurpatam, aliqui volunt. David cum quiete meridianâ frueretur, & è ſomno evigilans in tecto regiæ ſuæ ambularet, ecce Uriæ, ſui fidelis miniſtri, *uxorem Bathſebam in horto vicina vidit nudam & ſeſe lavãtem.* nuntiumq́; ad eam miſit, atq; *ad eam ingreditur*, ut Pſal. 51. titulus loquitur. In theſauris Hiskiæ Regis 2. Reg. 20. *aromata* & *ungventa* recenſentur. Eodem, reſpicit Ecleſiaſtes cap. 7. v. 2. *Melius eſt nomen bonum* משמן טוב *præ ungvento bono.* ut dicat, gratiorem eſſe famam poſt mortem, quàm odorem fragrantiſſimi ungventi; quo ipſo etiam ad condiendi cadavera ritũ ſimul reſpexiſſe cenſet Autor μικρογκόσμου, ſub Emblemate: *Gentilium cadavera ſepeliebatur laurea.* Eodem puto, ſenſu Eccleſ. cap. 24. *Myrrha dedit odorem ſuum*, dicitur; myrrha n. à Theophraſto cõnumeratur inter lachrymas odoratas, quibus ad ungventa utuntur; ut etiam tradit Dominicus Vigna, Piſanus, *in Animadv.* (ridiculis ferme) *ad Theophraſt. de Plant.* ubi etiam cum Benjui cõtulit, quæ eſt lachryma Javenſis. omnis n. lachryma odorifera באן Arabibꝰ diciturâ; de quo Gar-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

cias ab Orto *lib.1. cap.5.* in nominis etymologiâ erravit. In *Pſal. 103. v.16.* vino tribuitur *exhilarare faciem in oleo* hoc eſt, ſicut oleum vel plusqvam oleum, *quod faciei illuſtrandæ* præter cæteros uſus inſervit. Ex hac communi hominum conſuetudine, formæ loquendi infinitæ natæ ſunt in omnibus Scriptoribus; quas nemo intelliget, niſi ipſam naturam, indolem, & quaſi ingenium rerum rituumq; probè nôrit; ita enim ſæpè comparatum eſt, ut ſenſa verborum ab arcanis rerum, quibus ut ſcalis ad culmen ſolidioris ſcientiæ verborũ ſcanditur, pendeant. Hinc *illuminare faciem*, ex humano more ad Deum transfertur ad ejus clementiam & benignitatẽ judicãdam, & quæ ſunt autorũ loca alia.

Theologumena tractantibus notum eſt, mutilatos deminutosq; ac multato (ut verbo Taciti utamur) corpore ad ſacerdotium in V. T. non fuiſſe adhibitos; ſanxit enim Deus Iſraelis *Levit. cap.21. v.17. ſeqq.* ut qui vitio aliquo corporis laborarent ſacerdotes, manci videl. gibboſi, vari, valgi, ſtrabones, pæti, aut aliter deformes, ſacrificiis abſtinerent. Exemplum de Hircano apud Druſium *5. Obſerv. 2.* legitote. Canones Põtificii idem ſtatuunt; ut Biſciola *l.4. Horar. ſubſciſ. c. 21. Tom.1.* recenſet. Idipſum & Ethnicis cautum, monet Declamat. 4. Seneca, ubi de Metello inquit. *Sacerdos integer ſit. Metellus Pontifex, qvum arderet Veſtæ templum, dum rapit Palladium, oculos perdidit, ſacerdotium illi negatur.* Et mox. *Sacerdos non integri corporis, quaſi mali ominis res vocanda* (vitanda) *eſt. Hoc in victimis notatur, qvantò magis in ſacerdotio.* Etiam hoc agebant, ut omni macula libera veſte uterentur, *puraq; in veſte Sacerdos*, ut Virgilius cecinit, Sacrificium perageret.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Servius teſtis eſt in Fragmentis, in ſacris *puram veſtem appellari, quæ nec funeſta ſit, neq; maculam habeat ex homine mortuo.* Nec ſacrificium licebat niſi mundis tangere, ut ille apud virgilium *lib.2. Æneid.* teſtatur de ſe:

Tu genitor cape ſacrâ manu patrioſq; penates
Me bello è tanto digreſſum & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Sic Telemachus Palladi ſupplicaturus manus aquâ lavit marinâ, ne impurus accederet, aut indigniùs, quàm ſacrorum jus poſcebat, ſeſe gereret. Atq; hæc quidem lotio vel purificatio corporis, maximè ante ſacrificia uſitata, duplex erat: altera *ad manus* pertinebat, altera *ad totum corpus. Illa* propriè χέρνιψ, ut ex Homero & Athenæo Lil. Gyraldus & Rhodiginus notârunt; hæc περίῤῥανσις appellatur. Exiſtimarunt enim quamcunq; noxiam ſymbolicâ iſtâ corporis purificatione à ſe removeri. quo externo ritu etiam Pilatus, picturatiſſimus homo, malignitatem actionum ſuarum amovere conatus eſt: *nam acceptâ aquâ lavit ma-* Matt.27.v.24.
nus coram populo, dicens: Innocens ego ſum à ſangvine hujus juſti. Neq; autem ille ſimulatæ virtutis vanus oſtẽtator ideo fuit innocens, quia lavabat manus ſuas: diſcere enim debuiſſet à Poeta ſuo, qui Chriſtum Doctorem veritatis reſpuebat.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis Ovid.l.2.Faſt.
Flumineâ tolli poſſe putatis aquâ.

De quô ritu ſic ſcribit Anticlides lib.74. Redituum. *Erat antiquorum mos, qui nunc etiam ſervatur, ut qui cædem hominum vel aliorum animalium commiſiſſent, per-*

enni aquâ manus abluerent ad commiſſi piaculi luſtrationem. Hippocrates lib. de morbo ſacro: *Nos terminos templorum Diis deſignamus, ut nullus, qui non purus ſit, tranſcendat, & ingreſſi aſpergimur, non velut, qui inquinemur, ſed ſi quod etiam prius ſcelus habemus purificemur.* Ad qvem uſum in templis erant περιῤῥαντήρια & λουτρα; è quibus, qui templum ingrediebantur, ſeſe aſpergebant ipſi, aut à ſacrificulis aſpergebantur, ut puri caſtiq́; Deos accederent. Vetera hæc relinquo ſileriq́; patior, vel noſtræ memoriæ exemplis ero contentus. Ob eandem cauſam Turcæ hodie *fontes* & *ciſternas* habent ad veſtibula & introitum templorum, è quibus ante ingreſſum ſacrorum & precationes publicas ſolent manus, pedes, faciem, omniaq́; ſenſuum organa, purgare; eò indicantes puro animo eſſe peragenda ſacra, purgandumq́; illi animum ab omni labe, qui Deum accedere velit, quemadmodum ipſi puro ingrediuntur corpore; In deſertis vero ſi quando non datur aquæ copia, peregrè euntibus licet juxta conceſſionem legis Muhammedicæ adhibere *pulverem* ſive *arenam*, qua ſeſe fricent purgētq́;. Lotioni addūt, ut in omni operis, teſte Georgiwizio, initio, precationem per totū Alcoranum, & omnes omnino libros Arabicos decantatiſſimā: *In nomine Dei miſeratoris miſericordis.* Id indicat Autor Elenchi τῶν Ισμαηλιτῶν, qui in Saracenicis apud Sylburgiū p.29. extat: Κελέυει τοὺς εἰς εὐχὴν ἐρχομένους, καθαρίζειν ἑαυτοὺς. ὕδατι μὲν, εἰ πάρεστιν. εἰ δ' ἄπεστι, χώματι. Adde teſtes omni exceptione majores, cum oculati ſint. Nicolaus Clenardus Epiſt. Feſæ Anno 1541. datâ ad J. Latomum, quæ lib. I. Epp. pag. 62. extat, ſic refert: *Feſa diviſa in duas partes. Urbs vetus ingens eſt &*

populoſa. ajunt ibi eſſe templa ferme CCCC. totidem balnea. nam Mahometiſtæ crebrò lavant, nec poſſunt ſine luſtratione horarias preces peragere, ſi vel pepederint tantū. Cave rideas non noſti eorum ceremonias. Georgiꝰ Douſa in deſcript. itiner. ſui Conſtantinopolitani pag. 73. ad Patrem. *Lotioni corporis plurimum tribuunt, putantes frequenti lotione animi ſordes elui. Immane apud eos piaculum illotis pedibus & veretro templum ingredi. Nunquam etiam videas Turcam ad requiſita naturæ ſecedentem, qvin ſtatim deinde partes obſcœnas lavet.* Iſtud à perfidis Judæis Muhametum perfidè accepiſſe Dionyſius Carthuſianus *in Refut. Alcoran. l. 2. art. 20. pag. 154.* ſentit. Hâc in parte Rutheni Græcos imitati certis qvoq; ceremoniis aquam conſecrant: quo peracto, viri fœminæq; ultro citroq;, abſq; ullo pudoris ſigno, in amnem ſe præcipitare ſolent, aquâq; iſta idola humectare, ut bene ſit Numinibus, candorem puritatemq; animi ſimul conteſtati; quam ipſorum amentiam literis mandârunt in Narratione hiſtoricâ itineris Moſcowitici, qvod Celciſs. Duci Holſatiæ JOHANNI fatale, heu, fuit. quod etiam antea non modò genere ſed etiam inter Danos literatâ virtute, quâ ſui ſimiles qvàm plurimos habet, Nobiliſſimus JACOBUS ab Ulfeld *in Hædoporico Ruthenico* (quod Nobil. MELCHIOR Goldaſtus ab Haiminsfeldt edi curavit) *pag. 20.* ex αὐτοψίᾳ teſtatus fuit. Nemo tam hoſpes eſt in Ebræorum Antiquitatibus, qui neſciat in magnificentiſſimo Salomonis templo fuiſſe mare æneum ſeu mare fuſile, vas nempe capaciſſimum, in quo Sacerdotes lavarēt; cujus erat uſus, ut inde Sacerdotes templum introeuntes *manus ac pedes abluerent* ad altare aſcenſuri. Iſtud

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Simia Dei Diabolus imitatus eſt; nam à lege eas ceremonias derivatas fuiſſe ad gentes, contendit Lipomanus, ex quo operoſus ſcriptor Villalpandus* probavit. Lex Dei *pollutos Sacerdotes* ſacris & eſu ſacrorum, quousq; mundabantur, arcebat, neq; ceremonialiter immundos & ad tractanda vel comedenda ſacra admittebat; *Levit. cap. 21. & cap. 22.* Idem & Ethnicis perſvaſum fuit, *Sacrificia ab impuris oblata*, non eſſe Diis grata. in victimis Deos ſuos etiam externâ puritate coluiſſe, vulgatiſſimum eſt inter Latiæ Grajæq; gentis autores. Τὸ δαιμόνιον μᾶλλον πρὸς τῶν θυόντων ἦθος, ἢ πρὸς τὸ τῶν θυομένων πλῆθος βλέπει: ait Porphyrius*. Solebant inſuper gentiles ſacrificiis peractis convivia agitare ex reliquiis ſacrificii in honorem Deorum ſuorum: ut ex *Deut. c. 32. v. 38. Jud. c. 9. v. 27. Baruch. 6. v. 27. 28. 1. Cor. 10. v. 21.* colligere eſt; & ut ex hiſtoriis liquet, ſolebant interdum ſacrificia liberalius fieri, & tanta cum copiâ victimarum, ut earum carnes in epulis ſacris ſimul omnes abſumi non poſſent. Tunc ergo quæ reliquæ fiebant, in macello vendebantur, & ex his collecta pecunia ad ſacerdotes redibat. Aliqui ex carnibus victimarum partem aliquam domum deferebant, ut domeſtici ſui, qui convivio ſacro non poterant intereſſe, ejus ita participes fierent. Addo, Chriſtianos tempore Apoſtolorum Corinthi, ad illas de idolothytis epulas inſtructas invitatos acceſſiſſe: quod in illis reprehendit *1. Cor. 10.* Paulus, eosq; ad verum Deum jamjam cõverſos, à commercio epulantium amicorum, à quib⁹ invitati acceſſerant, dehortatur, ne ita ſint in communione Diabolorum ℣. 22. Eaq; causâ fideliter poſtea tàm religione qvàm etiam pietate edoctos Chriſtianæ

* T. 2. Expl. Ezech. part. 2. cap. 38.

* l. 2. de abſtin.

 gen-

gentis homines abhorruiſſe ab his profanis cibis ex *Minutio* conſtat, apud quem hanc religionem exprobrans Chriſtianis ait: *Præcerptos cibos & delicatos potus abhorretis.* Etiamnum tàm Arabibus quàm Turcis ſuæ ſunt, quæ *Corban* dicuntur, victimæ votivæ: quarum cutis, caput, pedes & quarta pars carnis ſacerdoti præbetur, altera datur pauperibus, tertia vicinis, reliquam Victimatores ſibi & Comites parant ad veſcendum: quod *Druſius** obſervat. & referuntur quoq; iſtæ Turcarum ceremoniæ πατροπαράδοτοι à Barth. Georgievitz* & Benjamino Tudelenſi *in Itinerario.* Quæ rudera ſunt, ex occaſu illius antiquioris moris Judæorũ; nullus n. dubito morem hunc gentilibus obſervatum, à Judæorum ſacrificiis dimanaſſe, ubi dabatur ex Dei ordinatione portio iis, qui ipſa obtulerant, ut coram Domino edentes unà exhilarentur. Hanc Dei ordinationem Diabolum in ſacrificiis gentilium æmulanter affectaſſe, nemo negabit, cui nota ſunt κακοζηλίας exempla; quo de vide Bonfrerium *in Pentateuchum*, & Wolfgang. Frantzium *de Sacrificiis.*

* lib. 2. c. 17. de ſect. Judæorum
* l. 2. c. 1. R. T.

Miplezeth & Baal-Peor Priapo aſſimilati.

1. Reg. IV. v. 13. *Aſa Rex Maacham matrẽ ſuã amovit, ne princeps eſſet in ſacris Priapi.* Ebræũ *Miplezeth* Vet⁹ interpres *de Priapo* intellexit; quem hortorium fuiſſe Deum ex Ethnicis Scriptoribus pervagatum eſt, & de cujus fœditate plus eſt in eorum libris, quàm caſtitati legentium intereſt. Tigurini, ut librum cuivis relinquerẽt judicium, Ebræum nomen מפלצת retinent. Idem placuit Luthero; qui *in notis* ait. Wer der Miplezeth geweſen ſey / iſt ungewiß. Etliche ſagen / es ſey der Abgot Priap⁹ geweſen. Interpretes alii ad verbũ, unde deductum eſt, reſpicientes appellativè vertunt.

nam

nam̃ Ariæmontanus *Terriculamẽta* expoſuit. Junius & Tremellius: *Horrẽdam ſtatuam.* Gallicus interpres: *Un marmouſet;* quod exponit ſtatim; *un eſpoventail;* & de eo dicitur, quod terrorem incutit ſive terriculum, μορμολυκεῖον; nam *eſpouvanter* illis ſonat: *territare, terrere.* Piſcator: **Ein ſcheuzlichen Götzen.** Quæ verſiones optimè cum Ebræo Miplezeth quadrant; eſt n. מפלצת à פלץ, terreri, formidare, contremiſcere: quia idola omnia ſuis cultorib⁹ ſũt אימים ועצבים i.e. *terrores & dolores;* uti ex ſacris*habemus. itaq; concinnè R. Levi Ben-Gerſom h.l. nominis rationem eſſe ait לפי שהוא מביא פלצה וצרות לעובדיו *ideo quod tremorem affert & calamitates multas eis, qui eum coluêre.* nam dolores & anguſtias ſecum fert potius, quàm tranquillitatem animis cultorum Miplezeth. Idem de Priapo, avicularum & Furum terriculo & prohibitore, autores habent. Horatius:

*Jer 50. v. 38. Oſ. 4. 17.

Deus inde ego, Furum aviumq́;
Maxima Formido.

Eundem in modum explicandus Virgilius:

Et cuſtos furum atq; avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.

Geminum cum Priapo fuiſſe *Belum Phegorium* ſive *Baal Phegor*, veteres contenderunt, Gyraldo teſte. Baal Peor autem idolum fuiſſe Moabitarum, ſatis conſtat ex hiſtoriâ, quæ habetur *Num. cap. 25. v. 3.* Iſidorus orig. l. 8. *Beel-Phegor interpretatur ſimulachrũ ignominiæ* (Origeni hom. 20. in Num. dicitur idolum turpitudinis) *Idolum enim fuit Moab cognomento Baal ſuper montem Phegor; quem Latini Priapum vocant, Deum hortorum.*

rum. Et Hieronymus ad Eſa. c. 15. idolum Moabitarum Camos nomine tantummodò à Baal-Phegor diſtare ſenſit; *In Nabo*, ait, *erat Chemos idolum conſecratum, quod alio nomine appellatur Beelphegor.* Apollinarius Saturno comparavit, cujus verba ſunt: εἴδωλον δὲ τὸ Βάαλ ἐν τόπῳ Φεγώρ. ἕλληνες δὲ τὸ Βάαλ βὴλ ὀνομάζουσι, ὃν φασὶν εἶναι τὸν Κρόνον. *Simulacrum eſt Baal in loco Phegor. Græci Baal Belum appellant, quem ajunt eundem eſſe Saturnũ.* Idolum iſtud, qualecunq; ſit, à monte Phegor, cujus mentio fit *Num. 23. v. 28.* nomen accepiſſe Suidas, Theodoretus & alii volunt. Qui literas in literis ſectantur, à *denudando & aperiendo* nomen habere dicunt. פער enim ſignificat, *aperire, denudare, diſtendere*; nimirũ quod Priapo (quod ipſum à פער levi metatheſi deduci poteſt) ut *Autor obſcæni carminis* obſcœnè dicit, virile membrum ſemper ſit apertũ, nunquam veſte obtectum, ſed tentum; ſicut τὸ αἰδοῖον *Catullo** & *Horatio** dicitur, quæ ut purgentur verba, ad Anticyras mittimus. Sic autem loqventem introducit:

** Carm. 31.*
** Epod. od. 12.*

Cur obſcœna mihi pars ſit ſine veſte, requiris?
Quare tegat nullus cur ſua ſigna Deus.

Et iterum: *Nos pudore pulſo*
ſtamus ſub Iove coleîs apertis.

Figuram hanc, quam deſcribit Poeta, ex antiquo marmore repræſentat Antonius du Pois *in Diſcurſ. ſur les medailles & graveurs antiques:* Item Boiſſardus *in Antiquit. Rom.* Nec diverſam, puto, figuram tetigit Propheta Oſeas; cujus ſententiâ ob fœdum aſpectum, & obſcœnam colentium libidinem, *pudendum idolum* pronuntiatur, cum *cap. IX. u. 10.* ſui ſeculi hominum

libidinem ſummam reprehendiſſet in his verbis: *Ipſi venerunt ad Beelphegor, & ſeparaverunt ſe pudori,* (Luth: **dem ſchändtlichen Abgott.**) *& fuerunt abominationes ſecundum amorem ipſorum.* Vocabulum, quod in Ebræo habetur, בשׁת ſignificat *pudorem* vel *pudendum* à R. בוש, *erubeſcere, pudere, pudefieri;* & idipſum non aliâ quàm putidâ notione occurrit ap. Prophetam *Jeremiam c.3. v. 24. 25. Boſchet devoravit laborem patrum noſtrorum;* ad quem locum ſcribit *Kimchi* ſic Baal vocari. ſanè commutari inter ſe *Baal* & *Boſchet* ex ſacris diſcimus. Dicit itaq; Oſeas, Iſraelitas degeneres itaſſe ad idolum pudendum & turpe Beelphegor; atq; in ipſius honorem fornicationem exercuiſſe tàm corporalem quàm ſpiritualem *Num. c.25. v. 1. 2. 3.* quibus in verſibus perhibetur, fœminas Moabiticas eleganti formâ, hortatu Balaami, Iſraelitas non tàm ad ſcortationem quàm cultum idolorum, quem ſub ſtupri & libidinum vocibus ob ſimilitudinem affectuum & effectuum ſacro ſermone deſcribi mox infrà videbimus, illecebris ſuis cepiſſe; ſicut etiam juſtâ irâ motus Moſes *cap. XXXI. v. 15 & 16.* ait: *Cur fœminas reſervaſtis? Nonne iſtæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſrael ad ſuggeſtionem Balaam, & prævaricari vos fecerunt in Dominum ſuper peccato Phegor, unde & percuſſus eſt populus?* Hieronymus* iterum: *Beelphegor idoli nomen eſt, quod apud Madianitas præcipuè à mulieribus colebatur. Interpretationem nominis ipſius, cum requireremus attentius inter Ebræa nomina, hoc tantùm invenimus ſcriptum, quia Beelphegor ſpecies ſit turpitudinis.* Turpitudinem illam in denudatione (ſit honos auribus) membri virilis ejusquè oſtenſione conſtitiſſe, affirmat in Commentariis

* in Interpret. Nom. Ebr.

ad Oſeam. quamvis de ſingulari hac colendi ratione, quæ cõſiſtit in fœdis libidinib⁹, ap. Moabitidas, meritò dubitet Rivetus, quem *in Comment. ad Oſ. cap. 4. p. 144. & ad c. 9. pag. 303.* conſule. Ipſi etiam Ebræi doctiſſimi Pehoris cultum deteſtandum denudatione pudẽdâ fuiſſe factum tradunt, atq; ex iis omnium doctiſſimè CL. Dn. D. L'Empereur *in Notis ad Cod. Middoth cap. 3. ſect. 5. pag. 116. 117.* Eò ocyus inquiſitio lectoris decurrat. Accedit ad hanc idoli turpitudinem, quod inſanis & pudendis ſacris iſtius *Meretrices* adhibebantur Antiſtites, ſi rectè ex Oſea Hieronymus colligit. nam cũ pri⁹ quædam pręmiſiſſet de ſacerdotib⁹ Cybeles, ſubjecerat iſta: *Iſtiusmodi idololatria erat in Iſrael, colentibus maximè fœminis Beelphegor ob obſcœni magnitudinem, quem nos Priapum poſſumus appellare...... Sciendum autem, quod in præſenti* קדשות *meretrices,* ἱερεῖς *id eſt, ſacerdotes Priapo mancipatas vocet.* Ut etiam dicebantur קדשים ſacerdotes Aſtartæ Deæ: de queîs Seldenus *Syntagm. 2. cap. 2. p. 237.* & de Miphlezeth ac Baal-Peor *Syntag. 1. cap. 5. & Syntagm. 2. cap. 5.* conſulendus. LXX. τετελεσμένους vocant, i.e. μεμυημένους, τὰ τῶν δαιμόνων μυστήρια διδασκομένους, ut *Theodoretus* explicat, initiatos idolis. & eodem ſenſu τελεῖσθαι καὶ τελεσθῆναι uſurpatur *Pſal. 105. v. 29. ſ. Pſal 106. v. 28.* Καὶ ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγώρ. *Initiata vel conſecrata erant Beelphegor,* dum ſolennes ac feſtivos ei dies celebrarent. nam τέλη καὶ τελεταὶ ſunt ſacra & ceremoniæ Deorum, luſtrationes, quas, teſte Platone, τελετὰς vocabant, quòd ἐν τῷ τέλει i.e. *in morte,* ea ſacrificia fierent Diis Manibus. de quibus ſacrificiis d. Pſ. agi quibusdam viſum eſt; & *ſacrificia mortuorum* vocari, quæ Diis falſis & idolis inanimis offerrẽ- lib. 2. de Rep.

 tur.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

tur. ubi Bellarmini verba f. 694. ſunt. *Comederunt ſacricia mortuorum*, id eſt, *comederunt ſacrificia oblata Diis mortuis, non Deo vivo, qui unus verus eſt Deus: dicuntur autem Dii mortui, vel ipſa idola, quæ veluti mortua oculos habent, & non vident; aures habent & non audiunt: vel homines mortui, qui à paganis referebantur in Deos, quales erant in Ægypto Apis & Serapis; apud Græcos Jupiter & Apollo; apud Romanos Romulus & alii.* Atq; indè venit ὁ τελεσφόρος i. e. μυσταγωγὸς, ὁ τελειωτὴς, μύστης. de quo *Deut. 23. v. 17.* οὐκ ἔστι τελεσφόρος ἀπὸ τῶν θυγατέρων Ισραὴλ &c. quæ verba de initiatione pudendâ in ſacris idolorum doctè à Bonfrerio* explicantur.

* p. 1002. ſeq.

Lotio funerandorum.

Act. c. IX. v. 37. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν, λούσαντες δὲ αὐτὴν ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ. *Factum eſt autem in diebus, ut infirmata moreretur: quam cum laviſſent, poſuerunt eam in cœnaculo.* Facile expiſcatu ex veterum monimentis, Dorcada fuiſſe lotam, quid in Actis ſit? Soliti ſunt Veteres *Judæi*, *Græci*, *Romani*, corpora defunctorum aquâ lavare, & lota deinceps ad ſepulturam tibiis canentibus efferre. Nam ubi apud *Romanos** animam exhalare cœpiſſet ægrotus, qui proximiores erant, ſpiritum ejus excipiebant, morientisq; claudebant oculos. Defuncti dein corpus conclamabatur, & aquâ calidâ ablutum ungebatur, cui operi deſtinati Pollinctores, atq; demum flebile carmen ad tibias in funeris deductione canebant. *Græci* itidem ſolebant morientes ὀρθοῦν, eorumq; membra abluere. Apud illos miſer Socrates, meliore dignus ſorte, cicutam hauſturus, primùm ſe lavare velle ait, ne mulieribus moleſtiam abluendo cadavere præbeat; & noviſſima verba hæc fuiſſe: *Mi Crito, debemus*

* Roſinus 5. Antiquit. 39.

Gallum

Gallum Æſculapio, quæſo perſolvatur, ſcribit in Phædrone Plato. In Bione, cujus extat Epitaphium Adonidis, *idyll. 1.* Adonin mortuum lavant Amores & ungit Venus. Apud Euripidem Creon Jocaſten accerſit, ut filium mortuum lavet & componat. *De Judæis* notamus ex Hal. Ebhel c. 8. teſtimonium. *Abradunt* (mortuo) *pilos corporis & lavant mundiſſimè, in teſtimonium futuri judicii, quia coram tribunali comparituros puros eſſe decet, mox veſtiunt involucris, candido filo lineo conſutis, neq; pretioſis.* Ebræa ſi deſideras, adi Cl. Schickardum, *in de Jure regio Ebr. cap. 6. pag. 157.* Eam cadaverum lotionem hodie durare in locis aliquibus tradituṙ, præſertim in Cretâ & partibus Italiæ; & teſtis eſt auritus Angelus Roccha à Camerino * per *præficas mercenarias*, quæ ut luctui præeſſent, pretio conduci ſolebant, lugendi conſuetudinem etiamnum in Siciliâ, Apuliâ & Calabriâ conſervari. Nec hodie inter Turcas *lotio cadaverũ* deſiit, de quâ *in hiſt. Sarac. Elmacini l. 2. cap. 11. pag. 146.* in funere XXX. Regis Muſlimorum Haronis Wacici exemplum legimus; ut & *lib. 3. cap 2. pag. 213.* memoravit, tantam fuiſſe peſtem Bagdadi; ut multi *ſine oratione & ablutione* mandati fuerint terræ. Singulis autem diebus Veneris Turcicæ fœminæ ad tumulum cognatorum & agnatorum, patris & matris, currentes inclamant nomen defuncti, ut næniis honorent. Triplicem veterum næniam fuiſſe Gutherius *1. de jure manium 23.* obſervat. 1. ἐπικήδειον καὶ θρηνῳδίαν, quâ per vias ad tibicines ducebatur ad roſtrum, ubi laudatio fiebat. 2. ad rogum. 3. ad tumulum. Sic obſervatio longè crevit, ab atavis quondam cœpta. Erant autem illæ næniæ accommodatæ ad exitandum

* Comm. in Bibl. Vatic. p. 344.

mœrorem apud ſpectatores & auditores. Feſtus. *Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quaſi ad hoc ipſum præfectæ.* Nævius: *Hæc quidem, mehercule præfica eſt, quæ ſic mortuum collaudat.* Laudationes autem iſtas *nugas* dictas Scaliger *in Varronem* notat, & ex eo Druſius*. Hæc eò dicimus, quia apud Evangeliſtam Matthæum *cap.9.v.23.* præter ὄχλον θορυβούμενον, per quem ipſas ſimul intellexit præficas magnus Chemnitius*, οἱ ἀυλητᾶι adfuiſſe leguntur filiæ Jairi demortuæ ad tibiam

mœrentes, flentes, lachrymantes ac miſerantes.

A gentilibus tibicines in funerum curatione mutuatos fuiſſe Judæos, Ambroſius *lib.8.in Lucam* ſcripſit; & probat Barth. Majerus*. David Chytræus v. *lib. de Vitâ & morte*, aliiq; conſuetudinem hanc à Judæis ad Ethnicos deſcenſum feciſſe ſentiunt. Qvicquid ſit de anticipato more, hoc conſtat fuiſſe antiquiſſimum. & id magis, ſi certum eſt, apopthegma illud ſacrum, *Cantavimus vobis tibiis & non ſaltaſtis: lamentavimus & non ploraſtis*, huc pertinere, quod *Sculteto** placet. Tibicines autem adhibebantur in *luctu* & *luxu*: quem tibiarum uſum neminem expreſſiſſe aptius Ovidio* putamus:

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœſtis tibia funeribus.

Idem Poeta *Triſtium l.5. Eleg.1.* de tibia exequiali:

Tibia funeribus convenit iſta meis.

Varro *lib. IV.de vitâ Pop.Rom.* apud Nonium in Nænia: *Deinde næniam cantari ſolitam ad tibias & fides.* Nænias iſtas fuiſſe νεκρῶν ἐγκώμια, audivimus. In fragm. XII.

Tabb

* in Amos c.5. v.17.

* Harm. Evangel. c.67. fol. 1278.

* Prod. Chald. ſacr. pag. 225.

* lib.2. Exerc. Evang. c.55.

* lib.4. Faſtor.

Tabb. inter leges Xvirales & hæ ſunt, quas Cicero *lib. 2. de LL.* recenſet: *Sumtum minuito, tria ſi volet reicinia & vincula purpuræ, & decem tibicines adhibeto, hoc plus ne facito;* quarum doctam explicationem ſi deſideras, adi Virum, etiam judicio Dempſteri, variæ doctrinæ & multiplicis lectionis, Rittershuſium *in Dodecal. claß. cap. 4. & ſeqq.* Nec in Latinis ſolùm is mos obtinebat, ſed quoq; Græcis; quorum defunctis ἀοιδοὺς, θρήνων ἐξάρχους, præſto fuiſſe, docet Poetarum ἔξαρχος Homerus, ac tot alii; quos omnes, σὺν Θεῷ δ' εἰπεῖν, in eleganti *de Tibiis* libro ita daturus eſt CL. V. Stephanus Stephanius, ut poſt Homerum Iliada ſcribere opus non ſit. Cauſa igitur evidens, cur monumentarii Ceraulæ & Siticines viſi in Jairi Archi-Synagogi domo pullatâ, ac propter funus filiæ deſideratiſſimæ luctûs ac mœroris plenâ, ad tibiam cum ὄχλῳ θορυβουμένῳ à Servatore reperiuntur κλαίειν καὶ * ἀλαλάζειν. Nec neceſſe eſt nobis cum Theophylacto dicere: ἐπειδὴ ἄγαμος ἦν, μετὰ τῶν γαμικῶν αὐλῶν αὐλὴν ἐθρήνουν. Moris etiam fuit, ut ad fores privatarum ædium tantiſper dum illæ funeſtæ eſſent, *vas magnum* ſtatueretur, *aquâ luſtrali plenum,* quâ aquâ ſeſe quisq; exiens aſpergeret. quemadmodum Poeta Maro *lib. 6. Æneid.* in deſcriptione rei funebris ſubjecit oculis. easq; antiquiores ceremonias in uſus ſuos tranſtuliſſe Catholico-Romanam Eccleſiam Joh. Baptiſta Criſpus* fatetur. Fuit & apud Judæos magnus lavationum & purificationum uſus, quas Autor Eccleſiaſtici *cap. 34. v. 30.* βαπτισμοὺς ἀπὸ νεκροῦ appellat: qui locus juxta ſenſum *verſ. 11. & 13. cap. 19. Num.* capiendus; non vero ad lotionem, ante & poſt deductum funus peractam, unicè examinandus; ut perpe-

Roſin. l. 8. A. R. cap. 6.

Marc. 5. v. 38.

* lib. in Plat. pag. 441.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ram facit Philippus Carolus. Videantur de purgatione ob contactum cadaveris Caſaubonus *ad Theoph. Char.* περὶ δεισιδαιμονίας *pag.288. & in l.9.c.18. Athen.* Cerda *in Virgilium.* Gutherius *2. de jure manium 7.* Kirchm. *3. de fun. Rom.9.* Sed quod funere peracto clamabatur, etiam nos,

ILICET.

PSAL. *CXXXIX. verſ.15.* רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ. *LXX.* Ἐποικίλθην ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς. Vulgata verſio malè: *Subſtantia mea in inferioribus terræ.* Pſaltes Metaphorã *ab Acupictoribus* ad formationem πολυποίκιλον corporis humani, ex variis membris, venis, arteriis, oſſibus, carne, cute, eleganti varietate conſtantis *in inferioribus terræ*, id eſt, in utero materno, demonſtrandam inducit elegantiſſimam, quæ in animos legentium tàm penetrat, quàm ipſa vocis Ebrææ, רֻקַּמְתִּי, & ſuavitas & magnitudo, ut vix parem locutionem in literaturâ profanâ obſervare liceat; Etenim plusquam ſignificãte verbo רקם (ex quo* Italicum verbum Ebræo quadrans manavit, quod in Latinum, *racamare*, transformavit Arias montanus) utitur, Διά πλασιν noſtri iis aſſimilans veſtibus, quas Idæi phryges, cati artifices, invenêre, indeq́; *Phrygiones* appellati ſunt; vocatq́; *opus Phrygionum*, admirandam iſtam texturam in utero humano oſſium, nervorum, arteriarum, vertebrarum, ſpinæq́; illius tam muſicè & ad amuſſim fabrefactæ, quæ à collo ad os uſq; ſacrum mirabili protenditur artificio, picturâ prorſus textili; & quid *corporis ornatus* reliqvus poſſit plenus artis & venuſtatis, declarant abunde Medicorum ſive Anatomicorum filii; cujus beneficii nos immortali Deo, rerum omnium laudandarum

* David de pomis in Diction. fol.196.

darum largitori, non eſſe ſinit ingratos. Significat autem τὸ רקם juxta omnes Lexicographos, *acu pingere, veſtes auro & variis filis diverſorum colorum intexere*, ſeu *arte phrygionicâ pingere*. רקם *eſt acupictor*, qui acu veſtes intexit, qui varias formas & figuras multis coloribus effigiare novit in tapeto; cujus artificii, ut hæc addam obiter, illuſtria ſpecimina, quæ omnes Regum Daniæ res geſtas illuſtriores variis exhibent coloribus, memini me in propugnaculo Cronæburgico, quod Helſingorę Danorum freto imminet; ut & in nitidiſſimâ arce Friderichsburgenſi inter alia ἀξιοθέατα luſtraſſe ſummâ cum admiratione. Itaq; non ἀνεμφάτως Paraphraſtes Johannes Campenſis (quem autorem, Roſchildiæ in Daniâ Anno 1536. cum notis Roſæfontani impreſſum, non ſine quadam legi voluptate) reddidit. *Veluti* tapetum *è nervis & venis contextus ſum in utero matris, loco magis abdito, quàm ullum eſt antrum terræ*. LXX. vertunt ποικίλλειν i. e. *variegare*, variè diſtingvere: & inde ποικιλτής *Variegator* dicitur, quâ voce transtulit Ebræum Johan. Forſterus*; *Plumarium* reddidit Philoxenus, quâ utitur voce *Vulgatus* alibi, indequé venit πλȣμαρικὸν: de quo apud D. Meurſ.* agitur. Plumarii ſunt, qui ex plumis avium veſtimenta conficiunt, aut acu pingentes plumas imitantur; ut deſcripſit Philander ad illa Vitruvii verba: *Plumariorum texturæ pictorumq; officinæ*; ſicut Americæ pleriq; populi ſibi veſtes ex avium plumis elegantiſſimè concinnāt, cum apud eos omnis generis avium variarum multitudo: quod annotat Bened. Baldvinus*. & Druſius apud Indos durare opera plumaria, *in Comm. ad diff. loca*

* in Lexic. pag. 103.

* in Gloſſar. p. 430. 431.

* lib. 6. cap. 6.

* de calc: antiquor. cap. 3.

Exodi cap. 46. ſcripſit; quod tamen ante eum notavit Nicol. Fullerus. De eâ arte intellige Corippum:

Auratum ſcandens ſolium, ſedemq́ paternam
Conſtructam plumis pulchrisq́ tapetibus aptam.

Quis hominum non in corpore humano Deum Opt. Max. artificem deprehendit? Si conſideret vim illam formatricem admirabiliſſimam, ut organicæ partes ex iis fiant, quæ naturali vitali & animali ſubſerviant facultati: ſi ſpectet cæteram membrorum compaginem aptè inter ſe diſpoſitam, ut prima mediis, mediis ultima aptiſſimo nexu reſpondeant; quæ omnia tantæ tamq́; ſtupendæ ſunt admirationis, ut meritò exclamet Regius Propheta: *Mirabiliter formatus ſum in utero*. Formatus, inquit, & mirabiliter formatus variis membris more phygionum, & in utero materno, qui eſt veluti theſaurus locupletiſſimus divinaq́; quædam faviſſa, phrygiatis formatus ſum imaginibus. quod ipſa natura, cujus ager eſt uterus, pleno ore prædicet, nullo fortuito concurſu, nullo mentium cœleſtium illapſu vel alio caſu tam omni ex parte jucundam, amabilem & admirabilem generationem perfici poſſe; quod & Jobus agnoſcens *cap. 10* ait: *Conglomerationem* vel convolutionem meam *viderunt oculi tui*; alludens ad variam iſtam Embryonis in membranas involutionem & partium corporis cõglobationem, qvam comparat *coagulationi caſei*: *Nonne* inquit, *ſicut lac fu-*
Verſu 10. *diſti me, & ſicuti caſeum coagulaſti me. Pelle & carne veſtiviſti me & oſſibus ac nervis cooperuiſti me*. Eandem ſeqvuntur comparationem Galenus *lib. 2. de ſem.* Gellius *lib. 3. cap. 16.* & Plinius *lib. 7. cap. 15.* ut hunc mirabilis ſtructuræ artificem ipſi admirati fuerint, ſolo naturæ

lu-

lumine ducti. Hermes Triſmegiſtus in Pimand. Dei opera in uno humano corpore miratus eſt; cum enim admiratus fuiſſet, quis aures nareſq; mirabiliter tornaverit, quis labia diſtenderit oris, quis nervos tetenderit atq; ligaverit, quis pyramidis inſculpſerit cordi figuram, & alia hujusmodi, ex eo juſſit deinde nos cavere, ne unquam artificium privaremus artifice. Galenus, homo paganus, ſtructuram corporis humani ita admiratur, ut libros ſuos *de uſu partium* vocet *ſacrũ ſermonem**, addatq; verba buxo & cedro digna: *Quem ego conditoris noſtri verum hymnum compono: exiſtimoq; in eo eſſe veram pietatem, non hecatombas taurorum ei plurimas ſacrificari, & caſias aliaq; ſexcenta odoramenta atq; ungventa ſuffumari. Sed ſi noverim ipſe primus, deinde & aliis expoſuerim, quanam ipſius ſit ſapientia, quæ virtus, quæ bonitas. quod enim cultu conveniente exornare omnia, nihilq; ſuis beneficiis privatum eſſe voluerit, id perfectiſſimæ bonitatis ſpeciem eſſe ſtatuo, & hâc quidem ratione ejus bonitas hymnis nobis eſt celebranda. Hoc autem omne inveniſſe, quo pacto cuncta potiſſimum adornarentur, ſummæ ſapientiæ eſt. Effeciſſe autem omnino, quæ voluit, virtutis eſt invictæ & inſuperabilis.* Lege totum *cap. X. lib. 3.* & admirare hominis ethnici ὑψηρεφὲς ingenium.

* lib. 3. cap. 10. Vid. D. Caſp. Hoffman. Notas.

Proverb. XIV. ℣. 17. קצר אפים יעשה אולת. *Brevis irarum facit ſtultitiam.* Voculæ אף & *narium* & *iræ* ſignificationem tribuerunt Ebræi. Naſus enim eſt iræ index. Hæc figura ſermonis valde frequens occurrit in literaturâ profanâ: & ab eâ origine eſt, quod ut frõtem pudoris, riſus lienem; ſic & iræ & affinium ei motuum ſedem eſſe Nares veteres ſtatuerunt. Perſius:

Diſce, ſed ira cadat naſo, rugoſaq; ſanna.

Plautus in Amphitruone: *Fames & mora bilem in naſum concitant.* Lucilius: *Eduxiq; animam in primoribus naribus.* Ex facili poſſent addi plura, ſed adi ſis Iſ. Caſaub. *in Lect. Theocrit. cap. 1. p. 238.* Gvevaram *in Habac. pag. 567.* Sanct. *in Eſa. cap. 2. p 38.* Ebertum *in Animadv. Pſalt. Decad ult.* Dounæum *in Chryſoſt. hom. 38. in Acta pag. 685.* & Eraſmum Adagiographum.

Deut. c. XXVIII. v. 35. *Sanariq; non poſſi à plantâ pedis usq; ad verticem.* Speciem adagii habet hæc locutio, ἐκ ποδὸς ἐς κορυφὴν, & ἐκ τῶν ποδῶν εἰς τὴν κεφαλήν. Sic Eſaias *cap. 1.* in deſcriptione vulneratæ tum Eccleſiæ tum politiæ in regno Juda *verſu 6.* ſcribit. *A plantâ pedis usq; ad verticem,* מִכַּף־רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ, *non eſt in eo* (corpore) *ſanitas.* Nec in *doloribus* tantùm, ſed & *amoribus* adagio huic locus. De Abſalomo *2. Sam. c. 14. v. 25.* vide. Geminum extat in Apulej. *lib. 3. Met.* Plaut. *epid. act. 5. ſc. 1.* Ariſtoph. *Pluto*, Ammian: *lib. 25.* de Juliano Imperatore. Vid. Colvium *ad Apulejum* & Taubman. *ad Plautum.*

Militia Veterum in arcu & gladio.

Judith. IX. ℣ 9. Ἐγαυρίασαν ἐν βραχίονι πεζῶν, ἤλπισαν ἐν ἀσπίδι καὶ γαισῷ καὶ τόξῳ καὶ σφενδόνῃ. *Gloriati ſunt in brachio peditum. ſperaverarunt in clypeo, gæſo & arcu & funda.* De Veterum ὅπλοις, qvum hodie non appareant, divinationem potius, quàm rationem inſtituere oportet. Præcipua erant Arcus & Gladius. Jonathan* ad declarandam animi ſinceritatem, Davidi, fido amico, inter arma ſua confert arcum & gladium. *Exuit autem Jonathan tunicam, quâ erat indutus, & dedit eam Davidi, ſed & interiorem veſtem ſuam, deinde & gladium ſuum & arcum ſuum cum balthe o ſuo;* ut vertit Vatablus. Eadem intendit Pſ. 37. v. 14. *Gladium è vagi-*

* 1. Sam. 18, 4.

nâ exemerunt impii & arcum *ſuum tetenderunt.*. v. 15.
Gladius eorum penetrabit cor ipſorum, *&* arcus *eorum cō-*
fringetur. Sic Pſ.44.v.6. *Non in* arcu *meo ſpem ponebam*,
nec enim meus gladius *ſervare me potuiſſet*. Et Pſ.46. v.8.
Eja contemplamini quæſo opera Domini, ut videatis, quàm
admiratione digna deſignaverit in terra. v. 9. *Ceſſare fecit*
bella per totum orbem, & omnes angulos illius, arcum *con-*
fregit, ſagittas & lanceas *perdidit, currus bellicos igne*
exuſſit. ex interpretatione paraphraſticâ Joh. Campē-
ſis. Similiter loquitur de Deo Pſal. 76. v. 3. *Illic confre-*
git potentias arcuum, *telum, gladium & bellum*. ubi
Euthymius, ex editione Philippi Sauli fol.213.b. ſcribit.
Juxta hiſtoriam hoc pertinet ad Aſſyriorum deſtructionē.
illic enim in Sion DEUS, *arcuum vires contrivit, hoc eſt,*
diſſolvit & inanes reddidit. Per telum autem, pro quo in
græcâ lectione ὅπλον *legimus, non offenſiva hoc in loco ar-*
ma intelligi debent, ſed defenſiva, veluti thoracem, aut a-
liud quid ſimile: unde apud Græcos militem thorace arma-
tum, ὁπλίτlω *appellabant, ad eorum militum diſtinctionē,*
qui hujusmodi carebant armaturâ, quosq́; ψιλὲς *hoc eſt* nu-
dos *vocabant*. Arcuum *vero* potentias *ſeu* robur *dixit.*
quia Aſſyrii arcu *plurimum utebantur, atq́; in eo armorum*
genere ſuas potiſſimum vires collocabant. Per telum *igitur,*
defenſiva omnia, & per arcum *offenſiva omnia arma ſi-*
gnificavit. Synecdoche autem illâ per Arcus contriti-
nem *ceſſatio belli* indicatur; ut è contrario, per arcus ex-
tenſionem *ad bellum præparatio*. Hac bellicâ hypotypo-
ſi de DEO, clypeo ac ſcuto inſtructo, כלשון בניארם
ſive ἀνθρωποπαθῶς loquitur Pſaltes in his verbis: החזק Pſal 32. v. 2. 3.
מגן וצנה, *Apprehende clypeum & ſcutum, & fer ſup-*
petias mihi. Evacua haſtam *&* gladium, והרק חנית וסגור

 ut oc-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ut occurras perſecutoribus meis. qua eadem dicendi formâ Deus iratus deſcribitur comm. 12. Pſ.7. *Gladium ſuum acuet Deus, & arcum tendet.* Et comm.2. Pſalm: 38. *Sagittæ tuæ altè infixæ hærent in me.* Et Eſa.c.34.v.6. *Gladius Domini ebrius & plenus ſangvine* dicitur; eodem ſenſu; quo cap.32.v.42.Deut. *Sagittæ ſangvine occiſorum inebriatæ.* Nahum.2.v.4. מגן מאדם, *clypeus rubefactus*, & apud Virgilium, *lorica ſangvinea*, dicuntur. Ac eleganter apparatus bellicus, qui conſtiterat ex *pharetris, curribus, equitibus & clypeis*, Elamitarum & Græcorũ ſive Medorum à Deo immiſſus ad invadẽdam urbem Hieruſalem ab Eſaia *cap.22. v.6.* recenſetur. Nec minꝰ contra Pharaonem Necho apud Jeremiam *cap.46. v.4* Deus loquitur: *State in gladiis, polite lanceas.* Stare, verbum ſignatum eſt in militiâ, ab excubiis militum, ſive ſtandi excubandivè functione deſumtum. Sic apud Virgilium *lib. 9. Æneid.* ſumitur:

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera.

Et iterum:

Stetit acer in armis Æneas.

ὅπλα, ſicut & *arma* apud Latinos, ſæpe accipiuntur ſpeciatim de *ſcutis*, quæ parata erant corpori defendẽdo ab imminentibus telis; & formæ ac materiæ ratione apud Ebræos, Græcos & Latinos varias accipiebãt denominationes. *Scuta* oblonga erant magis, quàm lata; ideo Græci θυρεὺς dicunt, quod referant ſimilitudinem januarum, quæ longiores ſunt, quàm latiores, teſtibus Turnebo & Druſio. *Clypei* vero erant ἀσπίδες εὔκυκλοι, rotundi & in orbem juſtum redacti. Monſtra-

vit

vit hoc diſcrimen figuris Fridericus Taubmannus *in Virgil. Culic. v. 311.* Apud Ebræos id diſcriminis ſatagunt invenire in vocibus מגן, צנה, סגור; e quibus מגן, ſi accuratè examines, eſt *clypeus*; aſt צנה, *ſcutum*, clypeo multò majus, totum fere hominem tegens. ut d. Pſal. 35. conferre licet. סגור autem à סגר cinxit, nomen inſtrumenti bellici cujusdam, ob rotunditatem dicta videtur *Parma.* quemadmodum eadem ratione Gallis dicitur *Rondelle*; rond enim illis eſt rotund⁹, orbiculatus. inde rondelle ſive rondache eſt targue ronde, & rondélier, *parmularius.* Vel etiam, ut quibusdam placet, eſſe poteſt *ſagaris*, qui eſt gladius Perſicus, ſive aliud gladii genus, quo commodè pugnabant cominus, ſicut ſagittis eminus. Cæterùm γαισὸς quid ſit, apud Veteres obvium, quod Alex. ab Alex. *lib. 6. cap. 22.* & ibi Tiraquell. *in notis f. 972.* Lipſius *in Poliorcet. lib. 4. dial. 4.* Xyland. *ad Plutarch. Tom. 1. pag. 679.* explicant. Eo exponunt τὸ כידון LXX. *Joſ. cap. 8. v. 18.* Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου ἐν τῷ γαίσῳ, בכידון, τῷ ἐν τῇ χειρί σου ἐπὶ τὴν πόλιν. V. *Leva* clypeum, *qui in manu tua eſt contra urbem.* nempe ſtratagemate illo Joſuæ in occupatione urbis Haj adhibito explicatione *haſtæ vexillaris*, quam γαῖσον dicunt, ſignum dabatur inſidiantibus irruendi in civitatem, & fugientibus faciem in hoſtem obvertendi; ac monebantur eo vexillo, tùm fugientes, tum qui erant in inſidiis. illi, ut in hoſtem ſe converterent, hi, ut ex inſidiis prodirent, Haj urbem incenſuri. Geſum, quod alii *gæſum* ſcribunt, fuiſſe εἶδος ἀκοντίου, ἐμπόλιον ὁλοσίδηρον, Heſychius ait. Servius *in VIII. Æneid. Virgil.* interpretatur haſtam virilem. Feſtus: *Geſum, grave jaculum.* Papias; *Geſum, haſta, jaculum.* Varro de

vita

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

vita pop. Rom. l. 3. *Qui gladiis cincti ſine ſcuto cum binis geſis eßent.* Livius lib. VIII. *Leves autem, qui haſtas tantum, geſaq́ gererent.* Virgilius *lib 8. Æneid. v. 661:*

duo quisq́ Alpina coruſcant
Gæſa manu, protecti corpora longis.

Eo etiam utitur Joh. de Mandevile, in Itinerar. cap. 8. *Circumſtant apparitores extenſis brachiis levatos tenentes gladios*, gezas *& machæras ad feriendum & occidendum.* In vulgato iſto verſiculo:

Non amat hic Ieſum, qui fert ad prælia gæſum.

Paulus Gericius, ut & hoc addam, vertit **Ein Helleparde**/ i. e. **Helmbard**/ dictione compoſitâ ex **Helm**/ *galea*, & **barde**/ *aſcia, dolabra*, quod caſſidem dolare & galeam aſciare poſſit. De fundæ perantiquo uſu & inventione Pinedam *in cap. 41. v. 19. Job.* Martin. *in Lexic. Philolog. pag. 965.* vide.

Ose. II. ℣. 2 ונאפופיה מבין שדיה· Καὶ τὴν μοιχείαν ἀυτῆς ἐκ μέσου τῶν μαςῶν. *Et adulteria ſua de medio uberum ſuorum.* Uſitatiſſimum eſſe Prophetis, ſub phraſibus adulterii & ſcortationis, idololatriam cultumq́; alienorum Deorum, reprehendere, atq; ſubſtratas idololatricæ conſcientiæ ceremonias flagellare, nemo eſt in ſacris tam ἀναλφάβητος qui neſciat. In libro ſapientiæ *cap. 14.* illuſtris & prolixa extat de origine & cultu ſimulacrorum ὑφήγησις; & v. 12. iſta: Ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων. *Initium ſcortationis* (ſpiritualis) *eſt excogitatio ſimulacrorum.* Luth. **Den Götzen auffrichten/ iſt die höchſte Hurerey.** Unde & illud Jer. *cap. 2. 27.* explicandum. Τῷ ξύλῳ εἶπον, ὅτι πατήρ μου εἶ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησας με. In libro Ezechielis, aptiſſimâ ſimilitudi-

litudi-

litudine *c. 16.* ſub hypotypoſi mulieris adulteræ de populi Judaici prævaricatione dicitur; quod relicto Eccleſiæ cõjugio, cum alienis Diis adulteriũ cõmiſerint. Sicut & *cap. XXIII.* ſub parabola duarum meretricum declarat idololatriam Samariæ & Jeruſalem, ut & *c. 8. verſ. 5. idolum Zeli*, juxta Polychronium, dicitur translatè à fœminis, quæ, quòd viris relictis cum alienis miſcentur, concitant ad zelotypiam maritos. Hinc & ſe *Zelotem* Deus appellat metaphorâ à virorum iſtâ zelotypiâ ductâ. quâ oſtendit, fœdus cum Eccleſiâ, tanquam ſponsâ, initum ab iis violari, qui idololatriam* committunt. Ut enim maritus ferre non poteſt ſcortationem in uxore, nec corrivalem in lecto; Sic Deus non alterius cultum in populo ſuo, nec Samaritaniſmum in Eccleſia; nec *ejulatum in cubilibus** i. e. templis cultui idololatrico dicatis, juxta quorundam gloſſam. Pari allegoriâ Oſeas *cap. 1. v. 2.* per אשת זנונים Synagogam repræſentat Judaicam; cum quâ cõtendit, tanquam cum meretrice, quæ fidem datam violabat marito, & *idolis ſeſe* aſſociabat*, *in Dominum* perfida*: nam ea *filios alienos*, זרים, *ab Eccleſiâ peperit* per ſpirituale adulterium, dum, quos Deo, quem maritum habebat, conſecrare debebat, Diis deſtinabat alienis, vero derelicto, dum alienos cultus & Deos ſequebatur, id quod inprimis *cap. 1. 2. & 3.* declaratur multifariam in reprehenſione Iſraelitarum ob idololatriam; quæ expreſsè *ſcortatio* appellatur. & quidem eam ἐμφατικῶς *Oſ. cap. 1. 2.* indicat *Futurum*, quod in generali ſententiâ per manſionem quandam & durationem rei, quam narrat, in illâ eadem temporis differentiâ ſignificat; ut ibi obſervat Ribera. nam per fu-

*Exod. 34. v. 15. 16. 17. Deut. 31. 16.

* Oſ. 7. v. 14.

* cap. 4. v. 17.
* cap. 5. v. 7.

turum ſignificant ſæpe Ebræi, quod eſt in communi uſu & perpetuâ conſuetudine poſitum; ut ita impenſiſſimum in idololatriâ ſtudium exprobraretur. quemadmodum *Eſa. 57. verſ. 5.* voce הנחמים idem indicatur; quòd eſſet ſimile ardori libidinis, quo adultera in adulterum incaleſcit; & in plurali numero apud Oſeam S. Spiritus, ***Fornicationes** & **adulteria***, nominat, ut ſignificet omni modo frequentem & continuum ſpiritualis impudiciciæ actum. Hæc omnia inſervient explicationi *verſûs 2. cap. 2. Oſeæ.* ubi inquit. *Litigate cum matre veſtrâ, litigate; quoniam ipſa non eſt uxor mea, & ego non ſum vir ejus: quò removeat ſcortationes ſuas à facie ſuâ, & adulteria ſua è medio uberum ſuorum.* Poſtquã eam meretrici comparavit, adſcribit etiam, quæ meretricibus ſunt uſitata; non enim contentus Propheta, ut ingenium Iſraelitarum adumbraret, dicere ***Meretricem***, quæ fidem conjugii ſpiritualis non ſervaret, addidit inſuper, ut mores idololatricos eò melius & luculentius depingeret, mores meretricum nefandos ***à faciei & uberum denudatione***; quibus ſignis impudicitia illarum & animi impudentis turpitudo notatur. alluditur enim ad impudicas meretricum pigmentitias artes, quibus faciem inficiunt, adeoq́; mammillas vernantes totumq́; corpus ad ſcortandi libidinem oſtendunt, ut καλλωπίσμασιν ementitisq́; genarum & labiorum coloribus amatorum animas ineſcent, atq́; ſpurcâ indecentiq; uberum detectione in complexus alliciant. quæ ***adulteria faciei*** & ***uberum*** nominantur; quia in illis corporis partibus impudicitia meretricum ſeſe prodit externè; eaq́; ſub ***ornatu meretricio*** Prov. cap. 7. (Luth. **Hurenſchmuck**) comprehenduntur. Etiam

Sal. Jarchi in Oſeam notavit eundem adulterarum modum, quomodo ſeſe inter mammas ſuas ornent, & faciem variis fucorum generibus adulterent, quò oculis ſcortatorum formoſæ apparerent; interprete Coddæo. Metaphorâ iſtâ ab uberibus deſumtâ in ſacris & profanis ſolet deſcribi, & amor pudicus, & amor impudicus. De utroq; videre liceat. Autor Proverbiorum c.5. v.18.19. amorem vehementem & continuum conjugum ſymbolicè per ubera deſignat, his uſus verbis: *Sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ: cerva tua chariſſima, & gratiſſimus hinnulus: ubera ejus inebrient te.* ubi רוה, *abunde irrigari, ubertim expleri*, à LXX. paſſim per μεθύειν redditum delectationem ſufficientem ſignificat. Autor Cantici canticorum identidem uſurpat in exprimẽdo Chriſti amore erga Eccleſiam, juxta interpretationem Vulgati interpretis, Lutheri, Oſiandri & aliorum. quod enim in Ebræo eſt דודיך, *Dodecha*, id de uberibus דדיך bellè explicant, quaſi illa duo vocabula invicem ſua permutarent ſignificata. *Meliora ſunt*, inquit*, *ubera tua vino.* & iterum cap.4.v.10. *Quàm pulchræ ſunt mammæ tuæ, ſoror mea ſponſa, & pulchriora ſunt ubera tua vino.* Quæ ubera ſpiritualia laudaverat Spir. S. à ſucculentiâ, nitore, ſuavi odore, æqualitate & amabilitate, ut amorem ſingularemq; bonitatem, quâ erga Eccleſiam tanquam ſponſam exardeſcebat, commendaret. Sic in mammis amoris ſignum conſtituit d. c. v.5. *Duo ubera tua ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis.* & cap. ultimum iisdem verbis claudit: *Fuge & aßimilare capreæ hinnuloq; cervorum ſuper montes aromatum.* Egregiè non minùs per hinnulorum

*cap.1, v.2.

lorum quàm per uberum ſimilitudinem deſignat ardentem affectum in alendo fœtu lacte verbi divini. Quare autem cõjungit hinnulos? Hæc capi intellectu poteſt metaphora, ſi adjuverint, qui commemorãt res orientis. Referunt eſſe elegantiſſimum in partib⁹ orientis capreolæ genus; conſtans pilis tenuiſſimis & nitidiſſimis, membris aptè & figuratè inter ſe diſpoſitis. unde, quicquid velint commendare Arabes, *capreolam* dicant, eò quod hæc in delitiis eſſe ſoleat; ut virginibus noſtris canes melitæi. Inde etiam amorem ſuum (liceat parva componere magnis) Arabs iſte ap. Poetam doctiſſimum Tograum deſcripſit. Meretricius verò & impurus amor deſcribitur de veſtibulo, ut ita dicam, oculorum vagabundorum, à quibus cæterum ornatum interiorem cenſere licet. Hinc monuit ſubinde Salomon, ne caperemur nutibus adulterarum, quæ ſubrigunt oculos, ut carnem prurientem ad ſe rapiant ſignisq́, ad luxuriam invitent, ut motu oculorum impudico adſpicientium libidinem incen-
* cap. 3. v. 15. dant; ſicuti de filiabus Iſrael conqueritur Eſaias*: Quas blanditias Ennius venuſtè de meretrice impudicâ his exprimit verbis: *Quaſi in choro pila ludens dadatim dat ſeſe & communem facit. Alium tenet, alii adnutat, alibi manus eſt occupata, alii pervellit pedem, alii dat annulum ſpectandum, & à labris alium invocat, cum alio cantat.* Sunt etiam apud Petronium in his ipſis verba laſciva. Oculos in amore utroq; duces eſſe amanti-
* cap. 9. v. 10. umq́ laqueos, honeſta fœmina Judith* teſtatur, qvũ Deum, Holofernem ut caperet ſolo aſpectu, inclamat his verbis: *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me, & percuties eum ex labiis caritatis meæ.* cum & divinus

Proverbiorum ſcriptor, ubera oculos ac crines in ſpecioſâ puellâ vulnerare cor inſpicientis, dicat. Atq; modo laudatus Arabs ſimiliter expectat amoris, quo ille dies noctesq; ſauciabatur, ſignum, *jactum unum oculorum patentium*, quo defeſſos mœrore oculos atq; exhauſtos recrearet. Eo conſilio callido ac ſtratagemate inſigni ad caſtra Iſraelitarum, ut à morum probitate ac verecundiâ ad libidinem & idololatriam eos pellicerent, pellices Moabitarum miſſæ ſunt à Balaamo; *& prævaricari eos fecerunt in Dominum ſuper peccato Phegor: unde & percuſſus eſt populus.* Propriiſſimâ notione hujus verbi, *peccare* apud antiquos erat *pellicari*, hoc eſt ſcortari, mœchari. hinc & in Scriptura peccatores dicti prævaricatores divinorum præceptorum, quòd ſpreto & relicto thoro Chriſti cum alienis Diis adulterentur, & caſtitate Eccleſiæ proſtitutâ, cum carne, mundo & Diabolo liberè voluptentur: ſicut etiam meretrix dicitur Ebræis זרה*, ex eo, quod fractâ fide amoris conjugalis ſe à viro alienat; aut quia extraneum recipit diſcurſitãdo forâs; meretrix enim, quia ſemper evagari ſolet, נפקת ברא, *foris exiens* mulier dicitur; è quibus ſi quis comparationem inſtituere vellet, concinnè in eodem tertio convenirent, *meretrix*, quæ ſpurios extra matrimonium gignit, & *gentilis*, qui eſt extra Eccleſiam, per fornicationem ſpiritualem genitus. inprimis cum S. S. idololatras vocet adulteros. Sed ne & ipſe, dum aliud ago, in Philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, docuiſſe Salomonem, vitioſam amoris conſuetudinem altos & generoſos ſpiritus frangere, imperium in luxuriam vertere, tandemq; cum tædio peſtifera largiri,

Num. 25. v. 1. & cap. 31. v. 16.

Erhard. Symb. Petron. p. 640.

* Prov. 3. 20. & c. 22, 14. & c. 23. v. 27.

Favus enim diſtillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur ejus. noviſſima autem illius amara quaſi abſinthium, & lingva ejus acuta quaſi gladius biceps; inquit Rex in Ex-

* Prov. 5. v. 3. hortationibus*, ſuo exemplo edoctus; nam is ipſus im-

* 1. Reg. 11. v. 2 providâ vi ardentis affectûs in *externarum mulierum**, quas toto orbe conquirebat, amplexus ruebat; ac demum, cum cupiditas inſatiabilis deflagrabat, reliqua vitæ tempora lacrymis & conqueſtionibus conſumebat; ipſeq; noviſſimè ſibi odio eſt, ac cygneâ quaſi cãtione in diverſis, quos ſanctus codex immortalitati conſecravit, libris veram ſapientiam, ipſe ſapientiſſimus, rectiùs tradit, quàm Seneca, Plutarchus & reli-

* Campenſis præf. in Eccleſ. qui Philoſophi immenſis ſuis voluminibus*; eaq; ſi evolveris omnia, nulli unquam mortalium rapinam & prœdam meretricii amoris feliciter ceſſiſſe invenies. Quemadmodum nunc ex oculorum laſciviâ fornicatio deſcribitur; ita etiam ex denudatione & illicio pectoris atq; uberum, quæ palpari & comprimi permittunt in fornicibus; unde ſcortum, garrulum & vagũ, quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris nunc in plateis inſidians dicit:

Prov. 7. v. 7. *Veni, inebriemur uberibus: & fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies.* Hinc & ubera ſubacta Ezech. c. 23. v. 3. (quem locum R. Kimchi rectè ad Oſeam retulit) meretricum ſigna ſunt. *In adoleſcentiâ ſuâ fornicatæ ſunt. ibi ſubacta ſunt* ubera *earum, &* fractæ *ſunt* mammæ *pubertatis earum.* ubi elegantiſſimè Interpreti dicuntur ſororiantes mammæ tractatione *fractæ.* cujus vim verbi videbis explicuiſſe cap. 16. Diat. in Statium J. F. Gronovium. Sic & Prophetæ noſtro nil aliud ſunt *adulteria uberum*, quàm vel amatoria uberum

καλλωπίσματα, vel, ut cum Plauto loquar, papillularum horridularum oppreſſiunculæ, מעשקות השדים: ſicut ex eodem ſenſu Horatius *adulteros crines Paridis* dixit, quorum ſc. comptu ac pulchritudine Helenæ cupido ad adulterium & deſertionem præter cætera incitata eſt. Allegoricè ex petulantiâ illâ, de quâ diximus, cultum alienorum Deorum reprehendit Oſeas. nam, quæ alibi Hieronymi verba ſunt, vult ſcriptura ſacra non ſolùm auribus doceri populum, ſed etiam oculis. Verba Dei ſunt ad Prophetam: *Vade, ſume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis.* cap. 1. v. 3. Habet hîc ſcripura manifeſti⁹ & altius aliquid; ut animos non tàm per ea, quæ in aurem ſegniùs demittebantur, quàm quæ oculis ſubjecta fidelibus, ut ex Horatio* loqui liceat, informaret. * in art. Poet. Jam quanti illud putandum, quod orientales pudicæ Virgines (Eb. עלמין hinc explicatur) & matronæ domi ſe continebant: atq; cum prodirent vel ad cultum divinum vel ad officia alia neceſſaria obeunda, honeſtatis ergo non incedebant abſq; faciei velamine & totius corporis pallio, qvod mulierum caput uſq; ad coxas tegebat, in quo etiam duo foramina ad oculos patebant*. nam tegebant caput peplo; & faciem reticulo, quod erat contextū ex tenuiſſimo filo aut ſerico, minutis maculis & plagulis interſtinctum. * Ant. Giggeius, Theſ. ling. Arab. Tom. 1. pag. 759. Pudicas vero virgines non ubera nudaſſe, neq; papillas eminulas oſtendiſſe, poſt mores vetuſtos etiam recentes oſtendunt in toto oriente; de quo etiam teſtatus fuit Hieronymus, qui incola Palæſtinæ fuit, ejusq; terræ notitiam multùm ſibi profuiſſe ad multa intelligenda in ſacris profeſſus eſt. *Theriſtra*, inquit in Eſaiam, *nos poſſumus appellare* palliola

liola, *quibus obvoluta erat Rebecca, ut hodie quoq; Arabiæ & Meſopotamiæ operiuntur fœminæ, ab eo, quod ἐν θέρει id eſt, in æſtate & caumate corpora protegant fœminarum.* Tertull. de vel. virg. cap. 17. *Arabiæ fœminæ ethnicæ non caput, ſed faciem quoq; ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentæ ſint, dimidia luce frui malentes, quàm totam faciem proſtituere.* Quâ de cauſâ neſcio an probare queam Beſſarionis in lib. 2. calumn. Plat. verba iſta*: *Nec temporibus noſtris Italicæ mulieres, quæ facie, collo* pectoreq; aperto *ambulant, magis ad libidinem movent hominem continentem, quàm Turcicæ, quæ membris omnibus obnuptæ domo prodeunt* Neq; enim hæc laus in Virgine eſt collo pectoreq; apertam in propatulo circuire, quod etiam nunc apud nos multæ, heu pudor, faciunt; oculos proxenetas eſſe luxuriæ, præſertim ubi blanditur occaſio, docet ingreſſus Davidis ad Bethſabeam; & ex multorũ fide novim⁹, ut flammã fumo proximã, ita etiam optimis interdum iſtam imaginẽ cupiditatis flammam excitaſſe. ideoq; prudenter Alexander Magn. Darii uxorem filiasq; noluit vel intueri; ſed iis ſalutatis oculos in terram defixit; nam quod feſtivo acro amate dixit ap. Curtium ille, *dolores oculorum* erant *Perſicæ* (addat Beſſario Italicas) *puellæ*; quas tanquam ſtatuas præteribat. Homines ſumus, nec vehentiſſimum hunc affectuum frenare ſatis docti. Utinam verorum Chriſtianorum oculos tam turpi ſpectaculo (abſit dicto invidia) liberarent, & offenſiones oculorum (quæ verba ſunt Ezechielis, ſed alio ſenſu de idolis) abjicerent!

*ed. Venet. f. 70. b.

cap. 20. v. 7.

Qui

Qui videt, is peccat: qui non te viderit, ergo non cupiet; facti crimina lumen habet. Propert. 2. Eleg. 12.

Sed quî nos ſermonis curſus in rituum illorum contentiones abripuit?

Jon. cap. IV. verſu 6. *Præparavit Dominus* hederam, *& aſcendit ſuper caput Jonæ.* Oriens cùm habuerit ſuas plantas & arbores, nobis occidentalis orbis incolis ferè incognitas, eò laboris plus eſt in indagatione exotici terræ corporis, quod ad notitiam noſtram nondum perduci poteſt recto itinere; tamen, qui viam tentantes per gentem alienam humana divinaq; ſimul tractant, obliquo curſu εἰκονισμὸς & veſtigia plantarum in profanis inquirere audent. Ab his, quæcunq; in ſolo remoto percepimus, afferamus. Stirpe eam, quam Jehovah-Deus juxta Ninivem, urbem magnam Deo*, pro umbraculo Jonæ Prophetæ præparavit, conſtituit vulgaris noſter Interpres *Hederam;* cujus tres ſpecies ſecundum Dioſcoridem Botanici tradunt. Viri doctiſſimi, Joh. Mercerus & Ben. Ariæmõtanus, in ſuis ad eum locum commentariis, docent eam eſſe herbam, quam *Ricinum*, vulgò Palmam Chriſti, vocamus. Dioſcorides *lib. 4. cap. 158.* & Plinius *lib. 15. c. 7.* eandem plantam Kiki, quæ alio nomine κρότων dicitur, appellant: quod cum Ebræo Kikajon, קיקיון, ſono quodam apud noſtrum convenit; ideoq; Junius, Druſius, Ariaſmontanus, Mercerus & alii, quos rei obſcuritas cogit ad vocum affinitatem confugere, Ricinum ſunt interpretati. Geneveníes & Helvetii in verſione verbum Kikajon retinuêre; quos ſequitur Rev. D. Reſenius in interpetatione Bibliorum Danicâ. Angli in ſuâ verſione ad marginem ponunt palme-

Jonæ umbraculum.

* Jon. 1. v. 2.

 criſt,

criſt, i.e. *Palma Chriſti*, à figurâ, quæ volam palmamq; digitis expanſis æmulatur Ricinus. Arabibus vocatur *Alkarva*; quod etiam nos juvat. nam Hieronymus in Commentariis ait, plantam Kikajon lingvâ Syrorum eſſe Elkeroa. τὸ יקרבון Arabū idem ac Ebreorum קיקיון

* in Lex. Arab. fol. 536. eſſe Raphelengius* putat; vox a. iſta Arabica *cucurbitam* ſignificat. quo ſenſu & Lutherus reddit (quem, quod ſummè miror, Piſcator Simia Tremellii ſequitur) accommodans ſe ad noſtras regiones; quod non ſemel ab ipſo Theandro fuiſſe factitatum meminimus accommodè ad popularem intelligentiam; ſicut ipſe Hieronymus Hederam, ut quia proximè ad Kikajon putabat accedere, poſuit, cum tamen fateatur, hederam non eſſe. Umbraculum Jonæ Ricinum fuiſſe, facile nobis perſuaderet plantæ (ſi planta eſt) facies & natura, ſi certam haberemus. In Hiſpaniâ ad fretum Herculeum Ricini fruticem humanæ craſſitudinis & trium hominum proceritatis extitiſſe Carolus Cluſius αὐτόπτης teſtis eſt, & ex eo refert Matthias Lobelius in

* pag. 392. ſtirpium obſervationibus*. Bellonius, qui Palæſtinam & Syriam peragravit, vidit Ricinum in Cretâ arboreæ magnitudinis. Cæterùm vidi ipſe in horto Leydenſi cultiſſimo & plantarum exoticarum ditiſſimo Ricinū Americanum, cavo, tenui & molli conſtantem caule, foliis fermè ſeſquipedalibus. addo & hoc, D. Adolfum Vorſtium, dum eam plantam in publicis demonſtrationibus oſtendiſſet, affirmaſſe, dubitanter tamen, eandem fuiſſe Jonæ in umbraculum. Quin & D. Caſp. Bauhinus, Medicus Baſilienſis, cum in Pinace

* lib. II. ſect. 5 pag. 432. Theatri Botanici* in cujuslibet herbæ nomina varia ſtudioſè inquirit, *Kikajon S. Jonæ* ad Ricinū retulit,

Idem fecit Remb. Dodonæus in hiſtor. ſtirpium lib.2. pag.367. Noviſſimam fecit nominis notationem Marcus Marinus in Arca Noæ*. *De Kikajon, ait, dubitatur, quid ſignificet, quamvis certum fere ſit, arbuſti ſpeciem eſſe. Alii* hederam, *alii* cucurbitam, *alii* coloquinthã *interpretantur. Quidam conjectant eſſe, quem Latini* Ricinum *appellant, vulgò* Palma Chriſti *dicitur. Et quidem Ricinum juxta nonnullorum ſententiam Græci* Chichi *&* Croton *appellant, Arabes* Cherva, *Germani* **Wunderbaum & Creutzbaum.** *Seminis hujus illud eſſe proprium dictitant, quod acceptum certo granorum numero vomitum provocare ſoleat præter alias vires ejus; quod ſi verum eſt, fortaſſe dicitur Hebraicè* קיקיון *quaſi vomitorius, vim vomendi præbens, à rad.* קיא. *ex quâ derivatur &* קיא vomitus. *In hoc v.* פ *radicis, quod eſt* ק, *duplicatur ad augendam ſignificationem, quod etiam atq; etiam notes velim.* Nocte a. una & crevit & aruit à verme corroſus frutex iſte, inſtar herbæ ſolſtitialis; de quâ Auſonius:

* Tom.2. fol. 135. a.

Solſtitialis velut herba ſolet
Oſtentatus raptusq; ſimul.

Et apud Comicum.: Plaut. Pſeud. Act.1.ſc.1.

Quaſi ſolſtitialis herba pauliſper fui:
Repente exortus ſum, repentino occidi.

Sicut in textu eleganter exprimitur Ricini repentinũ excidium, בן־לילה היה ובן־לילה אבד i.e. *Filius noctis fuit, & filius noctis periit.* cum ſignificaret, eum unâ eademq; nocte, ut ita dicam, & natum & denatum. Sunt qui cum LXX. Interpp. de *Colocynthide*, quæ cucurbita quædam ſylveſtris eſt, explicant: quomodo accipi volunt *2. Reg. 4. v. 39. 44.* ubi legitur Eliſæum

farinâ ſuſtuliſſe & correxiſſe vim colocynthidos maleficam: malignitatis n. aliquid in ſe alit, & ſuâ viciniâ veneni modo, inquit Meſue, ſtirpes inficit; ita ut cordi, jecinori & ventriculo quam maximè adverſetur, faſtidium & inteſtinorum tormina excitet, vaſorum oſcula aperiat; ſicut docet Matthiolus in Dioſcoridē*. Ideo dicebant ad deſignandam acredinem v. 40. *Mors in ollâ vir Dei.* Ad corrigendam autem virulentiam adduntur antidota, quæ ad id præſtant; vid. maſtiche, cinnamomum, zingiber, & alia, quæ facultatem habent coercendi; indeq; formantur trochiſci, qui parati in officinis habentur, Alhandali. In eo autem ſcripturæ loco monet Valeſius*, aliqua ex parte quidem ***naturale*** fuiſſe, quod farinâ aſpersâ mitigatâ fuerit colocynthidis vis & mordacitas; ſed addit bene, magis fuiſſe ***ſupernaturale***, ut naturalem quoq; cauſam cum divinâ illâ conjunctam nobis perſuaderet. Sed hæc judicentur in foro Theologorum; quorum eſt leges præſcribere, Philologorum verò obedire.

* lib. 4. c. 71. pag. 643.

* de Philoſ. ſacr.

Marc. XIV. ℣. 3. Ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς. *Venit mulier habēs alabaſtrum ungventi nardi ſpicati pretioſi.* Hiſtoria nobilis refertur mulieris, quæ Chriſtum ungvento ſuo pretioſo donaverat. in quâ quid ſit ℣. 3. *Nardus piſtica* variè diſputatur. Nardus, teſte Plinio, præcipua eſt in ungventis odoratis: quia non tantùm ſpicâ ſuâ, ſed etiam foliis celebratur, geminâ dote; aſpectu quidem humilis herba, ut apud ***Dioſcoridem**** legere eſt, quæ tamen redolet ſuaviſſimè: ita ut ex illa pretioſum componatur ungventum. Optimam a. eſſe nardi ſpeciem, quæ in ariſtas aſſurgit, iterum autor eſt Plinius. Hinc eſt, quod

lib. 12. cap. 12.

* lib. 1. cap. 6.

Vul-

Vulgatus vertit. *Nardi ſpicati*; ut intelligatur eximium & optimum ungventum confectum de ſpicis nardi. Venerabilis Beda in hunc verſum ſic deſcripſit: *Nardus eſt frutex aromatica, gravi, ut ajunt, & craſſâ radice, ſed brevi ac nigra fragiliq; quamvis pingvi, pinum redolẽte aut Cypreſſum, aſpero ſapore, folio parvo denſoq;, cujus cacumina in ariſtas ſe ſpargunt ideoq; gemina dote pigmentarii nardi ſpicas ac folia celebrant. Et hoc eſt, quod ait Marcus*, ungventi nardi ſpicati pretioſi. *quia videlicet ungventum illud, quod attulit Maria Domino, non ſolùm de radice confectum, verùm etiam quo pretioſius eſſet, ſpicarum quoq; & foliorum ejus adjectione odoris ac virtutis illius erat accumulata gratia. Ferunt a. de nardo Phyſiologi, quod principalis ſit in ungventis. unde meritò unctioni capitis & pedum Domini oblata eſt.* Sollicitant præterea vocem πιστικῆς (quam *Vulgatus* Latinum eſſe vocabulum in ſcripturam græcam translatum forte putabat) Interpretes, & variis ſententiis inter ſe agitant; quarum quasdam Eraſmus *in Annot. ad h.l. collegit.* Cyrillus, cujus tamen fecit Eraſmus ſilentium, γενικῶς ſcribit; ungventum eſſe nardi *à loco quopiam* Quæris, quo loco? Hic nos Cyrillus derelinquit. Lampada v. tradit *Joh. Hartungus*, ſummi Theologi Brentii diſcipulus; qvum à loco *Opis* piſticam, vel, ut ipſe vult legendum, *Opiſticam* nardum dici *in Criticis ſuis Decadibus** exiſtimavit; ut intelligatur Babylonicum ungventum pretioſiſſimum*. nam Opis fuit vicus propinqvus Babyloni, emporio celebris. Quam Hartungi divinationem ſuo calculo approbat *Abrahamus Scultetus*; jure improbat *Chr. Becmannus*, qui Hartungum, principem hujus ſpecioſæ lectionis, extra oleas vagari *in*

* Dec. 3. c. 6.

* Pollux, libro 6. cap. 19.

 Origi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Originibus ſuis affirmat. Aliis placet ἀπὸ τῆς πίστεως, nardum puram, probatam & fidelem Latinis dictam, appellare; id quod verum eſt. πιστικὸν n. παραγωγικῶς dixit ἀντὶ τοῦ πιστοῦ non infima tantùm Græcia, ſed etiam melior: ut ex *Athenæo* & *Artemidoro* ὁ πάνυ Salmaſius *in Exercitationibus Plinianis ad Solinum pag. 1065.* docuit. immò doctiſſimus Caſaubonus *in Exerc. 14. num. 6. §. 13 ad Baronium* adſtipulatur explicationi; qui tamen antea in Notis, quas additas legimus N.T. παρὰ τὸ πιεῖν hoc nominis deduxerat; ut acciperetur ungventum illud delicatiſſimum, quod in potum quidam addidêre, teſte Plinio. ſicut νάρδον καταπίνειν apud *Athenæum* legitur; & *vinum* & *nardum infundere* apud *Hirtium* eodem intelligimus ſenſu; nardum n. pro ipſo *nardino ungvento* uſurpant. Quæ ipſa interpretatio ad Evangeliſtam ducitur ab Henrico Stephano; qui vertit, nardi liquidæ. *nam*, inquit, *liquidis, non craſſis ungventis perfundi in conviviis ſolebant**. punctumq́; meretur ipſius Bezæ, qui *in Notis* ungventum ex nardo duplex facit; alterũ craſſum, alterum liquidum & quaſi potabile, ex Plinio, Horatio & Æſchylo. Hoc ipſum volunt *Racovienſes*, qui *in Verſione N. T.* Anno *1630.* editâ in eundem ſenſũ reddidère. **Da er zu Tiſch lage / kam ein Weib / das hatte ein Alabaſter mit fliſſender ſehr köſtlicher nardenſalbe.** Lutheri verſio omnib⁹ palmam præripit; quæ habet. **mit ungefälſchtem und köſtlichem Nardenwaſſer.** Scil. à ſeplaſiariis non adulteratam, piſticam i. e. fidelem. Super quâ certè explicatione miror fidem Autoris *Vocabularii veteris*; ubi legitur: *Piſticus, a, um. fidelis à* πίστις, *fides. unde* nardum piſticum *id eſt, fidele, purum, non adulteratum commixtione aliarum*

* Tom. 3. Lex. Græc. pag. 141.

rum rerum. Sic S. Odo Abbas ſerm. de Magdalena: *Utiq; in pedes Domini ungventum nardi piſticum, id eſt, fidelem, fundit.* Firmamus hæc ex Plinio, qui tradit *novem herbarum ſpecies* eſſe, quæ nardum imitentur & adulterent. unde intelligimus, in tantâ fraudis copiâ uſum loquendi obtinuiſſe, ut πιστικὴ *nardus* diceretur, ἀπὸ τῆς πίστεως, à fide, planè ἄδολος h. e. germana & nullâ arte vitiatam. Ut jam non ſit dubitandum, quin nardum piſticam in Evangelio interpretari oporteat *nardum puram & fidelem, ſinceram & incorruptam*, καὶ μετὰ πίστεως σκευασθεῖσαν, ut Theophylactus loquitur, ἀπὸ τῆς πίστεως deductâ voce. & in eo caſtigandum Abrah. Scultetum videmus, quod eas doctiſſimorum virorũ ſententias unâ liturâ *in obſervationibus ad Marcum c. 80. pag. 121.* obducit. *Grammaticorum alii*, inquit, πιστικὴν *à* πιεῖν *derivant, ut nardus potabilis intelligatur. alii* πιστικῆς *pro* σπικάτης* *ſcriptum, Latinamq; vocem* σπικάτης ſpicati *pro Græca ab Evangeliſta poſitum ſuſpicantur, cum nihil de piſtica nardo in claſſicorum ſcriptorum libris reperiatur: alii à* πίστις *deducunt* πιστική. *Omnia fruſtra. Nam à* πιεῖν *unde veniat* πιστικῆς? *Quod ſi à fide dicta ſit,* πιστὸς *ſeu* πιστὴ, *dicenda, non* πιστικὴ *fuerat.* Veretur à πιστὸς leviſſimam ob ratiunculam deducere πιστικός: & tamen ab ὄπις cum Hartungo ὀπιστικὸν non ὀπικὸν, derivat. Nullam itaq; videmus cauſam, cur Scultetus procuratoriâ quadam autoritate vocem πιστικὴν rejiciat tantis autoritatibus bonorum ſcriptorum munitam, & rei etiam, de quâ agitur, non inconvenientem. Vide deinceps nupernatam Cl. Ludovici de Dieu obſervationem *in ejusd. Animadv. ad cap. 13. Actorum.* de quâ judicandi aliis ſiremps lex eſto.

* Camer. Not. ad Marc. p. 135

Luc.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Luc. XXII. ℣. 25. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν. καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν Εὐεργέται καλοῦνται. *Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent*, Benefici *vocantur*. Olim, qui dignitate alios antecederent, titulos aſſumſêre varios, ne quid ad majeſtatem faciens deeſſet. Longum eſſet ire per exempla. Unicum ſe offert præſenti loco; dicti enim Εὐεργέται οἱ ἐξουσιάσοντες i.e. *benefici* ac *liberales*, ſeu ſpontanei ac voluntarii ad benefaciendum, **Mildgebendte Herrn.** Lutherus, **Gnädige Herrn.** Racovienſes: **Gutthäter.** Sic n. principes à liberalitate & beneficentiâ nomina deſumunt in ſacris & profanis literis. Vocabantur Ebræis נדיבים, eò quod Principes deceat beneficẽtia & juſta liberalitas. נדיב enim propriè eſt, qui *munificus* eſt, at *cum judicio*; unde opponitur ei נבל id eſt, *ſtultus*, *Eſa. c. 32. v. 5.* eò quod hic modum neſciat in *judicandis* divitiis: ſive *ſordidus* dicatur, ſive *prodigus*; ut Brentius *pag. 421. 422**. explicat. Eundem in modum קרימן, *Kerimon*, Arabibus *Vir nobilis & ſtrenuus* dicitur propriè: cum v. præcipua nobilitas conſiſtat in liberalitate, *liberalem* quoq; ſignificat. Erga egenos qui attendunt duplici liberalitate, quæ tàm ex arcâ quàm ex corde proficiſcatur, dicuntur elegãter בעלי צדקה in Itinerario Benjaminis Judæi*: ideoque D. L' Empereur de *beneficis* intellexit, quem *in Notis pag. 145.* conſule. Atq; vix aliter Rex Calecutanus, unus è potentiſſimis inter Indicos Principes, à principatûs nobilitate & munificentiâ *Zamorini* appellationem ſortitus eſt; quemadmodum Auguſtus *Patris*, teſte Tertulliano, & Titus Imperator benefici;

* Com. in Eſa.

* pag. 5. Edit. Leid.

fici; cujus beneficentia ex illâ exclamatione elucet, poſtquam diem aliquando egerit immunem: *ô amice, diem perdidi!* Ratus, illum omnino diem perdi, qui nullo regiæ beneficentiæ monumento ſignaretur. Itaque ex uſu ſeculi ſui Chriſtus loquitur generaliter de magnatibus, qui נדיבים, id eſt, εὐεργέται vocabantur. eò quod Principum ſit beneficentiâ eſſe liberalem; quod ideo ad ſuos Reges transtulerunt Ægyptii, ut *Evergetæ* dicerentur; quorum unus Philadelphi ſucceſſor fuit: cujus in *præfatione libri ſui* Syrach mẽtionem injecit; ubi Druſius *in Notis* ſubjecit; eò reſpexiſſe Chriſtum. Et Matthias Flacius in Clavi Scripturæ ſub V. ſpontaneus. *Spontaneus* נדיב *aliquando vocatur Princeps, propterea quod Princeps debet eſſe liberalis, beneficus. Vocantur a. communiter hoc nomine Magiſtratus & Principes, quia eſſe debent à Deo excitati, & multis heroicis virtutibus ornati, ut in ſubditos ſe illis virtutibus beneficos & liberales exhibeant. Ad hoc nomen credo illud græcum* εὐεργέται *Luc. 22. accommodatum eſſe; unde etiam duo Reges Ægypti ſpecialiter hoc nomine ornati ſunt.* Sacerdos coram Ægyptiis vota preceſq; pro Regis ſalute ſoluturus ſolebat de Rege prædicare, *leviores infligere pœnas, majores vero reponere gratias, quàm pro delictorum aut beneficiorum meritis*, apud Diod. Siculum lib. I. Conf. Martinii Lexicon in V. Munificus.

Joh. II. ℣. 10. Πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν μεθυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω. *Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius.* Conſuetudo erat in conviviorum exordiis *nobilius vinum* adminiſtrare; quod vero erat *vilius*, in ultimam reſervare horam. de quo Martia-

lis I. *Epigr*. 24. monet Sextilianum, ut ſi decimum cyathum tranſilire velit, ne bibat Opimianum aut Falernum, ſed Laletanum: nempe poſt decem cyathos juſſit deterius bibere Sextilianum. Ad quem morem alluſiſſe Chriſtum adjecit Raderus *in Notis*. Nec ſanè videtur Architriclinus ebrietatem illam, quæ porcorũ eſt non hominum, innuere: ut eo nomine accepit Nonnus Paraphraſtes Græcus; neſcio tamen an inco-
* Ariſt. c. 4. p. 111. 112. gitanter, judice Heinſio*. de quo aliquando, puto, nos uberiùs inſtruet magnus ille ingenio Vir *in Opere Exercitationum ſacrarum in N.T.* cui plurimùm eum ob laborem utiliſſimum ſtudioſa juventus, ſacris operata, debebit; haud enim ſcio, an quis alius exquiſitiùs & eruditiùs, in hoc quidem materiæ genere, ſummã ſacrarum literarum ſcientiam hiſce liberalioribus ſtudiis exornârit: cui permultos ſimiles optaremus exiſtere Philologos. Sed aliter canes olent, aliter catuli; quod proverbio dicunt. Helleniſtis τὸ μεθύειν ex uſu lingvæ Ebraicæ paullò hilariorem potationem ſignificat; non ſemper *exceſſum* potandi vitioſum ſive temulentiam: quæ mentem de ſtatu deturbat, & è ſapiente reddit inſipientem ſeu hominem ſtultum, juxta *cap. 20. v. 1.* Proverbiorum. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa ebrietas. Quicunq; his delectatur, non erit ſapiens.* Ebræus כל־שגה בו i. e. *omnis qui in eo errat*, vel *modum excedit;* vox enim שגה in eo Proverbiorum libro ſæpe dicitur, ut *Eſa. c. 28. v. 7*, de *rei exceſſu*. modũ enim & certos rerum fines non obſervat, qui nimius eſt in rebus, & in rerum *aberrat* uſu & ita, qui modũ in bibendo excedit, ut *ſtulteſcat* oportet. Stulti enim nomen ei, qui neſcit modum in quacunq; re obſervare,

re, quaſi proprium eſſe lingvâ Prophetarum, èx dicto Prophetæ loco, ut alios prætercam, intelleximus, cum de נריב nobis eſſet ſermo. ſicut de *Nabal*, viro Abigail, inconſideratè cum Davidis Legatis agente, ſcriptū extat: quod ſecundum nomen & rem *ſtultus* fuerit, & *ſtultitia cum eo*; neſcivit n. modum in divitiis tenere, turpiſſimo modo σκυθρωπῶς Legatos dimiſit nimis attentus ad rem, neſcivit homo ebrioſus leges ponere gulæ. ideo additur v. 36. *Erat a. ebrius valde & vecordia temulentus erat*. Quemadmodum autem Ebræi ſua lingvâ de largiori potu, & potu etiam inebriante voce סבא (unde Critici Germanicum noſtrum **ſauffen** derivant) & שכר utuntur: ita viciſſim voce שתה de largiori potatione, & potu etiam modicè ſumto loqui amant. Prov. c. 31. v. 4. *Non eſt regum bibere vinum*, i. e. ſe vino inebriare*. Eſa. c. 5. v. 22. *Væ potentibus ad bibendum vinum*, לשתות יין, *& viris roboris ad miſcendum ſiceram*, למסך שכר. *Sicera*, dicēte Hieronymo*, *Ebræo ſermone omnis potio nominatur, quæ inebriare poteſt, ſive illa, quæ frumento conficitur, ſive pomorum ſucco: aut cum favi coqvuntur in dulcem potionem: aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisq; frugibus aqua pingvior coloratur*. His convenienter eunt verba Flacii in d. Clavi p. 1134. *Certior eſt definitio, notari omnes potiones à fructibus expreſſas, in quarum dulcedine eadem fere eſt illecebra, qualis eſt in vino. Et hodie quoq; orientales populi ſibi tàm ex dactylis palmarum, quàm ex aliis fructibus liquores conficiunt apprime ſuaves & delicatos*. Eö alludit eleganter verbum מסך, ut *mixtio* indicetur; ſic videmus verba ap. Ebræos ſæpè menſurari rebus ſive ritibus; inde Amamæ* מסך denotat frequenter *potum* ex

1. Sam. 25. v. 25

* Druſ. in Lev. cap. 28. p. 261.

* ad Nepot.

* in Gram. Eb.

ex

ex more calidarum iſtarum regionum *aquâ miſcere*; Qui in Scholâ onomatologiarum ſobrii verſantur, ſciunt ſeparare verba actionibus implicita ab iis, quæ communiter ſunt ſive in idea notationum; de quâ artifex trahit futuri operis exemplar, æſtimatione factâ, quidnam in ſuo fundamento i. e. conceptu univerſali importent; quidnam in relatione, quâ ſe oppignerāt materiæ. Non vero hæc Helena ruſticè tractanda eſt. Solebant autem, quod hîc non omnino alienum erit obſervare, vinum mixtum aquâ ad vitandam ebrietatem bibere, non merum. quam in vino diluendo & vitanda ebrietate regulam præſcribit Salomon d. l. Proverbiorum. Idem & aliis fuit gentibus: de quibus vide Eraſmum in Adag. *Perdidiſti vinum infuſa aquâ.* Item in Adag. *Aut quinq; aut tres.* Hier. Mercur. *1. Var. lect. 18.* Lipſium *1. Elect. 4.* Muſambertium, ſive Theod. Marcilium *in Commonit. ad Ramireſii Hypomnemata.* Tanta nimirum ex rerum cognitione *in verba* deſcendit utilitas, quâ abſq; tædio frui liceat; Sive itaq; revoces verbum boni illius Architriclini, μεθύειν, ad ſcammata helleniſtica, ſive ad hellenica, in promtu habebis, de quo ex antiquitate, quoad licet, agas; ſed hæc ut ampla miſſa facimus.

Epheſ. V. ℣. 4. Καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία, ἢ εὐτραπελία. *Aut obſcœnitas, aut ſtultiloquium, aut urbanitas.* Dicitur εὐτραπελία παρὰ τὸ εὖ τρέπεσθαι τὸν λόγον nativâ ſuâ ſignificatione, quæ hîc non obtinet, *urbanitas*. Hîc tamen intelligitur non εὐτραπελία illa, quæ virtus eſt & urbanitas dicitur Latinis, de qua Ariſtoteles *4. Ethic. 8.* nam lepiditatum tempeſtiva raritas, urbanitasq; peropportuna permittitur. ſed αἰσχρολογία, ſcurrilitas,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ſcurrilis, ut ita dicam, urbanitas, gravi viro indigna, μωρολόγος εὐτραπελία, obſcœna & indecora dicacitas ab Apoſtolo prohibetur. *quia n. facile eſt ex hâc virtute in* ὑπερβολὴν *prolabi, & ſæpe etiam* ὑπερβολὴ *illa pro* μεσότητι *habetur, nomen* μεσότητος τῇ ὑπερβολῇ *fuit inditum:* quæ ſunt verba fœliciſſimi ſenis Dn. M Eraſmi Schmidii*. Ad eum fere modum loquitur S. Lucas *cap. 16. v. 8.* de ingenio callidi & fraudulenti œconomi, cui *prudentiam* i. e. verſutiam, aſtutiam, tribuit. Sic etiam Euſebius Emiſenus *Hom. Dom. X. Trinit.* prudentiam interpretatur *calliditatem*. Nec in eo abeunt Græci & Latini ab Ebræis & Arabibus: quibus חכמה i. e. *ſapientia*, etiam de *aſtutiâ* dicitur. Idem de Radice verum; ut *Exod. 1. v. 9.* נתחכמה לו, κατασοφισώμεθα αὐτούς. *Aſtute nos geramus in ipſos.* nam & *in aſtutia* prudentia latet; ideo etiam Salomon *cap. 8. v. 13.* utramq; conjunxit. *Ego ſapientia habito cum aſtutiâ*; & οἱ LXX. calliditatem ſerpentis ad prudentiam referunt, atq; *prudētiſſimum* faciunt. Vides, ut ſignificata verborum invicem permutentur ob μεταλλαγὴν μεσότητος & ὑπερβολῆς in rerum naturâ; quæ multotiens verba honeſta rapit ad infamiam. Tanta nimirum ex rerum metallage in ipſa verba migrat mutatio; adeo ut ob illarum culpā, pœnæ reatum in ſe ſuſcipere verba cogantur. Non in verbis vitium, ſed in animo ipſo hominum eſt, qui εὐτραπελίαν non referunt ad finem honeſtum. Quis v. εὐτραπέλως-εὐτράπελος? Chryſoſtomus *in h. l.* accuratè deſcribit ποικίλον, παντοδαπὸν, εὔκολον, παντα γινόμενον, ταχέως τρεπόμενον καὶ μεθιστάμενον, qui novit καὶ σχῆμα καὶ ῥῆμα καὶ γέλωτα, καὶ βάδισιν καὶ πάντα μιμεῖσθαι: καὶ σκώμματα ἐπινοεῖν. Ipſi *Scurræ*, quo nominis ſibi convenientis

* in Pind. Pyth. pag. 194.

Gen. c. 3. v. 2.

 fugi-

fugiant invidiam, ſe *urbanos* potius appellari libenter audiunt; eſtq; iſtud hoc ipſo ſenſu Germanis familiare. Hos ſcurras optimè novit lepidiſſim⁹ ſcriptor Comœdiarum. *Nil eſt profectò ſtultius, neq; ſtolidius, neq; mendaciloquius, neq; confidentiloquius, neq; perjurius, quam quos* ſcurras *vocant*. quosq; nullo honore cenſet Hieronymus, quando ad Nepotianum Epiſtola ſic de ſervandâ ſeveritate ſeverè præcipit: *Omnes delitias & lepôres & riſu dignas urbanitates in Comœdiis erubeſcimus, in ſeculi hominibus deteſtamur: quantò magis in Monachis & in Clericis, quorum & ſacerdotium propoſito, & propoſitum ornatur ſacerdotio*. S. Bernardus, Abbas Claravallenſis*, ſacrorum hominum facetias graviſſimâ voce *blasphemias* vocat. Facetiarum acerrimus accuſator in iisdem Clericis fuit multis in locis Eraſ. Roterodamus: qui etiam occaſione Paulini locutionis generis eos reprehendit, cum *in Annot. ad N. T. pag. 425.* ſcribit. Εὐτραπελία, *i. e. facetia ſive lepos; nam in bonā partem apud Philoſophos accipitur. Sentit autem* urbanitatem ſcurrilem *& indignam gravi viro. Tametſi Hieronymus ejusmodi quoq; ſales, qui tantùm riſûs causâ dicuntur, indignos eſſe putat verè Chriſtianis, adducens illud ex Hebraico Evangelio: Nunquam læteris, niſi cum videris fratrem tuum in caritate. Equidem ut jocos utcunq; tulero, modo docti ſint & ſale conditi; ita non fero quosdam qui quoties* urbani *videri volunt, è divinis literis ad ſuas ineptias detorquent aliquid.* (ô quam multi hîc vapulāt!) *Quod infeſtivum feſtivitatis genus* (verba ſeqq. omiſerunt olim Colonienſes in edit. Evang. not.) *impensè video placere Monachis quibusdam ac ſacerdotibus etiam nonnullis, qui ſi cupiant vel inſectari quempiam, canticum*

* l. 2. de conſid. ad Eug. Pap.

Mariæ, vulgò dictum, Magnificat, aut canticum vulgò dictum, Te Deum, commutatis aliquot verbis detorquent ad virulentiam. Victor. Strigelius h. l. Εὐτραπελία *ap. Ariſtotelem eſt nomen virtutis, cujus extrema ſunt* βωμολοχία & ἀγροιότης: *ſed quia difficile eſt urbanis modum ſervare, & hæc virtus facile degenerat in alterum extremum; ideo* εὐτραπελία *pro ſcurrilitate uſurpatur.* Imò profanis hoc eſſe in uſu, Huldricus Geminius in Epiſtola, annexa Pindaro loco epilogi *A. 1526.* probat. Verba ſunt: *In Epiſtolâ ad Epheſios vetat Paulus* εὐτραπελίαν *inter ſanctos nominari, quæ in* urbanitatem *aut* comitatem *apud Latinos vertitur. Vetus Interpres, in* urbanitatem *tranſtulit. qvum tamen Paulus alibi doceat ſermonem noſtrum eſſe debere ſale conditum; unde non videtur eſſe veriſimile, quod civiliſsimus Apoſtolus urbanitatem vetuerit; ſed priſcis eſt* εὐτραπελία *pro* ſcurrilitate *quoq; uſurpata; quod æquè apud hunc noſtrum* (Pindarum) *invenis.* Loca Pindari annotabimus: In Pyth. *α.* ἀντ. ε. v. 10. Μὴ δολωθῇς, ὦ φίλε, κέρδεσιν εὐτραπέλοις. *Ne decipiaris, ô amice, lucris urbanè nugacibus.* ut vertunt. Alter extat Pyth. *δ.*

Εἴκοσι δ' ἐκτελέσαις
Ἐνιαυτοὺς, οὔτε ἔργον
Οὔτ' ἔπος εὐτράπελον. i.e. *verbum turpe.*

Matth. XIV. ℣. 31. Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; *Modicæ fidei quare dubitaſti?* Dignus ſermo πάσης ἀποδοχῆς Martini Lutheri in Geneſ. cap. XVI. *Grammatices ſtudium omnino neceſſarium eſt, ſed niſi cum Grammatica etiam res ipſas diſcas, nunquam fies bonus doctor.* Philippi quoq; Melanchtonis ſimile effatum fuit: *Scriptura non intelligitur Theologicè, quando non intelligitur Grãmaticè.*

Etiam

Etiam ſic Chemnitius: *Eccleſia tantum debet eſſe Grammatica*; & quæ ejusdem ſunt alia, quæ collecta dedit Tarnovius *in Exercitationibus Biblicis*. Quorum ſummorum Virorum dicta meritò objicimus Miſophilologis, quibus nil rectum videtur, niſi quod ipſi ſuperciliosè agunt; qui, cum Grammaticam audiant nominari, cantionum ſuarum cantatores cottidiani neſcio quam exprobrant Grammaticam. Multùm autem ad rem pertinet, quo propoſito ad Philologiam, quæ in Grammaticâ vocum enarratione accuratiori non minimum paratum ſibi habet præſidium in divinorum humanorumq́; ſcientiâ, accedas. Multa quidem ſunt *in Græco N. T. textu* ad λέξεως Hebraicæ & Chaldaicæ imitationem dicta & ſcripta: de quibus N. T. Ebraiſmis & Chaldæo-Syriaſmis ediſſerunt earum Helleniſticarum rerum gnari, *Scaliger*, *Caſaubonus*, *Heinſius*, *Glaßius*, *Dieu*; de quibus etiam nuper integrum promiſit tractatum *Lampertus Alardus*, quem tamen videre nobis nondum contigit; qui ſi viderit lucem *exactè* & *ſolidè* elaboratus, omnibus commendatiſſimus eſſe debet. Non pauciora ſunt, quæ ex profanis locutionis genere diſpaleſcunt, lucemq́; capiũt. Hoc ſtudium uti in ſacris maximè commendat Mart. Chemnitius, τὰ θεῖα γνῶναι καὶ ἑρμηνεῦσαι δυνατός: ita exemplum ejusdem præbet in aureo libro Examinis C. T. ubi *part. 1. pag. 390.* de fide juſtificante acturus, emphaſin prius vocis Διστάζειν ex Ariſtotele adduxit his verbis: *Utitur verbo* διστάζειν, *quod ſignificat, quando animus affectibus nunc huc nunc illuc impellitur, ut non maneat in unâ ſententiâ*, (ſicut viator in bivio cõſtitutus*) *Ita uſurpatur 7. Ethic. c. 2.* Locum non appingit optimus

* in Ll. Cc.

mus autor, quare à nobis habeto. Sic infit Philoſoph⁹. Ἀλλὰ μὴν, εἴγε δόξα, καὶ μὴ ἐπιστήμη, μηδ' ἰσχυρὰ ὑπόληψις, ἡ ἀντιτείνουσα, ἀλλ' ἠρεμαία, καθάπερ ἐν τοῖς διστάζουσι συγγνώμη, τῷ μὴ ἐμμένειν ἐν ταύταις πρὸς ἐπιθυμίας ἰσχυράς. *Atqui** *ſi opinio eſt incontinentis, non ſcientia, neq; firma exiſtimatio, quæ adverſetur & obſiſtat cupiditati, ſed infirma & imbecilla, ut iis contingit, quorum in dubio eſt animus:* (veluti in iis*, qui variis ſententiis diſtrahuntur, qualis eſt in ambigẽtibus*) *profecto ei ignoſci debet, ſi in ea* non permaneat adverſus vehementes & firmas cupiditates.* Eleganter indicatâ vocis origine Etymolog⁹ explicat, οἱονεὶ δύο στάσεις ἔχων κατὰ διάνοιαν; homo incertâ mente vacillans & claudicans; cujus animus in varias dividitur ſententias, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. ut apud Jacobum ℣. 8. cap. I. vocatur ἀνὴρ δίψυχος. Latinis inſigni metaphorâ, *Fluctuare*, dicitur, οὐ νόος, ἠΰτε κῦμα, εἱλεῖται; ὁ μετήορον ἦτορ ἔχει; ut Oppiani verbis *ex 3. Halieut. v. 505.* & *4. Hal. v. 200.* dicam; ad quem Ritterſhuſii Commentarium fol. 28. & 295. vide. Chriſtus ergo diffidentiam Petri ὀλιγοπίστου increpans verbo dubitationi convenientiſſimo utitur.

* Caſaubonus.
* Riccobonus.
* Felicianus.

Luc. XII. v. 29. Μὴ μετεωρίζεσθε. *Nolite in ſublime tolli.* Obſervat Chemniti⁹ allato loco, ſuper h. l. Μετεωρίζεσθαι *ſignificat animum habere ancipiti & ſolicitâ dubitatione ſuſpenſum, quo res evaſura ſit: ſicut quæ in ſublimi ſuſpenſa ſunt facili momento huc illuc impelluntur. Ita Thucydides lib. 2. Tota Græcia* μετέωρος ἦν. Confer eundem *in part. 2. LL. Cc.* ubi eandem tradit, ſimulq; monet ſignificationem illam, quâ *arrogantem eſſe* notet, non congruere huic loco. & *in Harmon. lib. 3. cap 51. pag. 471.* Thucydides *lib. VI.* Rempublicam dubiam & quaſi

pendulam in diſcrimine μετέωρον nominat. Apud Xenophontem περὶ ἱππικῆς, eleganter *eqvus* μετέωρος dicitur eqvus φρυακτής, qui poſteribus pedibus inſiſtens ſe erigit. Hinc concinnâ Metaphorâ translatum ad animum, ſignificat ſuſpenſionem animi & dubitationē, ut hoc in Lucæ loco, ad quem Theophylactus. Μετεωρισμὸς λέγει τὸν περισπασμὸν καὶ τὴν τοῦ λόγου ἄστατον περιφορὰν ἄλλο καὶ ἄλλο ἐνθυμουμένου. Mens enim Chriſti. Nolite fluctuare curis; ne ſitis ſuſpenſis animis, non ſitis inter ſpem metumq́; dubii, ſed acquieſcite agnitione præſentiæ Dei & firmâ ope auxilii divini: & certò ſtatuite, omnes petentes bona corporalia juxta promiſſionē, etiam in hâc vitâ conſecuturos eſſe. Hæc hujus locutionis inobſervantia fecit, ut ille locus non rectè intelligeretur ab illis, qui verterunt: *Non curate meteora* i. e. cauſas cometarum, pluviarum & omnia tempeſtatum ſigna, more gentium & Mathematicorum. Vel qui interpretantur per μεγαλοφρονεῖν & ὑψηλοφρονεῖν. Neutra n. ſignificatio eſt hujus loci. Quare nos deſerere malumus Interpretes iſtiusmodi, quàm falſa pro illis dicere; *nam quod non ita eſt, ut dicitur, etiamſi honos videatur, injuria eſt*, ait alicubi Caſſianus Cœnobita.

Meuterus in Quæſt. Meteor. pag. 11.

Joh. VIII. v. 25. Τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν. *Principium quod & loquor vobis.* Benedictus Aretius part. 2. Problem. Theol. Tit. de lectione E. S. fol. 237. a. hæc ſcribit: *Certum eſt, ſæpe difficiles controverſias ac nodos ſacræ Scripturæ uſitatâ phraſi & ſententiâ ab Ethnicis petitâ expediri. Apud Johannem Chriſtus inquit*, Principium quod & loquor vobis. *In quâ ſententiâ mirum eſt, quàm anxia ſit explicatio multorum Interpretum.* (Horū

varias opiniones, eorumq; rationes, qui volet, apud Maldonatum quærat.) *Sed mens Chriſti facillima eſt intellectu, ſi expendas phraſin græcæ linguæ, quâ ἀρχὴν adverbialiter pro πρώτως primitus accipitur. Sic Ariſtoteles eâ voce uſus eſt lib. 7. Polit. cap. 11. ad finem; quaſi dicat. Hoc ſum, quod vobis initiò dixi, ſc. ſum Via, Veritas, Filius Dei.* Hæc Aretius. Locum Ariſtotelis prætermiſſũ h. l. addemus. Extat ille circa finem *cap. XI. lib. 8.* (non lib. 7.) ubi loquitur Philoſopus de munitis urbibus, quas non facile aggrediuntur hoſtes. Verba illius ſunt: Ἀρχὴν γὰρ οὐδ' ἐπιχειροῦσιν ἐπιτίθεσθαι τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις. Dionyſius Lambinus vertit. *Nam ab initio ne conantur quidem in eos impetum facere, qui præmuniti ac præparati ſunt.* Notatu digna eſt Flacii in Clavi Scripturæ explicatio, qui τὸ ἀρχὴν ſignificationem βεβαιώσεως habere ſcribit: quæ obſervatio non caret fundamento: eo n. modo occurrit vox iſta apud Demoſthenem & Sophoclem, quorum teſtimonia ἐπὶ πᾶσιν ἄριστα apud Glaſſium *in Grammatica ſacrâ pag. 448.* videre licet. lib. 9. de Rep. pag. 589.

Act. c. V. v. 29. Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. *Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus.* Apoſtoli Concilio Judæorum idem reſponſi dedêre, Act. 4. v. 19. *An juſtum ſit in conſpectu Dei vos potius audire quàm Deum, judicate.* Eadem ſunt Socratis verba, nemini non nota, in Apologiâ apud Platonem*: quem cum Amici hortarētur, ut Senatui Athenienſi cederet, reſpondiſſe ferunt: Ἐγὼ μὲν, ὦ Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι ὑμᾶς καὶ φιλῶ. Πείσομαι δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. *Ego quidem vos amplector & amo, Viri Athenienſes. Sed Deo potius, quàm vobis obtemperabo.* Vid. Cl. Dilherrus *1. elect. 3.* & Piccartus *in Orationum volumine pag. 347. & 348.*

* pag. 364.

Act. cap. IX. v. 5. Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. *Durum eſt tibi contra ſtimulos calcitrare.* Eſt proverbialis locutio, profanis etiam Scriptoribus non infrequẽs. Terentius Phorm. act. 1 ſc. 2. v. 27. *Nam quæ inſcitia eſt, adverſus ſtimulum calces?* Hoc Græci ita referunt. πρὸς τὰ κέντρα μὴ λακτιζέτω: quomodo ex Euripide & Pindaro adduxit Eraſmus *in Chiliadibus*, & ex Æſchylo Franciſcus Fabricius *Annot. in Terentium*. Ἀπολακτίζω, idem dicit; quod in Latinum transformat Plautus *5. Epid. 2.*

Rom. VII. v. 22. Κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. *Secundum interiorem hominem.* Genus hoc loquendi in Scholâ
lib. 9. de Rep. Platonis uſitatum fuit: in quâ docebatur, alium eſſe
pag. 589. τὸν ἔσω ἄνθρωπον, alium τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον: unum eſſe, qui ratione uteretur: alterum, qui affectibus, non ratione regeretur. Apoſtolus θεοδίδακτος eodem modo (ſi genus loquendi ſpectes) de diverſâ re loqui amat, ſub luſtri modo tenebricoſam dictionem & formam loquendi Platonicam ad eam traducens doctrinam, quæ autorem habet eum, cujus luce animi noſtri magis, quàm ſolari corpora, illuminantur; uti loquitur Henricus Stephanus, hâc de elocutionis formâ *in lib. 1. Schediaſm. cap. 2.* conſideratè diſſerens, ubi legẽ judicandi relinquo Theologis, quibus omnino notũ, quod Veteres pleriq; non attentè conſiderârint hoc diſcrimen hominis interioris & exterioris. Huc tẽdit Joachimus Camerarius, inſigniter eruditus homo, *in Notat. Figurarum N. T. pag. 13.* cujus verba ſunt: *Non abſurdum mihi dictu videtur, Apoſtolum in hâc diſputatione ad illas Platonicas* μεγαληγορίας *reſpexiſſe, & explicare rem verè ſtuduiſſe, de homine & actionibus externis & interi-*

interioribus; ut intelligeretur hæc iſtiusmodi eſſe ***non cogitatione*** *, ſed re ipſa, vel pravitate ac corruptione naturæ, vel beneficio vel gratiâ inſtaurationis Spiritus Sancti. Caro enim, id eſt, natura humana in nobis peccatrix eſt. Spiritus Sanctus a. largitor & effector innocentiæ in iis, qui credũt Evangelio.* Hactenus Camerarius, ſtudioſus verborũ ex ἀρχαιολογίᾳ enucleator; cujus exempla in ejusdem Notationibus paſſim obſervare licet. eaq; quædam ita vult accipi, non quaſi his veritatem rerum divinarum ſtabiliri velimus, ſed ut verborum ſignificationes ſint certiores; multò autem minus q. ſacra cum profanis miſcenda ſint, & in has cœleſtes res terrenę commentationes inculcandæ. ut habent ejus verba *in cap. 1. Johannis pag. 222.* diſſerentis de voce λόγος. Quod & nobis omninò arridet, atq; in totâ hâc diatribe obſervatum cupimus.

1. Cor. IV. v. 3. ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. *Ab humano die.* Dei organum Paulus, quem Græcarum rerum gnarum perinde ut lingvæ fuiſſe conſtat, ſuas habet locutiones patheticas & interdum ſingulares. Diem humanum vocat hominis judicium, ex interpretum conſenſu, metonymicè, quia judiciis ſtati ſunt dies. unde & phraſis. *Dicere diem*, pro in jus vocare, & *Dies Domini*, pro judicio extremo. B. Hieronymus è *Cilicum ſermone*, è quorum regione Paulus oriundus erat, hoc loquendi genus contraxiſſe Paulum inſinuat *Tom. 3. Epiſt. 181. ad Algaſ. quæſt. 10. fol. 36.* Ebræis tamen fuiſſe in uſu, ex Jerem. cap. 17. v 16. diſcimus, ne quis ex more Cilicum totum exiſtimet dictum. Conf. Dn. D. Glaſſius *in Philol. ſacr. pag. 312.* & in Not. Philol. *in Medit. Epiſtol. Dom. part. 1. pag. 90.* Sic τὸ καταναρκᾶν *2. Cor. 11.*

 verſu

verſu 9. verbum eſſe Cilicum Hieron. d. quæſt. notat; & probat Dounæus ad Chryſ. hom. 23. fol. 350.

Philipp. III. ℣. 19. ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία. *Quorum Deus venter.* Dictum ex illo Euripidis Poetæ illuſtrari poteſt. apud quem Cyclops negat, ſe Diis ſacrificare, ἀλλ' ἑαυτῷ, καὶ τῇ μεγίστῃ γαστρὶ δαιμόνων, *ſibiipſi & ventri maximo Deorum.* nullum aliud Numen agnoſcens, quàm ventrem ſuum, cui ſoli ſe munera offerre fatetur, alia dicit eſſe κόμπους καὶ εὐμορφίας λόγων. Cyclopũ

de jejun, c. 17. enim Deus venter fuit, quorum, ut ait Tertullianus, *Deus venter eſt, pulmo templum, aqualiculus altare, ſacerdos coquus, condimenta chariſmata, ructus prophetia.* Dicuntur *Matth. cap. 6. v. 24.* δουλεύειν μαμμωνᾷ Avari, quibus Plutus arridebat & pro Deo erat; quod eleganter Ariſtophanes *in Pluto* exprimit. Hinc Avarus dicitur *Idololatra* Epheſ. 5. v. 5. quia pecuniam ſibi Deum ſtatuit, non quaſi nummum ipſum DEUM eſſe credat, ſed quod ſpes vitæ ejus boniq; inde pendeat, tanquam à Numine tutelari. Eodem ſenſu Venter Deus dicitur. Sic *1. Joh. cap. 2.* v. 16. *Quicquid eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia carnis* (voluptas & libido) *aut concupiſcentia oculorum* (avaritia) *aut ſuperbia vitæ* (faſtus.) Quæ tria eleganti includit diſticho Baptiſta Mantuanus;

Ambitioſus honor & opes & fœda voluptas
Hæc tria pro trino Numine mundus habet.

Qualia Numina colunt, qui τὸ εὔδαιμον γαστρὶ μετροῦσιν, & pleno laudant jejunia Ventre. Epicurus, Philoſophus voluptuarius, ſive, ut Seneca nominat, *Magi-*

* ep. 18. *ſter voluptatis**, docuit ſummum bonum *Voluptatem animi*, quæ καταστηματικὴ i. e. *ſtabilis* dicatur, *in non dolẽ-*

do po-

do poſitam. Eam *ex corporis voluptate* naſci & in eam reſolvi, dolorem animi ex corporis dolore oriri; virtutes voluptatis cauſâ comparari, easq; nullas eſſe, niſi voluptatem pariant. unde apud Plutarchum Menodorus* περὶ γαστέρα τὸ ἀγαθὸν inter olentes Epicuræorũ animas metitus πᾶν ἔργον κενὸν eſſe dicit, ὃ μὴ εἰς τοῦτο καταλείνει. Καὶ ἡδονῆς γὰρ (inquit ib. Plutarchus) τὸ μέγεθος, καθάπερ κέντρῳ καὶ διαστήματι, τῇ γαστρὶ περιγράφουσι. *lib. πρὸς Κολ.

Apoc. cap. II. v. 17. Δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκήν. *Vincẽti dabo calculum album.* Proverbio iſto, λευκὴν ψῆφον προσθεῖναι, *album calculum addere*, in exteris Scriptoribus *rei alicujus approbatio* indicatur. de cujus origine videatur Eraſmus Chil. 1. cent. 5. adag. 53 qui idem *in h. l. pag. 544.* ait: *Olim* in *calculis ferebant ſuffragia. unde albo* lapillo notari *dicuntur, quæ probantur, atro, quæ damnantur. Et in ſuffragiis comitiorum nomen ejus, cui favebatur, calculo inſcribebant.* Abſolutionis nota fuerat calculus albus. namq; erat receptum, ut albo calculo in urnam conjecto reus abſolveretur. cum contrariæ ſententiæ teſtes nigri & perforati calculi. Ovidius *XV. Metam.*

Mos erat antiquis, niveis atrisq; lapillis
His damnare reos, illis abſolvere culpâ.

Ex eo metaphoram ſumtam ab Autore Apocalyptico ajunt. ut calculus albus gloriæ cœleſtis ſymbolum ſit. Arethas, Cæſarienſis Epiſcopus, in Comment. h. l. *Vincenti Diabolum pollicetur Deus calculum candidum, quod is notus eſſet his, qui in theatris ac ſtadiis certabant & vincentibus tradebatur.* Diſſentit Samuel Petitus *Var.*

lect.

lect. cap. VII. qui d. l. iſtam interpretationem albo calculo non ſignare videtur.

Hæc hactenus de *collatione literaturæ ſacræ cum profanâ* dicta ſunto; ubi multa alia eruditè colligunt qui ſtudio ac diligentiâ ad dicendum in ſacris cum apparatu, quem aliis, nobis doctioribus, relinquimus, ſe comparant. Nunquam autem veri & puriores Chriſtiani fuêre adeo dementati, ut phraſibus & loqvutionibus ſacris profanas prætulerint, & divinis haut ſatis piè immiſcuerint. Non quidem defuiſſe, qui quædam ex ſacris Ebræorum literis translata Græcis lenociniis expolire ſtuduerint, Demetrius Phalereus, Orator apud Ptolomæum Regem, ex Theopompi ore affirmat; eosq; repentinâ conturbatione perculſos quæſiviſſe ex Deo cauſam mali hujus: tùm reſponſum θεόθεν accepiſſe in ſomniis, *quia res divinas fuco inquinaſſet verborum*, inſuper narrat, ſi vera ſunt, Euſebius *lib. 8. Præpar. Evang.* Viderint alii, quid egerint, cum non modò veritati ſed & Antiquitati obſiſtentes, neſcio quos ſolœciſmos, barbariſmos, incongruas & incohærentes phraſes & ſententias, in ſacris ſe inveniſſe efferatè ſcribant, quos Patres perſtrinxerunt; inprimis, quem meritò conteſtor, *S. Chryſoſtomus**, Vir acerrimi judicii, qui tranquillum, lene & ſingulare in rebus arduis diſſerendi genus in oratione ſacrâ admiratus, τὴν τοῦ ἔξωθεν λόγου περθείαν (vel ut in aliis Codd. φλυαρίαν) & καλλωπισμὸν *peregrinæ eloquentiæ præſtigium*, ut Brixius vertit: Iſocratis nimirum λειότητα, Demoſthenis ὄγκον, Thucydidis σεμνότητα, Platonis ὕψος, Pauli orationi & ſermoni poſtponit. cujus Apoſtoli certatim elogia cantat. Lutherus ſanctiſſimè dicit: Ein

* lib. 4. cap. 4. de ſacerdot.

Wort

Wort *Pauli* hat drey *Orationes Ciceronis*, quem tamen Oratorem, tanquam omnis eloquentiæ Romanæ parentem, in ſuo foro magni æſtimavit. *Quis*, inquit, *Chriſtianorum vel uni Ciceroni, ut Græcos taceam, ingenio, eruditione, diligentiâ, comparandus eſt?* Et ſanè, ſi eloquentia eſt copioſè loquens ſapientia, quis neget eloquentiam S. Pauli fuiſſe ſummam? Quis Latinorum Oratorum vel uni Paulo, ut Græcos taceam, ingenio, eruditione, diligentiâ, majeſtate dicendi, comparandus eſt? Adeo grandia magnificè, mediocria temperatè, humilia demiſſè, tractat, ut neceſſum ſit erubeſcere, qui in illo triplex illud ab Oratore Romano* deſcriptum dicendi genus (*Humile*, *medium*, *ſublime*) deſiderant. Quem omnem ornatum oratorium, in rerum & abſtruſarum & admirabilium circuitu poſitum, qui piè conſiderant, facere non poſſunt, quin omne tribuant punctum Apoſtolo. Qui a. illum dicendi ſummum artificem in divinâ ſapientiâ legem dicēdi violaſſe dicunt, ſimiles Grammaticis illis faſtuoſis omnino ſunt; quibus Cicero in illâ pro Cælio Oratione parum latinè videbatur loqui; atq; in eloquentiæ virtute aberraſſe: ut autor eſt Gellius*. Vitioſi oculi ſunt, qui lucem reformidant, cœci, qui non vident *. Cœcutit, ſi quis exiſtimat deeſſe Paulo oratorium vigorem ſententiarumq; ſtimulos. Eſt qui in Stephani Protomartyris oratione ſplendidiſſimâ quædam reprehendit ut minus Rhetorica; requirit etiam in ſacris immodicam ἀκρίβειαν & plusquam laconicam brevitatem; ut cum apud S. Marcum c. 5. v. 26. de muliere ægrotâ extat: *Multa fuerat perpeſſa à compluribus medicis, nec quicquam profecerat, ſed magis deterius habebat.*

de ſervo arbitr. c. 60. pag. 90. ed. Neoſt.

* Cicero ad Brutum.

* lib. 17. N. A. cap. 1.

* Sen. 3. de benef. 1.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

hoc ultimum, inquit, (magis in deterius habuit) ſatis fuiſſet*. Invenit luxuria interpretis, quod inquietaret, & q. ungvibus Harpyiarum contaminaret. Ecquis non agnoſcit in ſanctiore ſeceſſu S. Scripturæ morem illum laudatum; quo aliquam nobis actionem volẽs narrare, amplificare, exaggerare, diverſis ſententiis idem ſignificantibus exprimere ſolet. Naſuti homines, quæ in Cicerone & Plauto interdum, ut grandia & gravia, laudant, in ſcripturâ ut levia ducunt. Ciceronis qui ſeqvuntur præceptum, locum aliquem, in quo vis quædam ineſt, variis ſententiis modisq; verſant, laudant, extollunt, admirantur. Hæc, inquam, in aliis mirantur, in ſacris damnant, ubi cur reprehẽdant non habent. Platonis majeſtatem in elocutione neminem aſſequi poſſe, Caſelius in Galenum reliquit ſcriptum. Pro S. Paulo ſtemus. Cujus δεινότητα & ſermonis gravitatem nemo unquam imitatus fuit; cujus dicendi ſuavitatem & vim in dicendo magnam interpretabatur *inſaniam*, cum illam aſſequi non poterat, Feſtus Act. c. 26. v. 24. utq; ab illo veritatis hoſte libentius audiretur, ſermonis acerbitatem prudentiſſimẽ declinavit; eademq; oris facundiâ Regem Agrippam delinivit. nam 1. in pleno q. theatro, quæ erant ſibi cœlitus oſtenſa eloquia, ordine decenti ut narraret oratoria prius præmonſtrat ſigna, decorosq; veterum geſtus, quos præmittebant impetraturi ſilentium. ideo coram Feſto, Agrippa cæteraq; adſtantium turbâ, cœpit *extentâ* dicere *manu* ℣. 2. locuturorum ritu conſueto, qui olim manu porrectâ audientiam parabant, ſibiq; ad indicandam confirmandamq; ſententiam *calida ſilentia turbæ majeſtate manus*, ut graviter ait Perſius,

*V. Z. Com. ad Rhet. Herenn. pag. 92.

Sat. 4. v. 348.

postu-

poſtulabant: quod autores ajunt, *κατασείειν τῇ χειρὶ σιγᾶν*, Act.12,17.c.13
cœtum manu venerari, voce manuq; murmura com- v.16.c.19,33.
primere, voce ac manu venerari turbam, dextrâ ſeda- Tac.lib.16.
re tumultum, manu ſignificare quietem. 2. modicâ Ovid. 1. Met. Claud. in bell. v.133.
interveniente morâ, priusquam iret in ipſum oratio- Gell.l.9.c.13.
nis curſum, paraturus benevolentiam ſuaviter & arti-
ficioſè dicit v. 2. *Æſtimo me beatum, REX AGRIPPA, apud te cum ſim defenſurus me hodie*. 3. originem accu-
ſationis injuſtè inſtitutæ altè repetit, & cum pervenit
ad ſummum, dictionem temperat interrogatione, a-
poſtrophe, ſubjectione, voto aliisq; figurarum floſcu-
lis; tantaq; manſuetudine & animoſitate (neſcio au-
tem quæ major fuerit) frangit animum Agrippæ, ut
tantum non gemebundus faſſus fuerit, Paulum diſer-
tiſſimo ore, ſi non in totum, tamen in tantum perſua-
ſiſſe. ℣. 28. *In modico ſuades me Chriſtianum fieri*. Sua-
des, inquit, non perſuades. Quid ad hæc Feſtus, vir
vehemens? Vir ille paganus, qui ab Agrippæ latere
nondum diſceſſerat, eâ perculſus dicendi peritiâ,
quam pro Dei gloriâ graviter abſolverat magnâ ſpiri-
tûs vehementiâ divinus Orator, ſuorum affectuum
incontinens neſcio quo impetu naturæ eo ruit, ut co-
ram omni multitudine elatâ voce inſaniam objecerit
Paulo, cujus concreſcebat ut pluvia doctrina, fluebat
ut ros eloquium*. Μαίνῃ Παῦλε, τὰ πολλά σε γράμματα εἰς *Deut.32.v.2.
μανίαν περιτρέπει. Mavult voluntatem divinam de ho-
minum ſalute, ore hominis enuntiatam, inſaniam in-
terpretari ex gentium, quibus Chriſtus ſalutis effector
ſtultitia erat, invidiâ, quàm Deo ſapientiæ gloriam
dare; mavult Paulum ex eruditionis ſive eloquentiæ
efflореſcentis jactantiâ ea protuliſſe, quàm ex corde

ita ſenſiſſe. Sed quam Paulus affert defenſionem? Οὐ μαίνομαι, inquit, κράτιστε Φῆστε, ἀλλ᾽ ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι. nempe intermiſsâ contentione, quæ olim Oratorum quorundam erat, immoderatum adverſum ſe impetum mitiſſimo ſuſtinuit animo, atq; ita in communi loco placidè refutavit, ut novam viſus fuerit colligere benevolentiam; nam *Optimum* vocat. Mox ad Agrippam converſo ſermone ait: *Opto apud Deum non tantùm te, ſed omnes etiam, qui audiunt, fieri tales, qualis ego ſum, exceptis his vinculis.* Idẽ Apoſtolus de novitate doctrinæ apud Græcos accuſatus inſigni coram Athenienſibus oratione, prudenti manſuetudine temperata, rem egit. orditur autem ſuam orationem v. 22. Act. c. 17. præloquio conſueto: Ἄνδρες Ἀθηναῖοι. nam uſitatum erat in alloquio uſurpare; quomodo etiam Athenienſes compellavêre Demoſthenes in init. Orat. περὶ στεφ. & Socrates in Apolo-
c.7, 2. & c. 22 v. 1. Act. logiâ. cui captandæ benevolentiæ ergo alibi ſubjicitur: Ἀδελφοί. eaq; appellatio etiam in aliis fuit lingvis; cujus dat exemplum Elmacinus Hiſtoricus Arabs, in eo ſermone, quem ad Medinenſes de eligendo ſucceſſore Muhammedis diſceptantes inſtituit Abubecrus, Rex poſtea deſignatus; cujus initium erat: *ô Viri Me-*
*lib. 1. hiſt. Sarac. c. 2. *dinenſes**. Illi a., cum quibus in *lingvatâ civitate** diſpu-
*Tertul. de animâ. tandum fuit Paulo, fuêre Epicurei & Stoici, Philoſophorum omnium maximè contrariæ Sectæ: altera n. caſu, altera vero neceſſitate omnia definiebat; altera nimium tribuebat voluptati, altera nimium carentiæ voluptatis; una ἔκρινε τὴν ἡδονὴν, τὴν ἀρετὴν altera; & qvæ ſunt ejusmodi alia in tot illuſtribus autoribus. de qvorum conflictionibus cum S. Paulo conſule Auguſtinũ

in Tract. de Epicureis & Stoicis, in quo agit de diſſertatione, quam *Collationem* vocat, habitâ inter Apoſtolum ac Philoſophos. Eâ in parte utiq; videntur non quidem laude ſed admiratione digni Lyſtrenſes, qui Paulo nomen *Mercurii*, quem credidit Vetuſtas ſuperſtitioſa Eloquentiæ Deum, indiderunt, quod Dux verbi fuiſſet*; cujus gratia locum infrà tractabimus. Quidni igitur admiremur eloquentiam divinam? Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui divitias lingvæ ſanctæ admiratur. Volumus hoc loco referre verba religioſa Mich. Neandri, quæ in Gnomolog. fol. 46. extant: *Sermo Scripturæ aliis ſimplex & imperitus eſt nimis, & ſplendorem requirunt & eloquentiam majorem; cum in una ſyllabula, uno apice, una aliqua ſententia, ſæpe plus ſit ſplendoris, eloquentiæ divinæ, doctrinæ & ſapientiæ cœleſtis & inenarrabilis nobis in hac imbecillâ vitâ, quàm in omnium ſapientum mundi libris ſapientiæ, doctrinæ & eloquentiæ, ſi in unum conferas, reperire poſſis. quaſi v. Spiritus S. infans ſit, & niſi orationis lumina à Demoſthene, Platone, Iſocrate & Cicerone ipſe balbus petat, eaipſa aliunde habere non queat.* Inſtituit demùm poſt elogia varia Scripturæ ſacræ collationem ſententiarum moralium, quam nunc adjicio. Plautina ſententia de malâ conſcientiâ, *nihil eſt miſerius, quàm animus hominis ſibi conſcius*, quãdo in Scholis recitatur à Præceptoribus, ſtrepunt auditoria ampla calamis, theatra applauſu perſonãt. Miſeram ſcripturam, quæ cum convivium ſit ſapientiæ, tamen nil putatur habere ſimile: cum *in omnibus exceſſibus* de omnibus virtutibus, deniq; de cunctis, quæ in vitâ accidunt, habeat multò meliora, clariora, eaq; è cœlo allata & in Bibliis (quæ verè βίϐλοι ſunt) ab ipſo

* Act. 14. v. 12.

in Moſtell.

ſcripta. *Impii q. mare fervens, quod quieſcere non poteſt,*
Eſa. 57. v. 20. inquit Spiritus S. per Eſaiam ἁγιοπνευστοπύρσευτον. *Non eſt pax impiis*, dicit Dominus. An hoc nihil eſt dictum? an nullus verborum ſplendor hic eſt? Quis unquam ita depinxit malam conſcientiam Apelles? Quis bonam melius & ſuccinctius Salomone? *Bona mens quaſi juge convivium.* Et Syracide quis Rhetorum aut Poetarum magis graphicè deſcripſit: *Bona eſt ſubſtantia, non peccatum habere in conſcientiâ.* Malis itaq; mulis illi vehuntur, qui dulciores ſententias & pulchriora figurarum lumina in Platone, Pindaro, Terentio, Plauto, aliisq; Scriptoribus exteris, quàm in Pſalmis Davidis, ſcriptis Pauli, aliisq; libris Biblicis quærunt. Quid dicemus de unico Davide? David certè (ut Quintiliani
lib. 10. inſtit. encomium Pindaro attributum noſtro Davidi applicem) longè princeps extitit ſpiritu, magnificentiâ, ſententiis, figuris, beatiſſimus rerum verborumq; copia
Epiſt. ad Paul. & eloquentiæ flumine. Quo nomine etiam Hieronymus ſuum vocat Simonidem Pindarum & Alcæum, Flaccum quoq;, Catullum & Serenum, qui Chriſtum lyra perſonuerit. Erat David ad Nablium inſignis Poeta lyricus; quandoquidem ſpiritus Domini loquebatur per ipſum.

Σίγησον Ὀρφεῦ, ῥίψον Ἑρμῆ λύραν,
Τρίπους ὁ Δελφοῖς δῦνον εἰς λήθην ἔτι,
Δαβὶδ γὰρ ἡμῖν πνεύματος κρούων λύραν
Τρανοῖ τὰ κρυπτὰ τῶν θεοῦ μυστηρίων.

Ut in laudem Regis David, ejusq; Pſalterium, elegantes ſunt ἀδήλου Jambi, quos cum heroico uno iſto (Ἁρμονίης ἱερῆς μελιηδέα ἄσματα Δαβίδ) è Menologio deſcri-

ptos

ptos exhibet Andreas Schottus in Iſidorum. Quid dicemus de ejus Poematibus? maximè ſi cœteris antiquiora eſſe meminerimus; non ex imitatione, ſed ex mero affectu profecta. Qværis tu triumphales currus? habes, ſed Deo exercituum conſecratos. Vis nuptiales? non deſunt, ſed qui Dei & piorum caſtos amplexus celebrent. Vis & Bucolica? Eclogæ innumeræ occurrunt, ſed Deo paſtore, Iſraele grege. Ars in illis adeo eximia, ut qui verteret, magnum decus conſecutus videatur. Affectus vivi, adeo ut cæteros exſtingvant & ſuffocent. Quid habet tandem (dic, quisquis es Paganorum admirator) antiqvitas pagana, quod cum eloquiis Davidicis qveat comparari? quod cum majeſtate eloqventiæ divinæ in comparationem poſſit adduci? Ipſi Pagani, cum in ſacras inciderunt literas, non potuerunt non earum admirari majeſtatem. Dionyſius Longinus in lib. περὶ ὕψους Moſen & Homerum comparat; ex hoc producit Neptunum; ex illo v. verba iſta. Dixit Deus, fiat lux. addit Moſen non fuiſſe virum de trivio: dein mentis ſapientiam, τὸ κράτιστον καὶ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον, in eo miratur: hac, inquit, excellentiâ præſtabat ὁ Ἰουδαίων θεσμοθέτης, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνήρ. ἐπειδὴ τὴν τοῦ θείου δύναμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐγνώρισε. id eſt, Judæorum ille legislator non fuit vir de trivio, qui virtutem divinam pro dignitate cognovit. Amelius, Scriptor græcus Platonicus, fatetur in Ebræâ lingvâ permagnam eſſe emphaſin, brevitatem, perſpicuitatem, minus quidem varietatis, quàm in græcâ lingvâ, ſed minus ambiguitatis. Ἔχει δὲ βάρβαρα ὀνόματα πολλὴν μὲν ἔμφασιν πολλὴν δὲ συντομίαν. ἀμφιβολίας τε ἐλάττονος μετέσχηκε, καὶ ποικιλίας ἢ τοῦ πλήθους τῶν λέξεων. O divinæ ve-

Mornæus c. 24. de ver. R. C.

Cauſinus de Eloq. p. 2. & 196 & 954.

rita-

ritatis vis adamantina! quæ improvidas adverſariorũ mentes ita occupas, ut ultrò victricem palmam deſerant. De Propheta noſtro regio, ut ad Davidem redeam, pronuntiat piè Henricus Stephanus*, comparari eum poſſe cum Homero aliisq; illuſtriſſimis Poetis, ac ejusmodi ab eo proponi paſſim, ut ne Homerus quidem aut Pindarus qvicqvam usq; adeo Poeticè dixerint. Eodem pietatis adfectu Petrus Martinius *Davidem Poetarum maximum* non ſolùm *rerum merito* ſed & *carminis majeſtate atq; elegantiâ Pindaricis Odis omnibusquè omnino Græcis & Latinis* anteponit; ac præ ipſo *Pindaros & Horatios omnes* contemnit*. Similiter Marcus Marinus in præf. ad Arcam Noæ ſive Theſaurum lingvæ ſanctæ dicit, nullum Oratorem cùm latinum tùm græcum Moſe & Eſaia dictionum puritate eſſe facundiorem; nullum Poetam Davide & Jobo figuris & tropis in verſu argutiorem; nullum Hiſtoriographum Samuele fideliorem. De Pauli ſermone nobis ſatisfacit κρίσις dexterrima Theodori Bezæ, qui fertur omnes Græcos autores, ſacros & profanos, evolviſſe, antequam Annotationes in N. T. inciperet: *Cum orationis Pauli*, inquit, *totam indolem & χαρακτῆρα propius conſidero, nullam ego in ipſo Platone ſimilem grandiloquentiam, quoties illi libuit Dei myſteria denotare, nullam in Demoſthene parem δεινότητα comperiſſe me fateor, quoties animos vel metu divini judicii perterrefacere vel commonefacere, vel ad contemplandam Dei bonitatem attrahere, vel ad pietatis ac miſericordiæ officia conſtituit adhortari: nullam deniq; in ipſo Ariſtotele & Galeno, praſtantiſſimis alioquin harum rerum artificibus, magis exactam methodum invenio.* Gnaviter itaq; impolitum fuiſſe (ſi vera ſunt,

* præf. in Marlor.

* in Præfat. Technol.

not. ad 1. Cor. 11.

ſunt, quæ perhibent) Angelum Baſſum, quem à patriâ Politianum dicimus, oportet; cujus ſermo profanus, ſed communis valde multis, de Pindaro & Davide circumfertur. qvũ enim interrogaretur, quid de Davidis Pſalmis judicaret. *Ego v.* inquit, *illa antiqua Poemata plena ſapientiæ eſſe video. Sunt ibi omnium virtutum præcepta, commonefactiones de providentiâ, comminationes de ſceleratorum pœnis, & promiſſiones de juſtorum proemiis & protectione. Inſertæ ſunt & veteres hiſtoriæ illius gentis, & ſimul pœnarum & defenſionis exempla in cōſpectu ſunt. Hanc ſapientiam magnifacio, utilem vitæ & moribus: & figuras in ſuâ linguâ concinnas eſſe exiſtimo. Sed in* Pindaro *res eædem* dulciùs *narrantur & exemplis ſplendidiùs illuſtrantur.* Hæc Politianus, Peucero referente*. Cujus tamen patrocinium ſuſcipit Caſp. Barthius*. Eodem œſtro inſaniæ percitus Lazarus Bonamicus ſtulto faſtu ajebat, ſe Odas Pindaricas præferre Pſalmis Davidicis*. O hominem veſanum, qui ipſam vult σοφίσαι ſapientiam! Null⁹ etiam opinabitur certare Pindarum *elegantiâ pari* cum cytharâ Davidis, & tantum ineſſe Ebræorum Poematis tùm eruditionis tùm gratiæ, quantum eſſe apud Pindarum; quod tamen omne μάλα ὑπερβολικῶς ſcribit Huldericus Geminius ſive Zvinglius in doctâ præfat. ad Pindarum; cujus curas de uſu lectionis Pindaricæ ad ſacrarum literarum intellectum unicè adſcriberem, niſi vererer falcem Criticorum. In metro quidem conveniunt, ſed non in metri argumento. quod utrumq; apud Davidem illuſtrius & ſplendidius eſſe P. Martinius d. l. & Henr. Stephanus ad Pſalmos indicârunt. Metricam legem Poeſeos Ebrææ veteris cum Græcorum vetuſtiſſimâ, ex

*in Epiſt. ad Pindarum.

*47. Adv. 5.

*Selnec. ad Corinth. p. 496

Sopho-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Sophocle, Pindaro, aliquando & Euripide, contulit nuper D. Franciſcus Gomarus, ante quem nemo repertus eſt, qui ſimile quidquam ediderit. Quid eloquentia divinitus tradita ei præſtet eloquentiæ, quæ extat humanitus ſcripta, S. Bernhardus ad Epiſcopos Aquitaniæ, & Iſidorus lib. ult. Epp. ab Andr. Schotto editarum declarant, quæ jam relinquo. Conferatur Car. Regius in Oratore Chriſt. lib. 4. cap. 2.

Olim cultoribus Chriſti neſcio quam ſermonis ruditatem objiciebãt divinæ eloquentiæ oſores & roſores: atq; Chriſtianos contemptui habebant, ut ex Arnobio, Lactantio, Clem. Alexandrino, diſcimus. *Nonnulli eorum*, Theodoretus ſcribit, *quod Poetarum participes atq; Oratorum jam facti ſunt, Platonisq; adeo elegantiam deguſtárunt, ſacrarum literarum monumenta contemnunt, ut quæ calamiſtris eloquentiæ comta non ſint, indignosq; idcirco piſcatores exiſtimant, à quibus veritatẽ primùm edoceantur.* Platonis facundiam, Ariſtotelis artificium, Ciceronis ornamenta, velut Ægyptias plagas, in Eccleſiam Dei irrepſiſſe ægerrimè tulêre Gregorius Nazianzenus *Orat. 26.* & Hieronymus *proœm. l. 3. in Epiſt. ad Galatas.* Non fuit quidem ea patrum opinio, Ciceronis redarguere elocutionis præcepta, nam & ijipſi dicendi copiâ ex iisdem inſtructi paria fecerunt in ſermonis verborumq; nitore, quem tot monumenta relicta oſtendunt: ex quo Lactantius Cyprianum vocat *Ciceronem Chriſtianum*, Lactantius Hieronymum *fluviũ Tullianæ eloquentiæ*; ut cætera Ambroſii Auguſtini encomia ſicco prætaeream pede*. Sudes v. fuit in Veterum Theologorũm oculis faſtus quorundã nugatorum, qui à ſimplicitate Chriſtianismi, lenoci-

V. Elmenh. ad Arnob.

* V. Beem. manud. ad lingv. lat. c. 2. in fin.

niis & blandimentis è Cicerone & Platone ſpecioſè emendicatis, rudiores Chriſtianorum animas abducere conabantur. Hinc illæ lacrymæ Patrum! Etenim ævo illo in Eccleſiæ chorum, *omiſſa Apoſtolicorum ſimplicitate & puritate verborum*, q. ad Athenæum conveniebant, *ut plauſus circumſtantium excitarentur, ut Oratio Rhetoricæ artis fucata mendacio, quaſi quædam meretricula procederet in publicum, non tàm eruditura populos quàm favorem populi quæſitura**. Et in Epiſt. ad Paulinũ cap. 6. eosdem his exagitat verbis; *Taceo de mei ſimilibus, qui ſi fortè ad ſcripturas ſanctas* poſt ſeculares literas *venerint, & ſermone compoſito aurem populi mulſerint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant, nec ſcire dignantur, quid Prophetæ, quid Apoſtoli ſenſerint, ſed ad ſuum ſenſum incõgrua aptant teſtimonia, quaſi grande ſit, & non vitioſiſſimum docendi genus depravare ſententias, & ad voluntatem ſuam ſcripturam trahere repugnantem. Quaſi non legerimus Homerocentonas & Virgiliocentonas: ac non ſic etiam & Maronem ſine Chriſto poſſimus dicere Chriſtianum; quod ſcripſerit. Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.* Natum ex hoc Scripturæ contemtu & ſupinâ in ſacris oſcitantiâ initium Hæreſiologiæ; hinc opinionum portẽta, hinc ſectarum divortia & turbulẽta hæreticorum diſſidia fluxerunt. ſicuti paſſim conqueruntur priſcæ illius Eccleſiæ Antiſtites, in hæreticorum commentariis pravitatem ex gentilium, potiſſimum Platonicorum, lectione initia ſumſiſſe. *Ipſæ hæreſes*, inquit Tertullianus, *Philoſophiâ* (per accidens) *ſubornantur: & ſi hæreticis auferantur, quæ cum Ethnicis ſapiunt, & de ſolis Scripturis quæſtiones ſuas ſiſtant ſtare non poſſunt.* Ideo etiam dixerat alibi Hieronymus*

* Hier. d. l.

lib. de carnis reſurr. c. 3.

* l. ad Cteſiph. adv. Pelag.

 Phi-

Philoſophos *Hæreticorum Patriarchas.* Cauſa erat: *quia omnia dogmata eorum cum frigeant & volare non poſſint, ſedem ſibi & requiem inter Ariſtotelis & Chryſippi ſpineta reperiunt.* Ab unius Platonis lectione univerſam deceptionem, tum circa eloquium, tum circa hæreſim Secundianis accidiſſe, Epiphanius *lib. 2. contra hæreſes tom.2.* animadvertit. A Platone venenum hauſiſſe *Marcionem* Clemens Alexandrinus *Strom. 3.* obſervat. Ideoq; neceſſe erat Ethnicorum redarguere ſcripta & elidere rationes. in quam ſententiam Tertullianus *lib. de anima cap. 23.* ait. *Cum igitur hujusmodi argumenta inſinuentur à Platone, quæ hæretici mutuantur, ſatis hæreticos repercutiam, ſi argumenta Platonis elidam.* S. Auguſtinus valdè doctus Philoſophiam Platonicam Platonicos paſſim admiratur & laudat, eorumq; doctrinam ad Chriſtianam quam proximè accedere affirmat; ſed non ſine errore, quem cautior factus laudabili modeſtiâ retractat *lib. 1. Retract. cap. 1.* ubi in hæc verba deſinit: *Laus quoq;, quâ Platonem vel Platonicos Philoſophos tantùm extuli, quantum impios homines non oportuit, non immeritò mihi diſplicet, præſertim quorum contra errores magnos defendenda eſt doctrina Chriſtiana.* Sciebat namque Vir pientiſſimus in illis illecebris ne tum quidem rectè caveri, cum maximè cavetur. Experto crede Auguſtino, nam idem *lib. 3. Confeſſ. cap. 5.* narrat, ſe aliquando incidiſſe in Hortenſium Ciceronis complectentem Encomium ſapientiæ: *Sermone illo*, inquit, *excitabar, accendebar, & ardebam æſtu cordis incredibili quærendæ ſapientiæ. Inſtitui ergo animum intendere in ſacram ſcripturam, ſed viſa eſt mihi indigna, quàm Tullianæ dignitati compararem.* Addit alibi ſe illo Scripturæ faſtidio

ſtidio incidiſſe in Manichæorum hæreſim, quæ per novem annos ipſum detinuerat. Propterea *in ſpeculo pecc. cap.6.* ait. *Erubeſcat ſuperbus & infelix peccator, & timeat elatione occæcatus, irâ inflammatus, cui plus placet ars Ariſtotelis, quàm ſcientia de Apoſtolis. Plus Codex Platonis, quàm liber divinus.* Non pigeat lectorem exemplum Converſionis Auguſtinianeæ perlegere apud eundem *in libris Confeſſionum;* quia de plurimis eum utiliter informare aptum. Quid referam de Platonis Deificatoribus? Trinitatem ipſum docuiſſe affirmant, reliqua etiam doctrinæ Chriſtianæ capita fabulis ſuis affabre involviſſe dicunt, qui Platoni & Platonis ſententiis tanquam Oraculis ſe conſecrarunt. *Videmus,* inquit Johan. Baptiſta Criſpus*, *Platonis verborum ac ſententiarum talem interpretandi uſum, atq; ita religiosè à quibusdam fuiſſe obſervatum; ut nihil ab eo, (eſto quantumvis exorbitans) dictum ſit, quod Allegoriarum machinis ad rectum ſenſum non perducatur. Et (ſi Deo placet) ad Evangelii ſententiam non pertractum fuerit. Sin vero falſa protulerit, & in figmentis (ut ſolet) evanuerit. Proh pudor? quò non penetrant, quid non excogitant illi, quo, nedum allegoricis, verùm etiam anagogicis ſenſibus, Platonis myſteria interpretentur. Si deniq;, vel impudenter Platonem lapſum conſpiciant, cave putes tale quidquam de Præceptore illos confiteri. Atq; utinam Chriſtianorum pleriq; Platonem, tanquam Moſem Atticum non venerarentur.* Jure ille accuſat illam recentiorum quorundam monſtroſam interpretationem, quæ omnium ſibilis explodi meretur; uti diductè d. lib. diſputat. Neq; non animadvertendum eſt SS. Patres interdum modum exceſſiſſe in allegandis Platonicorum locis; quos

* in præfat. oper. de Ethnicis Philoſophis cautè legendis.

 è ſacris

è ſacris Scriptoribus malè adfectatos judicabant. Euſebius *lib. de Præp. Evang.* noſtra ad Platonem cuncta fere ad ſatietatem usq; retulit. Juſtinus in Exhortatorio ad gentes multus eſt in exemplis ex Homero, Platone, aliisq; corradendis. Similia colligunt ex Platone, Numenio, Conſtantinus *in Orat. ad S. Cœtum*, Clemens Alexandrinus, Theodoretus, alii; de quorum piâ curioſitate alii diſſerunt; Anxiè pii Veteres in ſcripta exterorum, ut inde doctrinæ Chriſtianæ præcipua capita contra Paganos aſtruerent, inquirebant, quanquam ſæpiſſime fruſtra; ut Cl. Marcus Boxhornius *in Quæſt. Rom. pag. 62. ſeqq.* docet. Eos ὠφελιϑέντας hoc feciſſe certum eſt, quibus unicè hoc propoſitum fuiſſe videtur, ut multa contra gentiles coacervarent argumenta; juxta illud:

Et quæ non proſunt ſingula, multa juvant.

Recentiorum quorundam deliramēta nota exiſtimo, quorum pertinacia non leves excitavit procellas. Ex eorum numero eſt *Paulus Scalichius, Comes Hunnorum* (quo titulo ſuperbit) qui in libris *de juſtitia æterna*, item *de Gradatione*, laborioſus in eo eſt, ut evincat ex Epiſtolâ Platonis ad tres amicos, ex Proclo, Triſmegiſto, Orpheo, aliisq; dogma Trinitatis. *Extat*, inquit, *apud ſuperiores Theologos, quibus tota Theologia comprehenditur, hæc nomina Filii Dei, Verbum, Mens, Opifex, cauſa. Quæ cum apud Veteres Theologos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orphea, omnem Platonicam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur ac celebratur, Theologiam cognitam, adoratam, prædicatam, antequam ipſe homo fieret.* Theodorus Zvingerus *in Theat. Vitæ humanæ ſub*

titulo

*titulo Metaphyſices**, apertiùs ſenſiſſe de hoc myſterio *Vol.5.l.4.p. 1311.a.
Hermetem, quàm quoſdam Judæos ſcribit: *Hermes Triſmegiſtus Ægyptius maximus Sacerdos, maximus Rex & maximus Philoſophus fuit; primus de ſacroſanctâ Trinitate in divinis tractavit, καὶ ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα aſſeruit, lumine intellectus id aſſecutus, quod Hebræorum plurimi, etiam ſacris invitati teſtimoniis, comprehendere non potuerunt*. Largiter erratum abs tanto Viro, cum iſte Triſmegiſtus, verus an falſus, monſtroſa de Diis eorumq; cultu habeat; quæ videre licet apud Auguſtinum*. * lib.8.de Civ. D.cap.23.24. Unde & expurgantur illa verba Zvingeri in Indice Expurgatorio Theol. Hiſpan. apud Poſſewinun*. *.Tom.2.l.16. c.4. pag.346. Eidem opinioni adſtipulantur Joh. Picus Mirandulanus, Auguſtinus Steucus *in libris de perenni Philoſophiâ*. Antonius Majoragius *Reprehenſ. contra Nizolium lib. 2. cap. 15. pag 197.* contra quos pronunciat durè Leonhardus Leſſius *lib. 2. de juſtit. & jure c. 44. dub. 2. n. 6.* omnes Platonicos vel fuiſſe Magos vel Magiæ faviſſe. inter quos retuliſſe *Marſilium Ficinum* audax fuit facinus; qui ſi vixiſſet, par Leſſio Epitaphium reliquiſſet, quod olim contigit Georgio Trapezuntio:

Hâc urna Trapezuntii quieſcunt Schwert. in Delit. orbis.
Georgii oſſa, parum Deis amici;
Quod acri & nimium procace linguâ
Platonem *ſuperis parem petivit.*

Hoc quidem τῶν ἀμφοῖν largimur, *Deum* fuiſſe *unum*, ex lumine naturæ habuiſſe gentiles; id quod *cap. 1. Epiſt. ad Rom.* docemur; tribuit n. inter alia Ethnicis Apoſtolus hanc laudem, quod cognoverint id, quod de Deo ſciri poteſt; & totum illud *cap. III. lib. de Veritate*

Re-

Relig. Chriſtianæ Philippi Mornæi, nobilis Galli, ex amuſſim demonſtrat. Relativam autem conſiderationem, *Deum* eſſe *TRINUM*, rationis lumine demonſtrari poſſe diffitemur. Fac a. eos quaſdam ſtricturas Veritatis habuiſſe, *iſti noſtras æmulati ſunt*, ut Juſtinus* ſcribit, *opiniones. Apud nos hæc diſcenda ſunt, qui ne elementorum quidem figuras novimus, idiotæ ſermone ac barbari, ſed mente ſapientes.* De quibus Platoniſtis *Michael Neander* ſic ſtatuit*: *De Deo ac ejus voluntate Philoſophi, quantumvis aliâs ſapientes, eloquentes ac admirandi, certi ac explorati nihil ſciverunt: tametſi ſint, qui contrarium oſtendere ſint conati, labore quidem maximo, excuſſis omnibus Veteribus Scriptoribus, Patribus, Philoſophis, Poetis, ac horum Interpretibus, Plotino, Porphyrio, Amelio. Sed inutili, ſed ſupervacaneo, ut commiſeratione potius digni ſint, quàm reprehenſionem mereantur; quæ de divinitate Filii Dei Evangeliſta Johannes ſcribit, apud Platonē reperiri impiè ac temerariè aſſeverare non erubuerunt, quæ Plato ne ſomniare quidem potuit, cum ſint illa myſterium æternis temporibus tacitum.* Haud dubium eſt, quin Fauſtus Socinus ore hinc hiante anſam litium exceptârit, cum in Eccleſiam Platonis Trismegiſti & cæterorum teſtimonia nullis adſtricta vinculis videret admitti, atq; æſtimiô infinitô à notis illius temporis inveſtigatoribus adduci in tantum ſalutis myſterium, cujus vel quocunq; modo & occaſione gloriam imminuere infauſtis auſpiciis tentabat Senenſis. Nam in eâ commentatione, quâ à morte Patrui Lœlii Socini primum erroris ſemen ſparſerat*, aſſerere haud dubitavit doctrinam de SS. Trinitate *è Scriptis Platonis Mercurii Trismegiſti & Jamblichi originem duxiſſe*, eandem

* Apol. 2.

* in Epiſt. Nuncupat. Catech. pag. 40.

* in c. 1. Joh.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

in miris quibusdam figmentis lubricisq; ſubtilitatibus homine Chriſtiano indigniſſimis & portentoſis opinionibus non S. literis modo adverſis, ſed etiam ſibiipſis non conſtantibus, imò magnâ ex parte ridiculis longè abſurdiſſimis conſiſtere, in Platonis dogmatibus & in mirabilibus Sophiſmatibus unicè occupatam. Nempe hoc quærit, & hoc iſtâ verborum dilatatione vult conſequi, ut myſterium illud religionis Chriſtianæ ſacroſanctum inviſum reddatur; cujus certiſſima præſidia habemus in ſacro Codice. nam qui ſupervacuâ vexatione agitant Platonem, nil aliud hîc conſecuti ſunt, quàm quod omni tempore nocuerint Eccleſiæ, nunquam profuerint. Sed, ne in aliam diſputationem ex obliquo abeam, concludo.

Sunt, qui ex Virgilio Poeta Prophetam faciunt, quem de Chriſto ceciniſſe in verſibus iſtis, qui extant *in Eclog. 4. v. 5.* ad Pollionem, volunt.

Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna,
Iam nova progenies cœlo demittitur alto,
Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo
Caſta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo.

Hinc affirmatur Virgilium *ſine Chriſto Chriſtianum* fuiſſe. Auguſtinus, Epiſcopus non ille quidem Hipponenſis (uti obſervarunt Johannes à Lovanio, Poſſewinus, And. Rivetus) Sed alius incertæ ſedis, in Conc. ad Catech. contra Judæos, Paganos & Arrianos ſcribit: *Demonſtremus etiam nos ex gentibus teſtimonium Chriſto fuiſſe prolatum, quoniam veritas non tacuit, clamando e-*

tiam per linguas inimicorum. Nonne quando Poeta ille facundiſſimus inter ſua carmina. Jam nova progenies cœlo demittitur alto: *dicebat, Chriſto teſtimonium perhibeat.* Euſebius *lib. 1. de præpar. Ev.* & Conſtant. M. in Oratione illâ, quæ extat inter opera Euſebii, in eo ita ſibi placuerunt, ut fere totam illam Eclogam Græcis verſibus reddiderint. Autor in editus ludi ſcenici *de Nativitate Chriſti,* rythmo vernaculo conſcripti, idem planè ſentit. Rythmi, quos debemus Bibliothecæ Poetæ Noſtrâtis Conradi Bachmanni, vel antiquitatis causâ nobis digni viſi, qui hoc etiam loco legantur hactenus inediti. Primò introducitur Auguſtinus, qui in hæc verba *Virgilium* alloquitur:

Noch han wir vor vns einen Helt /
Der zu der Bodeſchafft irwelt /
Auch ſunderlich von Gode was /
Da von hin der Schrifte las:
Wie ein Kint vff Erdin
geborn ſolte werdin /
Das vns von Sunden frj.
Nun ſtat vff Heidin Virgili,
Den Luten ſage nu zu Hant /
Was dir von Chriſto ſi bekant.

VIRGILIUS *reſpondet:*

Jch ſage uch als ich har vernumen /
Das die leſte Zit iſt kumen /
Da von Sybilla hat geſagit:
Wañ iz kummet vns ein Magit;
Sat'nus ruhe kument widir
Vñ võ Hymel hoch hernidir

Wert

Wert vns ein nuwe Kint geſant/
Daz ſal v̇richten alle Landt/
Die iſene Werlt dan v̇gat/
Ein goldin folg bie jme irſtat/
Allir Dinge folle wirt/
Die Dornhecke druben birt/
Da vone moſte fliezint;
Die Eyche Honig giezint/
Frides folle wirdit dan/
D' Here wirt ein wiſer Man/
Aller Luͤte Miſſedat
Reiniget er / ſin Lebin ſtat
Gar noch Gotlicheme ſide/
Er ſal auch in föllen Friede
Die Welt v̇rihten in ſinir Jugint
mit ſiner fat'lichen Dugint.
Dot d' clange ligen muz
Alle Vnkrut dorrit vbfuz.
Daz edil Cruce plantzen ſal/
Daz Horn auch weßith ub'al/
Selbe ſal vfgen die ſat/
Do man ſcharjoch ſechen hat;
Kein Schif en darf dan nūmerme
gedragen Kaufſchatz ub Se;
Dz wirt alſolich folle/
Das ſich d' Schaffe wolle
Selbe uf dem Velde geruwit
Das Krut ſie ſelbe veruwit.
Alſolich leben wirt bereit
in godelicher ſtedekeit

Allen den die danne ſint;
Nu ſich Zartet Godis Kint /
Wie d' Werlde veſte
Irbibit von Sunden leſte
Erde / Mer vñ Hymel ho
Des kum vñ mache die Werlt fro
Mit lachin jũgiz Kint begin
Jr Vrouwen diner Muter ſin
Die Zit iſt / das du kumen ſalt
Du biſt nach fiergig Wochent alt
Wordin in diner Muter Lib /
Kom Here / nũme langer blib.

* Gentil. Lect. Virg. c. 7. Rã. & Taubm. in Virgil.

Virgilium inſcium Chriſto Genethliacon Poeticè ſcripſiſſe quàm Propheticè alii viderint*. Eodem modo idem Autor *Sibyllas*, tanquam Prophetiſſas de Chriſto Servatore mundi, introducit venuſto carmine, quod ſuavitas ipſa commendat. *Sibyllarum carmina* apparet fuiſſe *doctorum* & *piorum Virorum* ſub initia N. T. *hypomnemata* ſive πλάσματα, quæ ſub pagano titulo Ethnicis commendabant, ut hujus piæ fraudis occaſione Ethnicorum filios lucrifacerent; quod eruditi obſervant; inter quos facile princeps (quod præfiſcine dixerim) eminet celeberrimus noſtræ ætatis Theologus *Dn. D. Caſp. Brochmandus*, qui Sibyllas fictitias & Virgilium, ut teſtes de Chriſto ſubleſtæ fidei, non admittit; ſicut ſolidè monſtravit in Exercitationum, qvas cum utiliſs. χειραγωγία *in Scriptores Eccleſiaſticos* inſtituere cœpit, primâ *ſect. 6. quæſt. 1. & 2.* cui labori, cum Dei benedictione, τελείαν στιγμὴν animitus voveo. Fateri neceſſe eſt, nimios interdum fuiſſe ſanctos Patres, ut

Chri-

Chriſtiana ſacra commendarent barbaris, in gentium fabulis *Allegoriarum* indagatores: quando in externis ſcriptis allegoricos ubiq; ſectabantur ſenſus, invitis ſæpè paganorum ſcriptis. Eo ſtylo multa extant in veterum & recentiorum Commentariis, quibus ſimulacra rerum myſticarum & divinarum ſubeſſe ducunt. Juſtinus *in Apologiâ alterâ* ὑπὲρ χριστιανῶν Bacchi fabulas Bellephorontis item, Herculis, Æſculapii, totius fere gentium Theologiæ ex depravato ſacrarum literarum ſenſu elicitas & vulgo obtuſas eſſe docere conatur. Fabulam Promethei, fingentis ex luto hominem ex *creatione hominis* transformatam ajunt. Hortos Alcinoi, aureum ſeculum & campos Elyſios ex *deſcriptione Paradiſi*, Diaboli nequitià & fraudibus infuſcatam fuiſſe dicunt. Janus illis *Noa* eſſe videtur, Jupiter Hammon, *Cham filius Noæ.* Proſerpina à Jove conſtuprata, *Eva* à Satana decepta. Bacchum cum *Moſe* comparant. *Immolationem Iſaaci*, Iphigeniæ referre tradunt fabulam. Gigantomachiam ex *turris Babel extructione* eliciunt. Deucalionis fabulam ex hiſtoriâ *diluvii ſub Noa* trahunt. *Igneos currus Eliæ in cœlum transvectos* ad Solis equos detorquent. Columbā ex arcâ Deucalionis emiſſam, ex hiſtoria *corvi emiſſi à Noa.* Dies Ægyptiacos è *plagis Ægyptiis.* Fabulam Ixionis ex *concubitu filiorum Dei cum filiabus hominum.* Unctionem lapidum religioſam ex *unctione lapidis in Bethel.* Incendium Phaetontæum ex combuſtis cœleſtibus ignibus *Sodoma & Gomorrha*; Fabulam Serapidis ab Ægyptiis cultæ ex hiſtoria *Joſephi*, Phyllida mutatā in arborem, ex hiſtoriâ *Lothi uxoris in ſtatuam ſalis trāsformatæ*; Herculis duodecim labores ex *Samſonis geſtis*,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ſtis, aliaq; infinita veritatis divinæ fœdâ occultatione, nata fuiſſe adſeverant: de quibus κακοζηλίας exemplis, ſi vis, lege Annium Viterbienſem ad Beroſum fictitium aliosq; nauci autores, quos ineptè conſarcinavit Joh. Annius, & parum ſibi conſtantes Commentario edidit; ut docti viri Joſ. Scaliger, Rhenanus, Canus, Poſſewinus, Pererius, Ant. Auguſtinus, Ribera, Rainoldus, Ger. Voſſius, G. Gvalterius, G. Varrerius, Tilemannus, Calviſius, Caſmannus & alii obſervârunt. Adde Alſted. *in Encyclop. hiſtor. lib. 20. c. 11. §. 8. c. 12. §. 13. c. 13. c. 14. §. 3.* Lamb. Danæum *in Antiquitatibus primæ mundi ætatis.* Caſp. Peucerum *de generibus Divinationum*, ubi compluria invenies annotata. Curam quidem Diaboli fuiſſe ſummam & maximam, ut in ſuperſtitioſo cultu retineret gentiles, in iis operari æmulationem divinæ veritatis, nemo vereris memoriæ vel mediocriter peritus ignorare poteſt: hoc n. invenit Superſtitio, ut veræ religionis imitatricem ſe efficere queat autore malo Dæmone, qui Dei inimicus tenaces ſuperſtitionum lappas odoratis roſis aſtutè permiſcere didicit; quem ob id *ſalutaris diſciplinæ adulterum* nominat Tertullianus. *Ingenioſâ tamen curioſitate huc velle omnia revocare, nihil eſt aliud, quàm magnâ contentione magnas nugas agere*; ait Boxhornius *d. l. pag. 65.* Sed quid ego Veteres commemoro, quos literis & doctrinâ & pietate fuiſſe ſcimus excultos? Ridiculi ſunt *ſequioris ſeculi Scriptores*, qui diverſo ab illis inſtituto gyro laxiore gloſſographiâ profano-ſacrâ valde præpoſtere miſcuerunt fabulas, ut ſacra deformarent; & miſcuerant ſacra, ut illuſtrarent profana; neſcio quo perveſtigandæ antiquitatis cujusdam hieroglyphicæ

prætex-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

prætextu. Erant, notante Neandro, doctores præpoſteri, qui cacoethe tali *fabulas Ovidianas*, *ſententias Ariſtotelis*, *Theophraſti*, *Hippocratis*, Chriſto, Mariæ, Chriſtiq; diſcipulis aptarent, *Perſeum* cum *Chriſto*, *Danaen* cum *Maria*, & neſcio quem *Pandoræ calceum* cum *æterna beatitudine* compararent. Theodolus quondã *in Eclogâ* Pſeuſtin, Alethian & Phroneſin ita differentes introducit, ut hiſtoriam ſacram & pares gentium fabulas ex eâ natas ſollicitè & ſuperſtitiosè componat. In eum autorem, qui dicitur circa *A. D. CCCCLXXX.* vixiſſe, Anonymus quidam interpres puerilem conſcripſit commentarium, in quo allegorias allegoriis cumulat *ſanctiſſimâ* ut nominat, *explanatione*, quæ ſine nauſea neq; legi poteſt, neq; dici ſancta; niſi ſanctas æquè pronunciare velis ex eodem genere inſulſas incõditas & ridiculas concordantias inter S. Scripturam & fabulas Poeticas, quas Thomas de Walleis Anglus olim piâ moraliſatione (loquor verbis præteritis) in Metamorphoſin Ovidii architectatus fuit. Quæ hæc dementia eſt Dianæ, Cadmi quærentis ſororem, Bacchi bis geniti, Semeles, Pythonis ſerpentis, Saturni comedentis filios, Jovis deflorantis Caliſthenem Virginem, Aglauri in lapidem verſæ, Jovis adulterantis Europam Virginem, Actæonis Dianam nudam aſpicientis, Pirami & Thisbæ, Vulcani è cœlo ejecti & claudi facti, allegorias ex ſacrâ Scripturâ deducere, quæ ſanè ſunt ita miſeræ, ut ex earum lectione ſtranguriæ medicinam quærere quis poſſit: ſicuti ſpecimina Autor Epiſtolarum obſcurorum Virorum *l. 1. Ep. 28.* & Fr. Rableſius *in Mythol. Pantagruelis* in deriſum exhibent. Eâdem ſubtilitate *Matthias Farinator* Sacram

Scripturam, quemadmoduu cerdones corium, tractat. Librum ſcripſit ad deonerandas conſcientias, cui titulus. *LUMEN ANIMÆ.* ubi Galeni, Ariſtotelis, Platonis diſputationes Chriſto accommodat: quæ tamen argumento ita cohærent, ut cervix equina cum capite humano. quod dixit Horatius: in quæ monſtra ſanè ſi Hercules incidiſſet, putâſſet tertium decimum ſibi ſupereſſe. Deus avertat à nobis clementer omnē verbi ſui abuſum & profanationem, nosq; in ejus rectitudine & pietate conſervet ſimplici & ſincero corde & fide non fictâ; pernitioſas iſtas conſuetudines interpretandi ſacra, abuſusq; fœdos, qui oculos offendunt animisq; grave vulnus imponunt, è Chriſtianorum choro tollat. Fiat! Fiat!

Redeo ex domo alienâ ad S. Scripturæ ampliſſ. domicilium, oſtenſurus, ut moram compenſem brevitate, ὡς ἐν τύπῳ theſauros humanorum rituum & Antiquitatis in divinæ ſapientiæ arcâ depoſitos, ſimplici verborum parſimoniâ. Sacra Scriptura bene legenti multùm patet. Vis contemplari *Antiquitates Palæſtinorum, Babyloniorum, Ægyptiorum, Perſarum, Syrorum, Romanorum, Græcorum* aliarumq; gentium, omnium ibi copia eſt; ut & aliis multis τὰ καὶ τὰ, ut Pindaricâ utar locutione. Etenim abſq; lectione ſcriptorum ſecularium qvis eſſet, pluria teſtimonia in ſacris extantia non intelligeret. Summa tantùm veſtigia ſignabo, unà cum Autorum elencho, è quibus uberior declaratio deſumi queat; neq; enim Diatriben ingreditur diffuſa earum amplitudo.

Ægyptii inter omnes gentes primas tenent in Superſtitione, quæ apud eos erat & abſurdiſſima & fœcun-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

cundiſſima: quorum illud ſi intuemur, cernimus principia ipſa idololatriæ in cultu animalium certorum fuiſſe: nam

** multas volucresq́ ferasq́*
Ægypti poſuêre Deos. * Lucan. lib. X.

Eaq; de causâ à quorundam animalium, quæ in cultũ ſelegerant, eſu & mactatione abſtinebant religioſiſſimè;

** lanatis animalibus abſtinet omnis* *Juven. Sat. 15.
Menſa, nefas illîc fœtum jugulare capellæ.

Adeoq; Ebræos homines, pecudum armentorumquè paſtores & mactatores, tanquam profanos & impuros, deteſtabantur abominabanturq; βδέλυγμα γάρ ἐστιν Αἰγυπτίοις πᾶς ποιμὴν προβάτων; ſicut ex collatione *cap. 43. v. 32. cap. 46. v. 34. Geneſ.* & *cap. 8. v. 26. Exod.* ſat clarè pateſcit, gentem illam ſuperſtitioſiſſimam, quæ* *animalia & volucrium omne genus velut Deorum ſimulacra colebat*, abhorruiſſe à Judæis, qui bobus aut aliis animantibus indiſcriminatim veſcebantur, aut more ſuo ſacrificabant; quod *Onkelos*, *R. Salomon Jarch*, *R. AbenEſra*, confirmant; ut Ebræa gens eadem, quæ Poeta Comicus*, Ægyptiis exprobrare potuerit.

* Artemidorus l. 1. ὀνειρ: cap. 9.

* Rhodius Anaxandr.

Βοῦν προσκυνεῖς. Ἐγὼ δὲ θύω τῷ Θεῷ.

ÆGYPTII mortuorũ corpora componentes, aromatibus, myrrha, caſia, aloe, ſale, cera, bitumine, aliiſq́; odoribus complebant; ut *corpora defuncta incorrupta ævis ſervarent**. ſicut Herodotus *in Euterpe* & Diodorus Siculus *lib. 2. cap. 5.* uberius docent.

* Plinius l. 16. cap. 11.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

*Statius in Exeq. Priſcillæ.

*omne illic ſtipatum examine longo
Ver Arabum Cilicumq́ fluit, floresq́ Sabæi,
Indorumq́ arſura ſeges, prærepta q́ templis
Thura Palæſtini ſimul Hebræiq́ liquores.

Quam regionis conſuetudinem ſobriè ſeqvutus *Joſephus* hunc honorem magnis Viris haberi conſuetum, etiam Patri Jacobo, tanquam Prophetæ & Viro eximio, voluit ex affectu pietatis exhibere. Statim n. exanime corpus paternum, quo à putredine immune diutius longum ſervaretur in iter, tradi *ſervis medicis* Gen. *cap. 50. v. 3.* curavit, ut illud aromatibus, quibus Orientales abundare ſolent, condirent more Ægyptiorum conſueto; nam.

*Silius Italicus lib. XII.

*Ægyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora.

ÆGYPTII acclamationib⁹ votivis excipiebāt Regem, regniq́; honoratiores. ideo in illâ Joſephi inauguratione *Gen. cap. 41. v. 42.*, quo poteſtas & autoritas præfecturæ à Pharaone ipſi conceſſa publicè omnibus innoteſceret, in commendationem Patriarchæ acclamabant voce in fauſtis comprecationibus terræ iſtius indigenis uſuali, *ABRECH.* ויקראו לפניו אברך: V. V. *ut omnes coram eo genua flecterent*. B. Lutherus haud incommodâ ſententiâ paulò aliter reddidit: **Der iſt des Landts Vatter.** & in gloſsâ marginali ματαιοσπου-δίαν & vehementem animi de ſenſu vocis concertationem taxans addidit: **Was Abrech heiſſe / laſſen wir die Zencker ſuchen biß an den Jüngſten Tag/**

wol.

wollens dieweil verſtehen/wie es gedeutſcht iſt.
Verè autem *Pater Ægypti* fuit, fideliſq; omnium bonorum diſpenſator; cujus curæ Paternæ teſtes erant cellæ ſive promptuaria frumentaria, quorum rudera adhuc in Ægypto extare Wenceſl. Budowiz* autor eſt, atq; à Turcis Iſuff Beg Hambari vocari. Ex eo Lutherus Joſepho, ut olim Pertinaci, acclamatum cenſet: *Patri pio, Patri ſenatus, Patri omnium bonorum**. Vide, quæ de voce exoticâ diſputant Mercerus *in Gen. p. 657.* Mejerus *prod. Philol ſacr. part. 1. c. 3. pag. 116. ſeqq.* Ad. Schrickus *in Monit. ad Orig. Belg. lib. 3. p. 28* Laur. Fabritius *in Dub. Ebraic. dub. 2.* nam, quid eo innuatur,

*Ep. de Chron. Bucholc.

* Aur. Victor. in Epit. Cæſ.

* *Difficile eſt ratione docere & vincere verbis.*

* Lucret. lib. 5.

ÆGYPTII bovem *Apim* colebāt; cujus ſignaturam deſcribunt Herodotus *lib. 3. in Thalia*, Ammianus *lib. 21.* Lucianus *de ſacrificiis.* Quam cum vidiſſent in Ægypto, fuſo ſeu conflato *aureo vitulo*, γνωρίσμασιν iisdem, ut conjiciunt, ad cultum veri Dei transferre voluerunt Iſraelitæ in deſerto, depoſitâ jam Ægyptiacâ ſervitute; quam κακοζηλίαν ipſis exprobrat S. Stephanus*, *primicerius Martyrum N. T.* in Apologiâ ſuâ *Act. 7. verſ. 41.* uti Lutherus *in Colloq. menſal. §. de Idololatriâ fol. 68. a.* his docet verbis: Der Gottes Dinſt mit dem Jüdiſchen Kalbe iſt von den Egyptern genommen vnd herkommen / die ehreten einen Ochſen vndt Götzen Apin. Deßgleichen thut das Volck Iſrael / wie S. Stephanus anzeigt. Conſimiliter explicant Athanaſ. *quæſt. 50.* Cyrillus Alex. *lib. 2. Glaphyr. pag. 278.* Clem. *lib. 6. Conſt. c. 20.* Hieronymus *Comm. l. 1. in Hoſ. cap. 4.* Lactantius *lib. 1. de verâ ſap. cap. 10.* Philo

* Aug. Ser. 2. ad frat. in er.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

lo *l.3.de vita Moſis*. Salianus *in Annal*. Bullingerus *l.1.de orig.err.c.11*.Rainold⁹ *Tom.2.de l.Apoc.prælect.212.215.216 220.221.223*. Fuller⁹ *2.Miſc.7*. J.Camerar. *in Act.p.247*. J. Seldenus *l.1.deDiis Syris c.4*.Danhawerus *in Idea boni Interpr.p.176*. Andr.Rivetus *Comment.in Hoſ.c.8.p.270.ſeq*. Amplius quod deſideretur, nihil erit.

Nilus fluvius Ægypti fertiliſſimus.

ÆGYPTII ob Nili fluminis fertilitatem jactitabant fœliciſſimam agriculturam & negotiationem, quæ terrâ mariq; erat. Inde *Niliacus mercator* inter præſtantiſſimos memoratur ap. Eumenium*. Inde C. Tacitus commendat *clauſtra annonæ & vectigal provinciarum*. Inde jactavit Ægyptus populum Romanum victorem ſe paſcere: inq; ſuo flumine vel abundantiam vel famem Romanorum eſſe. Maximam fœcunditatem eam fuiſſe conſtat *ex Eſa. cap. XXIII. v 3*. ubi verba Vulgati Interpretis ſunt: *In aquis multis ſemen* Nili, *meſſis fluminis* fruges ejus, *& facta eſt negotiatio gentium*. Quibus docet Propheta Tyrum olim frumento & annonâ ex Ægypto advehi ſolitâ abundaſſe: ut Commentatores tradunt, quos inter And. Hyperius pag. 241. ſcribit: *Semen Nili* (זרע שחר) *in aquis multis periphraſticῶς pro frugibus Ægyptiis, quæ foventur & perveniunt inundatione aquarum Nili; ſicut ipſe Propheta ſuis verbis interpretatur. Subindicat a. ex omnibus Ægypti oris merces Tyrum convehi ſolitas.* Ob eandem fertilitatẽ *Gen c.XIII.v.10*. planities irrigua Jordanis, oculis Lothi luſtrata, Ægypto aſſimilatur. Legimus *Deut.cap.11. v.10*.terram Ægypticam ut hortum (LXX. ὡσεὶ κῆπον λαχανείας. Kohlgarten reddit Lutherus) irrigari humanâ operâ deductis ſc. ex aquâ Niloticâ rivis per ſulcos & foſſas. Hinc quia ſuperfuſione ſuâ regionem opimat,

*erat. p Schol. inſtit.

mat, Diodorus *lib. 1.* ait ταῖς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαις ὑπερβάλλειν πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ποταμούς. Ammianus *lib. 22.* vocat benivolum omnium flumen; & câdem causâ χρυσοῤῥόης dicitur propter fœcunditatem ſoli & divitias, quas Ægypto præſtat immenſas. & quæ ſunt encomia alia, in quibus vix ſibi ſatisfacere potuiſſe autores videri poſſent. Hoc ob beneficium, quia irrigabat & fœcundabat terram, venerabantur Nili aquam ad ſuperſtitionem uſq;: in quem ſenſum exponunt verba *Exod. cap. 8. v. 20.* quibus narratur Pharaonis ad aquas deambulatio, religionis ergò, ut volunt: θεοπλαστοῦσι γὰρ τόν Νεῖλον οἱ Αἰγύπτιοι, quod h. l. refert Nicolaus de Lyra, qui perſæpe ſolet ex Rabbinorum (præſertim Salomonis, cujus eſſe Simiam dicit Mercerus*) * in Gen. p. 182 traditione & lectione quædam ſuppeditare. Ejus verba apponam: *Quæritur hîc*, quare ita frequenter Pharao egrediebatur ad aquas horâ matutinâ? *Dicunt aliqui, quod erat cauſa idololatrandi: quod Nilus fluvius fœcundabat ſuâ irrigatione terram Ægypti; ideo ipſum colebat ei reverentiam exhibendo. Alii autem dicunt, quod hoc erat cauſa idololatriæ, quod APIS, quod apud Ægyptios maximum Numen reputabatur, aliquando ibi apparebat in ſpecie tauri de flumine conſurgentis. Aliter a. poteſt dici, quod erat cauſa purgationis. Credebat enim forte, quod ſicut aqua purgat faces corporales, ita & mentales. unde & de filia Pharaonis dictum fuit*, (idem habet Aben-Eſra) *quod deſcendebat, ut lavaretur in flumine, cujus cauſa potuit eſſe eadem.* AbenEſra h. l. ait exiiſſe Pharaonem ad incrementa Nili inquirenda. *Mos eſt*, inquit, *Regibus Ægypti egredi menſibus Tamus & Ab, quia tunc creſcit Nilus, ad videndum quot gradus aſcendit*,

לרעות כמה מעלות עלדה. Potius colligerem Pharaonem ob loci amœnitatem expatiari conſueviſſe ad ſuſurrantis aquæ decurſum (quò venire debuit à diluculo בבוקר Moſes in occurſum Regis) ut animum, qui circa miſerrimum Imperii ſtatum fluctuabat, aliquo modo à triſtitiâ avocaret. Non ſecus *Eſa cap.7, verſ3.* legitur, Achazum ad extremum aquæ ductus piſcinæ ſuperioris in viâ agri fullonis deambulaſſe; ſolicitum de mediis, quibus cladem urbi imminentem depelleret. Expende, & cui vis ſubſcribe, ſi operæ pretium fore duxeris.

Moloch Numen Orientalium.

ÆGYPTII magnâ turpitudine & flagitio Moloch colebant, quem voluêre hominum victimis placare; quæ horrenda impietas Judæis interdicitur, ne de ſemine ſuo ſinãt, ut traducatur ad Moloch, להעביר* המלך, ut traducatur per ignem* ad cultum Moloch; quod utrumq; conjunxit in verſione ſua Anglicus Interpres. Huc qui referunt *2. Sam. cap. 12: v. 30.* ἀντὶ τοῦ מלבן legentes מלכן exponunt de Moloch; ut *ex Comment. R. David.* allegat Pagninus in R. לבן; & approbat Schickardus *in diſſ. de nummis Ebræorum.* à quibus diſſentit Robertius*, unà cum aliis. Tragica a. iſta & nefanda ἀνθρωποθυσία Ethnicis ſanioribus diſplicuit: unde in Tragœdiâ dicitur, non decere ad tumulum ἀνθρωποκτονεῖν, ſed βουθυτεῖν. Nil n. intolerabilius erat iſta tyrannide, nil pernitioſius. Duobus abſolvebatur cultus I. traductione, quæ pyromantia dici poteſt, quâ ſibi perſuadebant futuram ex vitiis & infortuniis liberationem; quod crederent à calamitatibus plurimis hâc πυρώσει ſive luſtratione vindicari homines; id quod Græcis φοιβάζειν dici obſervavit Cl. Heinſius ſub c. 24.

* Levit. 18. 21.

* Deut. 18, 10.

* Not. ad Thiofrid. Eſtern. c. 2. l. 2.

Ariſt.

Ariſt. finem. 2. ipsâ ἀνθρωποθυσίᾳ. Cultum profectò abominabilem non minùs de Amorræis audivit quàm in Ægyptiis vidit R. Moſes lib. 3. Nebochim; & ex veterum monimentis hujus immaniſſimi ritûs originē in tempora Seruchi rejicit Aben-Batrich; dein in uſu maximo fuit apud Syros, hinc ad colonarios Phœnices tranſiit, abhinc ad Carthaginienſes, Phœnicum colonos, alioſq; migravit. Locus mactationis in ſacris dicitur *Vallis Gehinnam*, quæ גי הנום, à נהם ſive rugitu & lamentis puerorum, dum exurebantur, dicta videtur; ubi erant excelſa Molecho *2. Reg. 23. 10.* & Baali *Jer. 19. 5.* ædificata. Ne verò ploratus infantū exaudiretur, interim totus tympanis (תפים) perſtrepebat locus, ſi indulgere conjecturis liceat. Atq; ita conſignavit gloſſam margin. Lutherus ad *Jer. c. 7. v. 31.* Quæ etſi parùm certa ſint, tamen dum nil certius occurrit, tanquam non improbabilia à nobis haberi poſſunt; maximè quod illud de tympanis probabile reddat etymon nominis Tophet, per quod ſtatus ille damnatorum poſt hanc vitam miſerrimus *Eſa. c. 30. v. 33.* delineatur. Per locum n. illum cruciatuum acerbiſſimorum, quo infantes crudeliſſimè comburebantur, damnatorum cruciatus fore acerbiſſimos ſignificare voluit S. Spiritus. Eò reſpexit etiam Chriſtus *Matt. 5. v. 22.* Intricatior locus de MOLOCH extat *Act. c. 7. v. 43.* ubi de Judæis in gentilismum prolapſis verba S. Stephani ad Cives ſuos *ex Amos cap. 5. v. 26.* hæc ſunt: Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφὰν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς; Moloch & Remphan ponentis ἀντὶ τοῦ מלככם & כיון, quibus rem ipſam potius ſpectavit, quàm verba, quibus in E-

Rader. ad Curt. l. 4. pag. 131.

bræo uſus eſt Propheta. Ritus & mores idololatrici, quibus in deſerto Deum colere volebant Iſraelitæ, etſi non fugiunt, certè tamen fatigant ingenia interpretum. Quod Amos ait, *Siccuth Regis veſtri*, LXX. & Stephanus poſuêre σκηνὴν τοῦ Μολὸχ. Qui Deos ad Sidera cœleſtia reducunt, intelligunt hîc Solem, cui ritu veteri tanquam Regi cœli, erectum fuerit tabernaculū. eaq; ratio eſt, cur S. Lucas τὸ Siccuth per σκηνὴν vertit, tentoriis enim & thenſis, ut docet Seldenus, Molochi ſive Solis effigiem circumferre ſolebant. *Siccuth, Tabernaculum* (ſunt verba Lud. de Dieu,) *non tantùm locus erat & receptaculum, in quo incluſus Moloch geſtabatur aut circumferebatur. Sed & ipſummet idolum erat, quippe imago cœli, in quo Sol ſivè Moloch, magnus ille aſtrorum Rex & rerum ſublunarium præſes, tanquam in tabernaculo continetur.* Quod Propheta ait כיון, id Stephanus ῥεμφὰν, mirâ quidem verborum μεταβάσει, ſi verba cum verbis ad aſſenſum pertinaciter cogas, ut Cijun cum Remphan concilies ex literarum ר & כ figuræ affinitate. Planior via videtur, ut credamus, hanc vocem Ebræam matrem non agnoſcere, ſed natales debere Ægyptiis: quibus Ρηφαν eſt idem ipſe Saturnus: quod ex Alphabetico Ægyptio manuductore Salmaſio Ludov. de Dieu adduxit, & nuperrimè confirmavit Athanaſius Kircherus, in Ægyptiacâ lingvâ verſatiſſimus, in elegantiſs. Prodromo Copti Ægyptiaci Romæ edito c. ult. pag. 266. Quod ſi audimus, nec cum iis ſtatuere licet, q. Cijun olim legi potuerit Chevan, cum abeſſent apices, & inde manaverit Rephan, & per epenthesin τοῦ μ Remphan. nec ſtare licet Lud. Capello, qui *in Spicilegio pag. 75.* ex lib. 1. hiſt. Diod. Siculi

[Margin: 1, Synt. c. ult. p. 191.]

[Margin: in Act. pag. 70]

profert conjecturam de quodam Rege Ægypti, cujus nomen Remphin. nec movebit illorum autoritas, qui Deum tutelarem oppidi Ραφὼν ſibi imaginantur. Huic autem Deo Moloch miniſtraverunt in deſerto Iſraelitæ, ſicut illis objicit S. Stephanus. Quo v. modo, non memoratur. Conſuli de diræ immanitatis religione poſſunt J. Seldenus *l. 1. c. 16. p. 167. ſeq.* Schickardus *in Tarich pag. 126. ſeq.* Conſtant. L'Empereur *ad Itin. Benj. pag. 214.* Rainoldus *Tom. 1. prælect. 51.* Genebrardus *in Pſ. 105. v. 36. p. 678. 679. 680.* Sebaſt. de Muis in eund. Pſ. pag. 188. 189.

ÆGYPTII aliæq; gentes currus falcatos olim bello ad hoſtem proſcindendum adhibebant. superioribus n. temporibus tam Medi quàm Syri & Arabes & Aſiæ incolæ univerſi curribus utebantur falcatis. Addiderunt nempe axibus ferreas falces acutiſſimas circiter duorum cubitorum ex utraq; rotârum parte: atque ita citato curſu in medium agmen hoſtium impetum fecêre. Teſtes ſunt Xenophon *lib. 6. παιδ. Κύρȣ*, Q. Curtius *lib. 4.* Autor incertus *lib. de rebus bellicis* ap. Dempſterum; apud quos deſcriptiones curruum militarium τετραρύμων καὶ δρεπανηφόρων & præliantium è curribus, & prohibentium quadrigas legi poſſunt. Hujusmodi pugnacis vehiculi genere *Habitatores Vallis* contra Iſraelitas utebantur *Jud. 1. v. 19.* Autor libri Macabæorum *c. 13. v. 2.* Antiochum Eupatorem *cum trecentis curribus falcatis* ad obterendos Judęos veniſſe retulit. *Eſa. cap. 31. v. 1.* accuſantur Judæi, quod habeant fiduciam in quadrigis aut curribus Ægyptiorum. Et qui שנאן* derivant à שנן, *acuere*, volunt eâ voce alludi ad genus curruum falcibus inſtructorum. Addunt

* Pſal. 68, 17.

 Nahum.

Nahum cap. 2. verſ. 3. & 4. ubi *Salomon Geſnerus* videatur. Eò trahit verba, *Currus & equites Iſrael*, Flacius; cujus verba* addimus: *Utebantur olim falcatis curribus, quâ vi maximè confidebant ſe hoſtilem aciem perfringere aut diſſipare poſſe, &c. Per metaphoram vero Elias vocatur* Currus & equites Iſrael; *propterea quod ille ſanâ doctrinâ hortando ad pœnitentiam, & precibus ſuis fortius pugnabat contra omnes hoſtes, quàm Reges Duces & milites Iſraelitarum.* De curruum velocitate & violentiâ Lucretius *lib. 3. v. 643.* memorat:

* in Clav. S.S.

Falciferos memorant currus abſcindere membra
Sæpe ita deſubitò permiſta cæde calentis,
Vt tremere in terra videatur ab artubus, id quod
Decidit abſciſſum.

Tabellarii Regii Perſarum.

PERSARUM Reges ſolebant certis ſtationibus diſpoſitos habere tabellarios & nuntios, quorum alter alteri traderet mandata celeriùs perferenda. Dividebant n. itinera ſua in paraſangas, & ideo tabelliones, ut quasq; paraſangas attigiſſent, quieſcebant, atque onera ſua aliis ulterius euntibus per vices transferenda committebant: ut docet Herodotus de Perſicis Angariis in Vrania ita loquens: ὁ μὲν δὴ πρῶτος δραμὼν παραδιδοῖ τὰ ἐντεταλμένα τῷ δευτέρῳ, ὁ δὲ δεύτερος τῷ τρίτῳ. Inde explicatu difficile non erit, quod legimus *Eſth. c. 8. v. 6.* decretum iſtud Suſis publicatum nomine Regis ejusq; annulo obſignatum, quo Judæos ob incivilitatẽ Mardochæi ad mortem depopoſcerat, in ſalutem Judæorum per regios curſores (ביד הרצים, διὰ βιβλιοφόρων, Gallicus Interpres idiotiſmum Ebræum repræſentat. *Par la main des couriers de cheval*) mitti curaviſſe

Re-

Regem Ahaſuerum; quem fuiſſe *Xerxem* ex Ethnicorum ſcriptis cum Eſtheræ libro collatis indubitatum eſſe contendunt Scaliger, Genebrardus & Druſius. Regios iſtos curſores Suidas vocat Aſtandas. Verba ſunt: Ἄγγαροι, οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι. οἱ δὲ αὐτοὶ Ἀστάνδαι. τὰ δὲ ὀνόματα περσικά. ubi quid ſit ἐκ διαδοχῆς, vide explicatum apud Cl. D. Meurſium*. Conf. Rader. *ad l.3. c.5. Curt. pag. 30.* Druſ. *12. Obſerv. 19.* Brod. *6 Miſc. 6.* Ahaſuerus ***annulum*** Hamano, patibuli jam Candidato, ademtum Mardochæo tradidiſſe, legitur *d. c. Eſth. v. 2. 8. 10.* ſicut etiam meminit *lib. de bell. Perſ.* Procopius, ſuis etiamnum temporibus apud Perſas nemini citra Regis beneficiũ aureo annulo vel Zona aut purpura licuiſſe uti. Erat autem earum literarum, quas obſignatas annulo regio dedit Rex, tanta majeſtas & autoritas, ut ſine reverentiâ excipi non liceret, nedum ut iis contradicerent. οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀντειπεῖν. ſicut hodie Sultanorum literas, quibus nil ſanctius ducũt, cum oſculo & genuflexione excipiunt. Annulis autem, quibus nunc utuntur Perſæ in ſignandis literis, non inſculpta ſunt inſignia more noſtro: ſed vel ſolũ nomen, vel ejus vicem dictum aliquod inſigne ſive ſymbolum. In narratione illa futili & vanâ trium σωματοφυλάκων Regis Darii *3. Eſd. 3. v. 6.* à PſeudoEſdra conſcripta *regii honores & donaria* hæc recenſentur: *Dabit illi Rex Darius dona magna, purpurâ cooperiri, & in auro bibere, & ſuper aurum dormire, & currum aureo freno, & cidarim byſſinam & torquem circa collum.* Cidaris vitta erat frontalis, propriè ex holoſerico, gemmis & auro fulgens, quâ ſolebant caput ornare: quamq; hodie Perſæ vocant תאש, Teſch. Q. Curtius lib. 3. *Cida-*

* Exerc. Crit. part. 2. p. 177.

rim Perſæ regium capitis vocabant inſigne: hoc cærulea (erulea alii malè reponunt) *faſcia albo diſtincta circuibat.* Idem refert Curtius *lib. VI.* Alexandrum relictis patriis moribꝰ diſciplinisq; diadema purpureum diſtinctum albo, quale Darius habuerat, circumdediſſe, veſtemquè Perſicam ſumſiſſe. Heſychius: Κίδαρις, πῖλος βασιλικὸς, ὃν καὶ τιάραν καλοῦσι.

Lucorũ religio. Luci antiquitus Diis conſecrabantur. Hinc eſt, quod Iſraelitico populo pręceptum fuit à Domino, ne plantarent Lucum *Deut. 16. v. 21.* Religio Lucorum notiſſima ex libris Ethnicorum, apud quos pleriq; Deorum in lucis coli ſoliti, quod Seneca *Epiſt. 41.* Tacitus de moribus Judęorum, Ovidius *3. Faſt.* & alii teſtantur. Plura habebis apud Joh. Lorinum *in Deut. pag. 618. 619.* Lipſ. *ad Tacitum*, Bened. Curtium *lib. 3. Hortorum cap. 13.* & *lib. 4.* toto, *à pag. 79. usq; ad p. 109.*

Ad ſerpentes, colubros, & Dracones religioſâ veneratione colendos Babyloniorum & Ægyptiorum impulit animos, & in cultu τῶν ἑρπετῶν *Rom. 1, 23.* excitavit Draco iſte infernalis: ut videre eſt in hiſtoriola
* cap. 14. v. 22. illa in Apocryphis Danielis* *de Belo & Dracone*, & ex *Sap. c. 11. n. 16. & 17*: ubi Salomoni de ægyptiis plagis ratio redditur. *Quod*, inquit, *quidam errantes colebãt mutos ſerpentes & beſtias ſupervacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam; ut ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc torquetur.* Draconem primùm templo & ſtatua à Babyloniis fuiſſe cultum, ex quo ipſa templa dicta Draconia, ex Strabonis *l. 14. Geograph.* obſervant. Celebratiſſimus quoq; erat Chaldæorum Deus Bel; ut eodem, quo iſta memoratur fabuloſa narratio, cap. v. 17. extat. *MAGNUS eſt*

BEL. Ejus Beli magnificum fuerat Babylone templũ, Jovis Beli nomine: uti teſtantur Herodotus *in Clione*, Strabo *lib. 16.* Plinius *lib. 6. c. 26.* Pauſanias *in Atticis.* Vid. Seldenus *2. Synt. cap. ult.* Perer. *in Dan. l. 16. f. 239.*

Dan. II. ℣. 4. *Reſponderuntq; Regi Chaldæi Syriacè. Rex in ſempiternum vive.* Nos miſſis illis, quibus Daniel temporum omnium conſcius & totius mundi Polyhiſtor cruces figit filiis Chronologorum, ſalutandi formulam, quam invenimus in ſacrâ hâc hiſtoriâ, non facimus miſſam. Fuit ſolennis ſalutandi formula, ut qui Reges Orientis adirent, ſempiternam illis vitam & imperium precarentur. Viri Chaldæi ad Regem Babyloniorum perducti, his eum verbis Syrè, ארמית i. e. ſermone Babylonio affantur. *Rex in ſempiternum vive: dic ſomnium ſervis tuis, & interpretationẽ ejus indicabimus.* Chaldæi accuſantes Judæos dicunt* Nabuchodonoſori: *Rex in æternum vive.* Regina ad Regẽ Balthaſarẽ proloquens*, ait: *Rex in æternũ vive.* Satrapæ in conſpectũ Darii venientes ita eum* ſalutant: *Dari Rex, in æternum vivas.* Hoc ipſo proſequitur voto Regem* Daniel. *Rex in æternum vive.* Judith Holofernem *cap. 11. v. 5.* ſic compellat: *Vivit Nabuchodonoſor Rex terræ.* Q. Curtius lib. VI. Hiſtor. ſcribit Artabazum Darii fidiſſimum cum propinquis ejus, ſuiſq; liberis Alexandro occurriſſe, & comiter exceptum dixiſſe: *Tu quidem, Rex, perpetuâ felicitate floreas. Ego cæteris lætus, hoc uno torqueor, quod præcipiti ſenectute diu frui tuâ bonitate non poſſum.* Ælianus narrat Sinætam quendam Perſam procul à ſuo tugurio obviam factũ Artaxerxi, cum non haberet, quod ex more Regi munus offerret, ad præterfluentem proximè amnem, no-

Mos ſalutandi Reges Orientis.

* cap. 3. v. 9.

* cap. 5. v. 10.

* c. 6. v. 6.

* verſ. 21.

l. 1. V. H. c. 32.

mine Cyrum, accurriſſe, & undis manu utraq; hauſtis ſic Artaxerxem, villatico ſuo & plebejo ſermone, fuiſſe allocutum: Βασιλεῦ Ἀρταξέρξη, διὰ αἰῶνος βασιλεύοις. In quibus ζωτικοῖς, τὸ *Vivere* Ebræorum & Chaldæorũ, Latini & Græci variè exprimere ſolent. Hoc ipſum Græci tribus verbis omnium feliciſſimè dicerent. χαίρειν, ὑγιαίνειν, εὐπράττειν, quorum illud pertinet ad *animum*, iſtud ad *corpus*, hoc ad *res externas*: ita ut *bona animi, corporis & fortunæ*, alicui triga iſta formularum ore rotundo comprecentur.

Eunuchi. Eſth. 2. v. 21. *Duo Eunuchi Regis, qui Janitores erant.* Eunuchi Regum & Procerum in Oriente erant præfecti & miniſtri; qui curabant apparabantq;, quæ neceſſaria videbantur; eorumq; uſus fuit antiquiſſimus Veteribus Græcis & Romanis, imò toti Orienti & omnibus gentibus, quos officiis variis promiſcuè adhibebant. Fuerunt Eunuchi in officiis Pharaonis *Gen. cap. 39. v. 1.* Regis ejus, qui Joſephum regni conſortem adoptavit. *Gen. cap. 37. v. 36.* memoratur Putiphar, *Eunuchus Pharaonis*, סריס פרעה, militum magiſter; qui uxorem habuit *cap. 39. v. 7.* & fortaſſe filiam *cap. 41. v. 45.* Hinc Eunuchi dicuntur, non quod execti ſint: ſed quia ſicut execti intimis Regum cubilibus cuſtodes, qui in fœminarum cubilis cuſtodiam plerunq; deligebantur caſtrati, aderant: ita &, qui præcipuis Regum negotiis, ſive publicis ſive privatis, præponebantur, Eunuchi ſæpè vocabantur; quia hoc hominũ genus fidelitate erga Dominos præſtabat. ideoq; à Syris ab officio *Fidi* dicebantur. Theodoretus in Geneſin: *Eunuchi nominantur, non ſoli ſecti, ſed etiam, qui inter famulos ſunt, benevoli poſſeßoribus. Nonnulli autem*

dicunt,

dicunt, ſolere Ægyptios Eunuchos habere uxores propter libidinem & ſalacitatem. Eucherius in libros Regum: *Fuit conſuetudo apud antiquos, Eunuchos vocare cubicularios & cuſtodes Palatii, qui uxores habebant, & abſciſſi corpore non fuerunt.* In libro IV. Reg. cap. 18. v. 17. mentio fit cujusdam *Rab-Saris.* quaſi *Magiſtri Eunuchorũ*, ſi etymon ſpectes vocis, רב n. eſt *Princeps*, סריסים *Eunuchi.* unde Rabbini סרס fecêre, quod illis eſt *caſtrare.* Noſtra translatio habet **Ertzkåmmerer.** Junius, Piſcator, Genevenſes, Tigurini ipſam vocem *Rab-Sar* retinuêre. Regum ſervi Eunuchi vocati. *Eſth. d. cap. 2. v. 21.* Eunuchos *Janitores* fuiſſe, & *in primo palatii limine excubuiſſe* refertur. Ita ſeptem Eunuchos in Regis Aſſueri aſpectu adminiſtraſſe, menſæq́; aſtitiſſe narratur ejusdem libri *cap. 1. v. 10* more Perſarum cõſueto, qui Eunuchos habebant ſibi ſemper aſtantes & miniſtrantes: idq́; ex inſtitutione Cyri, ut docet Xenophon VII. Pæd. Erat etiam Eunuchorum Præpoſitus. Daniel Propheta de ſtirpe David Regis, adhuc ferè infans captivus è Judæâ in Babyloniam abductus, poſtquam Chaldęorum lingvam eorumq́; artes ex Regis imperio trium annorum ſpatio addidiciſſet, cum ſociis accerſitur per *Eunuchorum præpoſitum** *Aſphenes*, * Dan. 1. v. 3.
ut Vulgata verſio reddit, (רב סריס. LXX. Ἀρχιεύνουχος. Luth. **Oberſten Kåmmerer.** Tig. *Magiſter Palatii.*) ut Regem circumſtaret *v. 19.* Ex regno Æthiopum *Eunuchum Candaces Reginæ* à Philippo fuiſſe ſacro bapti- Act. c. 8. v. 27.
ſmate tinctum legimus. ubi in Matthiam Flacium Philippus Carolus dentes acuit, quod *in Clavi S. Scripturæ* ſtatuat nomen iſtius Eunuchi, purâ religione initiati, fuiſſe nomen proprium officialis; cum tamen in eo

nom

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

non omnium conveniant calculi; certè auctor eſt ibidem Æthiopicus Interpres, fuiſſe hunc Eunuchum *Præfectum urbis Gazæ*, quod ex eodem obſervat Ludovicus de Dieu. immò nec ipſe Flacius aſſeverârat. Servator noſter *Matth. cap. XIX. v. 12.* tria memorat genera Eunuchorum; primi generis ſunt εὐνοῦχοι ἐκ κοιλίας, qui nati inhabiles ad Venerem; alterius generis ſunt οἱ εὐνουχισθέντες, qui caſtrati ſunt ab hominibus. tertii ſunt *Eunuchi Spiritu*, tropicè ita dicti; apud quod voluntas in ordinem redegit libidinem. qui licet maneant facultate generandi vegetâ, perpetuam tamen ſibimetipſis, venerearum rerum votivâ abdicatione, caſtitatem peculiari Dei dono indicunt, quò ſervire ei abſq; remoris valeant. Nam agitur de iis eò loci, qui abſtinent conjugio, ſive ex causâ naturali, ſive propter caſtrationem humanâ operâ peractam, ſive ob liberũ animi propoſitum: ut mirum ſit Origenem ſeipſum
l. 6. c. 8. hiſt. Eccl. exſecuiſſe, autore Euſebio, quod factum nemo pius unquam probavit, nec imitatus eſt quisquam; niſi unus & alter Origenianorum: de quibus verò Epiphanius ſcribit: Ἀθετοῦσι γάμον, ἀλλ᾽ οὐ λαγνείαν. Fuêre autem omni tempore Eunuchi. De caſtratis loquor: quod fiebat, modò in eum finem, ut officiis gynæceorum fierent habiliores, quod ſcribit Heliodorus *lib. IX. Hiſtor. Æthiop.* unde & nomen ſecum fert: eſt enim ab
Exerc. 277. Sect. 4. εὐνὴ *cubile*, & ἔχω *habeo*; quæ derivatio Scaligero-Patri probatur: modò in pœnam ſtupri vel adulterii: idque perantiqvi fuiſſe moris apparet ex Plauti milite & Terentii Eunucho. Erant, qui origine naturæ, erant qui morbo vel clade corporis tales evaſêre; de quibus (thlaſiis puta, thlibiis, ſpadonibus) Paulus Ægineta

lib.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

lib.6. agit, ubi docet modum effœminandi, quem Græci vocabant Eunuchiſmum. Turcæ, ut quæ ſunt nimis antiqua prætercam, hunc caſtrandi modum etiamnum obſervant, jacturâ omnium, quæ habent miſeri; alioquin ſimplicibus Eunuchis ſe parum tutò mulieres ſuas putant committere. ut referunt Scaliger *Exercit.104. Sect.8.* A. Busbeqvius, qui octennali legatione Byzantinâ ap. Turcarum Imperatorem funct⁹ fuit, *Epiſt.3.* & Muretus *10. Var. lect.11.* V. Mendoza *in 1.Reg.8 v.15. p.620. ſeqq.* Lorinus *in Act. c.8.* Perer. *in cap.37. Gen. diſp.9.* Serrar. *in Eſth. quaſt.3.* Pignorius *de ſervis pag.189.*

Joſ. cap.II. ℣.1. *Exploratores ingreſſi ſunt domũ mulieris meretricis.* Ebræi verbo זונה exprimunt & *meretricem* & *cauponam*; nam vel eſt nomen ex participio verbi זנה, *ſcortari*, vel videtur nomen, Ebræis tamen inuſitatum, à verbo זון *cibare.* Hinc fit, ut interpretamentum unius adhibeatur pro interpretamento ſignificationis alterius ab Interprete Chaldæo, qui reddidit אתתא פונדקיתא i. e. *Mulieris hoſpitæ*, uſus verbo, quod græco πανδοκεύτρια reſpondet, leniori; quaſi fuerit omnium advenientium ſuſceptrix caupona. Chaldæum ſeqvuntur *Rabbini* pleriq;, negantes, Rachab corpus qvæſtui habuiſſe, eò quod turpe judicent ſuæ genti, ſi dicerentur Exploratores ingreſſi hoſpitium meretricis iſtius Rachab, hoſpitæ Hierichuntinæ; quã ob præſtitum fidelitatis officium Joſua, ſervus Domini, fecit vivere in terra Canaan*. Qui vim propriæ radicis זנה. *ſcortari*, propriamq; & perpetuam ejusdem ſignificationem & uſum in ſacrâ Scripturâ perſpectam habent, non Rabbinorum coactæ etymolo-

Cauponiſſarum fũctio infamis.

*cap.7. v.5.

 giæ

giæ aſſurgunt; apud quos frigidorum ſenſuum exempla & plurima & maximè ridicula de rebus gentilium, quod infra monſtrabimus paucis, invenire licet. Utraqve tamen expoſitio conjunctim ſumta ſuo non carebit fundamento; videlicet, ut de Rahab dicamus, fuiſſe & *cauponam* & ſimul *meretricem*, quam ad functionē non incommodæ erant cauponæ, quæ apud gentiles, qualis fuit Rahab, non ſolùm communi tecto, verùm etiam lecto excipiebant hoſpites; fere enim καπηλεῖα, erant ἀφροδίσια, ut ait Philoſtratus *in Epiſt.* ad γυναῖκα καπηλίδα; & πανδοχεῖα infamia fuiſſe declarat Dio Nic. *in Avito Pſeud.* Sed & Iſocrates, Athenæus, Ælianus, Theophraſtus & Svetonius, é quibus P. Faber *3. Semeſt. 27.* Caſaubonus *in Notis ad Theophr. Charact. cap.* περὶ ἀπονοίας *pag. 184 & ad cap.* περὶ κακολογίας *pag. 305.* demonſtrârunt. Quapropter non ineptè *Junius* & *Tremellius* verterunt: *Venerunt in domum cujusdam meretricis-cauponæ.* innuentes fuiſſe & hoſpitam publicam, & ſimul impudicam, ut ſæpe fieri in tali vitæ genere literæ & experientia teſtantur. Forſterus in Dictionario fol. 230. זונה, *Lotrix, cauponaria, publicana, quæſtuaria & meretrix; eò quod lotrices & cauponariæ antiquitus erant quoque famoſæ, & ſimul etiam corpore merebant.* J. Brentius in cap. 23. Eſa. p. 304. זונה *etſi ſignificat* ſcortum, *tamen propriè ſignificat* hoſpitam, *quæ excipit peregrinos hoſpitio, & miniſtrat eis pro mercede ſuâ cibum, qualis & Rahab fuit in Jericho. Exiſtimo autem genus vitæ harum hoſpitarum & cocarum initiò honeſtum habitum, donec hæ mulieres non cibum tantùm miniſtrarent, verum etiam corpus ſuum hoſpitibus proſtituerent. Hinc* זונה *cæptum*

eſt uſurpari pro ſcortari. Flacius in Clavi fol. 866. *Cauſa, quod una vox*, זנה, *utrumq́ ſignificat, nempe cibatricem & ſcortum, eſt, quod ipſæ res aut artificia crebrò conjungũtur. Nam etiam hoſpitæ ſolent eſſe ſcorta: & viciſſim ſcorta ſimul etiam cibum vendere, hoſpitioq́ ſuos amaſios excipere ſolent. Sic & apud Romanos popinæ, ganeæ, cauponæ & ſimilia loca fuerunt plena ſcortis.* Hæc dum cogitat Thomas de Vio, dubitat, cui velit inniti. *Non eſt clarum*, ait*, *an mulier hæc ſcribatur* meretrix, *an* caupona. *Hebraica ſiquidem dictio anceps eſt, & argumenta utrinq́ ſunt; nam quod fuerit* caupona, *officium ejus teſtatur; quod a. fuerit* meretrix, *frequens hujus dictionis uſus apud Ebræos inſinuat.* Movet & illud difficultatem, cum ajunt. Si fuiſſet meretrix, hi viri ad illam non divertiſſent ob ſuſpiciones & ſcortatorum advenientium metum; quod etiam doctiſſimo Schindlero *in Lexico pag. 476.* ſcrupulum injecit. Nec his abſtinent *Lyranus*, *Titelmannus*, & alii, qui pertendunt anticipatis opinionibus ducti, non fuiſſe meretricem. Qvibus Barradius *Vulgatam verſionem*, ut ſolet, authenticam objectat, cum quo velim tranſigant. Nos aliam excutimus qvercum. De *meretrice* explicant Græci Interpretes *Gen. 38. v. 15. Jud. cap. 11. v. 1. 1. Reg. 3. v. 16*: ubi זונה *meretricem* ſive πόρνην eſſe συνέπτα contextus evincit; quicquid dicat Autor Promptuarii Biblici; qui in eo Lutheri verſionem caſtigandam duxit. cui opponendi duo teſtes Apoſtolicâ autoritate inſignes, Autor Epiſtolæ ad Ebræos S. Paulus *cap. 11. v. 31.* & Jacobus *c. 2, 25.* eam Senum verſionem approbantes. & ſic eo ſenſu Syrus utrobiq; habet זניתא; de qvo vide Cl. Dilherr. in Eclog. ad N. T. Πόρνη a, ex uſurpatione *Matt. 21. 31. 32.*

*in h. l. f. 4. a.

Luc.15.v.30. 1.Cor.6.v.15.16. Apoc.17.v.1. atq; ita ſemper *meretricem* ſignificat. Ei inſuper confirmando cum a-
l.3.paral. 11. lia ſunt, qvæ D. Junius hâc de meretrice diſſerit, tum hæc potiſſimum, cum ait. *Cum propria radix nil aliud propriè ſignificet, quàm* ſcortari, *& nomen Ebræum ex illâ affini radice nunquam hâc formâ extet, ubi vel probabiliter in eo ſignificatu accipi poſſit, equidem non video, cur magis ſit neceſſe propriam radicis ſignificationem & communem nominis Hebræi uſum, eumq; perpetuum in hoc argumento abjicere; quam de Rahaba confiteri, quod propria vocis notatio poſtulat, peccatricem fuiſſe, & ſcortationi dediſſe operam. Quam ad rem certè non incommoda eſt earum functio, quæ hoſpites exteros accipiunt, & quæſtum faciunt cauponaria.* Hoc ipſum quoq; urget accuratus
in cap. 11. ad Ebr. inter Pontificios Scriptor Eſtius; qvod ſignificationis hujus idonea exempla dari non poſſint; ubiq; n. pro *meretrice* accipi; Neq; tamen, ait idem Eſtius, eſſe cauponam negamus; nam apud gentiles, quibus ſimplex fornicatio non reputabatur peccatum, mulierculæ cauponariam exercentes, ſi viros non haberent, ſimul ex proſtitutione corporum qvæſtum faciebant. Atq; ſatis conſtat Rahab innuptam, aut certè viduam vegetam, qvod attributum זונה arguit, fuiſſe. Tantum enim paciſcitur de ſalute Patris & Matris, & ſororum, nec plures ſecum educit. Non a. libidinis ſuæ explendæ, aut pudoris proſtituendi gratiâ, divertiſſe, ſed potius ejus, qvod fuerit meretricis domus, prorſus inſcios, ad ædes Rahab fuiſſe delatos, Interpretes confirmant. è qvibus videantur Martinus de Roa *3. Sing 12.* Serrarius & Maſius *in Joſuam.* Frider. Spanhemius

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Dub. Evangel. 25. pag. 203. 204. 205. Salmero *diſp. 21. in Epiſt. ad Ebræos.*

2. Reg. XXIII. ℣. 11. *Abſtulit quoq; equos, qvos dederant Reges Judæ* Soli. Currus *autem* Solis *combuſſit igni.* Soli, illuſtri ſideri & clariſſimâ face conſpicuo, tempore Joſiæ, eqvos & currus, equorum quadrigarumq; fuſas imagines, fuiſſe dicatos paragraphus præſens teſtatum facit; idq; ex Perſarum uſu, vel ex ſuperſtitione per Aſſyrios introductâ, ut *Tremellius** ſignificat, qui Soli quadrigas dicarunt ſacraruntq;, velut τὸ τάχιϛον τῷ ταχυτάτῳ θεῶν, ut verba ſunt Heliodori Æthiop. X. De Cyro prodit Xenophon *VIII. Cyrop.* quod mactaverit equos Soli, prodeuntibus curribus ante Solis ortum ad pompam ſacrificii. Non prorſus diſſimile de incolis Haoulam ſive Zeilan tradit Benjamin in Itinerario, pag. 107. *Solem venerantur: habentq; aras ſive excelſa magna, ubiq; extra civitatem ad dimidiatum milliare diſpoſita. Mane itaq; Soli obviam occurrunt: nam in ſingulis aris ſive excelſis veluti ſolaris orbis eſt magicis artibus confectus, qui exoriente Sole maximo ſtrepitu vertitur. Tum ſinguli cum viri tum fœminæ, manu thuribulum ſuum tenentes, ſoli adolent.* ex interpretatione D. L' Empereurs, qui quædam in Notis pag. 214. adjicit. De eqvis Solis Iſidorus Hiſp. l. 18. c. 36. *Quadrigæ & bigæ & trigæ, & ſejugæ ab equorum numero & jugo dictæ, ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas inferis, & ſejugas Jovi conſecraverunt. Quadrigas ideo Soli jungunt: quia per quatuor tempora annus vertitur, ver & æſtatem, autumnum & hyemem.* Caſſiodorus l. 3. Var. ad Fauſtum de Circenſibus: *Biga quaſi Lunæ, quadriga Solis imitatione reperta eſt.*

* ad c. 46. v. 1. Eſa.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Ovidius *lib. 2. Metamorph.*

Interea volucres Pyrois, Eous & Æthon
Solis equi, quartusq́; Phlegon hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusq́; repagula pulſant.

Man. l. V. *Quadrijugis it Phœbus equis & Delia bigis.*

Eodem numero quadrigas tribuunt Plutoni, quas equi quatuor atri, & naribus ignem ſpirantes trahebãt.

Tom. 4. pag. 459.

Venerabilis Beda in lib. Reg. quæſt. 28. eleganti conjecturâ exponit, cur equi Soli fuerint attributi: *Oſtendit hic locus omni genere idololatriæ & ſuperſtitionis Judæos omni tempore fuiſſe mancipatos, ita ut in venerationem Solis, quem more gentilium Deum eſſe credebant, ſimulacro ejus quod fecerant, currus, equosq; ſubdiderint, & hoc in atriis templi Domini. Sic enim ſolent gentiles pingere vel facere ſimulacrum Solis, ut puerum juvenem in curru ponentes equos eidem q. curſu cœlnm petentes ſubjungunt. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia Sol, velut quotidie novo ortu natus, nullum per ſecula ſenium incidit.* ∴ *Audientes Græci ab Iſraelitis, quos divinas habere literas fama prodebat, quod Helias curru & equis igneis ad cœleſtia tranſlatus, vel hoc ipſum in pariete depictum videntes, crediderunt viciniâ decepti nominis* (quia ἡλίας accentu in priorem ſyllabam rejecto & α in ο mutato fit ἥλιος) *Solis hîc tranſitum per cœlos eſſe deſignatum, & miraculũ divinitus factum, commutaverunt in argumentum erroris, humana ſtultitia commentum, quos imitati ipſi Judæi ſatagerunt, ne in aliquo gentilium ſtultiſſimis minus ſtulti parerent.* Ex κακοζηλίᾳ igneos currus Eliæ in cœlum transvecti ad Solis eqvos detorſiſſe Scriptor iſte multis nominibus venerandus exiſtimavit, quanquam id

valde incertum ; etiamſi ipſe Chryſoſtomus eandem
conjecturam præoccupârit*. Conf. Pellicanus in h. l. * in ſerm. 2. de Elia.
J. Meurſius *in ſpicil. Theocrit. pag. 150. ſeq.*

1. ESDR. IV. ℣. 14. *Memores ſalis, quod in Palatio comedimus.* Olim Sal erat 1. Symbolum fœderum & amicitiæ, quæ ſale utrinq; comeſo ſanciebantur: eò innuentes, ſe quæcunq; dixerint pepigerintq́;, ſervaturos etiam non aliter ac ſi ſale eſſent condita. *φιλίας οἱ ἅλες* inquit Euſtathius, *σύμβολον, διὸ καὶ τοῖς ἐπιξενουμένοις παρετίθεντο πρὸ τῶν ἄλλων βρωμάτων.* Unde ſal fœderis *Levit. cap. 2. v. 13.* quod juſſerat Dominus adhiberi in omnibus oblationibus, quas populo ſuo ordinaverat, tanquam fœdus & ſtatutum aliquod. Sacrificia enim ſunt fœderis Symbola. Et *Num. c. 18. v. 19.* ברית מלח Hieronymus vertit *Pactum ſalis:* ita nominatum, inquit Forſterus, *quod debebat eſſe inviolabile. nam ſal olim erat Symbolum amicitiæ & pactorum.* Ex eo more explicat Eſdræ verba Joachimus Zehnerus *in Adag. ſacr. cent. 3. fol. 100.* De ſale hoſpitibus apponi ſolito quædã D. Meurſius *ad Lycophronem pag. 132.* addidit. Erat & Sal 2. *ſymbolũ ſterilitatis.* Venit hinc ab antiquis ſeculis in conſuetudinem, ut telluri, quæ erat devaſtanda, inſpergeretur Sal: quod nil erat aliud quàm ad perpetuam ſolitudinem & infœcunditatem locum deſignare. Hoc feciſſe legimus Abimelechum, urbe Sichemorũ deſtructâ ob patrata ibi facinora, ad indicãdam omnimodam vaſtitudinem. Inter Dei execrationes *Deut. 29 v. 23.* & *Jerem. cap. 17.* commemoratur, ſi terra, quæ fertilis fuerat, in ſalſuginem convertatur. *Terram autem* fructus* i. e. fertilem ponit præpotens Deus in ſalſam vel ſalſuginem, quia ſale nil eſt ſterilius, in iræ

Sal amicitiæ fœderũq; Symbolum.

ιλ. α.

Vatablus.

in Diction. p. 442.

Jud. 9. v. 45.

* Pſ. 107. v. 34.

ſignum;

* Gen. 13. ſignum; quod de *Pentapoli** conſtat, quam fertiliſſimam olim ob peccata Sodomitarum convertit in mare ſalſiſſimum; cujus etiam aqua infructuoſum & ſterile reddit, quicquid attingit; ob ſalſedinem, quam ſecum vehit: id Dithmarſiam quoq; nupera Inſulæ proximæ inundatio docuit. Sic *Sophoniæ c.2.v.9.* prędicitur regio Ammon futura locus derelict⁹ urticæ & fodinæ Salis. Legimus apud Nauclerum*, Fridericum Barbaroſſam, antiquioris ritûs æmulum, Mediolano ſalem inſpergi curaſſe. Eò facient de naturâ ſalis loca: Plinii, qui *lib.31. cap.7.* de generibus ſalis & confecturis & medicinis differens inter alia ait. *Omnis locus in quo reperitur Sal, ſterilis eſt nihilq́; gignit.* Et cap. IX. *Salis natura eſt per ſe ignea, omnia erodens, corpora vero aſtringens, ſiccans, alligans, defuncta etiam à putreſcendo vindicans, ut durent ita per ſecula.* Ætii Amideni de terrarum differentiis cap. 73. *Omnibus* (ſalis generibus) *commune eſt calefacere, diſcutere, adſtringere, exiccare, cogere, ſtipareq́; ſubſtantiam eorum corporum, quibus adhæſerint: nam totum humorem depaſcunt, quemcunq; invenerint, reliquam ſolidiorem ſubſtantiam adſtringendo compingunt, propterea arefaciunt.* Virgil. Georg. 2. v. 238.

* in Frideric.

Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara
Frugibus infœlix: ea nec manſveſcit arando
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat.

Matthias Flacius in Clavi Scripturæ. *Sal ſterilitatem in terrâ denotat: quia teſte Plinio loca ſalſuginoſa infœcunda ſunt: contrà dulcis terra fœcunda eſt, teſte Virgilio: quia loca ſalſuginoſa ſterilia ſunt. In hunc eventum aut ſignifi-*

catio-

cationem etiam Abimelech everſa Civitate Sichem ſeminavit in eâ Sal, ut indicaret eam perpetuò deſertam & incultam eſſe debere. Hinc fit, ut aliæ translationes de excidio templi Hieroſolymitani locum noſtrum capiant. Etiam cum Chaldæum מלח & *ſalem* & μεταληπτικῶς *devaſtationem* ſignificet, Kimchi in libr. Radicum vertit: *Ceſſare facimus ædificationem templi*, ut ſit tanquam terra, מלחה i. e. ſalſuginoſa & vaſta. Hanc ſeqvũtur interpretationem D. Lutherus, Tigurini & Oſiander. Junius in primâ editione Bibliorum juxta Ebræos reddiderat: *Quia demolitionem templi demolimur*. id eſt, fuimus cauſa, ut templum, quod erat in Jeruſalem, deſtructum fuerit. Sed in iteratâ editione δεύτερον πλοῦν navigans vertit: *quod ſalarium de Regis Palatio recipimus*. quo eodem ſenſu Buxtorfius in Lexico pag. 412. reddit. nam ſalem multum comedere in aulâ eſt beneficia multa & diu percipere à Principibus, plurimum eſſe Regibus obnoxium, ſtudioſè prævenire incommoda & præſtare ad Regis libidinẽ, uti olim Cunradus Pellicanus *in opere ſuo Biblico* annotavit. Sixtinus Amama *in Recenſione Bibliorum Belgicorum* reddidit cum Junio: *Quum igitur ex Regis Palatio noſtrum Salarium habeamus*; & in notis addidit ab hâc conſuetudine antiquâ manaſſe noſtrum **Solt/ Beſoldung**/ & Latinorum Salarium; utrumq; à ſale. Poſt illum memineris prorſus idipſum obſervari in Editione Verſionis Bibliorum juſſu Ordinum Belgii ſumtuosè procurata. Eandem originem invenimus in Orig. Antverp. lib. 6. circa finem Joh. Goropii Becani. alioquin ejus hominis originationes, & etymologiæ nimis ſunt etymologicæ, & Lipſio judice, *ſæpe* peg. 199.

ſine indignatiunculâ vel riſu legi non poßunt. quas etiam Scaliger* alicubi vocavit *ineptißimi hominis ineptißimas origines*, verbis certè amaro ſale conditis. Sed ea ληρήματα Cimbrica quid ad nos? Eum digna cognitu quædam de locutionibus à ſale deſumtis ex ſacris & profanis annotaſſe præfato loco legimus.

* in Conject. ad Feſt.

JUDITH. II. v. 5. Ἀπαγγελεῖς αὐτοῖς ἑτοιμάζειν μοι γῆν καὶ ὕδωρ. *Illis denunciabis, ut aquas & terras præparent mihi.* Mos in Oriente obtinuit, ut cum Reges Magni, gentes in ſuam poteſtatem redacturi, imperii ac Dominii arrhas ſibi tradi imperarent, *Aquam* & *Terram*, tanquam deditionis ſymbola, poſcerent; eas ſc. volebant φέρειν ſive διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ, parare terram & aquam, quæ duo in tertâ alienâ maximè ſunt neceſſaria, ob maris terræq; commercia, quibus tàm maris quàm telluris dominium deſignari exiſtimabant, ut ex Herodoti *lib. 4. 5. & 6.* Druſius *12. Obſerv. 20.* oſtendit. Unde Nabuchodonoſor, bellum vicinis gentibus per Holophernem indicturus, jubet eas ſibi *præparari terram & aquam.* Darius ſimiliter à Rege Scytharum Indathyrſo poſcebat terram & aquam. Xerxes etiam à Lacedæmoniis*. Uterq; à Cois, quod ipſi teſtantur in Epiſtolâ ad Artaxerxem animosè perſcriptâ. Verba vide ap. Cl. Joh. Seldenum *in Maris clauſi lib. 1. c. 12.* & adde Nicolaum Serrarium *in cap. 3. Judith. pag. 257.* Obvius etiam loquendi modus ab *aquâ* & *igne* deſumtus, cum fœdera ſanciebantur: ad quæ cõficienda aqua & ignis adhibebatur. unde *aqua & igni interdicere*, dicitur de iis, quos conſortio prohibemus; ſicut *aquam & terrã præparare* ſive præſtare, de iis, quorum dominium affectamus & poſſeſſionem. Terram a, coram aliquo

* Hermogenes.

eſſe phraſi Scripturæ *Gen.13.v.9.* & *cap.20.v.15. Jer.40. v.4.* idem eſt, quod alicujus poteſtati & arbitrio ſubjici omnia, quæ ſolum continet.

Esth. I. verſ. 3. חיל פרס ומדי הפרתמים. *Exercitus* Paras & Madaj, Principes Euphratæi.* *Ariæmont. Vox *Parthemim* ſtragulam injicit Interpretibus, qui ejus varias origines argutè quærunt. Perſicum eſſe origine R. Shelomo ſcribit: הפרתמים שלטונים בלשון פרס, *Parthemim ſunt gubernatores in linguâ Perſicâ.* ſicut Aſdarpanes *Eſth.c.9.v.3.* Optimates. R. Joſeph Kimchi duces intelligit habitantes juxta flumẽ Parath. R. Kimchi. *Paratimi ſunt Principes & Magnates genere illuſtres.* & iidem forſan, qui apud Xenophontem ὁμότιμοι, aut qui apud Curtium *cognati Regis*, ut Druſio* placet. * 12. Obſer. 14. Cognati autem apud Perſas qui dicti fuerint, brevibus proponimus. Habebant Reges Perſarum cohortem, quæ decem millibus equitum conſtabat, quos *immortales* vocabant. Cauſa nominis fuit, quod in demortuorum, eorumq; qui morbo ſontico laborantes miſſionem meruiſſent, locum alii ſufficerentur, integro ſemper manente numero; quemadmodum Herodotus oſtendit. Inter eorum dehinc ordines qui Regis lateri proximè adhærebant, quidam *Cognati Regis* vocabantur. Utriusq; ordinis meminit Curtius lib. 3. his verbis: *Proximi ibant, quos Perſæ immortales vocant, ad decem millia, cultus opulentiæ barbaræ non alios magis honeſtabat. Illi aureos torques, illi veſtem auro diſtinctam habebant, manicatasq; tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos cognatos Regis appellant, decem & quinq; millia hominum.* Inde lux *comm 42. cap 4.* ubi Darius, cum ſermones trium juvenum percepiſſet, uni

eorum dixiſſe legitur: *Pete, ſi quid vis, & dabo tibi, ſecundum quod inventus es ſapientior proximis, & proximus mihi ſedebis, & cognatus vocaberis.* S. Hieronymus *tyrannos* reddit. *Pro* φορθομμὶν, ait, *quod Theodotio poſuit, LXX. & Aquila electos tranſtulerunt. Symmachus, Parthos, pro verbo nomen gentis intelligens: quod nos juxta editionem Hebræorum, quæ* καὶ ἀκρίβειαν *legitur, in* tyrannos *vertimus.* Sic ut *tyranni* nomen profeſſionem aut dignitatem ſignificet, & in bonam ſumatur partem de primatibus, quemadmodum *eod c. Eſth. v. 18.* Græco Τυραννὶς pro dominâ ſive principe fœminâ accipitur in his verbis. Αἱ τυραννίδες αἱ λοιπαὶ τῶν ἀρχόντων Περσῶν καὶ Μήδων. Dominæ Latinè verteretur. quomodo peculiariter vocabantur Reginæ & Auguſtæ; ut in illo: *DOMINO ET DOMINÆ FELICITER.* Græcè δεσποίναις, licet poſtea uſus (qui non immeritò Tyrannus vocatur) obtinuerit, ut in malam ſumeretur partem, & *Tyrannus* dici cœperit de crudeli & ſangvinario Principe, qualis erat *NERO*, Romanorum Imperator crudeliſſimus; cujus ferocitatem cum eſſet expertus Paulus, *Leonis* nomine eum apprimè *2. Tim. 4. v. 7.* inſignivit, quia liberatus erat à fero Leone, uno omnium mortalium maximè facto ad crudelitatem. Sic & ob tyrannidem vocavit Aſſuerum *cap. 14. v. 9**. Eſther. *Tribue* inquit illa, *ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu Leonis.* Omnino autem metuendum, ne multis potius quàm paucis ἐτυμολογίας ſuas in Perſicis probent; ideoq; conjecturam ſæpe inanem & inſipidam, ut contingit in re non ſatis exploratâ, relinquem⁹. Medicinam tandem faciat *Cl. Dn. D. Johannes*

* in addit. V. V, ad Eſtheræ librum,

Elich-

Elichmannus, omnemq; literaturam Perſicam, quæ paucis datur noſſe, in publicum producat.

Eſth. 2. v. 18. *Et dedit requiem univerſis provinciis, ac dona largitus eſt juxta magnificentiam principalem.* Agitur de nuptiis Aſſueri & Eſther: quæ celebrari curavit Rex, data requie univerſis Provinciis. De tributi remiſſione quidam iſtam requiei laxationem interpretantur: nam apud Perſas Reges, cum aut regnum inirent, aut ducerent uxores, tributa remittebant. ſicut ex Herodoti lib. 6. clareſcit. Druſius *12. Obſerv. 6.* Pontanus *in Ovid. lib. 3. de Ponto.*

Esth. c. III. ℣. 7. *Miſſa eſt ſors in urnam, quæ (Ebraicè) dicitur Pur.* Eſt vox Perſica PUR, & ſortilegium notat. Exploraverat enim Hamanus (dicam verbis Schickardi*) per Sortes urnæ immiſſas, ecquisnam dies anni Judæis inauſpicatior eſſet, cumq; numeroſiſſimam gentem, Aſiâ totâ diſperſam, inaudito & immani auſu, ſemel & ſimul, uno velut ictu extingvere cogitaſſet, atq; vereretur ipſe, homo ſuperſtitioſis artibus pro more Perſarum deditus, ne quod propitium Hebræis aſtrum crudeles conatus ſuos eluderet, inquiſivit arte Geomanticâ, quisnam menſis minus faveret Judæis, & reperit ultimum Adar dictum, qui nulla feſtivitate ſolennis eſſet, aut peculiaribus ſacris ſanctificaretur; deinde diem quoq; ſciſcitans, projectilibus magicè miſſis, elicuit decimumtertium. Hũc ergo diem ſortitò electum, deſtinavit lanienæ publicæ Iſraelitarum, per univerſum Orientem; unde ipſi nomen Purim inditum. Vide quæ ſcripſêre de Sortibus Druſius *12. Obſerv. 9.* & *2 Animadv. 20.* Gregorius Francus *in Lexico pag. 188. 172. 173.* Thomas Gatackerus

* de Bacchan. Judæorum p. 9.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

lib. peculiari de ſortibus. & de aliis vocabulis Perſicis, quæ extant, Caſp. Waſer. *lib. 1. Antiq. menſ. cap. 11.* & Scalig. *lib 6. de Emend. Temp.* ubi nomina Perſica ſimplicia, nempe propria, recenſet, ex quibus alia variè componuntur. Sunt & alia permulta in libris Eſdræ & Eſther è Perſarum moribus explicata & evoluta multis auctorum exemplis à B. Briſſonio, de hiſce Muſis mãſuetioribus longè meritiſſimo Viro in opere vere regio de Regio Perſarum apparatu.

Pſal. CX. v. 1. *Sede à dextris meis.* De *Dextro* & *Siniſtro* uter ſit honoratior locus, inter ſeſe dimicant Philologi, & ad verba Pſaltis, *ſede à dextris meis*, ſolent afferre conſuetudinem ordinandi ſeſſionis ad dextrã vel ſiniſtram; ſimilitudine deſumtâ à conſuetudine Regum, qui, quos afficere honore ſolebant, ad dextram collocabant. Ælius Antonius Nebriſſenſis *in Quinquag. 3. Ann. c. 39.* diſceptat, locum ſiniſtrum priſcis fuiſſe honeſtiorem. *Cum apud omnes*, inquit, *nationes uſitatiſſima ſit conſuetudo, ut qui ſedet ſive incedit ad dexteram alicujus, obtineat locum priorem, quid ſibi vult, quod in Pſal. 109. legimus.* Sede à dextris meis. *Nam cum Pſalmus ille in ſenſu literali de Chriſto intelligatur, ſintq́ verba Patris ad Filium, quid incongruentius dici poteſt, aut quid magis indecorum, quàm quod Filius priorem occupet locum.* &c. *Ego verò cum hanc ordinis ſedendi indignitatem mecum reputarem, ſubiit mihi quædam ſuſpicio, alium fuiſſe ap. antiquos ſedendi ordinem, quàm qui ſit noſtris temporibus, ut videlicet, qui ſederet ad ſiniſtram, eſſet potior eo, qui ſederet ad dextram.* Hæc Nebriſſenſis opinio Lælio Biſciolæ *in Tom. 2. hor. ſubciſ. lib. 11. cap. 5.*

placet, atq; eam tanquam *ingenioſam* & *ſolidam* laudat *pag. 748.* adductis autoribus aliis, Caſſanæo, Janſenio; in progreſſu tamen ſingulis argumentis, quæ ille pro potiori loco à ſiniſtris affert, ex antiquitate argumenta opponit; atq; tandem *pag. 758.* concludit, vix ſibi conſtans: *Hæc objici Nebriſſenſi jure poſſunt, nec ejus tamen explicationem repudio, ſed laudo & probo: ac fortaſſe ita diſtingvendum, in ſacris tantum atq; divinis potiorem ſiniſtrã fuiſſe, cum aliis in officiis humanis & civilibus eſſet dextra honoratior. & hoc tamen adhuc habeo pro incerto.* Eandem ſequitur ſentẽtiam Hermannus Lignaridus *in Oblect. Acad. cap. 45.* De eâ opinionum divortia fuêre olim inter Lipſium & Joh. Gorop. Becanum. Hic *ſiniſtrum* cenſet honoratiorem. Lipſius *dextrum*. Argumenta extant in *Elect. l. 2. cap. 2.* & *Epiſt. cent. ſing. ep. 90.* Seſſio illa Chriſto tributa ut Philologiæ tranſcẽdit limites, ita myſteria certa includit, de quibus parum Philologi, multùm verò Theologi ſunt ſoliciti. Nos genericæ tractationis rationes habentes hîc ſubſiſtimus: nec tanti facimus Nebriſſenſis tela, ut iis percellamur aut de Doctorum noſtrorum meliori ſentẽtiâ deturbemur. Optarîmus eruditum librum Ampl. Dn. Caſpari Facii *de ſeſſione* cum orbe literato tandem communicari: ut manifeſtum fieret, quænam pars cauſæ bonitate vìcerit.

Fama eſt, primos homines *boum cornibus* olim bibiſſe, Athenæo teſte*: Urorum cornibus barbari Septentrionales potant, ait Plinius*. ideo *LXX. Interpretes* ex eo capiunt verba Prophetæ Jeremiæ*; ut quidem *Origenes* explicuit; cujus verba Druſius *in Fragmẽtis* affert. De Septentrionalibus oſtendunt hoc Viri

* lib. 9.
* 11. N. H. c. 37.
* c. 48. v. 12.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

in antiquitatibus Patriis memorandis verſati curioſâ & exquiſitâ diligentiâ, D. Caſp. Bartholinus *lib. de Unicornu cap. 3.* D. Olaus Wormius, in libro eleganti *de literaturâ Runica.* Dn. Stephanus Stephanius *Comm. in Hiſtoricum eminentiſſ. Saxonem:* quem propediem in integrum reſtitutum, Deo favente, cum Notis luci literatæ communicabit. Sic n. Vir humaniſſimus juxta ac doctiſſimus facturum ſe recepit. Ejusmodi pocula Haffniæ in θαυμαστῷ φυλακίῳ laudatiſſ. Dn. Wormii vidi. Unius inſcriptio erat. *Salva nos Jesu Salvator.* Sed hæc tranſeant.

Quid ſibi poſcant Helepolis *1. Macc. 13. v. 14.* Jupiter Olympius *2. Macc. 6. v. 2.* Jupiter hoſpitalis, *ibid.* Bacchus hederaceus, *ibid. v. 7.* Acervus Mercurii *Proverb. 26. v. 8.* Adonis *Ezech. 8. v. 14.* Titanes *Judith. 16. v. 8.* Cornu Amaltheæ *Job. 42. v. 14.* Sirenes *Eſa. 13. v. 22.* Onocentaurus *Eſa. 34. v. 14.* Augures cœli *Eſa. c. 47, 15.* Thymiamata & libationes cœli, *Jer. cap. 7. v. 18 Oſe. 3. v. 1.* Tentoria Æthiopiæ & Madian, *Hab 3 v. 7.* Trituratio boum, *Deut. 25. v. 4.* Utres vinarii, *Joſ. 9. v. 4. Judith. 10. v. 6.* Ergaſtula, *Jud. 16. v. 21.* Præfectura carcerum, *Gen. 37. v. 36. & cap. 40. v. 3.* Battologia Baalitica, *1. Reg. 18. v. 25.* Lecti tricliniares, *Eſth. cap. 1. v. 6.* Cymbalum alarum, & vaſa papyri, *Eſa. 18. v. 1. & 2.* Meretrices funiculis redimitæ, *Baruch. cap. 6. v. 42.* Fullones, *Marc. 9, 3.* Procuratores Cæſaris, *Luc. 3. v. 1.* Pythoniſſa, *Act. 16, 16.* Areopagus Athenienſium, eorumq; ara ignoti Dei, *Act. 17, 19. 23.* Dianæ cultus, *Act. 19, 35.* Caſtor & Pollux, *Act. 28, 11.* Certamina curſûs & pugilatûs, *1. Cor. 9, 24.* Triumphus Romanorum, *Col. 2, 15. Phil. 2, 6.* θηριομαχία, *1. Cor. 4, 9. & c. 15. 32. Ebr. 10. v. 33.* & pluri-

plurima alia, ſedula dabit lectio profanorum. Deorũ omnium in ſacris literis extantium nomina & ſacra ſi velis, unicum commendo Joh. Seldenum, JCtum, qui in libro *de Diis Syris* per medium Antiquitatis fundum in his ſacris peregrinatur, ut S. Scripturæ locos quàm multos, ſicubi ad priſcos Deos remittunt, nobis det enodatos: qui Vir doctiſſimus etiamſi præterea aliud nil præſtitiſſet, eſſet tamen, cur ei Antiquitatis amatores multum ſe debere faterentur.

ACT. cap. XIV. ℣. 12. *Et vocabant Barnabam* JOVEM: *Paulum vero* MERCURIUM, *quoniam ipſe erat Dux verbi. Sacerdos quoq; Jovis, qui erat ante civitatem, tauros & coronas ante januas afferens cum populis volebat ſacrificare.* Lyſtrenſes ob ſanatum ex utero matris ſuæ claudum divinos honores Paulo & Barnabæ decreverunt; & quidem Paulum θεοῤῥήτορα ob δύναμιν ἑρμηνευτικὴν, quâ excelluit, *Mercurium* ſuperbo dixerunt titulo. Barnabam verò Pauli collegam *Jovem.* taurosq; ipſis, ut Diis conſueverant, immolare volunt, ſublatoq; clamore inſiunt: οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν versu 11.
πρὸς ὑμᾶς: quippe quos hominibus aſſimilatos è cœlo ſive ætherio Olympo, ut cum Virgilio loquar, ad ſe deſcendiſſe ſomniabant ex veteri ſuperſtitione. nam qui illuſtre aliquod beneficium mortalibꝰ pręſtiterãt, ἀποθεώσει quâdam cœlo donabantur. quorumq; parentes ignorarent, aut ex inopinato apparerent, tanquã Numina cœlitùs delapſa mortalium bono, ſtultè credebant: quod Tertullianus in Apolog. optimè ſcribit. Videre eſt adhuc clariùs ex Fragmento de origine gẽtis Romanæ, quod ſub Aurelii Victoris titulo Andr. Schottus edidit, ſtatim ipſo initio: *Primus in Italiam*

creditur veniſſe Saturnus, ut etiam Maronis Muſa teſtatur. Tanta autem usq; id tempus antiquorum hominum traditur fuiſſe ſimplicitas, ut venientes ad ſe advenas, qui modo conſilio ac ſapientiâ præditi, ad inſtruendam vitam formandosq; mores aliquid conferrent, quod eorum parentes atq; originem ignorabant, cœlo & terrâ editos, non ſolùm ipſi crederent, verùm etiam poſteris affirmarent.* Ex falsâ hâc perſuaſione Melitenſes *v. 6. Act. cap. ult.* Paulum Deum eſſe exiſtimabant, utpote cui vipera nil detrimenti afferret. Prius loquebantur de Paulo, tanquam homine ſcelerato, ὃν ἡ Δίκη ζῆν ὐκ εἴασεν. ubi Dice nil aliud eſt quàm Nemeſis Dea ſcelerum vindex: quod ipſe Scapula *pag. 401. Lex. ed. ult. Baſ.* obſervavit. Mox ex Paulo jam à viperæ morſu ſervato mutatâ mente (μεταβαλλόμενοι) cudebant immortalem Deum; quem in Deos referendi ritum expreſſum legere potes apud Herodianum *lib. IV. hiſt. Rom.* Cur vero Lyſtrenſes avitâ detenti ſuperſtitione, Paulum, tanquam Deorum nuntium nominârint Mercurium, ipſe indicat textus cauſam nominis: ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγέμενος τοῦ λόγου. nempe ob oris facũdiam & ſermonis ſuavitatem, quâ meruit eſſe Dux verbi, nomen Ἑρμοῦ indidêre Lyſtrenſes pagani, ὅτι χάρισμα, inquit Iſiodorus Peluſiota, καὶ γνώσεως καὶ σοφίας εἴληφε, καὶ ὅτι ἑρμῆς εἶναι ἐνομίσθη. nam Mercurius Græcis dicitur ἑρμῆς ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας; item λόγιος, κατὰ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σεμνότητα*; quod ex Lexico Conſtantini vertas: *Eloquens, prudens, doctus, verboſus.* Ideo & λόγου προφήτης fingitur, & *magni Jovis Deorumq; nuntius*, qui diſſidẽtium animos oratione ſedaret. Macrobius l. 1. Sat. c. VIII. *Scimus Mercurium vocis & ſermonis potentem.* Artemid. 2. ὀνειρ. 40. *Mercurius*

* Æneid. 8, 319

* V. Biſciol. T. 2. l. 17, c. 6.

bo-

bonus eſt his, qui ad eloquentiam animum adjecerunt, & athletis & pædotribis, & omnibus mercatoriam vitam degentibus & libripendis, propterea quod omnes hujusmodi homines Deum hunc pro tutelari numine venerantur; interprete J. Cornario. Dein Barnabam ob grandævitatem ſermonisq; gravitatem *Jovis* honeſtant titulo; natu enim major erat. Jovis inter omnes Deos eximiam majeſtatem nullus non celebrat Scriptor. Eâ de in Plut. Act. 1. ſc. 1. v. 1. cauſa Ariſtophanes *κατ' ἐξοχὴν* ſeorſim à reliquis Diis nominat; nam, ut Valerius Soranus apud Auguſtinũ detonat*, * 7. de Civ. Dei cap. 9.

Iuppiter omnipotens, Regum Rex ipſe, Deusq;
Progenitor, genitrixq; Deûm, Deus unus & omnis.

Unde & à Syro Interprete h. l. מרא אלהא i. e. *Dominus Deorum*, exponitur. Regius n. titulus imprimis Jovi ex gentium Diis eſt. Pindarus *olymp. od. 7.* Jupiter θεῶν βασιλεὺς ὁ μέγας. & Nemeſ. od. 1. *ἀθανάτων βασιλεύς.* Virgilius: *Divûm pater, hominum Rex.* Cur *Pater Deorum* appelletur, aſſignat Cl. Boxhornius *in Comm. ad Satyr. Sulpitiæ pag. 47.* 1. *quia Jupiter primus majeſtatem Numinibus induxit & numerum Deorum auxit.* 2 *quia omnia & cœleſtia & terreſtria regere atq; moderari credebatur.* Ipſa Jovis nomina apud Græcos id indicant. Ζεὺς n. dicitur græcè à Ζάω, quod vitæ omnium ſit autor, quòd omnia faciat ζῆν, vivere. Ariſtoteles lib. περὶ κόσμου (quẽ tamen abjudicat Stagiritæ P. Victorius *25. Var. lect. 6.* adjudicat Patritius, *Tom. 1. diſc. perip.*) cap. VII. Καλοῦσι δὲ τὸν Θεὸν καὶ ζῆνα καὶ δία, παραλλήλως χρώμενοι τοῖς ὀνόμασιν, ὡς κἂν εἰ λέγοιμεν, δι' ὃν ζῶμεν. In hanc ſententiam citavit Euſebius *13. præp. Evang. 7.* Arati verſus. Porrò

X 2 ſemel

ſemel imbuti opinione falsâ Lyſtrenſium animi pergunt ſacra protinus iis Diis debita inſtituere. Sacerdos Jovis adductis *tauris & coronis* i.e. tauris coronatis ſive vittatis, ἐπὶ τὰς πυλῶνας, ad ædium fores, in quibus erant Apoſtoli, voluit divinos honores exhibere. Notum eſt omnes gentes, ſummam religionis collocaſſe in ſacrificiis, quibus Deos colebant; ut luculento opere Wilhel. Stuckius teſtatum fecit. Taurorum a. victimis Jovem placari credebant. Julianus Ep. XXVII. *Commoratus ibi diem unum, arcem inviſi, & Jovi regio more* taurum candidum *ſacrificavi*. Locus illuſtrior in hanc rem extat in l. V. Faſt. Ovid., ubi, cum ad Senem Hyrea Jupiter, & alii Dii, numen diſſimulantes introiiſſent, mox agnitus Jupiter bove honoratur; nam

cultorem pauperis agri
Immolat, & lento torret in igne bovem.

Quod ad coronas: Deorum honori litantes ſumſere eas victimis ſimul coronatis & vittatis, teſte Plinio*. quem annotant morem J. Bernartius *ad Statium*, Paſchalius *de coronis*, Meurſius *in Lycophronem*. Sacrificiorum v. varia genera variis gentibus fuêre pro ſingulorum Deorum naturâ inſtituta. Taurum Jovi non convenire Servii Macrobii & aliorum autoritatibus diſputârunt jamdudum Viri docti, quorum ſententiam vide apud Dn. Saubertum, *in Prodr. Philol. ſacr. pag. 33. ſeqq.* Atq; ita heîc ſacerdotem Jovis contra Græcorum inſtituta peccaſſe affirmârunt; de quo longum eſſet diſſerere. Illuſtribus argumentis contrariũ docuit in quadam diatribe ἀνεκδότῳ in his literis doctiſſimus Dn. Gronovius, quâ lectâ mecum cogitavi:

*lib. 6. c. 4.

Victi-

Victima an ulla amplior
Poteſt, magisq́; opima mactari Iovi
Quàm Taurus?

Guſtum dedimus earum Antiquitatum, quarum in ſacris intelligentia à moribus & ceremoniis antiquis pendet. Illo nunc relicto tentaturi ſumus mare ſcopuloſum, fallax atq; pyratarum latrociniis infeſtum, ut eò tandem, unde ſolvimus, redeamus propitiis Muſis incolumes. *Vos ergo* primùm *ad hanc diem* RABBINOS *invoco, ſic recluſuri eſtis maria?* Obſtate potius. Senec. Suaſ. 3.

RABBINOS plerosq; omnes exterarum hiſtoriarum neſcios fuiſſe nemo eſt qui neſciat. Etenim Ethnicos, quâ ſunt ſeveritate, ſusq; deq; habent, ut illa Niobe Poetarum filios alienos. Hinc, cum neq; Latinè neq; Græcè ſcirent tenebrarum filii, pura puta ſæpe confinxêre de rebus gentilium mendacia, fabulasq; fabulis adauxêre Paganorum hoſtes acerrimi. Unde Melchior Canus rectè ſcribit, Ebræos humanæ hiſtoriæ penitus ignaros eſſe, *quoniam nulla externi regni monumenta in lingvâ ſuâ habent, nec alios aut Perſarum aut Græcorum Reges agnoſcunt, niſi quos Scriptura commemorat.* In anteceſſum exempla ἀνιστορησίας, quâ ſe ridendos præbent, dabimus è multis pauca; quibus illa effutiunt, quæ nulla boni Scriptoris autoritas ſuffulcit. R. SEADIAS, magnæ inter Rabbinos autoritatis & in libris Talmudicis peritiæ; eſt enim unus eorum, quos peculiariter appellant Hagajonim, unde & κατ᾽ ἐξοχὴν Haggaon ab AbenEſra & aliis indigitatur. Is, inquam, in verba Danielis c. VIII. v. 5. & 8. cum de Alexandri M. regno loquitur Propheta v. 5. Conſpicuum hirco cor-

Rabbinorũ de ſacris gentiliũ rebusq́; hiſtoricis ſenſus frigidi.

11. Loc. 6.

nu

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

nu illuſtre inter oculos ipſius ſitum fuiſſe. v. 8. Sed cũ roboratus eſſet ille, fractum eſſe cornu illud magnum, & aſſurrexiſſe conſpicua cornua quatuor loco ejus verſus 4. ventos cœli. Hi, inquit, quatuor venti ſunt quatuor Reges, quos conſtituit Alexander, dum viveret, iisq; regnum ſuum diviſit. Succeſſorum autem nomina ſubjunguntur; *Romanus, Alexander, Arudus* & *Antiochus*, qui *Romæ, Alexandriæ, Ptolemaidi* & *Antiochiæ* regnârint. Miras nugas deprehendes, ſi conferas Scriptores probatos de Syria, Ægypto, Macedonia & Aſia minore, quæ ceſsêre in dominatum Seleuco, Ptolomæo, Caſſandro & Antigono; qui hîc per *quatuor cornua* adumbrantur, quæ ideo *illuſtria* vocat Angelus, quoniam omnes alii principatus evanuerunt. In Græcorum Antiquitatibus qui fuerint vel mediocriter verſati ſciunt, non eſſe illud ex vero, quod hîc tradit Seadias, Alexandrum ipſum *diviſiſſe regnum ſuum, cum adhuc eſſet in vivis.* Omnes hiſtorici, *Ariſtobulus, Ptolomæus Lagi, Autores regiarum Ephemeridũ, Arrianus, Diodorus Siculus, P. Trojus, Q. Curtius*, uno ore profitentur, Alexandrum, qui obiit A. Olymp. *CXIV.* ingraveſcẽte morbo non diviſiſſe regnum ſuum ſucceſſoribus, cum adhuc viveret, ſed cum de vitâ deſperaſſet, detractum digito ſuo annulum tradidiſſe Perdiccæ, & amicis rogantibus, cui relinqueret regnum, reſpondiſſe. *Præſtantiſſimo.* magnam quoq; fuiſſe contentionem inter equites & pedites præſtantiſſimos de hærede deſignando; quosdam ſucceſſorum ab obitu ipſius ſibiipſis diviſiſſe regnum, totidem pene Reges emerſiſſe, quot Duces, omnesq; ita contumelioſè violenterq; imperaſſe, ut illius imperio grave

dede-

dedecus conciliârint. Pluribus id exequitur *Joh. Rainoldus*, qui omnibus hîc otia fecit. Atq; hoc primum eſto παράπτωμα ex hiſtoriæ Græcæ inſcitia natum. Quod ſi Ebræos præterea Auctores quærimus in eorum *Chronologia mundi majori*, quæ סדר עולם רבא inſcribitur, octo Græcorum Reges mentiuntur: de quibus verè dixeris: Tom. 1. præl. 99. ſeqq.

Nomina ſunt ipſo pene timenda ſono.

Primus dicitur *Alexander Macedo*, 2. *Phirton*, 3. *Selymon*, 4. *Seleucus*, 5. *Sentroc*. 6. *Antiochus*, 7. *Antiochas*, 8. *Gaſelanas*. Majorem partem iſtorum nominum ignoramus; & quia ſtulta operoſè refutare eſt ſtultitia altera, ἐπέχομεν. Eadem ruditate *CYRO*, primo Perſarum Regi, *tres* duntaxat imperii *annos* aſſignant; eò quod *cap. X Daniel.* tertius annus ei aſſignetur Regi; cum cõſtet ex hiſtoricis obiiſſe Cyrum anno regni triceſimo. Eodem modo Ahaſuero, quem immediatè poſt Cyrum numerant Regem, annos regni XII., qui in Scripturâ memorantur, tradunt. Sic *DARIO*, quem ſept mo ætatis anno patri ſucceſſiſſe nugatur Zæmach David, ſex regni annos attribuunt; tres quoq; Perſarum Reges magna temporum & perſonarum confuſione fingunt ex *c. XI. v. 2. Dan.* cum certò conſtet alios fuiſſe octo Perſarum Reges, quorum tamen ibidem nulla ſit mentio. Quin & ſæpe Aſiæ Reges & Syriæ cũ Græciæ Proceribus confundunt. Magnâ temporis hiſtoriæq; ignoratione Benjamin Tudelenſis in מסעות ſeu *Itiner. pag. 15.* συγχρόνους facit *Davidem* Regem Judæorum & *Romulum* Romanorum; qvum David trecentis circiter annis regnare ante Romulum cœperit.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Et quæ ſunt nugamenta alia, quibus orbi meliori ſuam propalant in hiſtoriis inſcitiam. Quis v. negare auſit in his Chronologicis Scriptores eſſe conſulendos ſeculares? His enim ignoratis magna ſe offeret nobis caligo. Scriptura ſiquidem ſacra profanam hiſtoriam & Chronologiam ἁπλῶς minimè tractat; ſed, quantum ſibi ſufficit ad hiſtorias ſacras, breviter indicat, quæ prolixiùs & evidentiùs Hiſtoriarum exterarum monumenta explicant. *Scripturæ ſanctæ propoſitum eſt non externam absq; Judæis hiſtoriam texere, ſed eam, quæ*
Hier. in c. 11. Dan. *Iſrael populo copulata eſt. Quò fit, ut hiſtorias gentilium nec plenè nec ordinatè, tradat; non enim curæ fuit Spiritui Prophetali hiſtoriæ ordinem ſequi, ſed præclara quæq; perſtringere.* Ut autem in Chronologiâ Judæis nihil ad exquiſitam cognitionem adeſt; ita multùm etiam abeſt, cum ad explicationes de Diis gentilium eorumq; ritibus accedunt, quos fabulis atq. inanibus commentis ſordidant vanasq; illorum fabulas in vaniores convertunt. Nugarum exempla tria vel quatuor audi. Quis enim vel memoraret omnia?

Gen. c. XI. ℣. 28. & 31. אור כשדים, *Ur Chaſdim*, urbis nomen pro Chaldæorum Deo igne capiunt Judæi, qui hîc iter Abrahami ex Ur Chaldæorum, quod noſtri nobis Geographi tritiſſimũ relinqvunt, devium reddunt; ita ut ſcribant Abrahamum, cum relictâ Harane patria ſua veniſſet in Ur Chaſdim, omnes comperiſſe *Soli* divinos conſecraſſe honores; idq; reperiſſe R. Moſen in hiſtoriis ac libris gentilium conſignatum
* quæſt. 40. in Gen. p. 55. 56. *R. Menaſſeh. Ben-Iſrael** retulit. R. Moſis ſententiam Mercerus refutat. Excogitârunt autem Haran fratrẽ Abrahæ, eò quòd Solem à Chaldæis tanquam Numen

coli

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

coli ſolitum pari veneratione patriis ritibus proſequi recuſaſſet, in ignem fuiſſe à Chaldæis conjectum ſpectante Patre Tarah. Conſimiliter Abrahamum ob cultum religioſum negatum è flamma ignis, virtute divinâ liberatum Deo Iſraelis χαριστήρια perſolviſſe. cùm Moſes, qui in laudem conſtantiæ Abrahamiticæ multa conſignavit, nihil de iſtâ Abrahæ projectione prodiderit. ideo & Pererius *in Gen. diſp. 15. p. 447. ſeq.* & Joh. Annius, fabuloſus alioquin Scriptor, *in Comm. ad ſpurium Beroſum pag. 30.* eam traditionem in fabulis putāt.

EXOD. c. XIV. ℣. 1. *Loquere ad filios Iſrael, ut redeant & remaneant ante Pehiroth inter Migdol & inter mare, & regione Baalzephon.* Heîc *Baalzephon* itidem oppidum erat, ut ex *Num. c. 33. 7.* conſtat. Aſt R. Salomon & cæteri ſomniāt neſcio quâ febri correpti Baalzephon *canem æneum* fuiſſe à Pharaonis Magis ad cœleſtium corporum poſituras vi Magicâ fabricatum, ut à deſtinato itinere latratu ſuo horrido averteret Iſraelitas, eorumq; fugam ſiſteret. Dignum Rabbinis commentum, quale & illud erit *de Nebucadnezaris imagine aureâ*, quam Marrucini, ut fingendis rebus ſunt audaces, putant loco piaculi erectam, ut ſomnii effectum eo repelleretur amoleto. Quæ divinatio nimis frivola eſt & vim illi fruſtra adſcribit.

DEUT. c. III. v. 11. *Solus OG, Rex Baſan reſtiterat de ſtirpe Gigantum.* Vix cecinerat gallus, & è ſomnio Baalzephon expergiſci juſſerat, ecce tibi aliud ex eburneâ portâ ſomnium de Rege OG, quem ferunt capiti ſuo montem ingentem impoſuiſſe, ut totam Iſraelitarum multitudinem uno jactu obrueret, parumq; abfuiſſe, niſi divinitus data upupa continua corroſio-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ne molem tantam perforaſſet; addunt capite dein transmiſſo dentes fuiſſe enatos ad decem cubitos;atq; ſic tantâ prægravatum mole fatis conceſſiſſe; ſicut hanc ſesquipedalem fabulam referunt Lyranus & Abulenſis. Ejusmodi eſt & illud craſſum & præpingve commentum ad verba Pſaltis: *Jumenta in montibus mille:* quo narrant belluam unam vaſtiſſimam numero plurali deſignatam fuiſſe, cui in diurnum pabulum mille montium herbæ à Deo fuiſſent aſſignatæ. quæ tam vera quàm illa de *Eleazaro* & *Iſmaele*, quorum vētres tam grandes, ut, cum ſtarent faciebus & corpore conjuncti, duo validi boves inter eos tranſire potuerint neutrum attingendo. Quis tam ἀγέλαστος Craſſus, aut, ut ait Poeta,

tam ferreus, ut teneat ſe
Quin rideat.

Sunt enim λῆρος μακρὸς ταῦτα, & ut ait ille, *Gerræ germanæ atq; liræ liræ.* Scitum quidem illud Rabbinorū: *Non eſt Jota in Thorah, à quo non pendeant mille montes doctrinarum.* At illi eo adeò abutuntur, ut ſuper Jod Scripturæ montes fabularum ſtruant nugivenduli, quo nomine dicam ſcribunt Talmudiſtis Chriſtiani Interpretes, qui portenta illa & monſtra rerum & verborum, quæ illorum Talmud peperit, juſtâ ſerie examinant; è quibus *D. Chriſt. Helvicum**, (cui certè viro nil defuit niſi maturitas) & *Dan. Schwenterū** nomino.

Plaut. Pœnulo.

* Tr. de Legēdis Talm.

* Orat. de Talmud.

PSAL. XXII. v. 17. *Foderunt manus meas & pedes meos.* Deploranda eſt Rabbinorum τῆς καρδίας πώρωσις, quod in omnibus Scripturæ locis, quibus fides noſtra de Chriſto nititur, vel mutent verba vel tollant de medio

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

dio & expungant, vel ſaltem ſenſum verum adulterare nitantur, non tam inſcitiâ quàm voluntatis perverſitate. Id ut præſtet in illis antiqvus ille fabularum architectus Beelzebub ſolet Amanuenſibus interpretamenta dictare anilia, quibus, ne oculos aperiant luci, illos ſolet dementare. Fecit hoc inter alios Autor libri Nizahon, quando falſè exarat: *Scriptum eſt in libris eorum*, Foderunt manus meas & pedes meos, *ubi dicunt, hos eſſe clavos, quibus affixus fuit manibus & pedibus ad crucem, poſtquam fuit ſuſpenſus. Ad quod ego dico, morē illum in Iſrael non fuiſſe, ut in manibus & pedibus hominum clavi figerentur, qui lapidabantur & ſuſpendebantur.* An neſcis, Judeæ cavillator, poteſtatem judiciorum capitalium fuiſſe ademtam ſynedrio à Romanis? Tené fugit deſiiſſe ſupplicia capitis ad legis Moſaicę præſcriptum fieri, atq; cæpiſſe ad conſenſum arbitriumq; tribunalis Romani? Flagellatio namq;, crurifragium pectorisq; transfixio ex lege Judæorum non ſunt, ſed gētilium & Romanorum; quippe in hiſtoriâ Paſſionis DOMINI noſtri multa fuiſſe more Romano adminiſtrata, non debet cuiq; veſtrûm eſſe dubium.

Quare ſemel ſtatuendum eſt cuilibet in Rabbinorum libris verſanti, ſibi à pleriſq; de rebus gentilium interpretationibus, utpote immaniſs. ſæpe figmētis conſpurcatis, cavendum eſſe: luſtrandos potius ipſos, ſi de Numine conſtat, natales doctores; Multa quidem aliâs fœliciter repererunt, quibus in annotandis veteribus Judeæ ritibus prævalent, quæ aliorū nunquam aſſecuta fuiſſet induſtria: inter quos commendant *R. Moſen Ben-Maimonida*, cujus ſcripta πολλὰ κεχαρισμένα τε καὶ χρήσιμα continent; teſte Scaligero

ad Caſaubonum: *Ego non ſolùm illum librum* (More Nebochim) *ſed etiam omnia illius Magiſtri opera tanti facio, ut ſolum illum deſiiße inter Judæos nugari dicam.* Caſaubonus Ex. 16. n. 77. *Moſes Maimonides (qui & Moſes Ægyptius dicitur) ſolidæ atq; ingentis doctrinæ Vir, de quo videor mihi poſſe id verè dicere, quod Plinius de Diodoro Siculo, primum illum inter ſuos deſiiße nugari.* Sic *Abarbanelem*, cujus in Pentateuchum & Prophetas minores extant commentarii Venetiis impreſſi, laudat
* Comm. in Middoth pag. 174. D. L'Empereur* præ omnibus aliis Ebrœorum Doctoribus. Ipſi etiam Judæorum Magiſtri maximè commendant, & planè divinum (quod ex quodam Judæo Hiſpano memini me percepiſſe) autorem cenſent. Is interdum *Ariſtotelem* allegat; quoipſo oſtendit lectionem autorum profanorum ſibi curæ fuiſſe. Ejus legit veſtigia *R. Menaßeh Ben-Iſrael*, qui nunc Amſtelodami floret inſignis & doctus ſui ordinis Vir, tantopere laudatus C. Barlæo, ut eo nomine etiam Viro Clariſſimo litem intentârint publicam feriata ingenia. Sunt in eorum ſcriptis, ut brevi pugillo comprehendamus.

* Homer. Odyſs. δ. de Ægypto. * Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά.
In noxiis legendis præcavet quisq;, utatur, quia noxia ſunt. at bonis utitur, ut fruatur; fructu impari licet:
1. Inſtit. 23. *primus namq;*, quod ait Lactantius, *ſapientiæ gradus eſt, falſa intelligere, ſecundus vera cognoſcere.* & ſicut idem
c. 20. d. I. Latinorum Cicero Græcos reſponſuros dicebat, *ſe alios Deos colere, ut proſint, alios ne noceant*; ita dicturi ſumus, Rabinos nos non tam ut proſint, quàm ut ne noceant legere. Ita quoq; *Ambroſius* profitebatur ſe legiſſe omnia, *pleraq; ne negligeret, alia ne ignoraret, quædam,*

dam, non ut teneret, ſed ut reprehenderet. Non minus n. periculi eſt nihil probare, quod legeris, quàm omnia. Hoc *odi profanum vulgus & arceo.* in cujus numero eſt *Pfefercornius*, illud ſui ſeculi ludibrium, qui quæſtionem hanc κερτομίοις ἐπέεσι agitavit contra Reuchlinū. *An ſit ex uſu Religionis noſtræ, ut Bibliis exceptis omnes Judæorum libri exurantur?* de quo Schleidanus videatur. lib. 2. Comm. Idem jus in *Alcoranum*, quia & in eo non pauca ex Rabbinorum commentis legantur, ſibi uſurpant. ideoq; ignis ſupplicium olim* ſubiit Alcoranus Arabicè impreſſus; cum tamen ad Muhammedis δεισιδαιμονίαν refutandam magnopere conducat exemplaria habere, eaq; ſimul incaſtrata. Chriſtianus enim homo non magis movetur Rabbinorum & Muhammedanorum fabulis, quàm figmentis Ovidii aut Apuleji; qua de re legi poteſt Bibliandri *ſermo Apologeticus pro editione Alcorani* nuper Roſtochii curâ doctiſs. Fabritii recuſus. Idem error patet in Enthuſiaſtis, qui quæſtionem agitant: *An ſit ex uſu Chriſtianiſmi, ut Bibliis exceptis omnia Philoſophorum & Philologorum volumina exterminentur?* Immane quantum hîc inſaniunt, qui enthuſiaſmum ſpirant, quorum ſolemne ignorantiæ aſylum eſt, *Philoſophiæ & bonorum autorum contemtus*, ut in omnibus eorum hominum libris perſpicere licet. Prodiit hactenus *Chriſtoph. Raſelius*, qui Doctores noſtros famoſis vocat verbis *Ethnicologos, Ariſtotelogos, Coſmologos, Tollogos, Fabellologos, Spermologos, Lallogos, Grammatologos, Sarcologos, Ariſtotelicos & Stoicos Phyſic(unc)os*, & quæ ſunt lœdoriæ aliæ. ὁμοῖα λαλεῖ Neo-Politicus *J. A. W.* qui ἐλλάμψει novâ Politicam novam *primus cælo* (ut Socrates Philoſophiam) *devocavit, ut in urbes* Hanſeaticas

* Venet. A. 1530.

Bucc. novi anni n. 71. 72.

cas *collocaret, & in domus introduceret.* Edidit *Medullã Politices*, quæ reverà continet confuſum Paracelſiſticorum ſomniorum chaos aliaq́; periſtragula ἀλλότρια, quæ ubiq; prominent, ut in Æſopi aſino auriculæ: quibus demtis nil niſi ſceleton ſine medullâ ſupereſt. Convitiis agit rem paſſim, Philoſophos dicit *Phylloſophos, mundi Phantaſtas, mundanos ſapientes*, pag. 438. *habitualiſticam argutiam & literalem ſapientiam* p. 545. *habitualiſtarum ſyllabarum capturã & literales tenebras*, pag. 546. *vanas ſyllogiſticationes defraudatorias, inaniũ terminorum ſyllabarumq́; habitum*, pag. 574. *Ethniciſmi execrabilis phraſes ac terminos, articulatas loquendi formulas diſputabiles*, pag. 575. *opinabiles diſputationes ſpeculationum inanium, habituales logomachias, articulos diſputabiliter pro opinione humanâ confictos*, p. 577. *habitualiſtas Ethnicos & Pſeudophiloſophos*, περιλαστῶς ἐμμαινόμενος perſtringit. Logicos ait *garrulæ logicæ vana crepitacula habitualiſtica* crepitare. Metaphyſicam, quæ Schillingiis *terminorum obſcurorum Lexicon* dicitur, *inanem* eſſe pronunciat. *Sebaſt. Francum, optimum Servetum, Corn. Agrippam, ſummum Theophraſtum*, & quẽ primâ ſede collocare debueram V. *Weigelium* (vah quantos Politicos!) commendat. Quò vero tendat prurigo Politici erratici & circumforanei, *triplicem eruditionem jactantis*, ſat dictum ſapienti; quem non movent dicteria, quibus rident rectam rationem ipſãquè naturam accuſant. Nec enim illam veram Philoſophiam judicamus, quæ libris *Chaldæorum, Ægyptiorũ* aut *Græcorum* contenta extat: ſed illa demum *vera Philoſophia* eſt, quæ non hominis alicujus, ſed ipſius Dei manu naturæ inſculpta omnibus contemplanda proponi-

ponitur. Ariſtoteli & Platoni credimus, non quia illi dixerunt, ſed quia, quod dixere, dicit natura, aliâs ubi à naturâ diſceſſere, ibi etiam Philoſophi Chriſtiani ab illis diſcedunt; de quibus præclarè monuit D. Jacobus Martini*; ideo non eſt, ut hîc multa dicamus. Eleganter Bertharius Caſſinenſis Ἀνλικειμ. lib. 1. interr. 31. *Humana doctrina eſt*, Grammatica ars *vel* Rhetorica *vel* Dialectica *etiam; ex quâ doctrinâ ad ſacrificium quidem h. e. in his, quæ de Deo ſentienda ſunt, nihil ſuſcipiendum eſt. Sermo vero lucidus & eloquentiæ ſplendor ac diſputandi ratio, ad miniſterium verbi divini decenter jubetur admitti.* Non adeo Philoſophiam extollimus, ut dicamus, nullibi *divinæ imaginis imaginem expreſſiorē** depictam, quàm in Logica & Metaphyſica; quatenus enim illa ſibi dari imperium poſtulant, *Hagarem ex ædibus Abrahami in deſerta gentilitatis* proſcribimus*. interim rationi illuminatæ *Logicum* & *Metaphyſicum* quoddam *miniſterium* in divinis denegare, Enthuſiaſtarum eſt, qui neſciunt diſcrimen meliorum ſtudiorum, nedum ut *veræ ſolidæq; ſapientiæ*, quam *in Chriſto* jactant, vel umbram habeant. id quod fuſiſſimè demonſtrat Liber ſolidè docteq; contra *Novos Prophetas* nomine Eccleſiaſtarum Lubecenſium, Hamb. & Lunæb. *A. 1634.* conſcriptus, qui omnibus bonis veritatisq; amantibus commēdatiſſimus eſſe debet, ut ſciãt omnino cavere ſibi à Pſeudoprophetis Evangelicis; nominatim exire de Babylone *Apocalyptici Politici noſtri*, qui tenebras enthuſiaſticas lucis imagine cenſet, quintam quaſi eſſentiam Chriſtianiſmi jactat, ac ſub pelle ovilla, ut ſolent fanatici, inſultat Philoſophis & Theologis omnibus: quod animi ſui venenum diu oc-

* Præf. Exerc. Metaph.

* K. in ep. ded. Syſt. Log.

* Gen. 16. v. 7.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

cultatum evomuit tandem ſub perſonato nomine *An-*
* Ohne Hertzens-Pforth. *geli Mariani* in libro nuper edito*, ex quo inverſum & præpoſterum *Silenum*, quem diu callidè circumtulit, cognoſcere licet, verbo tituloq; præ ſe ferentem Angelicæ puritatis paſtorem, cum re lupus ſit larvatus & prædo ovium Chriſti, quas ſub ſpecie recti Schismaticus pylurus deceptas in miſerabilem ſtragem cõjicit. Sed non eſt, ut in ejusmodi refellendis immoremur. ideo ne verbum quidem amplius. Sermonem a. noſtrum exequi pergemus de *antiquioribus aliquot & obſoletis Vulgati Interpretis locutionibus ac vocibus minus uſitatis*, tentaturi, quid Lectio autorum profanorum queat præſtare.

Vulgato noſtro Interpreti; interdum ἀρχαΐζοντι, ex profanâ literaturâ ſubſidium quærunt nonnulli curioſi antiquioris literatuæ Urinatores, ut tamen ſæpe modum excedant. Quo cæco errore inter ſui ſimiles
* l. 2. Bibl. abreptus *Ant. Poſſewinus** ſcribit, Vulgatam Verſionem planè ſtare, tanquam *columnam veritatis & portum, ad quem ex tot verſionum diſſentientium fluctibus debeamus appellere.* Eadem audaciâ multæ lectionis & doctrinæ Vir Johannes Pineda in *de rebus Salomonis p. 229.* ſcripſit. *Nos qui omninò tenemur tueri Vulgatam lectionem, cum omnibus ſuis particulis, piaculum exiſtimamus aſſerere non ſolùm in re pertinente ad fidem, ſed etiam rem geographicam, aut aliam cujuscunq; generis, Latinum Interpretem, ſi non omnia ſemper aſſecutus eſt, neq; prorſus ſenſum omnem verborum exhauſit, aliquando aberraſſe,*
* in Indice. *deceptumq; fuiſſe. Vulgatæ lectionis autoritas*, & vel ſolus apex retinendus.* Longè modeſtiùs hâc de re, ut recen-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

ecentiori utar exemplo, ſentit *Simeon de Muis*, Ebræarum literarum apud Pariſienſes Profeſſor, qui à veteri Verſione interdum ac ſatis ſæpe diſcedit. Ejus lege *Præfationem in Pſalmos*, de Hebraicæ editionis autoritate ac veritate. itemq; ejusd. librum *contra Morinum*, hominem ſtolidiſſimè Vulgatæ & LXX. verſioni addictum; ut ex præfatione in editionem Bibliorum Græcorum Pariſiis publicatorum apparebit; quam Angli ſibi refutandam ſumſêre. De ſtilo ſi ſermo eſt, multa quidem ineſſe boni pretii & veteris notæ fatemur ultrò, non contemnenda Antiquitatis ſtudioſis; quæ ni ſi aliis, ut interdum fieri ſolet immeritò nimis, ridendum propinares: ipſe fis ridiculus. Deprehendunt inſuper docti in ipſis loquendi modis πολλὰ ἐλέγχισα, πολλα κατεργά. Nos modò de & pro re non ſum' πὺξ καὶ λὰξ decertaturi.

Jerem. cap. XVIII. ℣. 23. בעת אפך עשה בהם׃ Ἐν καιρῷ θυμοῦ σου ποίησον ἐν αὐτοῖς. *In tempore furoris tui abutere eis.* Veteres *abuti* ſumebant pro *conſumere* & *conſumi*; uti ex *Plauto*, *Hortenſio* & *Varrone* Cl. Dn. Johan. Laurenbergius *in Antiquario fol. 3.* conſignavit. Hinc Cornelius à Lapide d. l. vult ſuum Interpretem elegãter & doctè vertiſſe: *Abutere eis* id eſt, conſume, diſperde eos. Affert in teſtem Catonem *de re Ruſtica cap. 76.* ubi ſcribit: *Donec omnem caſeum cum melle abuſus fueris.* Quæ vera eſt lectio præ illâ Zvingeri; apud quẽ Edit. Baſil.
Cato legit: *Donec omne, caſeum cum melle, aduſus fueris.* Ut ita *abuti* apud Veterem Interpretem, non ſit græcum illud καταχρησθῆναι.

Psal. L. v. 7. *Audi populus meus.* Hunc loquendi modum juſtificare volunt, quod inveniatur *meus*

pro *mi* apud Veteres. quæ res adeo perturbavit *Scaurum Grammaticum*, referente Chariſio, ut aſſereret Vocativum ſingularis maſculini à *meus* multos diffidẽtes gignere, *ô mi* an *meus* facere debeat; de quo Valla *3. Eleg. 22.* Gerardus Voſſius *lib. 6. Comm. de arte Gram. cap. 7.* Joh. Pincierus *in Parergis otii Marpurgenſis l. 2. cap. 2.* videantur.

MATTH. II. ℣. 18. Καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι. *Et noluit conſolari.* Quo loco *Conſolari* accipit Vulgatus pro *conſolationem accipere* ſive *admittere.* quo ſenſu *Gen. cap. 37. v. 35.* extat de Jacobo vicem Joſephi dolente. *Noluit conſolationem accipere*, ut ibidem Vulgata Verſio habet. Paſſivè hoc dicitur Jer. cap. 31. v. 15. *Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus & fletus Rahel plorantis filios ſuos:* & nolentis conſolari *ſuper eis.* Comprobant hæc Scriptorum teſtimoniis. A. Gellius eam Q. Metelli Epiſtolam producit, quam, cum in exilio eſſet, ad Cn. & ad L. Domitios dederat: *At cum animum veſtrum erga me video, vehemẽter* conſolor, *& fides utriusque veſtra mihi ante oculos verſatur.* Priſcianus illud Aſinii Pollionis affert: *Sed cum ob ea, quæ ſperaveram, dolebam*, conſolabar *ob ea, quæ timui.* In eundem ſenſum Boethius *lib. 3. de conſol. Philoſ. cap. 3.* loqvutus eſt; ſicut iterum Dn. Voſſius obſervavit.

Celte. JOB. cap. XIX. v. 24. *Quis mihi det, ut exarentur in libro? ſtylo ferreo aut plumbi lamina: vel* Celte *ſculpãtur in ſilice.* Antiquitus literas ſaxis & lateribus, æri & argento, ceræ, plumbo atq; ligno, ſtilo ferreo atq; etiam oſſeo, inſculptas novimus omnes; nempe ut earum perpetua extaret recordatio, nec ulla dies memoriam earum literarum oblivione deleret. Hinc

Scri-

Scriptores ſacri loquendi formas ſumunt, ut exactam & firmam comprehenſionem ſignificent. Liceat hîc pauliſper immorari. Legimus Jerem. cap. XVII. v. 1. Sculptum peccatum Judæ *ſtylo ferri in ungve adamantis*, בעט ברזל בצפורן שמיר, ſuper tabulâ cordis eorum. Sicut *Zach. c. 7. v. 11. 12.* legimus obſtinatos Judæos *cor ſuum poſuiſſe ut adamantem* (שמיר;) *ne audirent legem*. Et verba ad Ezechielem cap. 3. v. 9. *Ut adamantem* (כשמיר) *& ut* Silicem *dedi faciem tuam*, notant conſtantiam & immobilitatem animi, quæ nullis queat minis & convitiis expugnari. Quicquid enim durũ eſt & firmum, adamanti comparatur à Romanis, Græcis & Ebræis, quemadmodum Rittershuſius *ad Oppianum* conſignavit. nam adamas ob duritiem vix tractari poteſt, teſte Plinio*. Ideoq; volunt Ebræis dictum eſſe שמיר q. lapidem ſervabilem* & ferro indomabilem; atq; ab eadem causâ Græcis ἀδάμας quaſi indomitus, quod ex דום feſtivè Becmannus* deduxit; imo Arabes ejusdem radicis participes facti ויאמא, Diama, à durabilitate adamantem dixêre; quippe ferri ignisq; victricem. unde & iterum Ebræis יהלום à הלם id eſt, *contudit*, dici videtur, quia lapides omnes frangit; ipſe autem frangi nequit, ut perſuaſum fuit ex diverſa nominum origine, argutiore magis quàm veriore; nam neq; mallei ictum reſpuere Adamantem, neq; hircino ſangvine maceratum rumpi, affirmat Garcias ab Orto *1. Arom. 47.* facile etiam piſtillo ferreo confringi & atteri poſſe; imò cœlari; cujus exẽplum dedit Everard. Vorſtius* de Jacobo Treccia, qui inſignia Regis Hiſpaniæ Adamanti inſculpſerat. Non itaq; Adamantis materia, ut in eâ graphio ferreo exa-

* l. 37. cap. 4.

* Buxt. p. 821.

* in Orig. pag. 317.

* de annul. Orig.

 res,

res, ob duritiem adeo incommoda foret. Si vero inſtrumentaliter verba Prophetæ capienda ſunt, erit *unguis adamantis* nil aliud ſignificatu, quàm graphium adamantinum i. e. firmiſſimum & duriſſimum, Celte. Alibi LXX. Interp. & Latinus, quia antiquitus in buxo ob materiæ firmitatem optimè exarabant ſtilo, Eſaiæ verba *c. 30. v. 8.* על־לוח de tabula ſive, ut cum Iſidoro loquar*, ſcandula è buxo ſectili intelligunt. cum Dominus præcipit, ut ſcelera populi Iſraelitici *ſuper buxum* deſcribantur, ut perpetua eorum extet memoria. cum hujus arboris lignum à duritie commendetur, ut quid illi inſcribatur, non facile obliteretur aut exoleſcat. Eodem ſenſu S. Jobus in plumbi lamina accuratè conſignari jubet, ne unquam in oblivionem deveniret, dictum de Reſurrectione mortuorum:

*l. 17. cap. 4.

SCIO, QVOD REDEMPTOR MEVS VIVIT, ET NOVISSIMO DIE DE TERRA RESVRRECTVRVS SVM.

In Plumbo olim ſcribi ſolitum clarè teſtatur Plinius *lib. 13. cap. 11.* in quo etiam Heſiodi opus, quod inſcripſit ἔργα καὶ ἡμέρας, fuiſſe exaratum Pauſanias in Bœticis meminit, quod quidem Poema adeo fuiſſe ab omnibus cultum legimus, ut eo modo in plumbeo volumine deſcriptum juventuti ediſcendum propoſuerint. Similiter in *tabulis æreis* ſcriptitaſſe Veteres, ex eodem Plinio* diſcimus. Verba fœderis icti inter Judæos & Romanos δέλτοις χαλκαῖς inciſa fuiſſe εἰς μνημόσυνον εἰρήνης καὶ συμμαχίας in Maccabæorum libris* legimus. Suggerunt alia fœderum in ære ſcriptorum monimenta Cicero in Catilinam, Polybius *lib. 3.* Di-

*lib. 34. c. 9.

*lib. 1. cap. 8. v. 22. & c. 14. verſu 18.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

onyſ. Halic. *lib.3.* Livius *Dec.4. lib.3.* & *Dec.1. lib.2.* Tabulæ æreæ Romanorum faſti inſcripti erant, curante Auguſto*. Ex eodem conſtabat ære Tabula Delphica famigeratiſſima, quæ Romæ in Palatio Minervæ dicata in Bibliotheca conſpiciebatur Plinii temporib⁹; ut ex eo refert Pol. Virgilius*. Tabulam æneam antiquiſſimam, Ægyptiis hieroglyphicis notis cœlatam, doctiſſimis notis illuſtratam dedêre in lucem Pignorius & Kircherus. Eugubium in Palatio Tuſcæ lingvæ IX. æneas tabulas adhuc ſervat; quarum unius ſenſa Baldus ſcripto publico tentavit; quam & Joh. Gruterus laborioſiſſimarum Inſcriptionum vaſto volumini inſeruit. Nec non in eodem opere exemplaria videbimus illuſtria alia monumentorum plumbeorum, ligneorum, lapideorum & cæterorum Celte ſculptorum. Non poſſum nunc aliter, quin ex eodem Antiquitatum theſauro Inſcriptionem veteris lapidis afferam integram, imprimis ob vexatiſſimam *CELTE*, quâ Jobi Interpres Latinus utitur, vocem, pro quâ multi Codices, *CERTE*, legerunt fruſtra. Non enim dubium, Verſionis auctorem *Celte* ſcripſiſſe, & qui, *certè*, reponunt, certum eſt falli. Quam etiam lectionem rectè ſeqvuntur Biblia Lugdunenſia A. 1522. edita, ut tamen in margine poſuerint, *certè*. & tuentur genuinam lectionem Joh. Pineda *in Comm. ad Jobum pag. 92. & 93.* Iſ. Caſaubonus *in lib.7. Athen. cap.20.* ut reliquos taceamus. Non autem habet Mercerus, quod in Pagnino corrigat, quæ plerorumq; Codd. ψηφισμὸς probavit. Sic autem habet pervetuſta ac faceta Sertii Polenſis Paraſiti apud Salonem Dalmatiæ inſcriptio; quæ apud Gruterum pag. 329. extat.

* Macrob. 1. Sat. 14.

* lib. 1. de inv. rerum cap. 6.

HÆC OLIM SUA VOLUNTAS,
VOLENTE SUOS LEGERE HOC
SCRIPTUM? VAH QVID LOQVOR?
IMMO SCRIPTUM. QVAM
ÆGRE VERITAS ADHUC SE
MECUM CONCILIAT. NAM
NEQVE HIC ATRAMENTUM,
VEL PAPYRUS AUT MEMBRANA
ULLA ADHUC SED MALLEOLO
ET CELTE LITERATUS SILEX,
SILENS ADHUC QVID HIC LA-
TET LATE.

De multiplici Priſcorum materiâ & modo Joh. Pineda *d. l. pag. 93. 94 95.* Voſſius *lib. 1. de arte gramm cap. 35.* Ol. Wormius *lib. de literaturâ Runicâ cap. 25.* Herm. Hugo *de prima ſcribendi origine cap. 10.* abunde agunt.

MATTH. XX. v. 25. *Principes gentium dominantur eorum.* Græciſſaſſe Interpretem ſcribunt: atq; huic probando adducũt illa Horatii*: *Regnavit populorum, Deſine mollium querelarum, Abſtineto irarum calidæq; rixæ;* & quæ ſunt alia ejusdem Poetæ Venuſini. Huic enim inter Latinos maximè in Odis, quaſi peculiare ἐλληνίζειν. Niſi quis facile etiam autoritatem Horatii refugiat; tum quia ἐλληνίζει, tum quia Poetæ aliâ loqvũtur lingvâ; ut ait Tullius*. Quid enim, ſi religio eſt magnæ parti ſcriptorum ex peregrinis lingvis in Latinum ſermonem invehere novas & durè græciſſantes loqvendi formulas? Confer Voſſium *lib. 7. de art. Grã. cap.*

* 3. Od. 30. 2. Od. 9. 3. Od. 21.

* l. 2. de Orat.

cap. 33. pag. 119. 120. Goldaſtum *in Not. ad ſerm. Valeri-ani de bono diſciplinæ pag. 36* ubi contra Bezam ſtatuit.

JOH. cap. V. ℣. 8. Ἆρον τὸν κράββατόν σου. *Tolle grabbatum tuum.* In N. T. ubi de ægris fit mentio, aliquoties legitur κράββατος. Quater hoc ipſo capite, & *Marc. 2. v. 4. 9. 11. 12. cap. 6. v. 55. Act. 5. v. 15. & c. 9. v. 33.* Etiam *Amos c. 3. v. 12.* eſt grabatum, quod Ebræo ערש. Apud probatos autores Latinos non ſemel invenire eſt. Senec. Epiſt. 18. *Grabatus ille verus ſit & ſagum & panis durus ac ſordidus.* Martial. lib. 1. 93. *Nec focus eſt, nudi nec ſponda grabati.* Idem l. 12. 32. de ſupellectile paupertina: *Ibat tripes grabatus.* Interpres Ariſtophanis: τὸν κράβατον σκιμπόδιον λέγουσιν Ἀττικοί. Gloſſæ Baſilicorum: λεκτίκιον, βαστέρνα, κράββατον. apud Meurſium in Gloſſario. Lecticarum uſus ſolis ægris q. proprii uſûs erat: de quibus adeundi Lipſius *ad 2. Annal. Tac. n. 48.* Donatus *in Suet. Aug. c. 78.* Pignorius *de Servis pag. 139.* Robierzyck *2. de luxu Rom. 5.* & de grabato Barthius *35. Adv. 8. p. 1600. & 44. cap. 19. p. 2003.* Sed quorſum iſta? Quia naſutulus quidam Triphyllius, Epiſcopus Leobranus, rejecerat κράββατον vocem, quâ tamen Spir. S. utitur, ut minùs græcam, mutans in σκιμπόδιον vocem Atticam. Cui Spiridion, Epiſcopus Trimithuntis in Cypro, in conventu Epiſcoporum os elatum compeſcebat, addens eum non eſſe illo meliorem, qui grabbatum dixiſſet: ſicut eam hiſtoriam ex Sozomeno* *l. 1. c. 8. hiſt. Eccl.* Joach. Camerarius *in not. ad Marc. c. 2. f. 112.* & Cauſinus *lib. 15. de Eloq. cap. 1. pag. 946.* referunt.

LUC. IV. v. 35. *Exiit ab illo Dæmonium, neq; illum nocuit.* Hanc conſtructionem vindicat ex Milite Plauti: *Jura te non nociturum eſſe hominem hâc de re neminem.*

nem. Sic loqui viderunt Salmaſius *ad Hiſt. Auguſt. p. 54.* Ger. Voſſius *lib. 7. cap. 21. pag. 86. art. Gram.* Potior tibi ſit locutio ad abſtinendum, qvàm ad imitandum. nam non ſtatim *mentibitur*, futurum à *mentior*, nobis uſitatum erit, etiamſi* rationem, analogiam & autoritatem Terentii habuerimus. Quare hoc genus dicendi antiquitati prorſus relinqvamus; ut etiam id genus multa alia, quæ conſignavit Albericus Gentilis, Diſs. *de Latinitate Veteris Bibliorum Interpretis malè accuſatâ*, quâ inſolentes locutiones Veteris Interpretis ficî foliis tegere omni ſtudio allaborat. Nec n. inerudita eſt hęc curioſitas, quam non averſamur in univerſum; niſi quod contra Virum magnum eam inſtitutã non ſine ſupercilio Critico gaudeat *Philip. Carolus*, Profeſſor olim Altorfinus, ſed Apoſtaticus; quem ad res divinas & cœleſtes cognoſcendas fugiente oculo, horis ſucceſſivis, acceſſiſſe, nôrunt, qui Noricos adierunt. A literis Ebræis imparatus oſtentatione ſcientiæ cujusdam in literis ſecularibus, quorum in oculis tulit autores, ἀνίπτοις χερσὶν ad ſacra volumina introrupit, cujus ſuæ eruditionis ſpecimen glorioſum adinſtar militis illius Plautini oſtentat in libro vel charta quadam ϛηλιτευτικῇ, cui *Triumphi* titulum inſcripſit; atq; eum triumphi abortum edidit in gratiam Adverſariorum Veritatis, nec non in invidiam bene merẽtiſſimi Theologi D. Johannis Gerhardi, cujus aſpectum & gravitatem ne ſuſtinere quidem potuiſſet. Quem beatæ memoriæ Virum πανάρεϛον, contra iſtius Apoſtatæ Φιλομώκου morſus Cl. Dn. Dilherrus, Fautor noſter ſuſpiciendus, in Diſputatione inaugurali Profeſs. quæ typis deſcripta extat, egregiè defendebat. Planè dimitti-

* Willich. in Horat. art. Poet. pag. 55.

mittimus *Gretſerum* & *Sandæum*, nobiles flagellatorũ ſocios inter ſeſe tam bene diſpoſitos, qui ipſi ἐπιῤῥαψῳδοῦντες Vulgatum Interpretem cum ſuperſtitione amplectuntur; ut cum Carolo, cui hoc unicum ſtudium erat calumniari, facile paria facerent. In Vulgato Interprete aliud Theologi orthodoxi notant, aliud Critici iſti, qui vulpeculæ inſtar exteriora lambunt, mirantur.

Eccles. cap. XXIII. v. 6. *Animæ irreverenti & infrunitæ ne tradas me.* Vulgatam variorum librorum interpretationem non ab uno Autore profluxiſſe, diverſum dicendi genus indicat, ut ὑπέρευ Joh. Wouwerius ſcribit*. Veteris eruditionis plura indicia refert; * de Græcâ & lat. Bibl. interp.
multa quoq; verba & loquendi formulas infrunitas ex rubigine & ſitu ſuorum temporum trahit. Vox, *Infrunitus*, heîc occurrit, quæ apud profanos, eosq; probatos, autores extat. Seneca minimè ſectator* aut reprenſor verborum fugientium, eâ bis utitur in hâc notatione. * Lipſius 2. Elect. 1.
Lib. 3. de benef. c. XVI. *Infrunita & antiqua eſt, quæ neſciat matrimonium vocari unius adulterium.* Idem iterum de vitâ beatâ cap. XXIII. *Nec jactabit* (divitias Philoſophus) *illas, nec abſcondet; alterum infruniti animi eſt, alterum timidi & puſilli.* Utitur etiam Gellius lib. IV. c. 9. *Et gratia, ſi nimia quidem atq; immodica; & mores, ſi multi atq; varii, & verba, ſi perpetua atq; infrunita* (ſecundum Vet. editionem legitur Infinita) *& obtundentia; & fama, ſi magna & inquieta & invidioſa ſit, neq; laudabilia neq; utilia ſunt.* Concilium II. Matiſconenſe cap. XIX. *infrunitos Clericos* vocat, qui miniſterio indigni ſunt. Eſt autem idem, quod imprudens, inſipiens, inde Lexicographi nonnulli dedu-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

cunt à Græco *ἀφρόνητος*; & vi originis cenſent legendum, infronitus, quæ eſt ſententia Vallæ contra Raudenſem. Scaliger ad Feſtum: *Infrunitus planè eſt, quod Græcis ἀπειρόκαλος i. e. ineptus, decori neſcius, καλοῦ ἄπειρος.* Verbum eſt etiam inuſitatum, *Fruniſcor*, apud Lucilium, quod Lyranus ineptè deducit à frumen, uti notat Cornel. à Lapide ad h. l. quem conſule. Adde Joh. Ludovicum de la Cerda in Adverſ. ſacris cap. 134.

SAP. XIII. v. 11. *Si quis artifex faber de ſylvâ lignum rectum ſecuerit, & hujus doctè eradat omnem corticem, & arte ſuâ uſus diligenter fabricet* vas inutile *in converſationem vitæ.* Vas inutile dixit pro valde utili. Nicolaus Lyra vetuſtiſſimorum Codd. eam eſſe lectionem adſerit; ſed in eo erravit, quod divellendam vocem exiſtimârit: cujus autoritate falſus Dion. Richelius expoſuit, *intus utile*. Idem teſtatur cum Lyra ex vetuſtiſs. libb. Franc. Lucas *in Notationibus ad Vulg. V.*, qui tamen controverſiam ſtatûs ei voci movere audet, dum illam repudiat. Michael Caſp. Lundorpius cum iſthæc obſervaſſet in ſymbolis Petronianis pag. 539. ſubjungit: *Per me nunc licet confidentiam ſumat, & Interpreti ſuam ſibi vocem redonet* (Franc. Lucas,) *quam ne quidem Auctor Mammotrecti auſus fuit damnare; cogitetque ad eandem faciem Tertulliano* Inbonus, *Ciceroni* infractus, *aliis alia eſſe dicta*. Hæc Lundorpius, qui ſe ficto nomine *Georg. Erhardi* venditavit. Sic Silio *invalidus*, Virgilio *incanus* dicuntur. de quibus Franc. Modius *Novant. lect. cap. 41.* Juretus *ad Symmach. lib. 2. ep. 95*, Savaro *ad Sidonium l. 5. Ep. 12.* videantur.

Aporiare. ESA. LIX. v. 16. Et aporiatus *eſt, quia non eſt, qui occurrat*. De græco Ἀπορεῖν rationem ſui oſtendit aporiare

riare, i. e. hærere, dubitare, laborare penuria, ad anguſtias inexplicabiles delabi: unde ἀπορεῖσθαι, ad ſummam anguſtiam redigi, & ἀπορία, de rebus intricatis & perplexis, quod verbo vix latino exprimi poſſe Seneca Ep. 87. putavit. De eâ voce Priſcus quidam Autor, quem allegat Nobiliſs. Henr. Speelmannus*. * in Archæol. pag. 41.

Aporio ſi ſit activum, tanta notabit,
Indicat & aperit, depauperat atq; revelat.
Cum neutrum ſignat tunc anxior atq; laboro
In ſenſu & tali Deponens vult reperiri.

Teſtamentum Philippi Reg. Franc. in terram ſanctam peregre profecturi Anno 1190. *De eadem medietate donabunt illis, qui per tallias noſtras aporiati ſunt.* i. e. qui noſtris exactionibus fiunt pauperes aut ad incitas rediguntur. Ordvicus Vitalis lib. 13. Hiſt. Eccl. *Vehementer aporiati ſunt.* P. Bleſenſis Serm. XXI. *Lupus autem, ut amoveat te à defenſione, pedes tuos perforabit, id eſt, vernaculos & domeſticos tuos, qui ad negotia tua diſcurrent, aggredietur, & eorum alios* aporiabit, *id eſt, pauperabit.* Autor libelli, qui Mammotrectus inſcribitur, ſuper Eſa. verba. *Aporiatus eſt, i. e. de infelicitate eorũ moleſtatus eſt, ab aporia, quæ dicitur triſtitia.* Non indigni Autores obſcuri, qui in obſcuro & obſoleto vocabulo adhibeantur, ut Vulgato Interpreti ex quovis ſpecu & arculâ caſcâ fidem faciant, cum aliter non liceat illis, qui ne tantillum quidem â veteri verſione audent recedere, nec eam eſſe rejiciendam *quovis Prætextu* ἐγχεσίμωροι toties ſtrepunt, qui à Concilio Tridentino decretum dictatorium acceperunt, *ſive Hebraici ſive Græci ſcripti**; nihil eſſe *aſſeverandum*, * Hart' in Col. cum Rainold. cap. 6.

*quod repugnet Vulgatæ editioni, etiam quod eſſet ſola periodus, ſola clauſula, vel membrum, ſive vox, vel dictio ſola, aut ſyllaba jotavé unum**; de quo diſputatio eſt Theologorum. Probi Latinitatis auctores verbi *Aporiare* uſum non agnoſcunt.

* Declar. C.T. à Cardinalib.

EZECH. IX. v. 6. *Senem, Adoleſcentulum & Virginem, parvulum & mulieres interficite.* Parvulûs dicitur Terentio & Saluſtio, de puerulo, quod notat Cyp. à Popma in Saluſt. Jugurth. Apulejus lib. 2. *Parvulos ad exitium mulieris hortantur.* Et lib. 3. *Parvuli hujus in primis annis deſtinati fortunis ſuccurrite.* Heraclides cap. V. *Fit ſubitò* parvulus puer, *velut annorum decem*, minans *aſinum panes in ciſtâ ferentem*. Barthius in Cirin Virgilii num. 139. pag. 73. *Non omnibus notum eſt etiam à probatæ auctoritatis ſcriptoribus* Parvulos *pro ætate dici juvenili, dum multi phraſin eſſe dicant Biblicam. Quas illi Biblicas phraſes dicant, ego neſcio, hoc ſcio, hanc Latinã eſſe.* Non ergo habent, cur illatinitatis accuſent.

JER. cap. XXXI. v. 24. *Agricolæ &* minantes *greges.* Minare ἅπαξ λεγόμενον. Veteres uſurpant pro agere. Feſtus: *Agaſones, equos agentes i. e. minantes.* Iterum: *Agere modò ſignificat ante ſe pellere, i. e. minare.* Denuo: *Inigere pecus, agere, id eſt, minare.* Apulejus lib. 3. Mileſ. ad finem. *Domo jam vacua minantes baculis exigũt aſinos duos & eqvum.* Arellius Fuſcus apud Senecam. *Hoc ſcio noſtros fuiſſe Majores ..... quos apud aratra ipſa minantes pecora ſua* (ut emendavit D. Meurſius*) *circumſtetere lictores.* Gregorius Dial. 1. cap. 2. *Tollite, ut habeatis, qualiter hoc jumentum minare valeatis:* Nolumus exempla alia oſtiatim quærere.

* Mant. de lux. Rom. cap. 18.

Quicquid ſit de Vulgati Interpretis Latinitate,

malè facere videntur, qui incenſi ſpecie Antiquitatis ei ſalutari malagmate ſubveniunt, vel etiam urgente morbo, quem illi dedit ſeculi imbecillitas, præbent manus medicas, ut verborum curent probitate & proprietate. *Si Vulgatum Interpretem*, inquit Lud. de Dieu, *doctum imò doctiſsimum Virum fuiße aſſeram, non me peccaße judicavero. Suos habet, fateor, nævos habet & ſuos barbariſmos. Sed quin paßim ejus fidem judiciumq́ admirer, etiam ubi barbarus videtur, negare non poßum.* Moderata heîc ſit curæ præſcriptio, quæ non longiùs, quàm medicinæ ratio ſinit, progrediatur, abſint, quæ morbum magis augeant quàm reſtingvant. in qvo mirè allucinantur intempeſtivi correctores, qui dictionis ſtudioſiores quàm doctrinæ nefas ducunt loqui in ſacris, niſi cum Cicerone & alijs. Trinitatem, Baptismum, Fidem, Salvatorem, & id genus alia quærunt apud Tullium, ſi non inveniunt, ſtatim jubent exeſſe. Inter illos inventus eſt κυμινοπρίστης P. BEMBUS, cui res fidei parum ſunt, niſi quod ſubſit Tullianarum dictionum ſchema. *Spiritum Sanctum* vocat auram Zephyri cœleſtis. *Peccata remittere* emendat, Deos ſuperos manesq; placare. *Chriſtum* θεάνθρωπον vocat Heroa: quâ appellatione offendit aures Jul. Scaligeri, qui lib. VI. Poet. ſic ſcribit: *Bembus cum Dominum JESUM* Heroa *vocat, valde me commovit. Sanè vox impia & utroq́ indigna: ne argutetur quispiam Heroem è ſemiſſe Deum, ex altero ſemiſſe hominem. Non poſſunt monſtrorum figmenta vero Deo noſtro convenire.* Scimus in Theologiâ paganorum monſtroſâ Heroes vocari homines ἀποθεωθέντες, qui ex Deo & homine-fœminâ, vel ex Deâ & homine-Viro fingebantur progeniti; unde invehit

Anim. ad N.T.

Scaliger. Idem Bembus, ut oſtentaret ſe Ciceronianè loqui, *Fidem* vocat perſuaſionem ; q. plus dicatur. quod ipſum è Quintiliani præceptis amplectitur Laurentius Valla, homo Rhetoricus magis quàm Theologus*. Uerum enimverò Viri docti faciunt fidem per argumenta, καινοφωνίας eſſe fugiendas: quemadmodũ enim in Republica meritò ſunt ſuſpectæ res novæ; ſic etiam in Eccleſiâ omnis novitas rerum & verborum periculoſa; nam ut ἄρχαια ἤθη, ſic ἄρχαια ἔπη, tot jam ſeculis uſurpata, ſunt retinenda. nam mutatio verborum, quæ approbata ſunt gravi autoritate in Eccleſiâ, aut errores aut diſſidia parit. Vera ubiq; ſonet doctrina, non tantum iisdem verbis ſed iisdem etiam ſyllabis. ubi vide D. Meiſnerum, qui *part.2.Philoſ. Sobr. ſect. 7. quæſt.30.* tractat quæſtionem: *An pro fide aſſumenda vox Perſuaſionis?* L.Valla alibi ad Garſam, Epiſcopum Illerdenſem, conqueſtus fuerat Theologos *gentilem ſermonem magis quàm Eccleſiaſticum* deamare, nec non Philoſophiæ multùm tribuere; nunc immemor ſuiipſius apprehendit, quod reprehẽdit, agit quod arguit Vir emunctiſſimę naris & lingvæ latinæ cenſor acerrimus, quem ut diſertum in convitia aliorum aculeato Epitaphio jamdudum damnavit Volaterranus:

5 Eleg. 30.
* Eraſ. Epiſt. ad Dorpium.
Epiſt. de libero arbitrio.

Obe ut Valla ſilet, ſolitus qui parcere nulli eſt:
Si quæris quid agat, nunc quoq; mordet humum.

Tabourot. l. Var. fol. 176.

Depromam huc ſcitu digniſſima verba ex eloquentiſſimi Mureti lib. XV. Var. lect. c. 1. *Diu & ipſe in eo errore verſatus ſum, ut niſi qui aut Ciceronis ætate aut paulò ante vixiſſent, aut certè illi ætati ſuppares fuiſſent, non ſatis dignos arbitrarer, quorum exemplo, qui Latinè aut ſcribere*

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

bere aut loqui vellent, niterentur. Sed poſtea re totâ mecum accuratiùs conſideratâ, viſus ipſe mihi ſum nimio plus mihi ſumere. Tibi quoque, Dari, autor ſum, ut idem facias, inprimiſque ut ne eorum ſtultitiam imiteris, qui usque eo antiquitatis ſtudioſi ſunt, ut voces quoque Chriſtianæ Religionis proprias refugiant, & in earum locum alias ſubſtituant, quarum nonullæ etiam impietatem olent; qui non Fidem, *ſed* Perſuaſionem; *non* Sacramentum corporis Dominici, *ſed* Sacrificium cruſtulum; non excommunicare, *ſed* Diis devovere; *non* Angelos *ſed* Genios; *non* Baptizare *ſed* abluere *dicunt: aliaque eodem modo depravant. Qui, ut opinor, niſi ſibi metuerent, etiam pro Chriſto,* Jovem Opt. Maxim *dicerent. Eſt n. magis Ciceronianum.* Eandem Ciceronianorum delicatam turbam meritò perſtringit Nicolaus Cauſinus in Theorhetore, ubi majeſtatem & formam eloquentiæ ſacræ maſculè vindicat à morſib⁹ Ariſtarchorum umbraticorum: *Si quãdo vobis,* ait inter alia, *res divinæ tractandæ ſunt, tantùm abeſt, ut facultate quadam orationis mediocri ſitis contenti, penſiculatè ſoletis cunctas voculas examinare, numeratis apices literarum, cavetis, ne quid hiulcum aut protritum excidat, contumaces ſyllabas aſsiduo pumice levigatis, denique in eam eloquentiam cum veſtris phaleris prolapſi eſtis, ut pudeat vos Dominum Jesum* Salvatorem *appellare.* In Eccleſiâ *Salvatorem* dicimus Jesum, licet Logodædalis hoc diſpliceat. *Servator* enim malunt dicere, quàm *Salvator,* qui Livium, Ovidium & Ciceronem exoſculantur: contra quos obſerventur Manutii verba: Comm in Ver. lib. 2. *Soter Græcum nomen eſt, & eum ſignificare;* qui ſalutem dedit, *ipſo conſtat interprete Cicerone; quo patet commu-*

nis

nis error eorum, *qui* Jeſum Chriſtum, *cujus immortalia merita nullo ſatis uno verbo exprimi Latinè queunt*, Servatorem *appellant. Aliud enim eſt* ſervare, *aliud* ſalutem dare. *Servat is, qui ne ſalus amittatur, aliqua ratione præſtat: Salutem dat, qui amiſſam reſtituit, quod ſi Servator non eſt Soter, quia minus valet: Salvator autem ut inuſitatum Cicero vitavit, maluitq́; dicere.* Qui ſalutem dedit. *nimirum de eo ſi loquimur, qui afflictum genus humanum non in eodem ſtatu ſervavit, ſed à ſempiterno interitu ad perpetuæ vitæ bona perduxit, quod & ſummi Dei Filius fecit, & facere ſolus potuit, neceſſe eſt vel* Salvatorem *appellare, quod* σωτὴρ *Græcè dicitur, uſurpato in re novâ novo verbo, quod Veteres quoq́; probarunt, vel Ciceronis exemplo uti circumſcriptione, & dicere. Is qui ſalutem dedit.* Abrah. Scultetus in Delitiis Pragenſib. cap. I. p. 17. *Servatorem an Salvatorem* Jeſum *rectiùs dixeris, dubitant eruditi. Qui Livium, Ovidium alios e priſcis ſciunt Servatoris ac Liberatoris vulgaſſe vocabula, ii refugiunt nomen Salvatoris.* & poſt pauca, cùm Ciceronis Polybii ac aliorum expoſuiſſet mentem, in hæc deſinit verba: *Itaq́; non exiſtimo (quicquid dicat Gentianus Hervetus*) ſatis aptè ſignificari immortalia Chriſti erga nos merita, cum* Servator *appellatur. Nec ignotum*, Salvatoris *vocabulum fuiſſe Lactantio, imò nec Auſonio, nec Porphyrio. Mihi Chriſtus Jeſus Salvator & Servator, & omnia. Quamvis ſingularis mihi cauſa eſt, cur* Salvatorem *malim quàm Servatorem.* Conf. Salmer. *Tom 3. hiſt. Evang. pag. 327. ſeqq.* Max. Sandæus *Exerc. Acad. Vol. 1. Comm. 10. pag. 370. ſeq.* Ang. de Roccha *in Bibl. Vat. p. 134.* Dauſqueus *in Not. ad Baſil. Seleuc. pag. 84.* Sed & alii ſunt Biblio-

* ad c. 12. l. 1. pæd. Clem.

bliorum Ariſtarchi, quorum aures delicatulæ ſtatim
læduntur, quando rerum divinarum multiformis va-
rietas ſimplicitate ſermonis proponitur, & quibus o-
mnia, niſi Ciceronianis lenociniis obvoluta, ſordida
putantur. Eâ cauſâ invehebatur olim D. Lutherus* in
eos, qui verbis & loqvendi formulis phaleratis ſubli-
mia ambitioſè ſub incudem Tullii revocabant. Er
habe gehofft (dabo ἰδιογλώσσως prout Mattheſius*
concepit) die jungen Hebreiſten ſolten was ſon-
derlichs vnd köſtlichs herfür bringen/ aber es
gehe jhm/wie König Salomon/ der hoffet auff
was köſtliches aus India/ ſo bracht man jhm
Affen vnd Pfawen. Das meiſte Theil brauche
Affenwerck/ vnd ahme endweder den Rabbinen
oder vorigen Verſion nach/oder bekleide ihr ding
mit Pfawenſpigeln / brocken Hebreiſch mit ein
vnd verbremen jhr Ding mit Ciceronis Worten
vnd Formulen/ vnnd verſchnürens mit Grecki-
ſchen Worten. Eam inſolentiam Tigurini *in Bibl. præ-
fat.* caſtigant, cum inter alia ſcribunt: *Videntur nobis
quidam nimis moroſi eſſe, qui cum omnibus Profeſſionibus
ſive Facultatibus peculiaria quædam permittunt vocabula,
ſolis id divinis literis non concedunt, & utentes iis mirè ſu-
gillant. Quid quod quædam in ſcripturis loqvutiones ſunt,
quæ vix poſſunt in alienam lingvam terſè converti, ut non
ſimul pereat bona pars gratiæ adeoq́ myſterii, quod aliâs ex
relictâ lingvæ proprietate rectiùs faciliusq́ agnoſcitur.* E-
quidem ſi in foro Philoſophico voces & termini non
ſunt rigoroſè ad fori Critici tribunal examinandi, ju-
dicio orbis eruditi; multò magis id alienum erit à ca-
B b ſtimo-

* Præf. ad Vet. Pſalt.

* Conc. 13. de vitâ Lutheri f. 153. b.

ſtimoniâ Theologiæ, cujus ideam in mente non habuerunt Cicero, Plautus, Terentius & omnes Latini Oratores; ideoq; nec terminis, ut vocantur, verborumq; pondere donare potuerunt*. *Qui in arduis & grandiuſculis, Theologicis puta, ſtilo luxuriant, eaq; verborum phaleris aut quaſi tectorio incruſtant, adhibitis calamiſtris & fucatis candoris ac ruboris medicamentis, iis non videntur abſimiles, qui per plateas incedere cum deberent, tripudiant: aut iis etiam, qui obvium quempiam compellaturi cum clamore & cantu adoriuntur. Interim nihilo-minus hinc efficitur, licere Theologiam tam frigidis imò ſordidis verbis ſimul ac ſententiis conſpurcare. Simplicitas ſermonis probè Theologum decet: Spurcities æquè minus ac ille quorundam typhus & barbarus in verbis faſtus.* Quò magis vapulabunt in foro Theologico apud Cenſores æquos arrogantes Bibliorum emendatores, qui cum Sebaſtiano Caſtalione, ut *Ciceronianum* nobis exhibeant *Evangelium**, Angelos vertunt *Genios*, *fanum* pro templo, *lavabat Johannes* pro baptizabat, *Fatum* pro providentia, *cum bonis avibus* ab augurum obſervatione deſumptâ locutione, aliaq; ex tranſalpinâ vetuſtate pravo elegantiæ ſtudio conſtipata, obtrudunt. quæ omnia proferre nobis non licet. Hinc in eâ Caſtalionis verſione (quam probat maximè Furius Cériolanus*) audaciam profanam ſugillant Albericus Gentilis *d. diſp.* Vergerius *in Cenſ. ad Autores omnes fol. 150.* Genebrardus *præfat. in Origenem*, Thuanus *hiſt. lib. 36. ad A. 1563.* Sed utinam verba peccarint! Utinam, qui à Cicerone omnia deducunt, à Deorum gentilium ſibi lacunis caverent, nec verborum magis gentiliũ quàm Chriſtianorum curam haberent! Deus bone, quâ fide, quâ

* Vagetius de ſtilo latino diſquiſ. 4. Sect. 3. pag. 32.

* Sohnius l. 2. de Verbo Dei.

* Tr. Bononia fol. 326.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

quâ conſcientiâ homines diſertiſſimi *Deos* nominãt Deum Trinunum! Malo præit exemplo *Andreas Oſiander*, qui parum intereſſe credidit, utrum *Deum* dicas, an *Deos*. etiam coram Principe dixerat, ſe, ſi venia Eccleſiæ ſibi liceret, non vereri Deum *Tres Deos* nuncupare, referente Sigef. Sacco*. Idem non tam dicit quàm defendit Zvinglius *in Apolog. Complanat. in Eſa. c. 10. ſub fin.* Non multùm abeſt Bonfinius Sanctos appellans *Deos* & *Numina*, Dei matrem *Numen* & *Deam*. *Catholicæ religionis diſciplina*, ait Raderus*, *non novit nec colit, niſi unum Deum, & unum Numen. Bonfinius, dum vult Latinè, quod ſincerè non poteſt, ſuperſtitioſè & profanè, ne quid dicam gravius, loquitur.* Ab iſtâ ſcabie non immunis eſt ſtrategus ille Poetarum Italorum *Baptiſta Mantuanus*, qui in ipſo *primæ Partheniçes* frontiſpicio *Chriſtum* nominare ſolet *Profundum Jovem*, Mariam, *Divam, cui cœlum militet omne*. An quis unquam Sanctorum fuit, qui Chriſtum *Jovem* dixerit? Superioris barbariei ætatem Docti Viri Epiſtolis quibusdam, quas titulo Obſcurorum Virorum habemus, barbaro ſtilo conſcriptis caſtigarunt. In iis invenio, *Jovis alma parens*, de Maria θεοτόκῳ dictum. Ep. 38. Cui reponit alter*: *Videte adhuc, quomodo ipſi ſunt boni Chriſtiani, quoniam veniunt adhuc loqui de Jove.* Eâ de cauſâ quoq; contra Joh. Pedionæum hoc Scazonte inſurgit Autor innominatus:

* in Expl. Catech. Chytræi.

* in Bavaria S. Vol. 2. de S. Emer. pag. 191.

* in Dial. de barbaris.

iſtud licere contendis
Ut Jupiter *loco* Dei unici & veri
Ponatur, ut Poeticis Viris magna
Licentia eſt. At pernego licere iſtud.

 Sat

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Sat eſt licentiæ ſuperq́; ſi falſi
Gentilium Dii vicem creatarum
Rerum compleant in gente Chriſtianorum &c.
Sed liceat eſto; Contumelia eſt certè,
Nominibus illorum unicum Creatorem
Vocare. Si te Mævium quis appellet,
Aut Chœrilum Baviumq́ vel Philonidem,
Aut Batalum Talemonq́, ſcilicet ferres
Patienter? Et mortalium ſceleſtorum
Sibi nomen indi perferat Poli Rector.

A voce, *Divus*, Antonius Auguſtinus abhorret. *Nos non libenter*, ſcribit ad illa verba D. vi Henrici*, *eo verbo utimur. Sumtum enim videtur à Paganis, qui referebāt in Divos Imperatores ſuos. Sed Honorius II. Papa utitur eâ appellatione*, Divum Marcum *ſive* Marcianum *&* Divū Juſtinianum *appellans*. Certè veteres Orthodoxi vocâre cœlites *Beatos* vel *Sanctos*, nunquàm aut rarò, Divos; quæ appellatio cœpit eſſe denuo, cum haud ita multis abhinc ſeculis in locum gentilis ἀποθεώσεως Canonizatio Sanctorum, ut vocant, introducta eſt; idq́; exemplo multorum autorum, qui Sanctos Sanctasq́; quaſi quædam Numina venerabantur. Campianus in Epiſt. ad Everardum Mercurium Præpoſ. generalem Societatis Jeſu Johanni Baptiſtæ, ut *DIVO TUTELARI* cauſam iterq́; ſuum commendat. Utrisq; enim* & Ethnicis & Papiſtis ſui ſunt *Dii tutelares*, quos pro ingenii ſui acrimoniâ more gentilium honorificâ appellatione ſibi demereri ſatagunt. Etiam Papam Romanum *Jovis* honeſtant titulo; qui *non obſtantibus conſtitutionibus*

*Not. ad antiq. collect. Decr. tit. 35. c. 1.

*Rainold. l. 1. c. 2. n. ult. & c. 5. n. 25. de Idololat.

nibus & ordinationibus Apoſtolicis cæteriſq; contrariis, in verbis ſe dicit Servum Servorum, de facto ſe adorari permittit, ut Nuwen Joviale; *Titulo parentem mentitur. factis* J*ovem oſtentat:* ut ſunt verba Guntheri Epiſcopi Colonienſis & Thergandi Epiſcopi Trevirenſis ad Papam Nicolaum, teſte Aventino. Utiq; dolendum paſſim multa occurrere inter Chriſtianos nulli' aut modicæ frugis vocabula. Nil putant eſſe eleganter dictum, niſi vocēt Deos Deaſq; omnes, niſi *Junonem pronubam, Dianam juvantem, Martem faventem, Cererem adſpirantem, Mercurium adſtitem, Lucinam opitulatricem, Herculem Servatorem*; ſurſum ac deorſum miſceāt; niſi *Pol ædepol, mehercle, proh Deûm fidem, proh Jupiter*, in juramentis uſurpēt; niſi etiam

Ortygiâ Phœbus, Nyſâ Semeleius Evan,
Iuno Samo, Lemno Vulcanus, & alma Cytheris
Cypria, Bæotoq; adſint Helicone Camœnæ:
Oceano veniant Neptunus & Amphitrite,
Doriſq; Panopeq; Eudoraq; Cymothoëq;
Protoq; Eucrateq; Saoq; & pulchra Galene
Spioq;, Glauceq; Thaliaq;, Cymodoceq;.

Quorſum tot verborum labyrinthi? *Qvorſum tot geſtus, qvorſum tot inania verba?* Ne a. videamnr è proprio cerebro ſapere, interponant autoritatem D. Rungius *in cap. 23. Exod. pag. 868.* D. Frantzius *de Interp. S. Script. pag. 95. & 941.* D. Rivetus *in Pſ. 16. p. 57.* Eobanus Heſſus *in Epiſt. dedicat. Heroid. Chriſt.* Paſor *in præf. Lexici*, D. Finckius *ſyll. illuſt. qvæſt. ſect. 1. q. 22. pag. 180. ſeqq.* Becmannus *Manud. ad ling. lat. cap. 10.*

Ut tandem vela complicem⁹. Lectio tot auctorũ & Hiſtoricorum plurimùm poteſt ad veri honeſtiq; uſũ, ad Elenchum, ad adhortationem, interdum ad conſolationem, ſi eorum dicta & præcepta ad noſtrum uſum noſtræq; religionis ornamentum convertamus; ſi infœlix lolium ſterilesq; avenas ex Veterum Poetarum & Oratorum ſcriptis rejiciamus, atq; , quæ puritati Chriſtianæ videbuntur adverſa, reſecemus; ſi eorum erratis & calamitatibus diſcamus in melius vitã moresq; componere. Habem⁹ ubiq;, quæ imitemur, teſtimonia Sapientiſs. hominum, vel moralibus reſperſa præceptis, vel dictis referta politiſſimis, quæ in evolvendis utriusq; lingvæ autoribus ſectabatur olim Auguſtus, quod Suetonius in ejus Vitâ ſcripſit. Quis non admiretur Ariſtotelem de morib⁹ diſſerentẽ? Ex Ethicâ certè Theologus deprehendit, quousq; mens humana naturali diſcurſu poſt lapſum, abſq; renovatione Spiritûs Sancti, progrediatur in notitiâ virtutum ac beatitudinis, & quantum in operando humana poſſit aſſequi induſtria; quæ πρᾶξις ob crebram appetitus & rationis pugnam in naturali viriũ ſtatu itidem langvida deprehẽditur; ut dictitant tum ſacræ literæ, tum natura probat. Quis *Seneca*, omnium Stoicorum acutiſſimo, acutior in Exhortationibus? Quis non dilaudet ſententias Pythagoræ, Phocylidis, Plutarchi, Ciceronis & aliorum, qui ſe totos in tradendis bene vivendi præceptis & componendis hominum moribus exercuerunt? Quorum Sententias inſigni labore collegerunt *Dom. Nanus*, *Eraſmus*, *Neander*, *Mirandulanus*, *Langerius*, *Gruterus*, alii. Dubium nemini eſſe debet, quin Deus, qui *docet etiam Ethnicos ſectari quod* Pſal. 94. v. 10.

rectum

rectum eſt, dictaverit admirabili cõſilio, quæ hodie legimus, ut nobis teſtes eſſent veritatis τοῦ γνωστοῦ Θεοῦ; ac profecto ſi Pagani nil aliud nobis præſtarent, certè hoc eſſet longè maximum & ampliſſimũ, quod, Deo ſic diſponente, virtutes vitiaq́; magno firmamento deſcripſerunt, unde ex eorum ἀρχείοις ad *Ethicæ Chriſtianæ* ornamentum plura adſciſcere queamus, ac ſi pretioſa Ægyptiorum vaſa ad ornatũ tabernaculi Domini conferamus. Sententiæ certæ è profanis Scriptoribus depromptæ & ad Theologorum rationes intra certos cancellos accommodatæ, præterquam quod ſuâ venuſtate non carent, ad excitandos homines maximè conducunt; dum quod ab Ethnicis vel laudatur vel reprehenditur, id in iis, quæ religioni non adverſantur, aut ſequi aut fugere tantò magis deceat eos, qui Chriſto nomina dederunt, quantò Ethnicâ ſuperſtitione, pura & ſancta Chriſtianorum religio potior & præſtantior eſt. *Nos quicquid diverſâ lectione quæſivimus, convertamus in uſum virtutis, ut omnia in ordinem gerendorum, rationis judicio digerente, coaleſcant*, præclarè inquit Seneca. Quàm fœdum, quàm plenum dedecoris eſt, ſi Chriſtianum hominem & de Deo ſuo pendentem, & cui æternæ vitæ ſpes certa ſit, virtuti, liberalitati erga egenos & pios Dei myſtas, & continẽtiæ dare operam pigeat, cùm gentiles viros à veri cultu Dei ac religione longè alienos probitati, modeſtię, frugalitati, cæteriſq́; id genus animi humani ornamẽtis impenſiùs ſtuduiſſe comperit: ut pudendum vehementer ſit, ſi id minus exhibeat Chriſti quàm mundi Philoſophus, pluſq́; in gentili pectore poſſit amor gloriæ inanis, quàm in animo Chriſtiano religioſæ pietatis

Treterꝰ in Ind. Horat.

Fr. Ambroſius in Laertium.

tis affectus. Id obſervarunt SS. Patres. S. Baſilius *in o-puſc. de legendis libris Ethnicorum*, ad alendam augendamq́; virtutem ex uberiore gentilium minimè tamẽ gentili (cum & illis aliqua divini luminis ſtrictura illuxerit) de virtutibus & exemplis doctrinâ pulcherrima dedit monita; ut tamen id omne fiat modicè, guſtando magis quàm potando. S. Nazianzenus in Carmine quodam ſacro ſcribit, ſe tandem literas humanas omnes *ad pedes Chriſti*, abjeciſſe. S. Chryſoſtomus Hom. 66. ex iſtâ Pharaonis & Ægyptiorum erga Sacerdotes munificentiâ *Gen. 47. v. 22 26.* Chriſtianis liberalitatem erga miniſterium Eccleſiaſticum commendat gravibus verbis; nam gentiles decimas ſuis Sacerdotibus liberali ſolviſſe manu prolixè Joh. Azorius* probat. Et ut aliquibus ἐκ τῶν ἐναντίων αὐξήσωμεν ſacra noſtra illuſtremus, vel ob hoc ſolum Chriſtianis liceat gentiles libros legere, ut ex his, quantum lux ac tenebræ, veritas & error diſtent, diſcernant; quod monuit olim Willerammus Eberſpergenſis Abbas. Eandem rationem vidit Guilielmius Fabritius, Apoſtolicus & Archiducalis librorum Cenſor, quando Cenſurâ libri de Feſtis Græcorum Petri Caſtellani vel in hunc finem priſcos illos gentilitatis ritus imprimi permiſit, *ut etiam ex ejusmodi ſuperſtitionum tenebris ſuam fœlicitatem pius agnoſcat, quod ereptus de poteſtate tenebrarum translatus ſit in lumen Dei.* Idem monuit Flemmingum Theodorus Pulmannus Epiſtolâ: *Voluit Deus apud Ethnicos Vates hujusmodi teſtimonia extare, ut mortales, quantis in tenebris verſarentur, agnoſcerent, & ad honeſtam beatamq́ vitam peragendam ipſa animi pravitate deterriti tandem allicerentur, & impellente conſcientiâ ducerentur.*

*l.7. Inſt. mor. cap.23. q.22

Præfat. in Cant. Salomon.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Barthius 42. Adv. II. *Haud dubiè Dei omnipotentis ſingulari permiſſione atq; indultu, extremo ævo in lucem redacta ſunt talia ſcripta, per tot ſeculorum calamitates non extincta, ut diſcere poſteritas poſſit, quantâ in nocte Dei timorem contemnens mortalitas quondam vixerit.* Unde hortatur alicubi Chemnitius, ut Ciceronis tres *de Natura Deorum* libros in manus ſumamus, tum enim ex collatione illorum & noſtræ doctrinæ evidentiſſimè nos cognoſcere, quanta gentilium, etiam ſapientiſſimorum, tenebræ de Deo fuerint, & quanta lux divinæ gratiæ per verbum revelatum nobis ſit communicata, quantas Deo debeamus grates. Sic prolixa illa *Herodiani* narratio de *Romani Imperatoris conſecratione*, quid aliud quàm Ethnicorum ſuperſtitionem ſtultitiam & ſuperbam vanitatem arguit. Sic Cornelii Taciti de moribus Germanorum dictum: *Nemo illîc vitia ridet &c.* nos noſtræ σκληροκαρδίας arguit. unde B. Rhenanus ibi p. 106. annotat: *Quantò ſanctiores fuêre nobis Ethnici. nam quotusquisq; hodie vel vitia non ridet, vel quantumvis enormibus vitiis non prætexat illud. Sic ſeculum eſt. Si quis aliena matrimonia contaminantem aut puellis illudentem damnet, ſtatim addit. Sic ſeculum eſt.* Cæſar ille, cui à rebus actis & auctis Auguſti cognomen, ne Romanæ Reip. plurimum detrimenti Ovidii libris de amore conſcriptis importaretur, publicè proſcripſit, & auctorem pro eo, quòd *tres libellos amatoriæ artis* conſcripſerat, exilio damnavit anno imperii ſecundo & quinquageſimo. Meminit ipſe Naſo 2. Triſt. Aur. Victor in Epit.

Perdiderint cùm me duo crimina, carmina & error
Alterius facti culpa ſilenda mihi eſt.

 Fa-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

Factum hoc Auguſti attentè conſiderans Joh. Gerſon, exclamat: *ô Deus, ô ſancti & ſanctæ, ô devota religionis Chriſtianæ curia, ô præſentis temporis mores! Inter Paganos paganus Judex & incredulus paganum condemnat, qui doctrinam ſcribit, quæ ad fatuum alliciebat amorem. & inter Chriſtianos & per Chriſtianos tale aut pejus opus ſuſtinetur, laudatur, defenditur.* Senſibus hoc imis (res eſt non parva) reponas.

Coat. Roman. de Roſa f. 70. a edit. A. 1513.

Si Poeſis te delectat, melior eſt illa, quæ indicium melioris fidei ex uſu caſtæ antiquitatis exhibet, ac exemplo *Prudentii, Juvenci, Vidæ, Buchanani, Flaminii, Lauterbachii, Hugenii*, aliorumq; Chriſtianorum Poetarum, ad Deum & myſteria religionis celebranda ſeſe applicat; melior quoq; eſt illa, ne per otium torpeſcat vena, quæ doctrinam de moribus decenti verſu tractat, monente P. Bertio*, quàm quæ in otio maleferiato Poetarum profanorum cloacas ac gentilium fabularum lacunas exhaurit, quàm quæ in numeros & pedes laſcivos minusq; verecundos, exemplo Naſonis, abit.

* Orat. de dig. Eth. pag. 44.

Nulla Venus nobis, nulli hîc cantentur Amores,
Nec Iovis hîc mœchi furtaq; Martis erunt.
Turpe quod eſt factu, quis dicere credat honeſtum,
Talia nam in fibras ſemina mortis agunt.

Dom. Nanus in Polyanth.

Apage ſis ridiculos illos fabularum pædagogos, numinumq; Poeticorum moriones, quorum uberrima ſeculo provenit annona; quos, ſi hodie viverent, ipſi Pagani eſſent damnaturi, eorumq; accuſaturi in mollium puellarum erotopegniis ſalaciſſimis luſus impudicos: utpote qui in tantâ divini verbi luce, ad quam

omnis ſapientia humana meræ tenebræ ſunt, tenebras magis adamârint, quàm ipſam lucem. Annon enim putas magnos illos Poetas, Virgilium, Ovidium, Horatium, & ſi qui ſunt cæteri permulti, de Deo ſine Diis, de amoribus ſine obſcœnitate, ſcripſiſſe, ſi notitiam divinarum literarum, quæ ad ſanctitatem nos hortantur, habuiſſent? Equidem ſic exiſtimamus. Quod ergo iſti vitaſſent, Chriſtianus non cavebit Poeta? *Materia deeſſe non poteſt gravis & ampla Chriſtianis, quam videmus antiquis Scriptoribus defuiſſe: eoq́ ars illorum eſt nobis, non quæſtio mirabilis. Si fructuoſi Poetæ eſſe volumus, danda opera eſt, ut argumentum noſtrum ſit, ars verò veterum Poetarum.* Bonif. lib. 1. de Sap. pag. 70. Quo magis miramur ſcomma Joh. Majoris in *Georg Fabritium,* eruditè-pium Poetam, fama ſuper æthera notum, ut Poeticè de tanto Poeta loquar. cum enim Poemata ſua revideret & ex iis profana, tanquam urticas & ſilices ex agro culto eradicaret, motus Hieronymi graviſſimâ voce: *Abſit, ut de ore Chriſtiano ſonet Jupiter omnipotens, audiatur mehercle.* notabatur aculeato diſticho iſto: Leuting. de M. Brand. l. 3. part. 6. pag. 71.

Fabricius Veneres omnes è carmine tollit,
Miror, quî potuit tollere, nulla fuit.

Chriſtianorum proprium ſit, quando vitiorum ſunt cenſores aut in amœniorum Charitum amore deſcribendo verſantur, ex decoro, ſtilo verecundo, verba naturæ & moribus maximè accommodata attribuere, ut abſterreant à ſcortationis aliorumq; flagitiorum opprobrio, non alliciant libidinoſâ verborum diligẽtiâ; maxima enim reverentia Poetam Chriſtianum decet. Caſtus qui volet eſſe Poeta, caſtos numeros

 amet

amet neceſſe eſt. Vaniſſimæ ſunt illæ excuſationes:

Caſtum eſſe decet pium Poetam
Catull⁹. *Ipſum, verſiculos nihil neceſſe eſt,*
Qui tum deniq; habent ſalem & leporem,
Si ſunt molliculi & parum pudici

Rurſus:

Ovidi⁹. *Crede mihi distant mores à carmine noſtri:*
Vita verecunda eſt, Muſa jocoſa mihi.

Nec enim audimus excuſantes, quos ipſa accuſat impietas & impuritas animi juxta & corporis; ita ut extra dubium ſit, ipſos dum talia ſcripſêre, arſiſſe interius.

* Paling. in Zod. vitæ. **quis enim non judicet illos*
Flagitio imbutos omni, talesq; fuiſſe,
Qualia ſunt chartis quæ mandavêre nefandis?
Index eſt animi ſermo.

in Theotim. l. 1. Ed. Pariſ. A. 1549. Riſum potes tenere, inquit Gabriel Putherbeus, cum audis Catullo Poetam oportere eſſe caſtum, Catullum ſimul tam parum eſſe caſtum, ut à laſciviſſimo Poeta laſcivus vocetur; nec uno contentus multos captârit amores, in quibus ipſe faſſus eſt adulterium. Sanè *fœditates nemo bonus nominare debet, nedum ut literis mandet, è quibus qui legant, evadant deteriores,* quod

* 3. Poet. c. 97. pag. 343. Scaliger monet*. Tale quippiam cum timeret *Plato,* juſtos libros de amoribus ætate jam adultâ, Vulcano,

* Laert. in vita. ut expiaret, tradidit*. Alius dena carminum millia de rebus amatoriis elaborata ignibus dedit uſtulanda; pollicitus ſe poſthac piis carminib⁹ reliqvum vitæ im-

Bonif. lib. 1. de Sap. p. 88. penſurum: *Animadverto,* inquit, *quid illud ſit, expedire ei,*

re ei, qui ſcandalum præbet, ut potius demergatur in profundum maris, quàm pedicas objiciat, quibus ſe fratres illaqueent. Sed quid agam? mundi morem ſeqvuto illa exciderunt, Chriſti Domini vocem nunc audiens reſipiſco. Pari zelo Fridericus II. Elector Palatinus, cum in *Steganographia Trithemii* ad Philippum Electorem datâ dæmoniacas adjurationes obſervaſſet, ἀυτόγραφον flammis tradi curavit, ne quis vel Trithemii abuteretur narratione, vel Princeps optimus incantatorias artes fovere videretur. quod non poteſt concoquere Guſtavus Selenus, eoq; nomine Fr. Junio, cujus conſilio erat uſus Elector, dicam ſcribit*; ratus Spanhemenſem occultam ſcribendi rationem à dæmonum præſtigiis puram tectis verbis docuiſſe; id quod etiam Sigismundus Abbas Monaſterii Seon in Bavaria A. 1616. *in Apologia Steganographiæ* probavit, & Coloniæ A. 1635. Johan. Caramuel continuavit. Sed eam liticulam noſtram non facimus. Res turpis, ut diximus, multitudine immunditiarum non eſt augenda. quâ in re à multis, quorum nominibus parcimus, largiter erratum eſt. Ut autores reſtituant, fœdiſſimos in Scriptoribus locos inerti negotio non tam detergunt quàm detegunt; & in omnia proſtibula & luparũ cellas & matellas ſe vertunt. Diſertè explicant, *Jovis cum Alcmena concubitum ejusq́; ſpurios innumeros*; & quo pacto *Danaæ miſerit in gremium imbrem aureum*; quid *cava manus Baubûs, Criſſare, fellare, Jovis* τριέσπερος νὺξ, ſibi velint. Taceo *Vulcani zelotypiam, Ganymedis Phrygis raptum, Neptuni Melanippam, Veneris meretricios concubitus, Laji pæderaſtiam*, aliaq́; dictu fœda, immunda, pudenda. Pigeat Chriſtianum heîc longo loqui ſermone;

* 3. Crypt. 15.

V. Campeg. Adm. ad Crit.

 mone;

mone; non enim ſine pietatis diſpendio & meliorum ſtudiorum damno in his tetris minutiis multum ſtudii & operæ ponitur, ubi nobis Crypticos convenit eſſe, non Criticos. Idcircone Deus Chriſtianos voluit eſſe, ut ex putida camarina propudioſos amores in lucem tam effuſè tam petulanter efferrent! ut pigri illius & malitioſi ſervi exemplo talentum in ſordidum pulverem defoderent, atq; non aliter quàm Judæi *inaures atq; armillas pretioſas* i. e. dona ingenii, *ad idolum aurei vituli conflandum* i. e. rebus inanibus & obſcœnis in tantâ literarum luce conſecrarent? *Confundimini & erubeſcite ſuper viis veſtris, domus Iſrael**. Vitia ſcire & in communi crimine criminum fœditates cognoſcere, non eſt crimen, nec poteſt vitio dari exprimere vitia, & vitia vitia nominare, ut ea explodantur, exemplo ſacræ Scripturæ*, quæ *aliquando nominat turpia* εὐλαβομένως, *propter utilitatem, aliquando præ verecundiâ non nominat*. At vitioſum eſſe, & ea patrare, quæ cognoveris, ea curioſè & ad vivum reſecare, quæ ſalaciſſimi nequam patrarunt; ea quoq; deſcribere, quæ patraveris, crimen eſt. uti extat ad externam ignominiam Romanæ ſedis prodigioſus libellus, qualis nunquam poſt homines natos inter impuriſſimos Ethnicos extitit, *JOHANNIS DE LA CASA*, Pontifici à ſecretis, Cameræq; Apoſtolicæ Decani, Archiepiſcopi Beneventani, & in ditione Venetâ Legati, de *laude Sodomiæ* conſcriptus rythmicè, quem *Erhardus Snepfius* oculis uſurpavit. Italis (animus meminiſſe horret) etiamnum, quod audio, præpoſtera Venus uſui; cujus etiam πάθη Medicè, uti cum horrore legi, deſcripſit nuper D. Zachias *in Quæſtionibus Medico-legali-*

* Ezech. 36.

V. Gamb. de perf. Poeſ. ratione.

* Sedul. ad Eph. cap. 5.

galibus, quæ in luce & hominum manibus verſantur. Verè dixit Scaliger:

ROMA, quod inverſo delectaretur amore,
Nomen ab inverſo nomine cepit AMOR

Addere poſſemus alia, inprimis Jeſuitarum exempla, in quos olim Gallia hoc reliquit monumentum: A. 1610.

JESUITARUM SECTA, V. Harangue de la groſſe margot. p. 13.

Ἄναγε.

ET TU MARES VICIAS.

Recentiora in literas miſit Alphonſus de Vargas, Hiſpanus, in libro gravi & valde illuſtri, quem *de Stratagematis Jeſuitarum* confecit, ὀφθαλμοφανερῶς monſtraturus, *pleroſq; Jeſuitas turpem ac flagitioſam traduxiſſe vitam*; quæ ipſa fuit ἐπίκρισις G. Gothardi de Pontificib. Romanis. Et quî poſſunt aliter cœlibes Aſcetæ? l. adv. Heerb. pag. 116. Vide mihi *Joh. Bapt. Pozæ* inſignem laſciviam, quâ tantum ſibi indulſit, ut mollibus verborum delitiis, quibus Venus, Medea, Helena, Phryne, Thais, apud antiquos inſigniebantur, B. Virginis Mariæ immaculatam conceptionem celebrârit, in quo meritò hæc notat prædictus Vargas*. Similem profanitatem Poetæ cujusdam (Gaguini nî fallor) damnavit Iſaacus Waake *in Rege Platonico.* Hæc non illis tantùm, ſed etiam *G. Scioppio* Apoſtatæ accidiſſe alii relinqvunt ſcriptis, quæ cum non ſint nunc ad manus, hæc jejuniùs exhibuimus. Qui ardor veteris nequitiæ nondum in Sene Scioppio, ut audio, reſedit; Hodie (ſive Romæ ſcortetur ſive Venetiis neſcio) audet eructare, prout libido fert, os hominis impuri illa verba: *Nullus omnino proteſtantium Theologorum* (quorum ille libros affa- *cap. 16. V. Aut. Vitæ Scioppii.

nis & inaniis pellegendis occupatus nunquam legit) *dici poteſt, cujus lectio vel paululum animos ad æterna illa & ſuperba bona conſideranda & quærenda excitet.* Quæ calumnia eſt ſi non hæc? Quaſi vero nobis, qui ſanctiſſimê vivant, qui piè erudiant, non ſint.

Mendacium eſſe ſuſpicor matrem tibi,
Nam poſtquam natus es, nugidoloquides
Totus fuiſti: ob id nunc litteratus es.

Sed Harpocrates illud St^a inſuſurrat. Purgent illi tàm animum, quàm *Juvenalem, Perſium, Martialem, Virgilii quaſdam Eclogas:* de quibus autoribus recte monemus, inde capiendum quod imitemur, fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vitemus.

Utiliter faciunt & moribus Chriſtianorum convenienter agunt, qui, quicquid in profanis utilitatis capiunt ad laudem UNIUS DEI Opt. Max. vendicant, exemplo Nazianzeni, ſacraq; numeris adſtricta profanis cum laude dant. Eo conſilio *Eudoxia* Centones elegantes ex Homero in Chriſti Domini laudem cõfecit. Proba Falconia, Adelphi Proconſulis Romani uxor, Virgilianis Verſib⁹ miranda Chriſti opera celebravit opere eleganti, quod *Centometrum* dicitur apud Burchardum* & Ivonem* de Chriſto *Virgilianis compaginatum verſibus apogryphum.* Laudabile hoc inſtitutum exigendorum Poetarum gentilium inſtituerunt Ephraim Syrus Eremita & Apollinaris Syrus, qui loco Homeri, Menandri, Euripidis carmina ſua in ſcholas introduxêre; teſte Sozomeno. Iſidorus adjungit Pomponium quendam, qui *ſtili otio Tityrum in Chriſti* honorem compoſuit, ſimiliter & Æneida. Commen-

*lib. 3. cap. 22.
* part. 4. c. 65.

V. Gold. ad Columb. p. 73. 75.

mendavit hoc ſtudium nuperrimè Magnific⁹ Dn. Georg. Volcamerus, Duumvir Norimbergenſis, omnē laudem ſupergreſſus, eleg. Epiſtolâ Rev. Dn. Sauberto: *Ego v. in eâ ſum ſententiâ, caſtis oculis animisq́, legendos eſſe illos* (Poetas gentilium,) *& phraſeologiam ipſorū, quoad ejus fieri poteſt, ad ſacras veræ Religionis explicationes transferendam. Hæc enim ſpolia Græciæ & Latii Veteris vel ſolâ hâc ratione collocari rectiſſimè poſſunt.* Obtemperabat monenti Cl. Saubertus, & ex Homero pulcherrimum Centonem de Victoriâ noſtri Salvatoris concinnavit, quem vide ſis in Exequiis ſummi Viri Volcameri. Eodem filo *Martialem Chriſtianum* Paurmeiſterus, *Horatium Chriſtianum* Sagittarius, *Terentium Chriſtianum* Corn. Schonæus, verſibus perpurgatis reddidêre. Horum exemplo magis reſecemus ad Chriſtianiſmi illuſtrationē externam ſcientiam, qvàm ad eas res externas, in quibus vacua delectatio; uti faſſi ſunt, qui extremùm impuras ſuas chartas damnârūt, *Nonnus, Æneas Sylvius, Joh. Picus, Petrus Bembus, Torquatus Taſſus, Theod. Beza, P. Ronſardus, Laurent. Gambara*, digno facinore & laudabili; ut, queîs grata prius nos vidimus eſſe profana, gratiora fuerint graviora.

Profana perperam exarent profani
Deditiq́ fabulis
Novum inde nomen aucupentur: at mens
Deſtinata ſeriis
Sacros frequentet eleganter hymnos. Meliſſus lib. 3. Od. 13.

Deplorandum ſanè eò perverſitatis res humanas priſcâ noſtraq; ætate deveniſſe, ut meliora, quæ ad veram pietatem, ad Chriſti regnum, ad Dei gloriam & ſalutem hominum magis prodeſſe & poſſunt & debent,

abjiciantur communiter, deteriora eligantur frequẽter, adeoq; ſpinæ ſpicis & ſentes ſegetibus non rarò præferantur. Tantum abeſt, ut verborum Chriſtianorum delectum ſectentur plurimi, ut id ſtudio quærãt, quo ethnicismi rubiginem ſuis Poematibus immiſceant, opinati nil eſſe ſcriptum, niſi Jovem Deosq; cæteros more Catonis anteponas, quaſi in Iſrael non ſit Deus. Qui licet ſibi quidlibet audẽdi jure Poetico poteſtatem datam ſumant, hanc tamen effrenis cujusdã

Exod.23.v.13.

licentiæ plenam *jure divino* denegatam eſſe ſciant. Judica ipſe, pie lector, & ingenii aciem intende ad ἀξιόλογα verba Eobani Heſſi, Poetæ pii, quo duce laſcivis & turpibus obruta ludis exeruit Pieris alta caſtum caput*. *Non eos probare ſoleo*, ait d.l., *qui eousq; Antiquitatis ſunt ſtudioſi, ut ejus velut imaginem eo ſe expreſſius referre poſſe arbitrantur, quò à Religione noſtrâ ſunt diverſi. Qui in omnibus ſuis Poematis, etiam levibus aliquando & futilibus,* ita Ethnica Numina *invocare ſolent: itaq; ſpurciſſimis iſtis veterum nominum illecebris q. offa quadam Cerbereâ ineſcari peſſimeq; affici, ut* Joviani *magis quàm* Chriſtiani *videantur. Quin etiam ſi quis bonus pro* Jove aut Phœbo *Chriſtum aut alium quempiam Cœlitũ in Carmen coegerit, hunc ſtatim velut Poeticæ majeſtatis reum calumniis inſectantur ſpurciſſimi vitiligatores tanquam divinum Poeticæ nomen in profanis iſtis & aliquando impudiciſſimis nugamentis, non ſecus ac limitibus quibusdam, quos exire non liceat, includatur ac præfinitum ſit.... Non deſunt etiam, qui profanis Diis omne ſuum ingenium devovẽt, ipſisq;, dum naturales hymnos concinunt, q. ſacrificare videntur. Non negaverim quoſdam naturæ communis imaginem omnibus, ut ajunt, lineamentis expreſſiſſe, ſed ita, ut*

* R. Gualt. in Epic.

peſtem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)

peſtem quandam in Religione ſeminaße videant, dum naturam i-pſam ſolis Deorum veterum nominibus venerantur & q.adorãt, *tanquam niſi Dii vocentur*, Terra, Aqua, Aer, Ignis, *& per & præter hæc exiſtentia deſcribi non poſſint. Quid n.* Marullo *noſtræ ætatis alioqui nobiliſs. Lyrico ad ſummam ingenii fœlicitatem, niſi ſolus Chriſtianæ Religionis fervor defuit.* Hæc hactenus Poeta Haſſiæ immortalis, μέγας πατρίδος ἀστήρ, religioſè & ſcripſit & præſtitit ipſe.

Negotiis vaniſsimis, | *Satisq; plusq; ſat hactenus*
Erroribus tot litibus | *Vacaſtis eheu ſinguli.*
Speculationi & futili, | *Hæc quæſo fugite ſomnia,*
Prodeße nil valentia.

Quare & *Victor Giſelinus* ſcitè admodum & venuſtè monuit, quantopere iſta cavenda ſint, quæ habere cordi & memoriæ operæ pretium eſſet, cum inter alia cecinit;

Sint Heliconiades Chriſtus, ſit Chriſtus Apollo,
Inq; tua illius tempora laurus eat
Non tibi Pegaſeus fons & Libethrides undæ,
Sed Chriſti extingvat vivida lympha ſitim.

Sed ne longius exeamus, dirigimus cum BONO DEO curſum ad littus, tandem dicturi; οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων legẽda eſſe ſcripta ſecularia, & in lectione iſta & ſtudio neq; nihil neq; nimium operæ poni oportere. Sit norma judicii in omnium iſtorum lectione doctrina in verbo Dei tradita. Ethnicis enim Scriptis deeſt *ſal verbi divini*, ſine quo omnia ſũt inſipida.

Non te vetamus omnium per artium
Campos vagari, dummodo mentem tuam
Ad clariora præparant, non occupant.
Una aucupanda ſed tibi ſcientia eſt,
Vitæ magiſtra, veritatis regula,
Qui neſcit illam, perperam ſcit cæteras.

Quibus quidem Aphoriſmis grande Sophos acclamam⁹. Chriſti enim Schola non Logicæ, non Rhetoricæ aut Grammaticæ eſt, ſed Ethicæ, i. e. vitæ & bonorũ operum; omniſq; doctrina demtâ pietate venenum eſt. Idcirco habitem⁹ in ſcripturis divinis toti,

quarum ſingula verba deprehendemus eſſe ſingula axiomata & quandam langventis animi Medicinam. Aurea ſunt verba Gregorii XIII. Papæ in literis ad Philip. II. Regem Hiſpaniæ, quæ extant in Bibliis Regiis: *Quod ad Theologiam attinet, his libris noſtræ Religionis & divinitatis myſteria explicantur; quod v. attinet ad eam partem, quæ* moralis *dicitur, hinc quoq; omnia Virtutis præcepta colliguntur, quibus quidem partibus omnis noſtræ ſalutis & fœlicitatis ratio cõtinetur.* Non poterat grandius aliquid Homo-Papa dixiſſe; eoq; gravior erit ſententia quò rarior. Sacra etenim Scriptura eſt fons uberrimus cœleſtis ſapientiæ, ex quo dulces pręceptiones de vitâ piè juſteq; inſtituẽda hauriri poſſunt. Hæc exorbitantem Ethnicorum Sapientiam q. digito monſtrat, & intra rectæ rationis orbitam coercet. Hæc neminem labi errareq; ſinit, fines bonorum malorumq; conſtituit, quid mortiferum, quid vitale, terminat, quid faciendum, quid fugiendum definit, ut mores egregiè formet. Quicquid homo extra hanc docet, ut B. Auguſt. ſententiâ utar, ſi noxium eſt, ibi damnatur, ſi utile eſt, ibi invenitur. Hîc diſcit homo, quæ doctiſs. Plato neſcivit, Seneca acutiſs. ignoravit, Homer⁹ doctrinarum & antiquitatis paganæ parens non intellexit, Hegeſias, qui à ſtupenda eloquentiæ vi πεισιθάνατος nuncupabatur, nunquam au-

Theodulph. Aurel. in Inſtr. V. & N. T. divit. Demoſth. eloquentiſs. nunq; attigit, Ariſtot. ſapiẽtiſs. nũquam indagavit.

Quicquid in ingenuis mundanâ diſcitur arte,
Artibus, hîc currit liberiore viâ.

Sicut autem Platonem moriturum memorãt triplici potiſſimum nomine egiſ-

Plutarchus in Mario. ſe Diis gratias, quod eſſet natus HOMO, non beſtia; quod Græcus, non barbarus, quod in integerrimi Doctoris Socratis tempora incidiſſet; Ita nos Chriſtiani in omni recordatione divinæ beneficentiæ gratâ memoriâ totoq; pectore Deum celebremus; quod nos non reliquerit in barathro errorum, quibus

Eph. I. v. 12. cum luctati ſunt Plato, Socrates & gentiles omnes; quòd cum divite miſericordiâ nos gentiles etiam, qui olim eramus χωρὶς χριςοῦ ad Eccleſiam ſo-

verſ. 19. cietatemq; regni cœleſtis pervenire voluerit, nobiſq; beneficiorum ejus uſuram commiſerit; adeo ut jam ſimus συμπολῖται τῶν ἁγίων ϗ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ; quod hoc ipſo tempore DEUS Opt. Max. iis in locis naſci nos atq; converſari voluerit, ubi viva adhuc & inviolata vox Evangelii ſonat, tot regnis & provinciis hâc luce verbi divini carentibus & miſerrimè caligantibus.

Illi TRINUNI-DEO, DEO-PATRI, DEO-FILIO, DEO-SPIRITUI SANCTO ſit LAUS & HONOR.

AMEN.

JOH. FREDERICUS GRONOVIUS
V. E.
JOHANNI CUNRADO DITERICO
S. P. D.

PRæſtantiſſime VIR, Amice προσφιλέστατε, Quanquam ea occupationum amplitudine, iis verò temporis anguſtiis premar, ut apud ſummos viros, penes quos plurima officii & obſervantiæ meæ exſtare documenta cupio, negligentiæ reatum ſubire neceſſe ſit mihi: tamen & vi promiſſi admonitus, & amantiſſima epiſtola tua flagitatus non exſpectabo pipulū, ſed jam nunc mea commoda tuis poſthabebo. Semel confirmavi tibi, nihil magni ſperandum à nobis, & ne dicerem modo, ſed & fidem verbis facerem, publice privatimq; re ipſa tibi dedi argumenta. quæ tamen neſcio quo amore noſtri occæcatus (quod gaudeo ſane & reddam vicem) æſtimas tanti quaſi Ilium expugnaſſem⁹, cupisq; iterum tentare nos, hoc eſt, ὁ δελφὶς ὢν νήχεσθαι μανθάνειν. Ego quid poſſum, niſi cum maximo opere amem te, mi DITERICE, & cupiam omnia quæ vis inq; amicitia tua ſoleam καυχᾶσθαι, ut obſequio affectum tuum retineam? qui haud dubie tenues conatus noſtros, immo errores, benigne interpretabitur. Nunc ad rem. de qua ſane ſi excutienda tota eſſet, non epiſtola ſed liber poſſet conſcribi. ſed quia doctiſſimorum hominum ſagacitas induſtriam noſtram occupavit, neq; ut conteſtatus ſum, otium nunc nobis evolvere rejiculas chartas noſtras, pauca hæc habe, quibus illis autoritatibus, quas proferunt ad confirmandam confuſionem horum titulorum, *Proconſul, Prætor, Imperator*, reſpondetur. Proconſules olim dicti, qvi finito Conſulatu provincias ſortiebantur, easq; proconſulari imperio regebant. Poſteaquam autem provinciæ inter Cæſarem & populum ſive Senatum potius diviſæ ſunt, Legati Cæſaris ſub

Prætorum, Propætorum; vel ſimpliciter Legatorum nomine ptovincias ejus adminiſtrabant: qui vero in publicas provincias mitterentur cum imperio, Proconſules aut proconſulari poteſtate erant. Utriq; generali nomine Præſides appellabantur. l. 1. D. de Off. Præſid. Manſit vero iſtud quod diximus diſcrimen, usq; dum omnes provinciæ in poteſtatem Cæſaris tranſirent. Falſum eſt à Cæſare Proconſules eſſe miſſos. Lex citata diſertim, cum affirmaſſet & Proconſules & Legatos Cæſaris omnesq; provincias regentes appellari Præſides, ſubjungit: *Proconſulis appellatio ſpecialis eſt.* In verbis Tertulliani, *usq; ad Proconſulatum Tiberii*, nomen Tiberii eſt alicujus Proconſulis, non Legati Cæſaris aut ipſius *Cæ*ſaris. quod nomen non magis notū eſt quam Scapulæ aut Hilariani, quos alibi Africæ Præſides ſalutat Tertullianus. ut obſervavit Vir maximus. Jam abutuntur l. 1. &3. D. de alienat. jud. mut. c. f. l. 27. §. 1. de minorib l. 26. de dolo malo. ubi adſcribuntur Proconſuli, quæ alibi *Pr*ætori, & appellatur *Edictum Proconſulis*, quod alias Prætoris. Vere ξυλίνη ἐπικουρία, quam tamen pulchra, ſi credimus, ratione fulciunt ex l. 2. D. de Or. J. ubi disitur, cum Conſules avocarentur bellis finitimis, neq; eſſet qui in civitate jus reddere poſſet, factum ut Prætor quoq; crearetur. Ergo ajunt, quia Conſulis fungebantur officio, quod ad judicandum attinet, Proconſules erant Prætores. Scias quam turpis ſit Jurisconſultis noſtris ignoratio Romanæ Reipublicæ, à qua Leges accepimus. Senſerunt boni Viri Proconſulem appellari eum, qui vices Conſulis gerit: quod falſiſſimum eſt. Proconſul is eſt, qui Conſulatu functus in provinciam abit: non quivis qui vice Conſulis adminiſtrat. Alias & Prætor urbanus eſſet Proconſul abſentibus Conſulibus, quia tum jus habebat cogendi Senatus loco Conſulis. Cicero lib. X. fam. epiſt. XII. *placuit nobis ut ſtatim ad Cornutum Prætorem Urbis literas deferremus, qui quod Conſules aberant Conſulare munus ſuſtinebat more majorum.* Livius lib. X. *& defendendæ urbis conſilia agitabantur, ſummæq; rerum Prætor P. Sempronius aderat.* Lucanus lib. III.

non

non Conſule ſacræ
Fulſerunt ſedes, non proxima jure poteſtas
Prætor adeſt.

Alias & Præfectus urbi Proconſul. Tacitus lib. VI. annal. *Namq; antea profectis domo regibus & mox magiſtratibus, ne urbs ſine imperio foret, in tempus diligebatur, qui jus redderet, ac ſubitis mederetur. dein Coſſ. mandabant: duratq; ſimulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui Conſulare munus uſurpet.* Deniq; & Legati Conſulis in exercitu forent Proconſules. Atqui nemo per ſomnium cogitavit unquã hos omnes Procõſules vocitatos. Nunc reſpondeamus ad Leges. Provinciis pręfecti olim *Prætores*, aut Cõſules, ſi gravius bellũ ingrueret, qui ſi prorogato imperio poſt *Præ*turam aut Conſulatũ in provinciis manerent, Proprætores & Procõſules, vel pro Pretore & pro Conſule dictitati. uti & qui ex Pręture aut Cõſulatu, quem in urbe geſſerant, in provinciam ibant. Sic in libertate eædem provinciæ modo à Prętoribus modo à Proconſulibus regebantur. C. Verrem Siciliæ fuiſſe Prætorem cum æterna ejus infamia vulgo notũ eſt. At ecce Marcellũ eandem provinciam *pro Conſule obtinuiſſe* ait Cicero l. 3. in Verr. An ideo Proconſul idem quod Prætor? Nequaquam; ſed quam provinciã regente Marcello tenuit Proconſul, eandẽ ſortito Verre Prætor. Hinc apparet, cur illud *edictum* dicatur *Proconſulis*. cum nimirũ ab illo, qui Proconſul erat, ſive in libertate Conſulatu functus, ſive ſub imperio Cęſarum in publica provincia, non ab eo, qui Prætor, conſcriptũ foret. Notabile eſt a. tres illas leges fragmenta unius Caji eſſe ex libro ad Edictum Provinciale. Potuiſſent igitur addere l. 2. D. unde cognati & l. 7. D. Teſtamenta quemadmodum aper. inſp. & deſc. ſed & primã eodẽ, in qua in ipſorũ, ſi accipere volunt, gratiã eodem modo emendamus: *Omnibus quicunq; deſiderant tabulas teſtamenti inſpicere vel etiam deſcribere, diſpiciendi deſcribendiq; poteſtatẽ facturum ſe Proconſul pollicetur.* non *Prætor*, ut vulgo eſt. Sunt n. hæc verba itidem Caji ex nominato libro, ad edictum provinciale *Proconſulis*, ut ex collatis locis aliis liquet, non *Prætoris*, quod miror tot eruditos legum Interpretes nondum vidiſſe. Vitiũ ortum

credi

credi poteſt ex ſcribendi compẽdio. Quia igitur illud Edictum à Proconſule, qui provinciam obtinebat, conditũ fuit, *Edictũ* vocatur *Procõſulis*, quæq; vi illius Edicti geruntur, à Procõſule proficiſci dicuntur: quod ſi eſſet propoſitum à Prætore, *Prætoris* appellaretur *Edictũ*, & quæ ex ejus ordinatione geruntur, à Prætore ordinata eſſe. Ulpian. in l. 4. §. 3. ff. de Off. Proconſulis: *Antequã vero fines provinciæ decretæ ſibi Proconſul ingreſſus ſit, Edictũ debet de adventu ſuo mittere.* Et iterum in l. 9. §. 2. eod. dicit Procõſulem *poſtulare ſolũ eos pati debere, quibus per Edictũ ejus poſtulare licet.* Utiq; hoc Edictũ Proconſulis eſt, non Prætoris: quem etiam alio titulo, *de officio Prætorum*, ab illo Pãdectes diſtingvit. Quemadmodum ſi bello orto Conſul in provincia eſſet & Edictum promulgaret, id equidem Edictũ diceretur Conſulis; neq; inde quisquã argumentaretur Cônſulem & Prętorem promiſcue poni. Ad Taciti locũ, ubi Prętorem in provincia procõſulari ponit, dicim⁹ aut idem mendũ ibi eſſe quod in d. l. 1. teſtam. quemadmod. aper. aut ἀκυρολογίαν eſſe ex conſuetudine in libertate frequentata, excuſari dignam potius quam imitari. Simillima Strabonis illa l. III. ἡ μὲν Βαιτικὴ προσκεῖται τῷ δήμῳ καὶ πέμπεται στρατηγὸς ἐπ' αὐτὴν, ἔχων ταμίαν τε καὶ πρεσβευτὴν. ἀνθύπατος dicere debuiſſet. Ac etſi vox στρατηγοῦ generalis eſſe videatur, tamen in magiſtratibus Romanis explicãdis ſignatè ea Græci pro Prætore utuntur. Talem committũt hi ἀκυρολογίαν, cum Imperatorem vocant βασιλέα. quod nomẽ primos Cęſares omnes ac diu poſt optimos quosq; refugiſſe notiſſimum eſt. Sic Polybi⁹ cum Suffetes, qui bini annui erant Carthagine, ut Romæ Conſules, βασιλέας Καρχηδονίων vocavit lib. III. & l. VI. Æmilius Probus in vita Annibalis: *Hic ut rediit, Prætor factus eſt, poſtquam Rex fuerat anno ſecundo & vigeſimo. Ut n. Romæ Conſules, ſic Carthagine quotannis bini Reges creabantur.* In quo fallit tamẽ, quod Annibalem *Regẽ*, ut Suffetes *Reges* dicebantur, annos viginti & duos ait fuiſſe. Clarum id ex Livio l. XXX. *Senatũ itaq; Suffetes (quod velut conſulare imperiũ apud eos erat) vocaverũt. ibi tribus dictis ſententiis, una de pace legatos ad Scipionem decernebat; altera Annibalem ad tuendam ab exitiali bello patriam revocabat; &c.*

Si Suf-

Si Suffetes fuerunt tātum duo, ſi Senatus apud eos habitus, in quo ſentētia de Annibale revocando dicta, quomodo Annibal potuit eſſe Suffes? Sed & hæc poteſtas à populo haud dubie mādabatur, cum Annibal creatus eſſet Imperator ſeu Rex ab exercitu, poſtmodū à Senatu cōfirmatus. Quādo igitur *Rex* vocatur, ut Silio qvoq; non ſemel, ita id accipiendū, quomodo imperatores dicūtur *Reges* ob militare imperium. Et Livius accuratior, qui imperatores Carthaginenſium *Prætoribus* aſſimulat l. XXI *nos tamen minime decet juventutem noſtram pro militari rudimēto aſſuefacere libidini Prætorū.* Verba Hannonis in Senatu Carthaginēſium. Ita aſcribendum eſt pro eo quod vulgo legitur, *Imperatorum*, ex tribus MSSc. & editione vetuſtiſſima. Quid mirū, cum eadē comparatione eod. lib. Liv.: *ex quo die dux eſt declaratus velut Italia ei provincia ei decreta bellumq; Romanū mandatū eſſet, nihil prolatandū ratus* Sic l. IX. *Præneſtinus Prætor per timorē ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primā aciē.* i. e., ut ego interpretor in bello præfectus, inquit Sigonius l. II. de Jure Italiæ c. XIV. & recte. Καὶ ταῦτα μὲν ταύτῃ. Sequitur de Imperatore. ea vox tribus modis in re Romana accipitur, quos omnes eleganter expreſſit Dio Nicæus in Julio: Ἐψηφίσθη δὲ αὐτῷ δημοσίᾳ καὶ τὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὄνομα: οὐχ ὥσπερ τοῖς τινα μεγάλην μάχην νικήσασιν, οὐδ᾽ ὥσπερ τοῖς αὐτοτελῆ τινα ἐξουσίαν λαβοῦσιν, ἀλλὰ καθάπαξ τοῦτο δὴ τὸ καὶ νῦν τοῖς τὸ κράτος ἀεὶ ἔχουσι διδόμενον. καὶ πρῶτος αὐτοκράτωρ οὕτως ἀνηγορεύθη. ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου τοὺς αὐτοκράτορας τῶν Ῥωμαίων δεῖ ἀριθμεῖν. Primum ergo is dicitur *Imperator*, cui ob belli neceſſitatem Pop. Rom. exercitum mandavit. Ita Salluſt. de bello Catil. *ſibi magnū imperium, exercitum, bellum novum exoptabat.* Erudite hoc circumſcribit Dion, cum ait, ὥσπερ τοῖς αὐτοτελῆ τινα ἐξουσίαν λαβοῦσιν. Nempe Imperator belli obtinebat abſolutam poteſtatem & merum imperium, eratq; ſine provocatione; quod jus nemini magiſtratuū competebat. Hoc eſt quod ita explicat Salluſt.: *duabus his artibus audacia in bello, ubi pax evenerat, æquitate ſeq; remq; publicam curabant.* Cave hic cum magiſtrorū vulgo *audaciam* intelligas τὴν θρασύτητα in hoſtes. Deſcribit Salluſtius actiones civium inter ſe, puta, magiſtratuum & populi. Quomodon.

do enim *audaciæ* adverſus hoſtes opponitur *æquitas?* Quomodo quadrat exemplum quod ſequitur: *quarum rerũ ego maxima documenra habeo, quod in bello ſæpius vindicatum eſt in eos, qui cõtra imperium in hoſtem pugnaverant, quiq; tardius revocati prælio exceſſerant, quam qui ſigna relinquere aut pulſi loco cedere auſi erant: in pace v. beneficiis magis quam metu imperium agitabant.* *Audacia* ergo eſt merum ſtrictumq; imperium, jure vitæ & ac necis in imperatoris poteſtate. Ex hac ratione Cicero l. III. de legibus: *Militiæ ab eo, qui imperabit, provocatio ne eſto: quodq; is qui bellum geret imperaſſet, jus ratumq; eſto.* Ergo inquit, militiæ diſciplinæ cauſa ſtricto duroq; imperio magiſtratus erga cives milites uſos, in pace civiles & æquitatis patientes ſtudioſosq;. Ita hac voce utitur perpetuus imitator Salluſtii Tacitus l. III. Hiſtor. *Præfectus caſtrorum legionis ſeptimæ quia audacius quam civili bello imperabat, ſubtractus militum iræ ad Veſpaſianum miſſus eſt.* h. ſuperbius, ſeverius. Lipſius hic ſpernit τὸ *audacius*. nec protervo militi unquam ea in duce diſplicuerit, ſed rigor potius & ſeveritas. Vides magnum virum vim hujus verbi uſumq; elegantẽ non vidiſſe. Nimis excurrimus. Secundo ergo *Imperator* dicitur, qui certo numero hoſtium cæſo victor, acclamatione militum ſolẽni *Imperator* appellatus eſt. Cicero Philip. XIV. *At ſi quis Hiſpanorum aut Gallorum aut Thracum mille aut duo millia occidiſſet, non eum à conſuetudine, quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus.* Dio lib. XLI. Οὕτω μέντοι τὴν γνώμην εἶχεν, ὡς καὶ διαπεπολεμηκὼς κἀκ τούτου τὸ μὲν αὐτοκράτορος ὄνομα ἔλαβεν. Alia teſtimonia infinita paſſim reperire eſt. Tertio *Imperator* dicitur poſt everſum populi imperium Princeps. quo ſignificatu in nummis & lapidibus nomini ut plurimum præponitur. nam prima notio titulum non dat; ſed appellationem tantum. Sic: *Imp. Cæſ. Auguſtus. Divi. f.* Item. *Imp. Cæſ. Titus. Veſpaſian⁹. Aug. p. m. tr. pot. Cos. VIII.* At contra alius lapis: *Ti. Claudi. Cæſ. Aug. Germanici Pont. max. trib. pot. VIII. Coſ. IIII. Imp. XV. P. P. Cenſoris.* Dicit enim tot expeditionibus meruiſſe eum nomen *Imperatoris* exercitus acclamatione. Ut plurimũ tamen dico, non indefinite, ut nonnulli docti viri. Inveniũtur quippe Inſcriptiones, ubi illo ſẽſu

etiam poſtponitur. Ut in lap. Saguntino: *Senatus. & .populus. Saguntinorum. Claudio. invicto. pio. felici. Imp. Caeſ. Pont. max. trib. pot. P. P. procos.* Hinc apparet, nullam ex his notionibus Procõſuli aut Prætori cõvenire qua Prætori aut Proconſuli. De poſtrema non eſt dubium. Si Conſul aut Proconſul aut Prætor in provincia haberent exercitum, utiq; poterãt dici Imperatores & habebant imperium: ſi viciſſent & ſolẽni acclamatione ſalutati à militibus Imperatores erant, poterant etiam ſcribi & ipſi exigere eum titulũ. Inde Cicero l. I. Epiſt fam. cum aliquoties ſcripſiſſet: *P. Lentulo Procos.* Poſtea ponit: *P. Lentulo Imp.* Sic l. II. ep. VII. VIII. IX. legitur: *Cicero procos.* at X. & ſequentibus; *Cicero Imp.* quia ut ſcribit in eadem X. *victoria juſta ab Exercitu Imperator appellatus fuerat.* & talia paſſim in Epiſt. Tullii occurrũt. Poterat igitur & Conſul in provincia & Proconſul & Prætor fieri Imperator: ſed nunquã Proconſul aut Prætor ſine exercitu dicetur Imperator. nec conſul eo quod ſit Imperator, dicetur Proconſul vel Prætor. nec Proconſul quod Imperator, Prętor, & ſic porro. Talem ergo cenſendum, qui apud Petronium *Imperator provinciæ* appellatur. quod clarius eſt ex loco Tullii ad Piſonem, quem proferunt Interpretes, ut oſtendant Proconſulẽ & Imperatorem promiſcue poni. Quod verũ eſt in eo, qui utrũq; eſt. is n. & Procõſul & Imperator eſt, & alterutro nomine poteſt indigetari. At nemo Procõſul, eo quod Proconſul eſt, Imperator: nemo Imperator, eo quod Imperator eſt, Proconſul. Poteſt n. aut Prætor aut Conſul aut Dictator eſſe. Verba Tullii ſunt: *appellatus eſt hic Vulturius, illius provinciæ Imperator.* Cur? an quia Procõſul fuit. minime: ſed rationem dat Cicero in pręcedentibus: *Quas res geſſiſti in Imperio, exercitu, provincia Conſulari?* Res evidens eſt. Proferunt & Salluſtium in orat. Adherbalis: *me quem vos Imperatorem Numidiæ poſuiſtis.* i. Præſidem provinciæ, ajunt. Non puto. ſed referendum hoc ſub primum quod diximus genus τῶν ἀυτοτελῆ τινα ἐξουσίαν λαβόντων. Et Regis quidẽ refugit nomen, quia hoc ἀυτεξουσιότητα & poteſtatem inſitam atq; ab illo modo qui Rex eſt pendentem notat, Romæq́; erat odioſum: Imperatoris v. poteſtatem quidẽ ſummam, ſed Romæ pendentẽ ab alio & à po-

pulo Rom. mandatam ſignificabat. Ita Salluſt. Conſules vocat *Imperatores: immutato more annua imperia, binos Imperatores fecêre.* hoc eſt, quibus ſumma rerum mandata à populo eſſet. Et eſt ſane proprium domicilium verbi *Imperator* in militia: ſed migratio in alienum hæc, cum denotat poteſtatem abſolutam, imperium merum & audacius, ut Salluſtius & Tacitus loqvuntur, habentem, quale non eſt Procõſulum aut Prętorũ ſine exercitu. ideoq; nec convenit hoc nomen illis, nec à quoquam tribuitur veterum. Unde factũ, ut *imperari* etiam diceretur in rebus inanimatis, quod vi quadã & poteſtate ab illis exigitur. Virg. I. Georg.

Exercetq; frequens tellurem atq; imperat arvis.

quaſi durum imperium in ea exercet. Plinius l. XVIII. c. XXVIII. *Italia aquarias cotes dedit limæ vice imperantes ferro.* Quid elegantius? quid magis abſtruſum plebi? Simili a. ſubmiſſione, ut Adherbal, Maſgaba Maſaniſsæ filius ad Senatum: *Sed duas res ei rubori fuiſſe: unam quod rogaſſet eum per legatos Senatus, quæ ad bellum opus eſſent, non imperaſſet; alteram quod pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſaniſſam meminiſſe, regnum à pop. Romano partum auctumq; & multiplicatum habere: uſu regni contentum, ſcire dominium & jus eorum qui dederint eſſe.* Hæc nũc ſufficiant: & defatigatus ſum ſcribendo, ut tu legendo, opinor. Si quid poſtea invenies aliud, quod illam horum nominum σύγχυσιν confirmare arbitrentur, me mone. Sed & ſi quid eſt, in quo non fecerim tibi ſatis, libere profare, reprehende, corrige. Jam breviter ad tuas. Pagellas quas miſiſti ubi paulo fuero otioſior, quando ita vis, & ſi quid in mentem veniet, quod ſervire queat tibi, non celabo. Eximii Dilherri humanitatem omni ſtudio ἀντασπάζομαι, & comi opera tua, niſi grave eſt, eum reſaluto, Viri pii, docti, pacis (quod paucorum eſt hujus ordinis) ſtudioſi obitum moleſte fero & vulnus hoc florentiſſimi Lycei ſucceſſore pari, ut ſanet, Deum precor. Vale, mi Diterice, καὶ σημερῶν διατέλει. Hagæ in Batavis a. d. prid. Kal. Nov. A. cIↃ IↃ c xxx vii.

1205.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 1205 4° (1,-419)